

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΚΟΡΑΗΣ»

**«Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΣΤΑ ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΤΩΝ
ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ: ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ,
ΟΡΟΛΟΓΙΑ, ΠΗΓΕΣ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΦΩΤΕΙΝΗ ΚΛΑΓΚΟΥ

A.M.: 1106

ΑΘΗΝΑ 2018

Εικ. 1ης σελίδας: ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης. Χαλκογραφία από τον Αντώνιο Ζουλιάνη, Βενετία, 1818. (Κρικώνη Χρίστου Θ., (2001), *Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης* Βίος και συγγραφικόν έργον, Αποστολική Διακονία, Έκδοση Α΄, Αθήνα, σ. 8).

ΦΩΤΕΙΝΗ ΚΛΑΓΚΟΥ

**«Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΣΤΑ ΠΡΟΟΙΜΙΑ ΤΩΝ
ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ: ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ,
ΟΡΟΛΟΓΙΑ, ΠΗΓΕΣ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Χ. ΚΑΛΑΜΑΚΗΣ,
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ**

**ΜΕΛΗ: ΘΕΟΔΩΡΑ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΜΑΡΙΑ-ΖΩΗ ΦΟΥΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ**

ΑΘΗΝΑ 2018

Copyright ©, Φωτεινή Κλάγκου, 2018.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό.

Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν την συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα.....	4
Βραχυγραφίες.....	6
Περίληψη.....	7
Abstract.....	8
Εισαγωγή.....	10
Κεφάλαιο 1: Ο βίος και η εποχή του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου.....	12
Κεφάλαιο 2: Τα έργα και οι εκδόσεις τους.....	24
Κεφάλαιο 3: Ανάλυση των προοιμίων των έργων του Αγίου Νικοδήμου	
Α. Φιλοκαλία.....	30
Β. Εὐεργετινός.....	34
Γ. Συμβουλευτικόν Εγχειρίδιον.....	35
Δ. Νέον Μαρτυρολόγιον.....	37
Ε. Άόρατος Πόλεμος.....	39
ΣΤ. Γυμνάσματα Πνευματικά.....	42
Ζ. Θεοτοκάριον.....	43
Η. Συναξαριστής.....	45
Θ. Έορτοδρόμιον.....	46
Ι. Νέα Κλίμαξ.....	47
ΙΑ. Έξομολογητάριον.....	48
ΙΒ. Χρηστοθήθεια.....	52
Κεφάλαιο 4: Μέθοδος εργασίας του συγγραφέα.....	53

Κεφάλαιο 5: Η παιδαγωγική και διδακτική ορολογία, οι πηγές της και οι στόχοι του συγγραφέα.....	60
Κεφάλαιο 6: Σύνθεση.....	73
Κεφάλαιο 7: Η επικαιρότητα των απόψεων του Αγίου Νικοδήμου σήμερα.....	79
Συμπεράσματα.....	82
Πηγές.....	87
Βιβλιογραφία.....	89
Παράρτημα: Α. Τα εξώφυλλα (σελίδες τίτλου) των πρώτων εκδόσεων των αναφερόμενων έργων.....	102
Β. Τα εξώφυλλα (σελίδες τίτλου) των εκδόσεων που χρησιμοποιούνται στην παρούσα εργασία.....	116
Γ. Φωτοτυπική αναπαραγωγή των προοιμίων.....	129

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

αι.: αιώνας

Αποκ.: Αποκάλυψη

βλ.: βλέπε

Γέν.: Γένεση

Δ. Δ.: Διδακτορική Διατριβή

δηλ.: δηλαδή

Ε.Α.Π.: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Ed: editor

Eds: editors

εκδ.: έκδοση / εκδόσεις

επιμ.: επιμέλεια

κώδ.: κώδικας

μτφρ.: μετάφραση

Μ.Δ.Ε: Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

ΜΙΕΤ: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

PG: Patrologia Graeca

περ.: περιοδικό

p.: page

pp.: pages

σ.: σελίδα

σσ: σελίδες

T.: τόμος

τ.: τεύχος

Ψαλμ.: Ψαλμοί

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Άγιος Νικόδημος αποτέλεσε ένα σημαντικό πρόσωπο της Αθωνικής ζωής που έδρασε σε μία κρίσιμη για τους Έλληνες περίοδο: την περίοδο της κυριαρχίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της διάδοσης των ιδεών του Διαφωτισμού. Τα γραπτά του κείμενα είναι επηρεασμένα από το κίνημα των Κολλυβάδων, ενώ η σημαντική του συνεισφορά βρίσκεται στην προώθηση του πνεύματος της *Φιλοκαλίας*, της ησυχαστικής ασκητικής παράδοσης, της νοερής προσευχής. Ωστόσο, η μεγάλη συνεισφορά του δεν αφορά μόνο στα δόγματα της Εκκλησίας και των Ιερών Κανόνων, τα οποία κωδικοποίησε, απλοποίησε και ερμήνευσε, αλλά και στον ορισμό των σχέσεων μεταξύ τους, καθώς και στην πνευματικότητα της Ορθοδοξίας. Τα Προοίμια των γραπτών του κειμένων, δώδεκα από τα οποία αποτελούν το αντικείμενο ανάλυσης αυτής της εργασίας, διακρίνονται για την παιδαγωγική και τη διδακτική τους διάσταση.

Μέσα από τα προοίμια των έργων του, ο άγιος Νικόδημος, στόχευε στη μετάδοση των αξιών ενός Χριστιανού, στις αρχές που θα πρέπει να διέπουν το έργο των κληρικών, στην εδραίωση της άρρηκτης σχέσης μεταξύ Ελληνισμού και Ορθοδοξίας, στον γλωσσικό εμπλουτισμό των Ελλήνων και στην προετοιμασία τους για την πνευματική αναγέννηση, στη βάση της Ορθοδοξίας και όχι των ιδεών του δυτικοευρωπαϊκού φαινομένου του Διαφωτισμού. Ο Άγιος Νικόδημος δεν έγραψε ποτέ με αποκλειστικά ακαδημαϊκό τόνο, αλλά πάντα με πρακτική και ποιμαντική πρόθεση. Σχεδόν όλα τα έργα του απευθύνονταν στους λαϊκούς, καθώς και στους κληρικούς και μοναχούς.

Μέσα από την ανάλυση των προοιμίων των έργων του, καταδεικνύεται ότι η παιδαγωγική και διδακτική τους διάσταση έγκειται στην κοινή ωφέλεια όλων των Ορθοδόξων Χριστιανών, κυρίως των απλών και αγράμματων ανθρώπων, ώστε να γίνεται κατανοητός ο λόγος του Θεού και τα διδάγματα των εκκλησιαστικών κειμένων για τη σωτηρία της ψυχής των πιστών, για την αποτελεσματική εφαρμογή των Ιερών Μυστηρίων και κατ' επέκταση για τη διαμόρφωση χριστιανικών και πνευματικών προσωπικοτήτων. Όλη αυτή η προσπάθεια επιχειρείται σε συνδυασμό και με την επιθυμία και την ανάγκη της εποχής για πνευματική αφύπνιση, υπό το πρίσμα της Οθωμανικής κυριαρχίας και της επιρροής του ορθού λόγου του Διαφωτισμού.

Λέξεις-κλειδιά: Άγιος Νικόδημος, Άθως, ησυχαστική παράδοση, παιδαγωγική, διδασκαλία, πνευματική αναγέννηση, Διαφωτισμός.

ABSTRACT

Saint Nicodemus was an important person of the Athonian life who acted during a critical period for the Greeks: the domination of the Ottoman Empire and the dissemination of the ideas of Enlightenment. His writings are influenced by the Kollyvad movement, and his important contribution was the promotion of the spirit of Philokalia, the hesychastic ascetic tradition, and prayer. However, his great contribution was not only related to the doctrines of the Church and the Sacred Canons, which he codified, simplified and interpreted, but also the definition of the relations between them, as well as the spirituality of Orthodoxy. The preambles of his writings, some of which are the subject of analysis of this thesis, are distinguished for their pedagogical dimension.

Through his writings he aimed at the transmission of the Christian values, the principles that should govern the work of the clergy, the consolidation of the inextricable relationship between Hellenism and Orthodoxy, the linguistic enrichment of the Greeks and their preparation for spiritual regeneration, on the basis of Orthodoxy and not on the ideas of the Western European phenomenon of Enlightenment. Saint Nicodemus never wrote based on an exclusively academic tone, but he had always a practical and pastoral intention. Almost all his works were addressed to the people, as well as to the monks and clergymen.

Through the analysis of the preambles of his works, it is indicated that their pedagogical dimension lies in the common benefit of all Orthodox Christians, especially the simple and non-literary people, in order to understand the word of God and the teachings of ecclesiastical texts for the salvation of the believers, the effective application of the Sacred Sacraments, and ultimately the formation of Christian, spiritual personalities, in the midst of the effort of spiritual awakening seen from the point of view of Ottoman domination and the influence of the reasonable word of Enlightenment.

Keywords: Saint Nicodemus, Athos, hesychastic tradition, pedagogy, teaching, spiritual regeneration, Enlightenment.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να διερευνήσει την παιδαγωγική και διδακτική διάσταση στα προοίμια των έργων του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτη.

Ο Άγιος Νικόδημος (1749-1809) έζησε στο δεύτερο μισό του 18ου αι., σε μια εποχή η οποία χαρακτηρίζεται από την εξασθένηση του ελληνισμού κάτω από την μακραίωνη υποδούλωσή του στην οθωμανική αυτοκρατορία. Η ορθοδοξία δοκιμάζεται από τον φόβο των βασανισμών, των δυσβάστακτων οικονομικών και κοινωνικών κυρώσεων που υφίσταται από τον κατακτητή, αλλά και τον μεθοδικό και έντονο προσηλυτισμό από μέρους της δυτικής εκκλησίας. Ο ίδιος αιώνας χαρακτηρίζεται, επίσης, από την πνευματική ανάκαμψη, την οποία προετοίμασε ο Διαφωτισμός, την σχετική οικονομική ανάκαμψη, η οποία επήλθε ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης του εμπορίου και των ευνοϊκών όρων των συνθηκών μεταξύ Ρωσίας και οθωμανικού κράτους, και, από την αφύπνιση των εθνικών συνειδήσεων των λαών, οι οποίοι διεκδικούν την ανεξαρτησία τους με γνώμονα και από παράδειγμα τη Γαλλική Επανάσταση.

Ο Άγιος Νικόδημος, φιλομαθής και ευρυμαθής αγιορείτης μοναχός, βαθύς γνώστης των Πατερικών Κειμένων αλλά και της θύραθεν παιδείας, επιδόθηκε σε έναν ακάματο αγώνα διάδοσης και ερμηνείας των ορθόδοξων δογμάτων μέσα από ένα αξιοθαύμαστο συγγραφικό έργο, αξιοποιώντας τα χειρόγραφα των βιβλιοθηκών του Αγίου Όρους. Κύριο μέλημα και σκοπός της ζωής του υπήρξε η ευρεία διάδοση των χριστιανικών διδαχών σε όλον τον Ορθόδοξο πληθυσμό. Μέσα από τις δημοσιεύσεις του επιδίωξε να αλλάξει τη ζωή των συνανθρώπων του, να τους βοηθήσει ώστε να επιτύχουν τον απώτερο ανθρώπινο σκοπό, να κατακτήσουν τη θέωση.

Μέσα από τα προοίμια του (και φυσικά τα κείμενά του), ο Άγιος Νικόδημος απευθύνεται στο σύνολο των Ορθόδοξων χριστιανών, σε κληρικούς, μοναχούς, ιερείς αλλά και στον απλό λαό, κάνοντας έμμεσα αναφορά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και προσπαθώντας να διδάξει πώς θα πρέπει οι Χριστιανοί, στη βάση της Ορθοδοξίας, να διάγουν τη ζωή τους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους της αμάθειας και της πνευματικής υποδούλωσης. Για τον λόγο αυτό, ο Άγιος Νικόδημος χρησιμοποιεί γλώσσα κατανοητή στο ευρύ κοινό και κάνει αναφορά σε χωρία από την Αγία Γραφή, δηλ. στην Παλαιά και στην Καινή Διαθήκη αλλά και

στους Πατέρες της Εκκλησίας, ιδίως στους Τρεις Ιεράρχες και, ακόμα ειδικότερα, στον Ιωάννη τον Χρυσόστομο.

Στα κείμενα των προοιμίων του Αγίου Νικοδήμου, ο Ελληνισμός και η Ορθοδοξία συνδέονται αναπόσπαστα. Στα συγκεκριμένα κείμενα γίνεται αναφορά σε ηθικά, θεολογικά και κυρίως θρησκευτικά ζητήματα, σε μία προσπάθεια ενίσχυσης της πνευματικότητας, διατήρησης της συνεκτικότητας της ελληνικής και ορθόδοξης κοινωνίας, συγκρότησης της ταυτότητάς της και της επιβίωσής της. Για τον λόγο αυτό, τα προοίμια των έργων του Αγίου Νικοδήμου έχουν παιδαγωγικό και διδακτικό χαρακτήρα.

Η διδασκαλία του Αγίου Νικοδήμου απηχεί το φιλοκαλικό πνεύμα. Είχε τεράστια απήχηση τους δύο προηγούμενους αιώνες και εξακολουθεί να παραμένει επίκαιρη, καθώς για τους χριστιανούς το ζητούμενο είναι η προσπάθεια του ανθρώπου να πλησιάσει την «τελείωση», να εξομοιωθεί με την ουράνια εικόνα του Δημιουργού. Η τεράστια συνεισφορά του στον Ορθόδοξο χριστιανισμό και ο ενάρετος μοναχικός βίος του αναγνωρίστηκαν από την Εκκλησία, η οποία τον κατέταξε στους κόλπους των αγίων της.

Για τις ανάγκες της εργασίας αυτής χρησιμοποιήθηκαν τα προοίμια των ακόλουθων δώδεκα έργων του Αγίου: *Φιλοκαλία*, *Εὐεργετινός*, *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, *Ἀόρατος Πόλεμος*, *Πνευματικά Γυμνάσματα*, *Θεοτοκάριον*, *Συναξαριστής*, *Ἑορτοδρόμιον*, *Νέα Κλῆμαξ*, *Ἐξομολογητάριον* και *Χρηστοθήθεια*. Η επιλογή μερικών μόνο προοιμίων και όχι του συνόλου αυτών κρίθηκε απαραίτητη για την εξυπηρέτηση της οικονομίας της συγκεκριμένης εργασίας, η οποία επιβάλλεται να προσαρμοστεί στο μέγεθος που ορίζει ο Κανονισμός Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Φιλολογίας.

Η δομή της εργασίας είναι η ακόλουθη:

Το πρώτο κεφάλαιο, μετά την εισαγωγή, αναφέρεται στον βίο και στην εποχή κατά την οποία έζησε και έδρασε ο Άγιος Νικόδημος. Τα έργα και οι εκδόσεις τους είναι το θέμα του δεύτερου κεφαλαίου. Στο τρίτο γίνεται η ανάλυση των δώδεκα προοιμίων. Η μέθοδος που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας αποτελεί το θέμα του τέταρτου κεφαλαίου. Το πέμπτο κεφάλαιο ασχολείται με την παιδαγωγική και διδακτική διάσταση των προοιμίων, την ορολογία και τον στόχο του συγγραφέα. Στο έκτο επιχειρείται η σύνθεση των στοιχείων της ανάλυσης των προοιμίων. Ακολουθεί ένα κεφάλαιο, το οποίο αναφέρεται στο κατά πόσον είναι επίκαιρες οι απόψεις του

Αγίου Νικοδήμου σήμερα. Η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα, τις πηγές και την βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξή της. Ακολουθεί ένα παράρτημα, στο οποίο περιλαμβάνονται: α) τα εξώφυλλα (σελίδες τίτλου) των πρώτων εκδόσεων των έργων του Αγίου Νικοδήμου, τα προοίμια των οποίων χρησιμοποιήθηκαν για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, β) τα εξώφυλλα (σελίδες τίτλου) των εκδόσεων που χρησιμοποιήθηκαν στην εργασία, και, γ) η φωτοτυπική αναπαραγωγή των προοιμίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο ΒΙΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

Ο Άγιος Νικόδημος, κατά κόσμον Νικόλαος Καλλιβούρτσης, γεννήθηκε στη Νάξο το 1749 και πέθανε στις Καρυές του Αγίου Όρους, στο κελί Σκουρταίων στις 14 Ιουλίου του 1809. Γονείς του ήταν ο Αντώνιος και η Αναστασία, η μετέπειτα μοναχή Αγάθη¹.

Ο Άγιος Νικόδημος έμαθε τα πρώτα γράμματα από τον ιερέα της ενορίας του, τον οποίο βοηθούσε στα ιερατικά του καθήκοντα. Στη συνέχεια μαθήτευσε στη Σχολή του Αγίου Γεωργίου Νάξου και διδάχθηκε από τον αρχιμανδρίτη Χρυσάνθο, αδελφό του Κοσμά του Αιτωλού.

Στην ηλικία των δεκαέξι ετών μετέβη στη Σμύρνη, όπου σπούδασε για πέντε χρόνια (1765-70) στην Ευαγγελική Σχολή, ένα από τα κορυφαία ελληνικά ορθόδοξα εκπαιδευτικά κέντρα την εποχή εκείνη². Αποδείχθηκε ότι ήταν ένας ευφυής και εξαιρετικά εργατικός μαθητής. Επιπλέον, ήταν προικισμένος με μια φωτογραφική μνήμη, η οποία τον βοήθησε σε μεγάλο βαθμό όταν, αργότερα στο Άθω, έπρεπε να συνθέσει πολλά από τα έργα του χωρίς εύκολη πρόσβαση σε βιβλιοθήκη. Σε αυτό το στάδιο φάνηκε πιθανό ότι θα ακολουθούσε λαμπρή σταδιοδρομία ανοιχτή σε έναν νεαρό Έλληνα με προσόντα και εκκλησιαστικά ενδιαφέροντα· δηλαδή ότι θα επιλέξει να συνεχίσει την εκπαίδευσή του στη Δύση σε ένα ρωμαιοκαθολικό ή προτεσταντικό πανεπιστήμιο και στη συνέχεια θα μπορούσε να αναλάβει ως καθηγητής σε κάποια «Σχολή του Έθνους» και τελικά να γίνει επίσκοπος. Το 1770 επέστρεψε στη Νάξο,

¹ Στοιχεία για τη ζωή και το έργο του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου βλ.: Μοναχού Μπιλάλη Νικοδήμου, *Ο Πρωτότυπος βίος του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου*, Άγιον Όρος-Αθήνα 2007. Πρώτοι βιογράφοι του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου είναι οι: Ευθύμιος ιερομόναχος και ο μοναχός Ονούφριος Ιβηρίτης.

² Κρικώνη, 2001, σσ. 16-18.

όπου εργάστηκε ως γραμματέας κοντά στον Μητροπολίτη Παροναζίας Άνθιμο Βαρδή³. Στη Νάξο γνώρισε τους ενάρετους Αγορείτες ιερομονάχους Γρηγόριο, Νήφωνα και Αρσένιο⁴, τους λεγόμενους «κολλυβάδες»⁵ και δελεάστηκε από τη ζωή της Αγιορείτικης μοναστικής πολιτείας⁶. Οι επαφές στη Νάξο με τους τρεις Κολλυβάδες μοναχούς, εξόριστους από το Άγιο Όρος, μετέβαλαν τις σκέψεις του προς μια διαφορετική κατεύθυνση. Πρόθυμος να μάθει περισσότερα για το κίνημα των Κολλυβάδων, ταξίδεψε στην Ύδρα για να δει τον πρώην Κορίνθου Μακάριο Νοταρά, ξεκινώντας έτσι την επαφή μεταξύ τους που θα οδηγήσει σε εύθετο χρόνο στη δημοσίευση της *Φιλοκαλίας*. Οι δύο άνδρες έκτοτε συνδέθηκαν με φιλία. Επίσης, στην Ύδρα γνώρισε τον γέροντα Σύλβεστρο, έναν από τους Κολλυβάδες που είχε αναγκαστεί να εγκαταλείψει τον Άθω. Πιθανόν ήταν ο Σύλβεστρος που μύησε τον Νικόδημο στην πρακτική της εσωτερικής προσευχής. Ο Άγιος Νικόδημος επέστρεψε στη Νάξο.

Το 1775 ο Άγιος Νικόδημος μετέβη στην Μονή Αγίου Διονυσίου Αγίου Όρους όπου εκάρη μοναχός και ορίσθηκε αναγνώστης στις ιερές ακολουθίες και γραμματέας της Μονής. Δύο έτη αργότερα, το 1777, ξανασυναντήθηκε με τον Μητροπολίτη Μακάριο Νοταρά, ο οποίος επισκέφθηκε το Άγιον Όρος για να συναντήσει τους αγωνιστές Κολλυβάδες αδελφούς Σκουρταίους.

Το 1782, σε ηλικία 32 ετών, μετέβη στο νησάκι Σκυροπούλα μαζί με τον Γέροντα Αρσένιο. Εκεί έμεινε περίπου ένα έτος προτού επιστρέψει στο Άγιο Όρος.

Στο Άγιο Όρος ασχολήθηκε με τη συγγραφή πολλών και σημαντικών έργων: *Φιλοκαλία*, *Ευεργετικός*, *Εξομολογητάριον*, *Θεοτοκάριον*, *Αόρατος Πόλεμος* και *Πνευματικά Γυμνάσματα*. Στο έργο του *Περί συνεχούς Θείας Μετάληψως* (το προοίμιο του έργου αυτού δεν χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία), ο Άγιος Νικόδημος, υποστηρίζει ότι οι χριστιανοί μπορούν να μεταλαμβάνουν δύο και τρεις φορές την εβδομάδα, αντίθετα με τη συνήθεια των μοναχών να μεταλαμβάνουν τρεις με τέσσερις φορές κατά τη διάρκεια του έτους. Η άποψή του θεωρήθηκε αιρετική και κατηγορήθηκε γι' αυτή. Δικαιώθηκε για τη συχνότητα της Θείας Μετάληψης, ενώ

³ Θεόκλητου Διονυσιάτου, 2009, σσ. 37-40. Μπούσιας, 2009, σ. 12.

⁴ Για το κίνημα των «Κολλυβάδων» βλ. Θεόκλητου Διονυσιάτου, 2009, σσ. 43-47 (κεφ. II, 2).

⁵ Σύμφωνα με τον Μπούσια, «το κίνημα των Κολλυβάδων, ήταν μια υγιής αντίδραση των Αγιορειτών Πατέρων ενάντια στις επιδράσεις της φράγκικης θεολογίας στον Ορθόδοξο τρόπο ζωής και ενάντια στην εκκοσμίκευση, η οποία και σήμερα απειλεί να αλλοιώσει το πνεύμα της Ορθοδόξου Παραδόσεώς μας» (Μπούσιας, 2009, σ. 12).

⁶ Podskalsky, 2005, σσ. 467-468.

παράλληλα δικαιώθηκαν και οι Κολλυβάδες από το Πατριαρχείο, υπό του Πατριάρχου Νεοφύτου Ζ'.

Το συγγραφικό έργο του είναι τεράστιο και ποικίλης ύλης. Θεωρείται «πνευματικός ηγέτης των Αγιορειτών πατέρων»⁷.

Ο Άγιος Νικόδημος συνέχισε το μοναχικό και συγγραφικό έργο του μέχρι το 1805, οπότε η υγεία του κλονίστηκε. Τότε, μετέβη στους Σκουρταίους στις Καρυές, όπου και πάλι εκδηλώθηκαν εναντίον του κατηγορίες σχετικά με το θέμα της Θείας Μετάληψης. Τελευταίο έργο του ήταν η *Νέα Κλῆμαξ*. Την 14η Ιουλίου 1809 ο Άγιος «έκοιμήθη ἐν Κυρίῳ» σε ηλικία εξήντα ετών⁸. Η μνήμη του Αγίου ορίστηκε την ημέρα του θανάτου του, στις 14 Ιουλίου.

Η αγιοκατάταξη του Νικοδήμου έγινε την 31η Μαΐου 1955 με την υπογραφή του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Αθηναγόρα και η μνήμη του εορτάστηκε πρώτη φορά την 14η Ιουλίου 1955.

Ο πιο παραγωγικός συγγραφέας ανάμεσα στους Κολλυβάδες, από κοινού συντάκτης της *Φιλοκαλίας*, ο Άγιος Νικόδημος, δικαίως περιγράφηκε ως «εγκυκλοπαίδεια της αθωνικής μάθησης της εποχής του»⁹.

Από το 1775 που, όπως προαναφέρθηκε, έφθασε στο Άγιο Όρος, παρέμεινε εκεί για το υπόλοιπο της ζωής του, εκτός από μερικές επισκέψεις εκτός ορίων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στον Άθω και γενικά σε ολόκληρη τη χριστιανική Ανατολή, ο μοναχισμός παρέμεινε ανέκαθεν κυρίαρχο εκκλησιαστικό κίνημα. Ο Άγιος Νικόδημος δεν προσπάθησε ποτέ να συγκεντρώσει γύρω του μια ομάδα μαθητών, δεν είχε καμία ποιμαντική ή διοικητική θέση, δεν είχε σταθερή βάση, δεν υπήρχε προσωπική βιβλιοθήκη, δεν υπήρχε κύκλος ενημέρωσης και βοηθός, αλλά δούλεψε μόνος του. Πάντα φορούσε σανδάλια, ποτέ παπούτσια, και δεν είχε παρά ένα μόνο κουκούλιο. Γενικά, περιγράφεται ως απλός με τη συμπεριφορά του, γλυκός και καλός χαρακτήρας και ταπεινός. Η εργασία του ως εκδότη ξεκίνησε δύο χρόνια μετά την άφιξή του στο Άγιον Όρος, όταν το 1777 ο Μακάριος Κορίνθου επισκέφθηκε τον Άθω και ανανέωσε τη φιλία που είχε αρχίσει με τον Νικόδημο στην Ύδρα. Σύμφωνα με τον βιογράφο και τον προσωπικό φίλο του Νικοδήμου,

⁷ Κρικώνη, 2001, σ. 59.

⁸ Α. Σ. Καραμανίδου - Σ. Δ. Λάμπρου, (1999), «Άγιος Νικόδημος Αγιορείτης. Η ζωή και η διδασκαλία του», Α' Επιστημονικό Συνέδριο 21-23 Σεπτεμβρίου 1999, στο: *Θεοδρομία*, τ. 3, Ιούλιος – Σεπτέμβριος 1999, σσ. 121-138.

⁹ Waste, 2012.

Ιερομόναχο Ευθύμιο, ο Μακάριος έφερε μαζί του χειρόγραφα τρία έργα που ανέθεσε στον Νικόδημο για αναθεώρηση.

Δύο πράγματα ενέπνευσαν τον Άγιο Νικόδημο σε όλη τη διάρκεια των χρόνων παραμονής του στον Άθω. Η πρώτη ήταν η αγάπη της ησυχίας, της γαλήνης και της μοναξιάς. Βρήκε συνεχή έμπνευση στη δήλωση του Χριστού: «Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν»¹⁰, λέξεις που ανέφερε στην εισαγωγή της *Φιλοκαλίας* και αφοσιώθηκε στην αναζήτηση αυτού του εσωτερικού Βασιλείου. Αυτή η λαχτάρα για ακινησία τον οδήγησε κατά πρώτο λόγο να ζει στα απομακρυσμένα κελιά της χερσονήσου του Αγίου Όρους και όχι σε κάποιο από τα μεγάλα κέντρα. Κατά δεύτερο λόγο προκύπτει ότι, ο Άγιος Νικόδημος δεν ήταν μόνο μοναχικός αλλά, όπως και ο σύγχρονος και συνάδελφός του Άγιος Κοσμάς Αιτωλός (1714-79), ιεραπόστολος.

Ο Άγιος Νικόδημος επιδίωξε να κηρύξει την πίστη όχι μέσω αποστολικών ταξιδιών, αλλά μέσω των γραπτών του. Με αυτόν τον τρόπο η ζωή του σημαδεύτηκε εξίσου με σιωπή και με λόγια: με λόγια που βγήκαν από τη σιωπή και με μια σιωπή πιο εύγλωττη από οποιαδήποτε λέξη. Μέσα από τις δημοσιεύσεις του προσπάθησε να αλλάξει τη ζωή αρκετών ανθρώπων. Και ακριβώς επειδή τα γραπτά του έχουν αλλάξει τις ζωές πολλών ατόμων, από το 1955, κατόπιν αιτήματος του Αγίου Όρους, δοξάζεται επίσημα ως Άγιος από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης, χαρακτηριζόμενος από την προσωπική του αγιότητα και την εξαιρετική συμβολή του στην εκκλησιαστική ζωή μέσα από τα γραπτά του.

Για να γίνει περισσότερο κατανοητό το έργο του Αγίου Νικοδήμου, θα πρέπει να γίνει μία σύντομη αναφορά στην εποχή στην οποία εντάσσεται. Η παρακάτω ανάλυση βασίζεται στον Waste¹¹. Η εποχή κατά την οποία ο Νικόδημος έζησε και εργάστηκε, κατά τα τέλη του 18ου αι., αποτελεί ένα κρίσιμο σημείο καμπής στην πνευματική εξέλιξη του ελληνικού λαού. Παρά την κατάρρευση της βυζαντινής αυτοκρατορίας το 1453, από πολλές απόψεις η βυζαντινή περίοδος της ορθόδοξης ιστορίας επεκτάθηκε μέχρι τα τέλη του 18ου αι. Η Εκκλησία συνέχισε να διαδραματίζει κεντρικό ρόλο σε όλες τις πτυχές της εθνικής ζωής. Στον τομέα της θεολογίας, παρά τη βαριά δυτική επιρροή, τόσο της Ρωμαιοκαθολικής όσο και της

¹⁰ Λουκάς 17: 21 (*Φιλοκαλία*, κ').

¹¹ Waste, 2012.

Προτεσταντικής Εκκλησίας, συνέχιζε να υπάρχει μια πατερική προοπτική. Οι συγγραφείς του 17ου αιώνα όπως ο Γαβριήλ Σεβήρος, ο Μελέτιος Συρίγος και ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Δοσίθεος χρησιμοποίησαν την ορολογία του λατινικού σχολιαστικισμού, αλλά πρωταρχικό τους σημείο αναφοράς ήταν οι Οικουμενικές Σύνοδοι και οι Πατέρες. Κατά τα τέλη του 18ου αιώνα άρχισε να κυριαρχεί μεταξύ των μορφωμένων Ελλήνων το πνεύμα του σύγχρονου Ελληνισμού. Η νέα προοπτική δεν ήταν ρητά αντιθρησκευτική, αλλά στη νεοελληνική κοσμοθεωρία η Εκκλησία δεν κατείχε πλέον την κεντρική θέση που είχε στο παρελθόν. Δημιουργήθηκε ένα περισσότερο κοσμικό πνεύμα. Οι διδασκαλίες και οι πρακτικές της Εκκλησίας, που έως τώρα έγιναν αποδεκτές σε μεγάλο βαθμό άρχισαν να υπόκεινται σε κριτική εξέταση. Οι πρωταγωνιστές αντλούσαν έμπνευση από τον Παρθενώνα και όχι από την Αγία Σοφία, από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη, αντί του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου ή του Αγίου Μάξιμου του Ομολογητή. Μοιράστηκαν τον δυτικό ευρωπαϊκό θαυμασμό για την Αθήνα του Περικλή και μοιράστηκαν εξίσου την δυτική περιφρόνηση για τον βυζαντινό πολιτισμό. Αναζήτησαν καθοδήγηση στον Διαφωτισμό, στους Γάλλους Εγκυκλοπαιδιστές και σε άλλους εκπροσώπους του *Siècle des lumières*. Αρκετοί εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για τη Γαλλική Επανάσταση ως την αυγή μιας νέας εποχής ελευθερίας και την έλαβαν ως πρότυπο για την απελευθέρωση του ελληνικού έθνους από την οθωμανική αυτοκρατορία.

Σε αυτήν την περίοδο ο εκπρόσωπος του σύγχρονου Ελληνισμού ήταν ο Αδαμάντιος Κοραΐς (1748-1833), ενώ ο εκπρόσωπος του παραδοσιακού Ορθοδόξου πνεύματος ήταν ο Νικόδημος του Αγίου Όρους. Οι εκκλησιαστικοί άνδρες των παραδοσιακών προοπτικών, κατά τα τελευταία χρόνια του δέκατου όγδοου αιώνα, όλο και περισσότερο διαταράσσονταν από τη διείσδυση των ιδεών του Διαφωτισμού στον ελληνικό κόσμο. Τα ζητήματα αυτά ήρθαν στο προσκήνιο με το ξέσπασμα της διαμάχης των Κολλυβάδων στο Άγιον Όρος, στην οποία συμμετείχε ο Νικόδημος (αλλά και ο Μακάριος), η οποία αφορούσε μία ευρύτερη συζήτηση σχετικά με τις λειτουργικές πρακτικές και την τήρηση της τελέσεως των μνημοσύνων κατά τα Σάββατα. Η όλη διαμάχη, ωστόσο, ήταν απόρροια της βαθιάς καχυποψία που ένιωσαν οι έντονα παραδοσιακοί Κολλυβάδες προς τον Δυτικό Διαφωτισμό και της επιρροής του στον μορφωμένο ελληνικό κόσμο¹².

¹² Waste, 2012.

Το όνομα «Κολλυβάδες» προέρχεται από τα κόλλυβα. Το 1754 οι μοναχοί της σκήτης της Αγίας Άννας στο Άγιο Όρος άρχισαν να χτίζουν μια νέα κεντρική εκκλησία. Για να ενισχύσουν τη συγκέντρωση κεφαλαίων τους, ανέλαβαν με τον συνηθισμένο τρόπο να τιμούν τα ονόματα των θανόντων συγγενών δωρητών. Σύμφωνα με το ορθόδοξο τυπικό, η ημέρα που τελείται μνημόσυνο είναι το Σάββατο, ημέρα κατά την οποία ο Χριστός τέθηκε στον τάφο. Αλλά πολλοί μοναχοί της Αγίας Άννας έπρεπε να εργάζονται τα Σάββατα και συγκεκριμένα πολλοί από αυτούς έπρεπε να πάνε στις Καρυές εκείνη την ημέρα για να πουλήσουν τα προϊόντα τους στην εβδομαδιαία αγορά. Καθώς αυξήθηκε ο αριθμός των ονομάτων που επρόκειτο να μνημονευθούν, για λόγους ευκολίας άρχισαν να μεταφέρουν το μνημόσυνο στην Κυριακή. Αυτή η απόφαση απείλησε τους πιο συντηρητικούς μοναχούς της Αγίας Άννας. Υπό την αρχική ηγεσία του διακόνου Νεοφύτου Πελοποννήσιου (1713-84), οι παραδοσιακοί μοναχοί επέμειναν ότι οι μνημόσυνο θα έπρεπε να συνεχίσει να τελείται το Σάββατο, από όπου και προέρχεται το υποτιμητικό όνομα «Κολλυβάδες». Κατά την άποψη των Κολλυβάδων υπήρχε ένα πολύ πιο βαθύ θέμα αρχής: η αφοσίωση στην Ιερά Παράδοση. Επίσης, υποστήριζαν την συχνή κοινωνία – «συνεχή θεία μετάληψη», όπως την ονόμαζαν – με την οποία εννοούσαν την καθημερινή υποδοχή του μυστηρίου, αν ήταν δυνατόν, μια εξαιρετικά ασυνήθιστη άποψη στην Ορθόδοξη Εκκλησία εκείνη την χρονική στιγμή. Η υπεράσπιση της συχνής θείας κοινωνίας από τους Κολλυβάδες αποδείχθηκε εξαιρετικά αμφιλεγόμενη, με αποτέλεσμα αρκετοί είτε να εκδιωχθούν, είτε να εγκαταλείψουν τον Άθω. Ο Νικόδημος, ήταν σταθερός υποστηρικτής της συχνής θείας κοινωνίας¹³.

Οι Κολλυβάδες ήταν επίσης βαθιά αφοσιωμένοι στην ησυχαστική παράδοση της εσωτερικής προσευχής, όπως δίδασκαν οι Αθωνίτες του 14ου αιώνα, όπως ο Γρηγόριος Σιναΐτης (1346) και ο Γρηγόριος Παλαμάς (1296-1359). Επεδίωκαν να προωθήσουν ένα ευρύτατο πατερικό υλικό, επεξεργάζοντας και δημοσιεύοντας πολυάριθμα γραπτά των Πατέρων. Σε αυτό το φιλόδοξο πρόγραμμα κατέλαβε κεντρική και αποφασιστική θέση η «Φιλοκαλία». Εδώ, στα πατερικά και βυζαντινά κείμενα που διαδόθηκαν, οι Κολλυβάδες πίστευαν ότι μπορούσαν να βρουν μια «λέξη που έρχεται από τη σιωπή», που θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως αντίδοτο στον αυξανόμενο κοσμικό χαρακτήρα της ελληνικής κοινωνίας. Οι Κολλυβάδες έβλεπαν αυτήν την πατερική κληρονομιά όχι ως επιβίωση από το

¹³ Θεόκλητου Διονυσιάτου, 2009, σσ. 43-47.

μακρινό παρελθόν, αλλά και ως ζωντανό οδηγό για τους σύγχρονους χριστιανούς. Μέσω αυτού του πατερικού υλικού, επομένως, οι Κολλυβάδες επεδίωξαν να εξουδετερώσουν το πνεύμα του Διαφωτισμού. Ήταν πεπεισμένοι πως, η αναγέννηση του ελληνικού λαού θα μπορούσε να συμβεί μόνο με την επιστροφή στις αυθεντικές πηγές του Ορθοδόξου Χριστιανισμού. «Μην εμπιστεύεστε τη Δύση», είπαν στους συγχρόνους τους. «Αυτές οι έντονα αφομοιωμένες αντιλήψεις δεν θα αποδείξουν τελικά τίποτε άλλο παρά απογοήτευση και εξαπάτηση. Η μόνη μας ελπίδα είναι να ανακαλύψουμε ξανά τις πραγματικές μας ρίζες στη Θεία Λειτουργία, στην πατερική θεολογία και στην ησυχαστική προσευχή»¹⁴.

Αυτή ήταν και η άποψη του Νικοδήμου. Γράφοντας σχετικά με τον Ρωμαιοκαθολικό προσηλυτισμό, δήλωσε στην μεγάλη του συλλογή των Ιερών Κανόνων με τίτλο *Πηδάλιον*¹⁵ πως η Θεία Πρόνοια έχει θέσει έναν κηδεμόνα επάνω στους Έλληνες, με τον οποίον εννοούσε την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η οθωμανική εξουσία αποτελούσε, για τους Ορθόδοξους Χριστιανούς πιστούς, έναν θεοδιόριστο προστάτη όχι μόνο εναντίον των απεσταλμένων του Επισκόπου της Ρώμης, αλλά εξίσου εναντίον των ανεπιθύμητων επιρροών του Διαφωτισμού. Πολλοί παραδοσιακοί Ορθόδοξοι, που μέχρι στιγμής υποστήριζαν σχέδια για να εξεγερθούν εναντίον των Τούρκων με τη βοήθεια της Δυτικής Ευρώπης, θεώρησαν ότι ήταν καλύτερα με την υφιστάμενη κατάσταση. Παρά την τουρκική καταπίεση, παρά τους κινδύνους της αποστασίας και των βασανιστηρίων των νέων μαρτύρων, στους οποίους ο ίδιος ο Νικόδημος αφιέρωσε μια σημαντική μελέτη¹⁶, η σχετική απομόνωση υπό τουρκική κυριαρχία μπορούσε να θεωρηθεί ως ευλογία, καθώς διαφύλαξε την ελληνική κοινότητα από τη διείσδυση ξένων ιδεών, βοηθώντας την να διατηρήσει ανέπαφη την ορθόδοξη ταυτότητά της.

Η εποχή κατά την οποία έζησε ο Άγιος Νικόδημος χαρακτηρίζεται από την μακραιώνη υποδούλωση του ελληνισμού στην οθωμανική αυτοκρατορία. Μετά από τρεις αιώνες κάτω από την τουρκική κυριαρχία και τις δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης επικρατεί αμάθεια και πνευματικός μαρασμός. «Με το πέρασμα του χρόνου οι εθνικές συνειδήσεις των σκλαβωμένων χριστιανών κατοίκων της οθωμανικής

¹⁴ Waste, 2012.

¹⁵ Το προοίμιο του έργου *Πηδάλιον* δεν αναλύεται στην εργασία αυτή. Ωστόσο, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθεί η σπουδαιότητα του έργου αυτού (όπως και των υπολοίπων έργων του Αγίου Νικοδήμου). Ο Κρικώνης χαρακτηρίζει το *Πηδάλιον* «μοναδικόν μέχρι σήμερα αξιόλογον κανονικόν έργον» (Κρικώνη, 2001, σ. 37). Επίσης, βλ. Θεόκλητου Διονυσιάτου, 2009, σσ. 213-219.

¹⁶ Το *Νέον Μαρτυρολόγιον* (1794). Θεόκλητου Διονυσιάτου, 2009, σσ. 236-240.

αυτοκρατορίας εξασθενούν και τελικά αποναρκώνονται»¹⁷. Ιδιαίτερα τον 18ο αι. ο κίνδυνος εξισλαμισμού και αφελληνισμού του Ελληνορθοδόξου Γένους υπήρξε εξαιρετικά μεγάλος.

Η παιδεία αρχίζει να ανακάμπτει από τα μέσα του 16ου αι., κυρίως με τη συμβολή των Ελλήνων λογίων, οι οποίοι μορφώνονται στη Δύση και επιστρέφουν στη χώρα για να μεταδώσουν τις γνώσεις τους στους μαθητές και τον περίγυρό τους. Στις βενετοκρατούμενες περιοχές (Κρήτη έως το 1681, Ιόνια νησιά, Δωδεκάνησα), η επίδραση του Ιταλικού, κυρίως, πολιτισμού είναι έντονη ενώ οι επαφές με την ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων συμβάλλουν στην ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων. Η οικονομική ανάπτυξη, η οποία αποτελεί φυσικό επακόλουθο της εμπορικής δραστηριότητας, συντελεί στην πνευματική και εθνική αφύπνιση με την ίδρυση σχολείων στον ελληνικό χώρο.

Κυρίως μετά τη συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774) και τους όρους της αναπτύσσονται ευνοϊκότερες συνθήκες για τις εμπορικές μετακινήσεις.

Ο 18ος αι. χαρακτηρίζεται από τη στροφή στον στοχασμό και από τις έντονες πνευματικές ανακατατάξεις. Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός¹⁸ με τις ριζοσπαστικές ιδέες και με τις εκφάνσεις του να εξαπλώνονται στην πολιτική, στην οικονομία, στην τέχνη, στη φιλοσοφία και στο σύνολο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, προκαλεί αναταράξεις στον ευρωπαϊκό χώρο. Η Γαλλική Επανάσταση (1789) και η αφύπνιση των λαών, οι οποίοι αναζητούν τη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας και τον εθνικό προσδιορισμό τους αλλάζουν τον χάρτη με την διεκδίκηση της ελευθερίας τους. Η ελληνορθόδοξη ταυτότητα, διαμορφώθηκε βαθμιαία και οδήγησε (σταδιακά) στην ανάγκη μορφοποίησης του ελληνισμού σε ένα «αυτοτελές και ανεξάρτητο εθνικό κράτος»¹⁹ με σαφή γεωγραφικά όρια, μέσα στα οποία θα συμπίπτουν οι έννοιες «έθνος» και «κράτος»²⁰.

¹⁷ Βακαλόπουλος, 1966, σ. 70.

¹⁸ Διαφωτισμός: ορίζεται το πνευματικό κίνημα το οποίο συνδέεται με την αναζήτηση της επιστημονικής γνώσης και την καλλιέργεια του ορθού λόγου με σκοπό την ανάπτυξη και την πρόοδο του ανθρώπου. Η πνευματική απελευθέρωση που προκάλεσε σε έναν κόσμο που είχε μάθει να δέχεται τα πάντα ως έργο της Θείας Πρόνοιας, ήταν καταλυτική. Ξεκίνησε από τη Γαλλία τον 18ο αι. και σύντομα εξαπλώθηκε σε όλη την Ευρώπη και στην οθωμανική αυτοκρατορία, στην κυριαρχία της οποίας βρισκόταν την εποχή αυτή και οι Έλληνες (Μαργαρίτης, 1999, σ. 30). Σύμφωνα με τον Γ. Μπαμπινιώτη, ως Διαφωτισμός ορίζεται: «η πνευματική κίνηση που εκδηλώθηκε τον 18ο αιώνα και απέβλεπε στην απαλλαγή του ανθρώπου από τις προλήψεις και τις αυθεντίες και στη διάδοση της επιστημονικής γνώσης με την καλλιέργεια του ορθού λόγου (Μπαμπινιώτης, 2002, σ. 499).

¹⁹ Τσαούσης, 2010, σ. 21.

²⁰ Τσαούσης, 1971, σσ. 15-16. Διαμαντούρος, 2010, σσ. 51-58.

Στο δεύτερο μισό του 18ου αι. οι απόψεις του Διαφωτισμού αγγίζουν και το υπόδουλο Ελληνικό Έθνος. Ο πιο έγκυρος μελετητής του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ο Κ. Θ. Δημαράς,²¹ διακρίνει τρεις χρονικές περιόδους²² στην εξέλιξη του κινήματος²³.

Όσον αφορά τη διάσταση του χρόνου, ο ελληνικός Διαφωτισμός, συναρτάται με τον δυτικό Διαφωτισμό ενώ, αναφορικά με τον χώρο, αναπτύχθηκε στα μέρη εκείνα στα οποία επικρατούσαν ευνοϊκές συνθήκες και στα οποία άκμαζε το ελληνικό στοιχείο· Βενετία, Ιωάννινα, Σμύρνη, νησιά του Αιγαίου, παρίστριες ηγεμονίες, ενώ στο Φανάρι, όπου η θρησκευτική παρουσία ήταν έντονη (ως έδρα της εκκλησιαστικής εξουσίας), επικρατούσαν ιδιαίτερες συνθήκες²⁴. Πολλοί λόγιοι και φωτισμένοι «Διδάσκαλοι του Γένους» επιχειρούν να αφυπνίσουν τη συνείδηση του λαού ανυψώνοντας το πνευματικό του επίπεδο. Ο Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806), ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ (1730-1800), ο Αθανάσιος Ψαλίδας (1764-1829), ο Δανιήλ Φιλιππίδης, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς, ο Ρήγας Βελεστινλής [Φεραίος] (1757-1798) και ο Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833) είναι μερικοί από τους Έλληνες που δίδαξαν τις νέες θεωρίες²⁵.

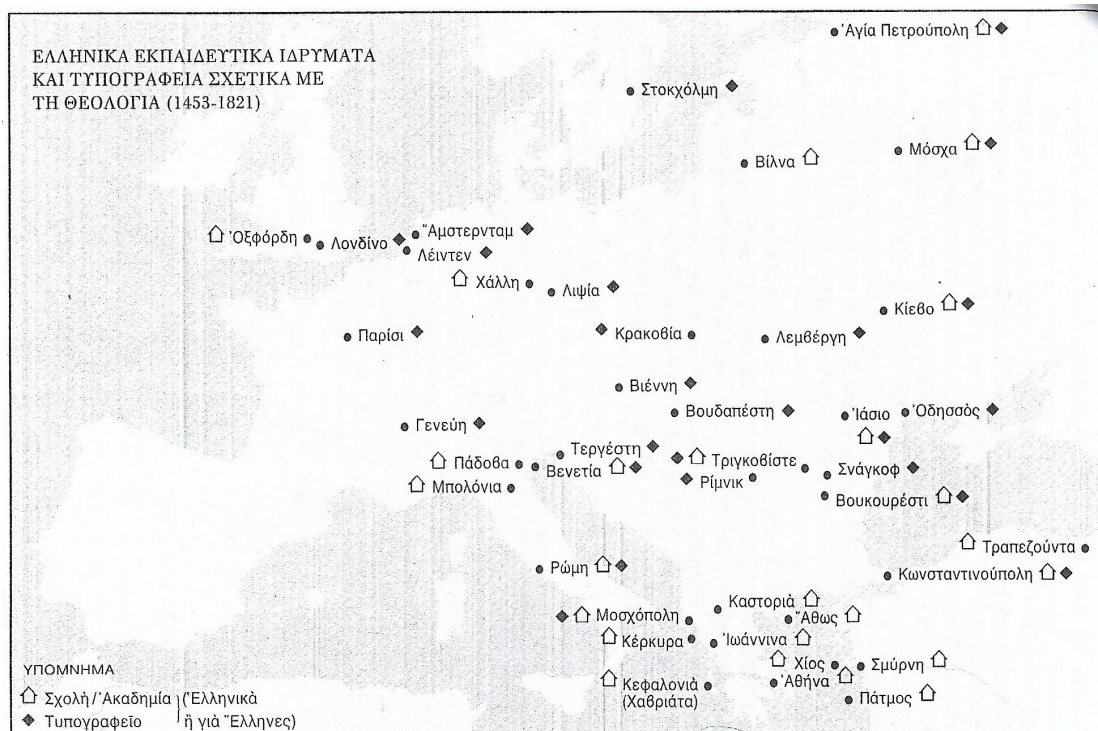
²¹ Τον όρο «Ελληνικός Διαφωτισμός» χρησιμοποίησε πρώτος ο Κ. Θ. Δημαράς το 1946 (Δημαράς, 2009, σσ. 1-22).

²² Σύμφωνα με τον Δημαρά, οι τρεις αυτές περίοδοι, αντιστοιχούν σε τρεις περιόδους της γαλλικής παιδείας και εκφράζουν τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στα δύο κινήματα. Η πρώτη προδρομική περίοδος του ελληνικού Διαφωτισμού είναι η περίοδος κατά την οποία προβάλλεται το όνομα του Βολταίρου. Ο Βολταίρος θεωρείται κεντρική μορφή του Διαφωτισμού κατά τον 18ο αιώνα και σύμβολο του φιλελευθερισμού. Δύο ονόματα ενδεικτικά της περιόδου αυτής, είναι: Ιώσηπος Μοισιόδακας και Ευγένιος Βούλγαρης. Στην δεύτερη περίοδο, σημαντική επίδραση άσκησε στον ελληνικό χώρο η Γαλλική Εγκυκλοπαιδεία, όπως φαίνεται σε χαρακτηριστικά ελληνικά έργα. Εκπρόσωπος της ελληνικής διανόησης αυτής της περιόδου είναι ο Δημήτριος Φωτιάδης ή Καταρτζής και ανάμεσα στους οπαδούς του συγκαταλέγεται ο Ρήγας Βελεστινλής. Η τρίτη περίοδος του ελληνικού Διαφωτισμού, γνωστή και ως «κίνηση των Ιδεολόγων» στην ιστορία της γαλλικής παιδείας, αποτελείται από τους διανοούμενους οι οποίοι είναι σταθερά προσηλωμένοι στις αρχές της ελευθερίας και της ισότητας που διακηρύσσει η θεωρία της Γαλλικής Επανάστασης (1789). Χαρακτηριστικός εκπρόσωπος της τρίτης περιόδου στον ελληνικό χώρο είναι ο Αδαμάντιος Κοραής, του οποίου το ολιγοσέλιδο έργο *Υπόμνημα «για την παρούσα κατάσταση των Ελλήνων»* (το οποίο δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1803 στη γαλλική γλώσσα και αργότερα μεταφράστηκε στην ελληνική), αποτελεί το πιο αντιπροσωπευτικό έργο της περιόδου, και ίσως, όλου του ελληνικού Διαφωτισμού (Δημαράς, 2009, σσ. 10-11).

²³ Πολίτης, 2007, σ. 91. Δημαράς, 2009, σσ. 10-11. Ηλιού, 2003.

²⁴ Δημαράς, 1975, σσ. 329-330.

²⁵ Μαργαρίτης, 1999, σ. 56.

Χάρτης (σ. 20): Ελληνικά Τυπογραφεία και Εκπαιδευτικά Ιδρύματα σχετικά με τη Θεολογία (1453-1821). (Podskalsky G., (2005), *Η Ελληνική Θεολογία επί Τουρκοκρατίας 1453-1821. Η Ορθοδοξία στη σφαίρα επιρροής των δυτικών δογμάτων μετά τη Μεταρρύθμιση*, μτφρ. Γ. Δ. Μεταλληνός Πρωτοπρεσβύτερος, ΜΙΕΤ, Αθήνα, σ. 86).

Η πρόσβαση στα τυπογραφεία της Ευρώπης και η δυνατότητα έκδοσης εντύπων συμβάλλει στην προώθηση του Ελληνικού Διαφωτισμού²⁶. Αρκετά βιβλία τυπώνονται στη Βενετία και στη Βιέννη κυρίως, και από εκεί διαχέονται στον ελληνικό χώρο. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τις 228 εκδόσεις ελληνικών βιβλίων των ετών 1700-1730 οι 180 είχαν θρησκευτικό θεματολόγιο ενώ από τις 320 ελληνικές εκδόσεις των ετών 1790-1800, μόνο οι 128 ήταν θεολογικού περιεχομένου²⁷.

Συντονισμένες προσπάθειες Πατριαρχείου, εμπόρων, λογίων, Φαναριωτών και κοινοτήτων έχουν ως αποτέλεσμα την ίδρυση σχολείων μέσης βαθμίδας και Σχολών, όπου διδάσκονται μαθήματα ανώτερου επιπέδου: Ακαδημία Κυδωνιών, Φιλολογικό Γυμνάσιο Σμύρνης, Γυμνάσιο Χίου, Σχολή Μηλεών Πηλίου, Καπλαναία Σχολή Ιωαννίνων κ.ά.²⁸.

²⁶ Σκιαδάς, 1976, σ. 12.

²⁷ Μαργαρίτης, 1999, σ. 56.

²⁸ Αθήνη, 2005, σ. 311.

Μεταξύ των σημαντικών Διδασκάλων της εποχής περιλαμβάνονται και σημαντικοί Αγιορείτες Πατέρες, όπως ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, στον οποίο αναφέρεται η παρούσα εργασία, αλλά και πολλοί άλλοι φωτισμένοι Διδάσκαλοι, όπως ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779), ο οποίος με τις διδαχές του αφενός τόνωσε τη συνείδηση του ελληνισμού και, αφετέρου, ίδρυσε πλήθος σχολείων για την πνευματική καλλιέργεια του ελληνορθόδοξου πληθυσμού²⁹.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι ένας θεσμός που διατηρείται από το Βυζαντινό κράτος. Εκτός από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, τα μοναστικά κέντρα του Αγίου Όρους και των Μετεώρων διατηρούν πλήθος χειρογράφων, παρουσιάζουν συγγραφική δραστηριότητα και αποτελούν στηρίγματα του ορθόδοξου χριστιανισμού και, κατ'έκταση του ελληνισμού κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας³⁰.

Με την ανάδειξη του Διαφωτισμού ως κυρίαρχου πνευματικού κινήματος και τη δυναμική του, η Εκκλησία παρουσιάζει μια αναδίπλωση έχοντας την αίσθηση ότι χάνει μέρος της δύναμής της και απαντά με προληπτικά, κυρίως, μέτρα παρά κατασταλτικά και Πράξεις που αποδοκιμάζουν βιβλία ή πρόσωπα³¹. Ωστόσο, είναι χαρακτηριστικό ότι πολλά έργα έγιναν ευρύτερα γνωστά στην ελληνική επικράτεια εξαιτίας της αποδοκιμασίας ή της καταδίκης τους από την Εκκλησία. Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, γράφει το 1801: ο φρόνιμος «καὶ αὐτὰ τὰ ἀναιρετικὰ βιβλία τῶν ἀθέων ἃς μὴν ἀναγιγνώσκη· βλάπτουσι γὰρ τοὺς ἀδυνάτους (ἵνα μὴ λέγω καὶ τοὺς δυνατοὺς) εἰς τὴν πίστιν»³².

Είναι γεγονός ότι ήδη από τον 14ο αι. αρχίζει η «εισροή» του δυτικού πνεύματος στον ελληνικό χώρο. Αν και η «λαϊκή θρησκευτικότητα» προβάλλει αντιστάσεις, οι λόγιοι «διδάσκαλοι του Γένους» (όπως ο Θεόφιλος Κορυδαλλεύς) γοητεύονται και συμπορεύονται με τις δυτικές επιδράσεις. «Η σύγκρουση των δύο ρευμάτων κορυφώνεται στην αναμέτρηση των Κολλυβάδων με τον Διαφωτισμό και τον Κοραή»³³.

Αν η Κωνσταντινούπολη και η Αγία Σοφία αντιπροσώπευαν την εξωτερική δύναμη, την υπερηφάνεια και τη δόξα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, υπήρξε και ένα άλλο Βυζάντιο, ένα Βυζάντιο γεμάτο μυστικισμό που απέφευγε τον κρατικό

²⁹ Σύμφωνα με τον Podskalsky, αποδίδεται στον Κοσμά τον Αιτωλό η ίδρυση 10 Ανώτερων και περίπου 200 κατώτερων Εκπαιδευτηρίων (Podskalsky, 2005, σ. 427 βλ. και υποσημείωση 61).

³⁰ Βακαλόπουλος, 1966, σ. 70.

³¹ Δημαράς, 2009, σσ. 86-91.

³² Δημαράς, 2009, σ. 89.

³³ Γιανναράς, 2010, σσ. 246-247.

επεκτατισμό και επιζητούσε τη σωτηρία της ψυχής και τη συνεχή προσευχή. Αυτή η έκφραση της Ορθοδοξίας εκφράστηκε μέσα από τη μοναστική ζωή, η οποία παρέμενε ζωντανή ακόμα και μετά την πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, στη χερσόνησο του Άθω³⁴ και η οποία χαρακτηρίζεται από τους Speake και Ware³⁵ ως ένας μικρόκοσμος της Χριστιανικής Ανατολής. Αν η αυτοκρατορική πρωτεύουσα παρείχε έναν αγωγό στο βασίλειο του Θεού, τα βυζαντινά μοναστήρια προσέφεραν ένα άλλο³⁶.

Κατά τον 17ο και 18ο αιώνα, ο Άθως αποτέλεσε το πνευματικό κέντρο της Ελλάδας, με την Αθωνική Ακαδημία να ιδρύεται για να προετοιμάσει την αναγέννηση του Ελληνισμού³⁷. Ο σεβασμός και το δέος που δημιούργησαν οι μονές, ως μικρόκοσμοι της ουράνιας τάξης, έφτασαν στο απόγειό τους στα μέσα του 18ου αι. στο Άγιο Όρος³⁸, περίοδο που συμπεριλαμβάνει και τα χρόνια κατά τα οποία βρισκόταν στον Άθω ο Άγιος Νικόδημος. Είναι παράδοξο το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια του επαναστατικού αγώνα των Ελλήνων το 1821, το Άγιο Όρος παρουσίασε μια πτώση στην πνευματική συνεισφορά του προς τον ελληνισμό³⁹.

Ο Χρυσοχοΐδης⁴⁰ αναφέρεται στην Αθωνική πραγματικότητα κατά τη διάρκεια της παραμονής του Αγίου Νικοδήμου, υποστηρίζοντας πως ο Αθωνικός μοναχισμός δεν χαρακτηρίζεται από εσωστρέφεια και δεν είναι αποκλειστικά θεολογικού περιεχομένου. Αντίθετα, την εποχή του Αγίου Νικοδήμου κυριαρχεί το κίνημα της φιλοκαλίας, που αναφέρεται συνολικά ως φιλοκαλική αναγέννηση. Πρόκειται για μία πνευματική χριστιανική αναγέννηση στη βάση των κειμένων των νηπτικών πατέρων⁴¹. Δύο είναι τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του Αθωνικού μοναχισμού κατά τα χρόνια του Αγίου Νικοδήμου: α) η οικονομική άνθηση, και β) η δημογραφική ανάκαμψη των μοναχών⁴².

³⁴ Axiotis, 1995, p. 513.

³⁵ Speake και Ware, 2012, p. 1.

³⁶ Papayannis, 2008, p. 51.

³⁷ Quinn, 1985, p. 33.

³⁸ Speake και Ware, 2012, p. 2.

³⁹ Quinn, 1985, p. 33.

⁴⁰ Χρυσοχοΐδης, 2016.

⁴¹ Πασχαλίδης, 2016.

⁴² Χρυσοχοΐδης, 2016.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥΣ

Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης αποτελεί ένα παράδειγμα θετικής εκτίμησης των λατινικών ασκητικών παραδόσεων, όπως αναφέρεται από τον Plested⁴³. Εν τούτοις, παρήγαγε ένα σημαντικό έργο που στράφηκε κατά της λατινικής θεολογίας, ενώ χρησιμοποίησε και παραδείγματα της πνευματικότητας της Αντι-μεταρρύθμισης. Δημοσίευσε ελαφρώς προσαρμοσμένες στην ορθόδοξη πίστη μεταφράσεις της πνευματικής μάχης του Lorenzo Scupoli και των ασκήσεων του Ignatius Loyola, προσαρμόζοντας τα νοήματά τους στις ανάγκες του Ορθόδοξου χριστιανισμού και μη αναφέροντας, και στις δύο περιπτώσεις, την καθολική προέλευση αυτών των έργων⁴⁴. Στον Άθω, ο Άγιος Παΐσιος βρισκόταν στην πρώτη γραμμή της πνευματικής αναγέννησης· υποστήριξε την πλευρά των παραδοσιακών στη συζήτηση των Κολλυβάδων και ανέστησε τα αρχαία πατερικά κείμενα που παρέμεναν κρυμμένα και αχρησιμοποίητα σε σκονισμένα ράφια των αθωνικών βιβλιοθηκών. Λίγο περισσότερο από μια δεκαετία μετά την αναχώρησή του, ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης και ο Μακάριος Νοταράς συνέβαλαν στην αναβίωση των ορθόδοξων πατερικών παραδόσεων, της Φιλοκαλίας και του κοινοβιακού μοναχισμού στο Άγιον Όρος. Και οι τρεις άγιοι είχαν αποφασιστική επιρροή στο δεύτερο μισό του δέκατου όγδοου αιώνα, όταν ξυπνούσαν τα συναισθήματα επαναστατικής ανεξαρτησίας σε όλους τους Έλληνες⁴⁵.

Ο Άγιος Νικόδημος υπήρξε πολυγραφότατος⁴⁶.

Εδώ θα αναφέρουμε τις εκδόσεις των δώδεκα έργων με τα προσόμια των οποίων ενασχολείται η παρούσα εργασία.

Α. Φιλοκαλία

Λόγω της σπουδαιότητάς της, η *Φιλοκαλία* εκδόθηκε πολλές φορές και μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες.

⁴³ Plested, 2012, p. 110.

⁴⁴ Σχετικά με τη διαμάχη για δυτικές επιδράσεις στο συγγραφικό έργο του Αγίου Νικοδήμου ή για μετάφραση δυτικών έργων, βλ.: παραπομπή 100, σ. 40. Ο Άγιος Νικόδημος ήταν γνώστης της Λατινικής, της Γαλλικής και της Ιταλικής γλώσσας, σύμφωνα με τον Οικονόμου, 2010, σσ. 125-126. Για την γλωσσομάθεια του Αγίου Νικοδήμου βλ. υποσημείωση 101, στη σελίδα 40.

⁴⁵ Fennell, 2012, p. 167.

⁴⁶ Ο Πρωτοπρεσβύτερος Κων. Καραϊσαρίδης (1998, σσ. 57-59) αναφέρει ότι ο Κ. Παπουλίδης καταγράφει 106 τίτλους έργων του Αγίου Νικοδήμου (69 εκδομένα και 37 ανέκδοτα), ο Ι. Κολιτσάρας κατάφερε να βρει 101 έργα του, ο μοναχός Νικόδημος Μπιλάλης δίνει έναν κατάλογο 80 εκδομένων και 37 ανέκδοτων έργων, ο Σ. Ευστρατιάδης παραθέτει 35 έργα, ενώ στο χειρόγραφο της Ιεράς Μονής Προυσού υπάρχει κατάλογος με 75 έργα του Αγίου Νικοδήμου (στον κωδ. 42, σσ. 925-928).

Η πρώτη έκδοση έγινε στη Βενετία το έτος 1782 «παρά τῷ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι». Η επόμενη έκδοση έγινε από τον Παναγιώτη Αθ. Τζελάτη το έτος 1893 στην Αθήνα από το τυπογραφείο του Παρασκευά Λεωνή. Το έτος 1957 εκδόθηκε ο Α΄ Τόμος (και ακολούθησαν οι Β΄, Γ΄, Δ΄, Ε΄) στην Αθήνα. Την έκδοση πραγματοποίησε ο εκδ. Οίκος «Ἀστήρ», Αλ. και Ε. Παπαδημητρίου. Από τον ίδιο εκδ. Οίκο έγινε η επόμενη έκδοση το έτος 1974⁴⁷.

Β. Εὐεργετινός

Πρωτοεκδόθηκε στη Βενετία το 1783 «παρά τῷ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι». Ακολούθησε η έκδοση «ἐν Κωνσταντινουπόλει» το 1861 «Ὑπὸ Κ. Λ. υἱῶν Θ. Φωκαέως καὶ Συντροφίας». Η επόμενη έγινε στην Αθήνα το 1900 από το τυπογραφείο Αθανασίου Δεληγιάννη. Το 1901 εκδόθηκε από τον Αντ. Σ. Γεωργίου η τέταρτη έκδοση αναφερόμενη ως τρίτη. Ο Α΄ Τόμος της πέμπτης έκδοσης είδε το φως το 1957 και ο Β΄ Τόμος το 1958. Ακολούθησε έκκτη έκδοση το 1983 για τον Α΄ Τόμο και το 1985 για τον Β΄ Τόμο⁴⁸.

Γ. Ἐγχειρίδιον Συμβουλευτικόν

Πρώτη έκδοση το έτος 1801 με επιστασία του Αρχιμανδρίτου Ἀνθιμου Γαζή. Η δεύτερη πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα το 1885 από το τυπογραφείο και βιβλιοπωλείο Σπυρ. Κουσουλίνου. Το 1927 τυπώθηκε «ἐν Κωνσταντινουπόλει» για τρίτη φορά, και, το 1969 στον Βόλο από το τυπογραφείο των υιών Σωτ. Σχοινά κυκλοφόρησε για τέταρτη φορά⁴⁹.

Δ. Νέον Μαρτυρολόγιον

⁴⁷ Νικολόπουλος, 2000, σσ. 369-371.

⁴⁸ Νικολόπουλος, 2000, σσ. 371-373.

⁴⁹ Νικολόπουλος, 2000, σσ. 403-404.

Η πρώτη έκδοση του έργου *Νέον Μαρτυρολόγιον*, έγινε στη Βενετία το έτος 1799⁵⁰. Ως έτος έκδοσης του *Νέου Μαρτυρολογίου* αναφέρεται το έτος 1794 από τον Καραϊσαρίδη, με την σημείωση ότι αυτή είναι η δεύτερη ανατύπωση ενώ η πρώτη έκδοση έγινε το έτος 1789 «παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων»⁵¹.

Η δεύτερη έκδοση έγινε στην Αθήνα το 1856 με την ένδειξη που ακολουθεί τον τίτλο να πληροφορεί τον αναγνώστη ότι οι βίοι εκδίδονται «δαπάνη Στεφάνου Κωνσταντίνου Σκαθάρου τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν. Εἰς κοινὴν τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν ὠφέλειαν».

Η τρίτη έκδοση έγινε, επίσης, στην Αθήνα το 1961 και τέταρτη το 1993 από τον εκδ. Οἶκο «Ἀστήρ», Αλ.και Ε. Παπαδημητρίου.

Η επόμενη έκδοση και η δεύτερή της βελτιωμένη έκδοση σε νεοελληνική απόδοση έγινε στη Νέα Σκήτη Αγίου Ὁρους από τον Βενέδικτο Ιερομόναχο.

Στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη υπάρχει μια έκδοση του 1905 με την ένδειξη «Ὑπὸ Γερασίμου Λουκάκη Ἀρχιμανδρίτου» Ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τῶν Τυπογραφείων τῆς ἐφημερίδας «Τὸ Κράτος», αποτελούμενη από 108 σελίδες.

Ε. Ἀόρατος Πόλεμος

Στη Βενετία το έτος 1796 πρωτοτυπώθηκε ο *Ἀόρατος Πόλεμος* στο τυπογραφείο του Δημητρίου Θεοδοσίου (πριν) και μετά Πάνου Θεοδοσίου «ἐξ Ἰωαννίνων». Η δεύτερη έκδοση έλαβε χώρα το 1853 «ἐν Ἀθήναις» από τα τυπογραφεία Φ. Καραμπίνη και Κ. Βάφα. «Ἐν Ἀθήναις» πραγματοποιήθηκε και η επόμενη έκδοση, το έτος 1870 «ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ Τυπογραφείου Ὁ Φοῖνιξ». Από τον εκδότη Αντώνιο Στ. Γεωργίου κυκλοφόρησε η επόμενη έκδοση, στην Αθήνα το 1899. Το 1922 «ἐν Ἀθήναις», είδε το φως η πέμπτη έκδοση «Τύποις Προμηθέως». Από τις εκδόσεις «Φῶς» επανακυκλοφόρησε στην Αθήνα το 1957. Επόμενος εκδότης ο Σωτήριος Ν. Σχοινάς από την Αγία Λάρισα το 1965. Το ίδιο έτος κυκλοφόρησε και στην Αθήνα από τις εκδόσεις «Τῆνος». Από τις ίδιες εκδόσεις επανακυκλοφόρησε χωρίς αναγραφή έτους⁵².

ΣΤ. Γυμνάσματα Πνευματικά

⁵⁰ Νικολόπουλος, 2000, σ. 506.

⁵¹ Νικολόπουλος, 2000, 508 υποσημείωση.

⁵² Νικολόπουλος, 2000, σσ. 387-390.

Ἑνετίσιν (στη Βενετία) αὐ' (1800) «παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων» Con licenza de' superiori, εκδόθηκε το ἔργο *Γυμνάσματα Πνευματικά*. «Ἐν Ἀθήναις» και ἀπὸ το τυπογραφεῖο Νικολάου Ρουσοπούλου εἶδε το φῶς η δεύτερη ἐκδοσι. Η τρίτη ἐγινε με δαπάνη του Αντωνίου Στ. Γεωργίου, «ἐν Ἀθήναις», το ἔτος 1895 ἀπὸ το βιβλιοπωλεῖο «Ὁ Φοῖνιξ». Ακολούθησε η τέταρτη, το 1950, ἀπὸ τον εκδ. Οἶκο Σωτ. Ν. Σχοινά στον Βόλο. Ακολούθησε ἐπόμενη στην Αθήνα χωρίς ἔτος ἐκδοσης και ἐπόμενη, πάλι στην Αθήνα, το 1960 ἀπὸ το τυπογραφεῖο Ν. Γιαμούρη. Το 1972 κυκλοφόρησαν περικοπές του βιβλίου ἀπὸ: Institute for Byzantine and Modern Greek Studies. 115 Gilbert Road, Belmont, Massachusetts 02178, U.S.A. Περικοπές του κυκλοφόρησαν και το ἔτος 1973 ἀπὸ το τυπογραφεῖο των υἱών Σωτ. Σχοινά στον Βόλο. Το 1991 τυπώθηκε στη Θεσσαλονίκη ἀπὸ τις ἐκδόσεις «Ὁρθόδοξος Κυψέλη» και το 1993 κυκλοφόρησε η «ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου» Ὡρωπού Αττικής⁵³.

Ζ. Θεοτοκάριον

Το *Θεοτοκάριον* εἶδε την πρώτη του ἐκδοσι στη Βενετία το 1796 στο τυπογραφεῖο «τοῦ ποτὲ Δημητρίου Θεοδοσίου, νῦν δὲ Πάνου Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων» Con licenza de' superiori, e privilegio. Η δεύτερη ἐκδοσι ἔλαβε χώρα «ἐν Κωνσταντινουπόλει» ἀπὸ τον Γ. Μουσαῖο, το ἔτος 1849. Το 1864 ἐπανακυκλοφόρησε στην Αθήνα η ἐκδοσι της Βενετίας «ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας τοῦ Φοῖνικος». Απὸ το τυπογραφεῖο «Ὁ Φοῖνιξ» ξαναεκδόθηκε το 1883. Ακολούθησε ἄλλη ἐκδοσι ἀπὸ τον Γ. Δ. Φέξη στην Αθήνα το 1906. Επόμενη ἐκδοσι ἐγινε στην Αθήνα, το 1939, ἀπὸ τον Ευγένιο ιερομόναχο Διονυσιάτη. Το ἔτος 1949 κυκλοφόρησε ἀπὸ τον εκδ. Οἶκο Σωτ. Ν. Σχοινά στον Βόλο. Επόμενος ἐκδότης εἶναι και πάλι ο Σωτήριος Ν. Σχοινάς ἀπὸ την Αγία Λάρισσα το 1966. Μια ἐκδοσι της «Ἀγιορειτικῆς Βιβλιοθήκης» ἐρχεται στο φῶς στον Βόλο ἀπὸ το τυπογραφεῖο των υἱών Σωτ. Σχοινά το 1974. Απὸ το ἴδιο τυπογραφεῖο του Βόλου προέρχεται και η ἐπόμενη ἐκδοσι του ἔτους 1984. Τελευταία ἐκδοσι που εἶναι της «Ἱερᾶς Μονῆς Ἐσφιγμένου Ἁγίου Ὄρους», το ἔτος 1992.⁵⁴

⁵³ Νικολόπουλος, 2000, σσ. 394-397.

⁵⁴ Νικολόπουλος, 2000, σσ. 384-387.

Η. Συναξαριστής

Το τρίτομο έργο *Συναξαριστής* καλύπτει τα Συναξάρια των Αγίων όλου του έτους (κάθε Τόμος περιέχει τα Συναξάρια Αγίων τεσσάρων μηνών). Και οι τρεις Τόμοι εκδόθηκαν «έν Βενετία» το έτος 1819. Διαιρεμένο σε 13 τομίδια, προκειμένου να είναι εύχρηστο, εκδόθηκε «έν Κωνσταντινουπόλει» από το έτος 1842 έως το έτος 1846. Το 1868 εκδόθηκε σε δύο τόμους στην Αθήνα, στο τυπογραφείο Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφείως. Τρίτομο και πάλι, με κατανομή μηνών όπως στην πρώτη έκδοση, κυκλοφορεί στην Ζάκυνθο το 1868 από το τυπογραφείο «ό Παρνασσός» Σεργίου Γ. Ραφτάνη και διευθυντή τον Ν. Ι. Ταρουσσόπουλο. Το ίδιο έτος (1868) ανατυπώθηκε στην Αθήνα από τον εκδοτικό οίκο Κων. Χ. Σπανού. Ο Α΄ Τόμος επανεκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη από τις εκδόσεις «Όρθόδοξος Κυψέλη», το 1993 και οι Τόμοι Β΄, Γ΄, Δ΄, Ε΄ και ΣΤ΄ επανεκδόθηκαν στην ίδια πόλη, από τις ίδιες εκδόσεις, το έτος 1998⁵⁵.

Θ. Έορτοδρόμιον

Στη Βενετία, το 1836, «έκ τής Τυπογραφίας Νικολάου Γλυκύ» τυπώθηκε για πρώτη φορά το έργο του Αγίου Νικοδήμου *Έορτοδρόμιον*, το οποίο είχε ως θέμα του την ερμηνεία των ασματικών κανόνων των Δεσποτικών (προς τιμήν του Χριστού) και των Θεομητορικών (προς τιμήν της Θεομήτορος) εορτών. Σε τρεις τόμους επανεκδόθηκε στη Θεσσαλονίκη, το έτος 1987, ως έκδοση της «Όρθοδόξου Κυψέλης»⁵⁶.

Ι. Νέα Κλῆμαξ

Η *Νέα Κλῆμαξ* είδε την πρώτη της έκδοση «έν Κωνσταντινουπόλει» και «έκ τής Τυπογραφίας Δημητρίου Πασπαλλή», το έτος 1844. Επανατυπώθηκε το 1956, από το τυπογραφείο «τής «Άγιορειτικής Βιβλιοθήκης», του Σωτηρίου Ν. Σχοινά, στον Βόλο⁵⁷.

ΙΑ. Έξομολογητάριον

Η πρώτη έκδοση του *Έξομολογηταρίου* είδε το φως «Ένετίησιν αώ» (1800) «παρά Νικολάφ Γλυκεϊ τῷ έξ Ίωαννίνων» Con licenza de' superiori 1794. Στο

⁵⁵ Νικολόπουλος, 2000, σσ. 425-430.

⁵⁶ Νικολόπουλος, 2000, σσ. 431-432.

⁵⁷ Νικολόπουλος, 2000, σσ. 433-434.

τυπογραφείο του Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως επανεκδόθηκε το έτος 1799. Το 1804 εκδόθηκε και πάλι στη Βενετία, «παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων» Con regia approvazione. Και η τρίτη έκδοση έγινε στη Βενετία, από τον ίδιο εκδότη, το έτος 1818. Το 1835 ακολουθεί τέταρτη έκδοση στη Βενετία, «ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας Φραγκίσκου Ἀνδρεώλα». «Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος» κυκλοφορεῖ η πέμπτη έκδοση, το 1842, στην Αθήνα. Επόμενη έκδοση στη Βενετία, το 1852, από το ελληνικό τυπογραφείο του Αγίου Γεωργίου.

«Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος» στη Βενετία προέρχεται η ἑκτη έκδοση του 1855. Το ίδιο και η επόμενη έκδοση του έτους 1857. Στη Βενετία, ξαναεκδόθηκε το 1866, από το ελληνικό τυπογραφείο του Αγίου Γεωργίου. Το 1868 γνώρισε μία ακόμα έκδοση στη Βενετία, «ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος». Επανεκδόθηκε στην ίδια πόλη, από το ελληνικό τυπογραφείο «ὁ Φοῖνιξ», το έτος 1885. Το 1895 κυκλοφόρησε στην Αθήνα από το τυπογραφείο Ιωάννου Νικολαΐδου. Στην Αθήνα, επίσης, το 1900, επανεκδίδεται από τον εκδότη Ν. Μιχαλόπουλο. Από τον Μιχαήλ Ι. Σαλίβερο εκδίδεται και πάλι στην Αθήνα το 1915 και ακολουθεῖ έκδοση του ίδιου στην Αθήνα χωρίς να αναγράφεται το έτος κατά το οποίο αυτή έγινε. Τελευταία έκδοση του *Ἐξομολογηταρίου* έγινε το 1973 στην Αθήνα από τις εκδόσεις «Ὁ Ἅγιος Νικόδημος». Ακολούθησε μια φωτοαναστατική έκδοση, χωρίς να αναφέρεται η χρονολογία της, στην Αθήνα⁵⁸.

ΙΒ. Χρηστοθήθεια

Στη Βενετία, το 1803, «ἐκ τῆς Τυπογραφίας Νικολάου Γλυκύ του ἐξ Ἰωαννίνων» τυπώθηκε για πρώτη φορά το έργο του Αγίου Νικοδήμου *Χρηστοθήθεια* Con approvazione. Ακολούθησε δεύτερη στην Ερμούπολη της Σύρου «ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γεωργίου Μελισταγοῦς», το έτος 1838. Η τρίτη έγινε στη Χίο, στο τυπογραφείο Κ. Α. Δαμιανού, το 1887. Τέταρτη έκδοση ακολούθησε «ἐν Κωνσταντινουπόλει», το 1898. Ο Α΄ Τόμος επανεκδόθηκε το 1900 στο τυπογραφείο

⁵⁸ Νικολόπουλος, 2000, σσ. 378-384.

«Ἀμάλθεια» της Σμύρνης και ξανά στο ίδιο τυπογραφείο το 1902. Και οι δύο τόμοι ανατυπώθηκαν στην Αθήνα, στο βιβλιοπωλείο Ι. Νικολαΐδου, το έτος 1902.

Το 1957 επανατυπώνεται από το τυπογραφείο «τῆς «Ἀγιορειτικῆς Βιβλιοθήκης», του Σωτηρίου Ν. Σχοινά, στον Βόλο. Υπάρχει μια ακόμα έκδοση του 1957 στον Βόλο «τῆς «Ἀγιορειτικῆς Βιβλιοθήκης». Τελευταία, εκδόθηκε το 1991 στη Θεσσαλονίκη από τις εκδόσεις «Ὁρθόδοξος Κυψέλη»⁵⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΟΙΜΙΩΝ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

Α. ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

Το έργο εκδόθηκε με πλήρη τίτλο: *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν. Συνερανισθεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν. Ἐν ᾗ διὰ τῆς κ(α)τ(ὰ) τὴν Πρᾶξιν κ(αὶ) Θεωρίαν Ἠθικῆς Φιλοσοφίας ὁ νοῦς καθαίρεται, φωτίζεται, κ(αὶ) τελειοῦται*⁶⁰.

Για την εργασία χρησιμοποιήθηκε η έκδοση του έτους 1974.

Η έκταση του προοιμίου καταλαμβάνει 7 δίστηλες σελίδες. Το ύφος του είναι λογοτεχνικό και η γλώσσα λόγια με σχήματα λόγου και επίθετα που δηλώνουν σε υπερθετικό βαθμό τις ιδιότητες του Θεού («ἡ ὑπερτελής τελειότης», «ὑπεράγαθος», «ὑπέρκαλλος»).

Η *Φιλοκαλία* εντάσσεται ως έργο στη γενικότερη φιλοκαλική αναγέννηση, ένα κίνημα που κυριαρχούσε κατά την εποχή της παραμονής του Αγίου Νικοδήμου στον Άθω, όπως προαναφέρθηκε⁶¹. Το έργο *Φιλοκαλία* αποτελεί ένα σύγγραμμα-εγχειρίδιο της νηπτικής-ασκητικής ζωής και διδασκαλίας⁶², το οποίο χαρακτηρίζεται από τον ίδιο τον Άγιο Νικόδημο ως «Τὸ τῆς Νήψεως Ταμεῖον [...] τὸ μυστικὸν διδασκαλεῖον τῆς Νοερᾶς Προσευχῆς», που ολοκληρώθηκε το 1777 και εκδόθηκε το 1782 στη Βενετία από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο⁶³. Τα κείμενα αυτά εκφράζουν την αγάπη προς το καλό σε ένα πνευματικό επίπεδο, η οποία ανήκει «στους «Ἱερούς Νηπτικούς», δηλαδή στους ασκητικούς εκείνους αγίους Πατέρες, που έφτασαν στην

⁵⁹ Νικολόπουλος, 2000, σσ. 406-410.

⁶⁰ Κρικώνης, 2001, σ. 74.

⁶¹ Χρυσοχοΐδης, 2016.

⁶² Καραϊσαρίδης, 2016.

⁶³ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 117.

θεία κατάσταση «τῆς ἀδιάλειπτης νήψεως καὶ ἐργηγόρσεως τοῦ θεωθέντος νοῦ τους»⁶⁴. Τα νηπτικά κείμενα είναι εκείνα τα πατερικά συγγράμματα, τα οποία παρουσιάζουν την «ὕπαρξιακήν» ὄψη της πνευματικής εργασίας που οδηγεί στην κάθαρση νου και καρδιάς και ὡς εκ τούτου στην εναρμόνιση με το θείο. Ὅπως χαρακτηριστικά τονίζει ο Κορναράκης⁶⁵, «τα νηπτικά πατερικά κείμενα δεν είναι κείμενα αφηρημένων θρησκευτικών στοχασμών ἢ θεωρητικῆς ἠθικῆς διδασκαλίας. Εἶναι το μεγάλοπνοον απαύγασμα ἡγιασμένου ασκητικοῦ βιώματος θειοτάτων πατερικῶν μορφῶν, ἐπὶ των οποίων ἐπέλαμψε το πανάγιον καὶ φωτιστικόν πνεῦμα». Γι' αὐτό, ἄλλωστε, σύμφωνα με τα λόγια του ἰδίου του Αγίου Νικοδήμου, η *Φιλοκαλία* εἶναι «[...] ταμεῖο της νήψεως, φυλακτήριον του νου, μυστικὸν σχολεῖο της νοεράς προσευχῆς, ἐξαιρετὴ υποτύπωση της πρακτικῆς αγωγῆς, απλανὴς οδηγὸς της πνευματικῆς θεωρίας, ὁ πατερικὸς Παράδεισος, ἡ χρυσὴ αλυσίδα των ἀρετῶν, ἡ συνεχῆς ἐνασχόληση με τὸ ὄνομα του Ἰησοῦ, ἡ σάλπιγγα που ἐπαναφέρει τὴ χάρι καὶ τὸ μυριοπόθητο ὄργανο της θεώσεως [...]»⁶⁶.

Ἡ *Φιλοκαλία*, τόσο στο σύνολό της, ὅσο καὶ στο προοίμιο, ἀσχολεῖται με τὴν σωστὴ «διαταγὴ» της ἐσωτερικῆς ζωῆς των σκέψεων στο πλαίσιο της προσευχῆς. Ἀσχολεῖται πρωτίστως με τὴν προσευχή, ἀλλὰ ἐπιμένει ὅτι ἡ προσευχή μπορεῖ νὰ γίνῃ κατανοητὴ καὶ νὰ ἐφαρμοστεῖ μόνο ἀν δοθεῖ προσοχὴ πρῶτα στον κόσμον των σκέψεων. Συνεπῶς, ὑπάρχει μία ἀναπόσπαστη σχέση μεταξύ σκέψεων καὶ προσευχῆς. Ἡ *Φιλοκαλία* δὲν ἐπιτρέπει νὰ παραμεριστεῖ ἡ προσευχή ὡς ξεχωριστὸ θέμα ἀπὸ τα πρακτικὰ θέματα της ἐνάρετης καθημερινῆς ζωῆς. Παράλληλα, ἀναγνωρίζει τὴν πρόκληση που παρουσιάζει ἡ διάσπαση της μνήμης, της ἀντίληψης, των συναισθημάτων, των βιολογικῶν καὶ γνωστικῶν διαδικασιῶν. Στὴν πράξη, πολλοὶ Χριστιανοὶ διαπιστώνουν ὅτι δὲν μποροῦν καὶ δὲν διαχωρίζουν τὴν προσευχή ἀπὸ τις ἐσωτερικὲς ψυχολογικὲς ἐμπειρίες τους. Ἴσως ἡ *Φιλοκαλία* ἔχει κάποια διδάγματα σχετικὰ με τὴν ἀλληλοεπίδραση μεταξύ σκέψεων καὶ προσευχῆς⁶⁷. Παραθέτουμε σύντομη ἀναφορά στὴν ἐννοια της *Φιλοκαλίας*, σύμφωνα με τὸν Cook.

Απὸ τὴν μιὰ πλευρά, ἡ σχέση μεταξύ σκέψεων καὶ προσευχῆς εἶναι τόσο προφανὴς που δὲν χρειάζεται νὰ σχολιαστεῖ, ὅπως ἀναφέρει ὁ Cook⁶⁸, καθὼς ἀπαιτεῖ

⁶⁴ Θεόκλητος Διονυσιάτης, 1986.

⁶⁵ Κορναράκης, 2011.

⁶⁶ Διονυσιάτης, 1986.

⁶⁷ Cook, 2011.

⁶⁸ Cook, 2011.

υψηλό επίπεδο σκέψης. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, η σχέση μεταξύ σκέψεων και προσευχής είναι βαθιά πολύπλοκη, μυστήρια και ακόμη και παράδοξη. Μερικές φορές, οι φαινομενικές σκέψεις για φιλοξενία, αγνότητα ή ταπεινότητα μπορεί να κρύβουν σκέψεις που είναι λιγότερο αξιοσέβαστες, όπως η ανησυχία, η υπερηφάνεια ή η αμαρτία. Ή αλλιώς, τα συναισθήματα των ατόμων προδίδουν εντελώς το αντίθετο από τα λόγια της προσευχής. Επομένως, η σχέση μεταξύ σκέψεων και προσευχής δεν είναι απλή, αλλά σχετίζεται με την αίσθηση του εσωτερικού εαυτού, της αίσθησης του ποιοι είμαστε (και ποιος είναι ο Θεός). Είναι ένας πραγματικός δείκτης της κατάστασης ψυχικής και πνευματικής ευημερίας, σε σχέση με τον εαυτό του ατόμου, με τους άλλους και με τον Θεό. Οι σκέψεις, που γίνονται αντιληπτές ως προϊόντα της αγνής διανόησης, αντί να είναι παθιασμένες σκέψεις ή απλοί λόγοι, είναι κατά το μάλλον ή ήττον άμεσες πνευματικές αντιλήψεις του Θεού ή των εσωτερικών ουσιών των πραγμάτων. Ταυτόχρονα, σκέψεις που είναι παθιασμένες, ή απλά προϊόντα του νου, δυνητικά οδηγούν την ψυχή μακριά από τον Θεό. Οι σκέψεις σχετίζονται έτσι στενά με την προσευχή.

Η *Φιλοκαλία* διδάσκει επίσης ότι οι σκέψεις συνδέονται στενά με τα πάθη. Ωστόσο, οι σκέψεις μπορεί να είναι ή να μην είναι πάθη. Σύμφωνα με τον Cook⁶⁹, υπάρχει η εξής διάκριση σκέψεων:

- α) Οι λογισμοί μοιάζουν περισσότερο με μία σειρά σκέψεων παρά με απλές σκέψεις. Οι σκέψεις μπορεί να οδηγήσουν σε πάθη ή τα πάθη μπορεί να οδηγήσουν σε σκέψεις.
- β) Τα νοήματα είναι εννοιολογικές εικόνες, κάπου ανάμεσα στις φαντασιώσεις και τις αφηρημένες έννοιες, οι οποίες κατά κανόνα κατανοούνται ως προκύπτουσες από την ουδέτερη έννοια της αντίληψης.

Το προοίμιο της *Φιλοκαλίας* απευθύνεται γενικά σε όλους τους χριστιανούς αναγνώστες και ειδικότερα σε μοναχούς. Ο λόγος είναι ότι το κείμενο αυτό ασχολείται ως επί το πλείστον συνολικά με τη νοητική εργασία, τη «νοερά προσευχή» που είναι απαραίτητη για την ενότητα του ανθρώπου ως Χριστιανού, την ταπείνωσή και την εναρμόνισή του με τον Θεό. Η εναρμόνιση αυτή επιτυγχάνεται μέσω της προσευχής, η οποία αποτελεί έναν τρόπο κάθαρσης τόσο του νου, όσο και της καρδιάς. Στο προοίμιο αυτό γίνεται αναφορά στην ανάγκη άσκησης της

⁶⁹ Cook, 2011.

προσευχής μετά από καταπάτηση των παθών, τα οποία συχνά κυριαρχούν στο μυαλό των ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων λαϊκών και μοναχών. Ο Άγιος Νικόδημος αναφέρει ότι ο κύριος καρπός της νοερής προσευχής για όλους είναι το όραμα της αμαρτίας, ή αλλιώς η επίγνωση αυτής και η προσπάθεια απομάκρυνσης από αυτήν. Η ικανότητα να συνειδητοποιήσει κάποιος τα αμαρτήματά του συνιστά για τον Άγιο Νικόδημο το κυριότερο όφελος της νοερής προσευχής, αφού αυτή η ικανότητα μπορεί να φέρει έναν άνθρωπο στη θεία ταπείνωση. Τα πάθη, η άγνοια και «ή ζάλη τῶν βιοτικῶν φροντίδων» οδηγούν στην αμαρτία και στην κατάπτωση του πνεύματος. Ο άνθρωπος που βλέπει ότι η καρδιά του είναι γεμάτη από απόλυτο σκοτάδι, που προκαλείται από αμαρτίες και πάθη, και αισθάνεται ότι είναι αιχμάλωτος κακών σκέψεων και φαντασιών, συνειδητοποιεί ότι δεν έχει τίποτα άλλο παρά να καλέσει τον Ιησού να τον θεραπεύσει. Ο Θεός τον σώζει από τις κακές σκέψεις και τους δαίμονες, μέσω της λύπης και των δακρύων του, όπως υποστηρίζει ο Rodionov⁷⁰.

Οι απόψεις αυτές του Αγίου Νικοδήμου συνάδουν με τη γενική ησυχαστική φιλοσοφία του ανατολικού μοναχισμού, κατά την οποία η ζωή εντός συνεχούς προσευχής είναι προτεραιότητα και οτιδήποτε αποσπά τον μοναχό από αυτή την απασχόληση τον αποσπά από το πρωταρχικό έργο του «επαγγέλματός» του. Η μοναστική μάχη δίνεται ενάντια σε άπειρους εχθρούς, και σε αυτόν τον πόλεμο, η προσευχή είναι το ισχυρότερο όπλο. Ως εκ τούτου, οι μοναχοί αναφέρουν συχνά ότι οι δαιμονικές επιθέσεις έρχονται πιο έντονα κατά τη διάρκεια των προσπαθειών τους να προσευχηθούν. Σε αυτό το πλαίσιο, η ώθηση για την προσευχή είναι παράγωγο της αγάπης για τον Θεό⁷¹.

Σε δεύτερο επίπεδο, ο Άγιος Νικόδημος αναφέρεται στην έλλειψη εστίασης από μέρους των μοναχών στην αξία, την αναγκαιότητα και τον τρόπο αποτελεσματικής εκτέλεσης της νοερής προσευχής. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος στο προοίμιό του: «έχουμε έλλειψη από τα βιβλία που καθοδηγούν σε αυτό», εννοώντας την πνευματική εργασία της προσευχής που έχει παραμεληθεί, ακόμα και από τους ίδιους τους μοναχούς, αλλά και που οδηγεί στη θέωση του νου. Ως εκ τούτου, μπορεί κανείς να συμπεράνει πως το προοίμιο της *Φιλοκαλίας* αποτελεί και μία επίκληση στους μοναχούς να ασχοληθούν με αυτήν την πνευματική εργασία, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο.

⁷⁰ Rodionov, χ.χ.

⁷¹ Schaeffer, 2010, p. 57.

Η *Φιλοκαλία* ενσωματώνει ένα πλούσιο, αν και ελάχιστα συστηματοποιημένο, σώμα θεωρητικών γνώσεων σχετικά με την ορθή ερμηνεία των σκέψεων. Η ερμηνεία των σκέψεων απαιτεί τόσο πνευματική καθοδήγηση όσο και δέσμευση με διορθωτικά μέτρα που περιλαμβάνουν ασκητική πειθαρχία, αγρυπνίες, ψαλμούς και προσευχή. Οι σκέψεις είναι εξαιρετικά σημαντικές λόγω του τρόπου με τον οποίο επηρεάζουν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και, το σημαντικότερο, μεταξύ των ανθρώπων και του Θεού στην προσευχή⁷².

Συνολικά, επομένως, ο Άγιος Νικόδημος στο προοίμιο της *Φιλοκαλίας* προσπαθεί να διδάξει σε όλους τους χριστιανούς την τεράστια αξία αλλά και την αναγκαιότητα της πνευματικής εργασίας, της νοεράς προσευχής, ως ένα μέσο κάθαρσης νου και καρδιάς. Ο συγγραφέας διδάσκει λαϊκούς και μοναχούς, πώς διεξάγεται σωστά η νοερά προσευχή, όχι μόνο με το νου και τα χείλη, αλλά «στρέφοντας ολόκληρο το νου στον έσω άνθρωπο». Καθώς οι επίγειες απολαύσεις και η καθημερινή βιοπάλη έχουν εξασθενήσει τη Θεία Χάρη που βρίσκεται μέσα σε κάθε άνθρωπο μέσω του μυστηρίου της Βάπτισης, η νοερά προσευχή είναι εκείνη που μπορεί να εναρμονίσει τον χριστιανό με τον Θεό, ιδίως όταν αυτή διεξάγεται στο πλαίσιο της συνειδητοποίησης της αμαρτίας και της μετάνοιας.

B. ΕΥΕΡΓΕΤΙΝΟΣ

Ο πλήρης τίτλος του έργου είναι: *Εὐεργετινός, ἥτοι Συναγωγή τῶν θεοφθόγων ρημάτων καὶ διδασκαλιῶν τῶν θεοφόρων καὶ Ἁγίων Πατέρων, ἀπὸ πάσης Γραφῆς θεοπνεύστου συναθροισθεῖσα, οἰκείως τε καὶ προσφόρως ἐκτεθεῖσα (εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων) παρὰ Παύλου τοῦ ὀσιωτάτου Μοναχοῦ καὶ κτήτορος Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Εὐεργέτιδος καὶ Εὐεργετινοῦ ἐπικαλουμένου*⁷³.

Για τις ανάγκες της εργασίας χρησιμοποιείται η έκτη έκδοση του 1993.

Καταλαμβάνει τέσσερις δίσηλες σελίδες και τιτλοφορείται: «Προοίμιον τῆς παρούσης βίβλου». Το ύφος είναι λογοτεχνικό και η γλώσσα λόγια («Τούτου τοιγαροῦν [...] σιγάτωσαν Σόλωνες· ρεῖτωσαν Λυκοῦργοι· ἐγκαλυπτέσθωσαν Σωκράται· κρυβήτωσαν Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτωνες, καὶ ὅσοι δὴ τινες ἄλλοι τῶν θύραθεν [...]»⁷⁴.

⁷² Cook, 2011.

⁷³ Νικολόπουλος, 1993, 373. Κρικώνης, 2001, σ. 76.

⁷⁴ *Εὐεργετινός*, 2000, σ. 20.

Ο *Εὐεργετινός* αποτελεί μία συλλογή και επιμέλεια Ασκητικών Κειμένων των Αγίων Πατέρων, Ανώτερο Γεροντικό, το οποίο τελείωσε το 1777 και εκδόθηκε στη Βενετία το 1783⁷⁵. Στο προοίμιο του συγκεκριμένου έργου, ο Άγιος Νικόδημος αναφέρεται στην ηθική φιλοσοφία που διέπει τα πατερικά κείμενα. Ως εκ τούτου, μπορεί να υποστηριχθεί πως το συγκεκριμένο έργο απευθύνεται στο σύνολο των Ορθοδόξων Χριστιανών. Μέσα από την ανάλυση της ηθικής φιλοσοφίας των εκκλησιαστικών κειμένων, πρόθεση του συγγραφέα είναι να υποκινηθούν οι χριστιανοί να προβούν στην ανάγνωση αυτών των κειμένων, καθώς μπορούν να ωφεληθούν μέσα από αυτή τη διαδικασία⁷⁶.

Χαρακτηριστικό, ωστόσο, είναι το γεγονός πως, στο συγκεκριμένο προοίμιο, αντιπαραβάλλεται η χριστιανική διδασκαλία των πατερικών κειμένων με τη διδασκαλία των αρχαίων Ελλήνων (κάτι το οποίο μπορεί να ιδωθεί στο πλαίσιο της τάσης που επικρατούσε τότε να στρέφονται οι λόγιοι Έλληνες Διαφωτιστές στα κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας). Η αντιπαραβολή αυτή φαίνεται πως αποσκοπούσε στο να υποδηλώσει στους πιστούς την ανωτερότητα της χριστιανικής φιλοσοφίας, αντιτιθέμενη στις ιδέες που πρόσβευε ο Διαφωτισμός, όπως θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο. Αυτό απορρέει και από το απόσπασμα: «Τούτων οὖν οὕτως ἔχόντων, καὶ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἠθικῆς πρὸς ἑαυτὴν τοὺς πάντας ἐκκαλουμένης, ἄλλοι μὲν, οὐκ οἶδ' ὅπως, περὶ μὲν ἄλλ' ἅττα τῆς φιλοσοφίας εἶδη σχολάζουσι».

Γ. ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΝ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

Φέρει τον τίτλο: *Ἐγχειρίδιον Συμβουλευτικὸν, ἥτοι περὶ φυλακῆς τῶν πέντε Αἰσθήσεων, τῆς τε Φαντασίας, καὶ τῆς τοῦ Νοῦς, καὶ Καρδίας. Καὶ περὶ τοῦ, ποῖαί εἰσιν αἱ πνευματικαί, καὶ οἰκεῖαι τοῦ Νοῦς ἡδοναί*⁷⁷.

Η έκδοση που χρησιμοποιείται εδώ είναι του έτους 1801.

Το προοίμιο αναπτύσσεται σε οκτώ σελίδες (προηγούνται δύο σελίδες οι οποίες απευθύνονται προσωπικά στον Επίσκοπο Ευρίπου Ιερόθεο και οι οποίες τελειώνουν με την ευχή «ἔρρωσο»⁷⁸). Φέρει τον ομώνυμο τίτλο και είναι γραμμένο σε ύφος λιτό. Η γλώσσα είναι περισσότερο απλή από αυτή των δύο προηγούμενων προοιμίων και δεν περιέχει τα σχήματα λόγου που συναντώνται σε εκείνα. Ο λόγος

⁷⁵ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 115.

⁷⁶ Κρικώνης, 2001, σ. 77.

⁷⁷ Κρικώνης, 2001, σ. 82.

⁷⁸ Να έχεις υγεία.

της χρήσης απλούστερης γλώσσας και απλού ύφους είναι το ότι το συγκεκριμένο προοίμιο έχει στόχο την παράθεση και επεξήγηση των κανόνων της Εκκλησίας και την προβολή της ησυχαστικής παράδοσης.

Μεταξύ των γραπτών του Αγίου Νικοδήμου, το σημαντικότερο είναι το *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, το οποίο βασίζεται εξ ολοκλήρου στην ησυχαστική παράδοση⁷⁹. Όπως αναφέρει ο Θεόκλητος Διονυσιάτης, «ὅλη τήν Ὁρθόδοξον ἡσυχαστικὴν πνευματικότητα ἀπομάζας ἐν τῇ θείᾳ του ψυχῇ ὁ Νικόδημος, ἔμαθε τὴν θεωρίαν διὰ πράξεως, καταστήσας ἑαυτὸν σκεῦος ἱερὸν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπέθεσε τὸ ἄρωμα τῆς θείας γνώσεως, ἣν καὶ ἐξεκένωσεν εἰς τὸ *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*»⁸⁰.

Αντικείμενό του είναι σοβαρές προειδοποιήσεις προς τον κλήρο, ιδιαίτερα τους επισκόπους, αλλά και το σύνολο των πιστών, όσον αφορά στη σκοπιμότητα των αισθήσεων⁸¹ αλλά και στην ανάγκη να φυλάσσονται οι αισθήσεις και η φαντασία⁸². Όμως, ο Άγιος Νικόδημος τονίζει ταυτόχρονα ότι υπάρχει καλή χρήση των αισθήσεων, όταν η ομορφιά της υλικής δημιουργίας στρέφει το μυαλό μας στον Θεό τον Δημιουργό και ομοίως μια καλή χρήση της φαντασίας, όταν χρησιμοποιείται σε διαλογισμό για το Πάθος και την Ανάσταση του Χριστού. Υπάρχει ένα πολύτιμο τμήμα για την καρδιά και την προσευχή του Ιησού, ενώ η σημασία της μελέτης της Αγίας Γραφής υπογραμμίζεται έντονα⁸³. Στο συγκεκριμένο έργο περιλαμβάνεται για μία ακόμα φορά το δόγμα του ησυχασμού, που είναι η νοερά προσευχή, σε μία μορφή που προορίζεται τόσο για το ευρύ κοινό, όσο και για τον κοσμικό κλήρο⁸⁴.

Το εν λόγω έργο, ή αλλιώς *Περί Φυλακῆς των Πέντε Αισθήσεων*, συντάχθηκε τη διετία 1781-1782 με παρότρυνση του Επισκόπου Ευρίπου Ιεροθέου, εξαδέλφου του Αγίου Νικοδήμου, ο οποίος επιθυμούσε να έχει ένα συμβουλευτικό βοήθημα για τα καθήκοντά του ως Αρχιερέας, ιδίως στο πλαίσιο της καθοδήγησης και διαποίμανσης των πιστών, ενέργειες οι οποίες, σύμφωνα με τον Νικόδημο, μπορούν να επιτευχθούν μέσω της ασφαλούς οδού της ησυχαστικής πνευματικότητας⁸⁵. Έτσι, στο συγκεκριμένο προοίμιο, ο Άγιος Νικόδημος, κάνει αναφορά στο δύσκολο έργο που καλούνται να φέρουν εις πέρας οι πνευματικοί πατέρες και αφορά την

⁷⁹ Γκρέκας, ΜΔΕ, 2015, σ. 13

⁸⁰ Θεόκλητος Διονυσιάτης, 2009, σ. 165. Γκρέκας, 2015, σ. 73.

⁸¹ Κρικώνης, 2001, σ. 83.

⁸² Waste, 2012.

⁸³ Waste, 2012.

⁸⁴ Hodges, 1963, σ. 258.

⁸⁵ Γκρέκας, 2015, σ. 73.

διαποίμανση και την διαπαιδαγώγηση των πιστών⁸⁶: «Καὶ ἵνα συντόμως εἶπω, αὐτοὶ πρῶτον θεοὶ κατὰ χάριν γεγονότες (δηλαδή οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ ποιμένες), καὶ ὡς Ἀρχιερεῖς εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων [...] τῷ ἐν Τριάδι Θεῷ λειτουργήσαντες, διὰ τῆς μυστικῆς καὶ ὑπερφυοῦς θεολογίας· τότε δὴ τότε τὴν προστασίαν ἀναδεχόμενοι τῶν λαῶν, μετέδιδον εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ πλούτου τῶν ἐαυτῶν χαρισμάτων καὶ πάντα ἐγίνοντο εἰς αὐτούς, ἰατροί, φωστῆρες, ὁδηγοί, σωτῆρες, θεραπεύοντες τοὺς κατὰ ψυχὴν ἄρρωστοῦντας, φωτίζοντες τοὺς ἐσκοτισμένους, ὁδηγοῦντες τοὺς πεπλανημένους καὶ σώζοντες ἢ πάντας ἢ τοὺς πλείους, διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς ἐναρέτου ζωῆς αὐτῶν τὸ παράδειγμα»⁸⁷.

Αἰξίζει να αναφερθεῖ ὅτι τὸ ἔργο συντάχθηκε ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικόδημο ἀπὸ μνήμης, κατὰ τὴν ετήσια παραμονή του στὴ νήσο Σκυροπούλα στὶς Βόρειες Σποράδες, με τὴν σκέψη νὰ κυκλοφορήσῃ ἀρχικὰ με τὸν τίτλο *Ὑπομνηστικόν*⁸⁸. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Μανωλόπουλος⁸⁹, ὁ μοναχὸς Θεόκλητος Διονυσιάτης χαρακτηρίζει ἀκριβῶς γιὰ αὐτὸν τὸν λόγο τὸ βιβλίον αὐτὸ «[...] Ἔργον πνευματικόν χωρὶς Βιβλία. Βιβλίον ἐκ τῶν πνευματικωτάτων, ὃπερ ἐγράφη ἀπὸ μνήμης ὑπὸ νεωτάτου τὴν ἡλικίαν Μοναχοῦ [...]», με τὸν Ἅγιο Νικόδημο νὰ ἀπαντᾷ σὲ συνοδευτικὴ ἐπιστολὴ τοῦ ἔργου τοῦ πρὸς τὸν Ἱερόθεο: «[...] Ἀλλὰ ποῦ νῦν παρ' ἐμοὶ βίβλοι; [...] Καὶ δὴ μικρὰν σχολὴν λαβὼν, ἀπὸ τε τῆς σκάφης καὶ τοῦ χειρομύλωνος, κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν ἀναμνηρικιζόντων ζώων, πολλοὺς λογισμοὺς πρότερον ἀνελίζας, εἰς ἐμαυτὸν ὡς οἷόν τε συστραφεῖς καὶ πανθ' ὅσα, ὅσα δι' ἀναγνώσεως ἔφθῃ ἐντυπωθέντα, τῷ, κατ' Ἀριστοτέλη, ἀγράφῳ ἀβακίῳ τῆς ἐμῆς φαντασίας, καὶ κατὰ Πρόκλον, σηκοῖς τὸν ἐμοῦ νοδὸς· ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τό τοῦ θεοῦ Δαβίδ· «ἅπερ ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα θεῖα λόγια, ὅπως ἂν μὴ ἀμάρτω»⁹⁰ [...] Συμβουλευτικῶ [...] ἐνεχάραξα ὁ καὶ ἀποστέλλω [...] καὶ μικρὸν προσφορίδιον ἀντὶ πολλῶν τῶν εἰς ἐμέ γεγενημένων χαρίτων σου [...]».

Εκδόθηκε τὸ 1801 ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Ἀνθίμου Γαζή⁹¹.

Δ. ΝΕΟΝ ΜΑΡΤΥΡΟΛΟΓΙΟΝ

⁸⁶ Κρουσταλάκης, χ.χ.

⁸⁷ Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον*, σ. 21.

⁸⁸ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, 2009, σ. 117.

⁸⁹ Μανωλόπουλος, 2014, σ. 4.

⁹⁰ Ψαλμ. 118: 11.

⁹¹ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, 2009, σ. 117.

Ο πλήρης τίτλος του έργου είναι: *Νέον Μαρτυρολόγιον, ἥτοι μαρτύρια τῶν νεοφανῶν Μαρτύρων, τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ διαφόρους καιρούς καὶ τόπους μαρτυρησάντων, συναχθέντα ἐκ διαφόρων συγγραφέων καὶ μετ' ἐπιμελείας ὅ,τι πλείστης διορθωθέντα*⁹².

Για την εργασία αυτή χρησιμοποιήθηκε η τρίτη έκδοση του 1961, η οποία όπως αναφέρει και ο Π. Β. Πάσχος, ο οποίος έχει και την επιστασία της έκδοσης, βασίζεται στην Α' έκδοση του έργου.

Ο συγγραφέας αρχίζει το βιβλίο του με ένα υπέροχο, πολυσέλιδο προοίμιο, το οποίο αποτελεί Ὑμνο στους Νεομάρτυρες και μοναδικό λογοτεχνικό κείμενο⁹³. Επιγράφεται «Προοίμιον Τοῖς Ἐντευξομένοις» και καταλαμβάνει 18 δίσητες σελίδες, τις σελίδες 9 έως και 27. Αποτελεί έναν ὕμνο στο μεγαλείο του Θεού, στους χριστιανούς που μαρτύρησαν για τον Θεό και μια πρόσκληση, μέσα από τους νεοφανείς μάρτυρες, σε εκείνους που αποσκίρτησαν από την ορθοδοξία και ασπάστηκαν άλλη θρησκεία, κυρίως το Ισλάμ. Η γλώσσα είναι εκκλησιαστική, προσεγγίζουσα προς την δημώδη, πλούσια σε σχήματα λόγου και το ύφος λογοτεχνικών αξιώσεων, προτρεπτικό, συμβουλευτικό και επεξηγηματικό. Ο συγγραφέας τονίζει την ανάγκη ύπαρξης μαρτύρων και υποκινεί τους χριστιανούς να μην λιποψυχούν μπροστά στον φόβο των βασανιστηρίων αλλά να προσπαθήσουν να μιμηθούν τον πρώτο μάρτυρα, ο οποίος δεν είναι άλλος από τον ίδιο τον Ιησού Χριστό.

Στο πιθανό ερώτημα «γιατί να υπάρχουν μάρτυρες σε αυτή την εποχή», απαντά: α) για την πνευματική ανανέωση της Ορθοδοξίας, β) για να μένουν οι αλλόθρησκοι χωρίς απολογία την Ημέρα της Κρίσεως, γ) για να είναι οι Νεομάρτυρες καύχημα της Ανατολικής Εκκλησίας, δ) για να αποτελούν παράδειγμα υπομονής για τα δεινά που υφίστανται οι ορθόδοξοι κάτω από τον κατακτητή, και, ε) για να αποτελούν κίνητρο για να τους μιμηθούν και άλλοι χριστιανοί⁹⁴. Ο συγγραφέας βασίζει τα επιχειρήματά του σε παραπομπές από την Αγία Γραφή και σε παραδείγματα μαρτύρων της Εκκλησίας των πρώτων χριστιανικών χρόνων.

Έτσι, σύμφωνα με τον Άγιο Νικόδημο, οι Νεομάρτυρες ενδυναμώνουν και ανακαινίζουν την Εκκλησία του Χριστού. Οι ίδιοι οι Νεομάρτυρες μέσα στο κείμενο του Αγίου Νικοδήμου φαίνεται να απευθύνονται σε αυτούς που εξέπεσαν από την

⁹² Κρικώνης, 2001, σ. 101.

⁹³ Καραϊσαρίδης, 1998, 161.

⁹⁴ Κρικώνη, 2001, σ. 103. Καραϊσαρίδης, 1998, σ. 162. Θεόκλητου Διονυσιάτου, 2009, σσ. 238-239.

ορθόδοξη πίστη και να τους υπενθυμίζουν ότι η αγάπη προς τον Θεό αποδεικνύεται με έργα και όχι με λόγια. Και τα έργα είναι πληρωμένα από τους μάρτυρες.

Το *Νέον Μαρτυρολόγιον* συντάχθηκε το 1797 στην Καψάλα και εκδόθηκε το 1799 στη Βενετία⁹⁵. Το εν λόγω έργο απευθύνεται τόσο στο σύνολο των πιστών, όσο και των κληρικών. Το *Νέον Μαρτυρολόγιον* αναφέρεται στον βίο 91 Νεομαρτύρων της περιόδου 1453-1796⁹⁶. Οι συγκεκριμένοι μάρτυρες αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση για όλους τους Ορθόδοξους Χριστιανούς: «Οί νέοι οὗτοι Μάρτυρες εἶναι θάρρος καὶ παρακίνησις, εἰς τὸ νὰ τοὺς μιμοῦνται διὰ τοῦ ἔργου καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι χριστιανοί, ἐξαιρέτως δὲ, οἱ πρότερον ἄρνηθέντες τὸν Χριστόν, καὶ ἐδῶ πάλιν ἄς ἔλθουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι Μάρτυρες, διὰ νὰ τὸ ἀποδείξουν ὡς ἐκ προσώπου των, λέγοντες «τιμὴ Μάρτυρος, μίμησις Μάρτυρος», λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος»⁹⁷.

Επίσης, στο προοίμιο υπάρχει μία σημαντική προτροπή άσκησης της ιεραποστολής προς τους μη Χριστιανούς, ενώ παράλληλα παρέχει και αφορμή για σκέψη σχετικά με το κατά πόσο το μάθημα των Θρησκευτικών σήμερα θα πρέπει να βασίζεται στην Ορθοδοξία ή θα πρέπει να μετατραπεί σε θρησκευτολογικό⁹⁸: «Καθὼς τὸ ὀλίγον προζῦμι σμιγόμενον μέ τὸ πολὺ ἄλευρον μεταδίδει τὴν ἐδικήν του δύναμιν εἰς αὐτό, καὶ γίνεται ὅλον ζύμη, τοιουτοτρόπως οἰκονόμησεν ὁ Θεὸς νὰ ἦναι ἐσμιγμένοι οἱ ὀλίγοι πιστοὶ μέ τοὺς πολλοὺς ἄλλοπίστους, διὰ νὰ μεταδώσουν εἰς αὐτούς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ νὰ τοὺς φέρουν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Ἐτῆ μᾶς τὸ βεβαιώνει ὁ θεῖος Χρυσόστομος «διὰ τοῦτο καὶ ἀνέμιξεν (ὁ Θεὸς δηλαδή) τῷ πλήθει τοὺς αὐτῷ πιστεύοντας, ἵνα μεταδῶμεν ἀλλήλοις τῆς ἡμετέρας συνέσεως».

«Ο ανακαινισμός της ορθόδοξης πνευματικότητας στηρίζεται κατά την εποχή του Νικοδήμου στην αναβίωση της ησυχαστικής πνευματικότητας και την παράλληλη εμφάνιση των Νεομαρτύρων που τονώνουν την πίστη αντλώντας πνευματικές δυνάμεις από την παράδοση της Εκκλησίας»⁹⁹.

Ε. ΑΟΡΑΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Εκδόθηκε με τίτλο: *Βιβλίον ψυχωφελέστατον καλούμενον Άόρατος Πόλεμος, συντεθέν μὲν πρίν παρὰ τινος σοφοῦ ἀνδρός, καλλωπισθέν δέ νῦν καὶ διορθωθέν μετὰ*

⁹⁵ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 110.

⁹⁶ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 110.

⁹⁷ Κούπας, ΜΔΕ, 2017, σ. 49.

⁹⁸ Χολέβας, 2009.

⁹⁹ Γκρέκας, Δ.Δ., 2015, σ. 170.

πολλῆς ἐπιμελείας παρά τοῦ ὀσιωτάτου ἐν Μοναχοῖς κυρίου Νικοδήμου, ἐν ᾧ προσετέθησαν παρά τοῦ αὐτοῦ καὶ εὐχαὶ κατ' ἀλφάβητον ἐν εἵδει οἰκῶν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν κατανυκτικά καὶ ὥραῖαι¹⁰⁰.

Για τις ανάγκες της εργασίας αυτής χρησιμοποιείται η έκδοση του 1870.

Το προοίμιο είναι σχετικά μικρό σε έκταση πέντε σελίδων. Η γλώσσα του είναι εκκλησιαστική δημώδης και κατανοητή και το ύφος παραινετικό, καθώς ο σκοπός συγγραφής είναι καθαρά προτρεπτικός. Απευθύνεται στους πιστούς με αμεσότητα σε β' πληθυντικό πρόσωπο, παρουσιάζοντας με ζωνηρές εικόνες σκηνές πολέμου, για να τους δείξει την σοβαρότητα της πνευματικής κάθαρσης και την ανάγκη της διαρκούς ετοιμότητάς τους.

Ο *Αόρατος Πόλεμος*¹⁰¹ συντάχθηκε το 1785 στην Καψάλα της Μονής Παντοκράτορος και αποτελεί ένα πνευματικό βιβλίο και παράλληλα βοήθημα στους πνευματικούς αγώνες¹⁰². Ως εκ τούτου, απευθύνεται σε όλο το χριστιανικό ποίμνιο. Με την μορφή μιας προτροπής-παραίνεσης προς τους αναγνώστες του, οι οποίοι είναι τόσο οι κληρικοί και μοναχοί, όσο και συνολικά οι χριστιανοί, ο Άγιος Νικόδημος προχωρεί στην περιγραφή του πνευματικού πολέμου. Στο τελευταίο μέρος της περιγραφής του Αγίου Νικοδήμου ανακαλύπτεται ο αθέατος πόλεμος ως στρατιωτική παιδαγωγική, της οποίας οι προϋποθέσεις είναι η ασπίδα της πίστης, το σπαθί της προσευχής, το δόρυ της αποφασιστικότητας και η διαρκής βούληση να επιθυμούν οι χριστιανοί μόνο τον Θεό. Ο Άγιος Νικόδημος δηλώνει, επίσης, ότι ο ανώτατος ηγέτης αυτών των πολεμιστών είναι ο ίδιος ο Χριστός και οι στρατηγοί είναι οι στρατιές των αγγέλων και των αγίων. Το πεδίο της μάχης είναι η καρδιά του ανθρώπου και ολόκληρη η ανθρώπινη φύση του. Η διάρκεια αυτού του πολέμου είναι ολόκληρη η ζωή του ανθρώπου. Αυτός ο πόλεμος λαμβάνει τη μορφή μιας ριζοσπαστικής και διαβίου επίθεσης. Είναι ριζοσπαστική, επειδή ασχολείται με τη ρίζα της ύπαρξης του ανθρώπου: σώμα, ψυχή, πνεύμα. Είναι διαβίου, διότι από τη στιγμή της βάπτισης και

¹⁰⁰ Κρικώνης, 2001, σ. 89.

¹⁰¹ Για τις διαφωνίες σχετικά με την δυτική επίδραση στο έργο του Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου βλ.: Φραγκίσκου Εμμ. Ν., «Αόρατος Πόλεμος» (1796) «Γυμνάσματα Πνευματικά» (1800), Η Πατρότητα των μεταφράσεων του Νικοδήμου Αγιορείτη, *Ο Ερανιστής*, τ. 19 1993, σσ. 102-135. Παπουλίδης Κ. Κ., «Η συγγένεια του βιβλίου “Γυμνάσματα Πνευματικά” του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου με το “Exercicios Spirituales” του Αγίου Ιγνατίου De Loyola», *Ελληνικά* 11, 1971, σσ. 167-173.

Γενικά για τις αποκλίσεις της Δυτικής Χριστιανοσύνης από το Ορθόδοξο ήθος και για στοιχεία Ορθόδοξης Θεολογίας, βλ. το βιβλίο *Πατερική Θεολογία*, Ρωμανίδης, 2004.

Σχετικά με την γλωσσομάθεια του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου βλ.: Φραγκίσκου, 2001, σσ. 174-176. Επίσης, βλ. Οικονόμου Χ. Κ., (2010), «Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ως ερμηνευτής του Αποστόλου Παύλου», στο: *Θεολογία*, 1, σσ. 125-126.

¹⁰² Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 114.

του χρίσματος τους, όλοι οι χριστιανοί μπαίνουν σ' έναν πόλεμο, στον οποίο ο εχθρός είναι πνευματικής φύσης: είναι ο Σατανάς, ο «έκπεπτωκός» άγγελος, ο οποίος είναι ο μόνος εχθρός του χριστιανού (και του συνόλου της ανθρωπότητας), σύμφωνα με τον λόγο του Αποστόλου Παύλου: «ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικά τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις»¹⁰³.

Ο σκοπός του συγκεκριμένου έργου είναι να αποτυπώσει την ορθόδοξη χριστιανική διδασκαλία σχετικά με την τελειότητα που εμπεριέχεται στην αρετή και στην αναγκαιότητα του «αόρατου πολέμου», που είναι απαραίτητο στοιχείο για να επιτευχθεί το μεγαλείο της αρετής. Αυτό το βιβλίο διδάσκει ότι οι πολεμιστές που συμμετέχουν σε αυτόν τον αόρατο πόλεμο είναι όλοι οι Χριστιανοί και ο διοικητής τους είναι ο Ιησούς Χριστός που περιβάλλεται και συνοδεύεται από όλες τις ιεραρχίες των αγγέλων και των Αγίων. Η αρένα, το πεδίο της μάχης, ο τόπος όπου ο αγώνας λαμβάνει πραγματικά χώρα είναι η καρδιά και ο νους, δηλαδή ο εσώτερος εαυτός του ατόμου. Επομένως, αυτός ο πνευματικός πόλεμος πρέπει να είναι σταθερός και να μην σταματά ποτέ και πρέπει να διεξάγεται με σταθερότητα και θάρρος στην ψυχή. Σε περίπτωση εμφάνισης ανησυχητικών σκέψεων περί μίσους και κακίας, θα πρέπει τα άτομα να σκεφθούν την άπειρη μεγαλύτερη δύναμη του Θεού και την αγάπη Του για όλους τους ανθρώπους.

Η χριστιανική ζωή είναι ένας αγώνας και θα πρέπει όλοι να είναι προετοιμασμένοι. Στη βάση των όσων ισχυρίζεται ο Απόστολος Παύλος, ο χριστιανός μοιάζει με ένα στρατιώτη στη μάχη που δίνει με τον αόρατο εχθρό, όπως είναι ο πειρασμός και τα διάφορα πάθη: περιγράφει την πειθαρχία στην οποία υπόκειται ο χριστιανός, την πανοπλία του και τα όπλα του καθώς και τους εχθρούς, εσωτερικούς και εξωτερικούς, εναντίον των οποίων πρέπει να πολεμήσει. Η χριστιανική ασκητική θεολογία είναι απλώς η ανάπτυξη αυτών των αντιλήψεων σε ένα συστηματικό δόγμα και μια πρακτική πειθαρχία, έτσι ώστε ο χριστιανός

¹⁰³ Πρὸς Ἐφεσίους, 6: 12. Διότι ἡ πάλη (ο πόλεμος) δεν αφορά το σώμα και το αἷμα, ἀλλὰ (απευθύνεται) πρὸς τις ἀρχές, πρὸς τις ἐξουσίες, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορες τοῦ σκότους που επικρατεῖ κατὰ τὸν αἰῶνα αὐτὸν (στις μέρες μας), πρὸς τοὺς πονηροὺς δαίμονες που κατοικοῦν στα ἐπουράνια. Grosu, 1996, pp. 8-10.

στρατιώτης να γνωρίζει ακριβώς τι υποστηρίζει και να είναι καλά εκπαιδευμένος για τον αγώνα¹⁰⁴.

ΣΤ. ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ

Εκδόθηκε με πλήρη τίτλο: *Εἰς δόξαν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Αγίου Πνεύματος τοῦ Ἐνός Θεοῦ. Βίβλος τῷ ὄντι ψυχοφελεστάτῃ καλουμένη Γυμνάσματα Πνευματικά, διαμοιρασμένα εἰς μελέτας, ἐξετάσεις καὶ ἀναγνώσεις. Ἄπερ προσθήκαις, ὅτι πλείσταις καὶ ἀφαιρέσεσι, καὶ ἀλλοιώσεσι, καλλωπισθέντα τε, καὶ μετ' ἐπιμελείας διορθωθέντα καὶ Σημειώμασι διαφόροις καταγλαϊσθέντα παρὰ τοῦ Ὁσιολογιωτάτου ἐν Μοναχοῖς κυρίου Νικοδήμου*¹⁰⁵.

Για τις ανάγκες της εργασίας αυτής χρησιμοποιείται η πρώτη έκδοση του 1800.

Το προοίμιο έχει έκταση δέκα σελίδων, ύψος συμβουλευτικό και λιτό και είναι γραμμένο σε γλώσσα λόγια.

Συντάχθηκε το 1785 και εκδόθηκε το 1800 στη Βενετία¹⁰⁶. Το συγκεκριμένο έργο αναλύει την τεράστια σημασία και αξία των εκκλησιαστικών κειμένων ως παιδαγωγικών μέσων, τα οποία μπορούν να οδηγήσουν στην αυτογνωσία και την αυτοαγωγή¹⁰⁷ και ως εκ τούτου απευθύνεται στο σύνολο των πιστών: «Ἐπειδὴ καὶ ὅλαι αἱ ἄνω εἰρημέναι πνευματικαὶ ἐργασίαι καὶ ἀρεταί, διὰ μέσου τῶν τριῶν ἐκείνων ἀποκτῶνται, τῆς μελέτης λέγω, τῆς ἐξετάσεως τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναγνώσεως· διὰ τοῦτο ἡ Βίβλος αὕτη εἶναι μοιρασμένη εἰς μελέτας, ἐξετάσεις, καὶ ἀναγνώσεις· διὰ μέσου γάρ τῶν μελετῶν τούτων μελετῶν ὁ ἄνθρωπος [...] λαμβάνει μεγάλην γύμνασιν εἰς τὴν εὐσέβειαν [...]. Διὰ δέ τῶν πνευματικῶν τούτων ἀναγνώσεων διδασκόμενος ὁ ἄνθρωπος ποῖα μὲν εἶναι τὰ ἐμπόδια εἰς τὴν σωτηρίαν του, ποῖα δέ εἶναι αἱ ζημίαι ὅπου ἐξ αὐτῶν προξενοῦνται εἰς τὴν ψυχὴν του· μανθάνων δέ καὶ πῶς νά ἰατρεύσῃ τὰς ζημίας ταύτας καὶ νά σηκώσῃ τὰ ρηθέντα ἐμπόδια [...] εὐρίσκει γνῶσιν εὐαγγελικὴν [...] γνωρίζει ποῖα εἶναι ἡ ἀληθινὴ μετάνοια· ἐπανορθεῖ τὰ ἥθη του· χαλιναγωγεῖ τὸν ἔρωτα τῶν ἡδονῶν, τοῦ πλούτου καὶ τῆς δόξης· ὑψώνει πρὸς οὐρανὸν τὸ πνεῦμα του καὶ εἰς τὸν φόβον καὶ πίστιν, καὶ ἐλπίδα, καὶ ἀγάπην τοῦ ἁκροῦ ἀγαθοῦ προσκολλᾷ τὴν καρδίαν του».

¹⁰⁴ Hodges, 2013, p. 229.

¹⁰⁵ Κρικώνης, 2001, σ. 92.

¹⁰⁶ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 115.

¹⁰⁷ Κρουσταλάκης, χ.χ.

Το έργο του Αγίου Νικοδήμου *Πνευματικά Γυμνάσματα* απευθύνεται σε ένα ευρύ κοινό, δεδομένου ότι ασχολείται με την προσπάθεια του ανθρώπου να ενωθεί με τον Θεό, διότι «ὁ ἄνθρωπος πλάσθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ βρίσκεται μέ τὸν Θεὸ καὶ νὰ ἀπολαμβάνει αἰωνίως τὸν Θεὸ [...] Μόνο ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ τέλος γιὰ τὸ ὁποῖο δημιουργηθήκαμε, μπορεῖ νὰ γεμίσει τὸν ἄνθρωπο, καὶ μόνον στὸν Θεὸ θὰ βρεῖ τὴν ἀληθινὴ ἀνάπαυση»¹⁰⁸. Η προσπάθεια αυτή έχει θετικό αποτέλεσμα μέσα από την πνευματική εργασία, ή αλλιώς την εργασία της πνευματικής ζωής, η οποία οδηγεί τον άνθρωπο από την ατέλεια στην τελειότητα και η οποία συνάδει με την προσευχή¹⁰⁹. Για τον λόγο αυτό, το συγκεκριμένο έργο αποτελεί ένα πνευματικό βιβλίο και εφόδιο για όλους εκείνους τους Χριστιανούς που αγωνίζονται για τη σωτηρία της ψυχής τους¹¹⁰. Μάλιστα, σε αυτό το προοίμιο ο Άγιος Νικόδημος συνηγορεί υπέρ της τελειότητας της θείας Χάρης έναντι της επιστήμης: «...Ὅλαι αἱ τελειότητες [...] τῆς ἐπιστήμης [...] ἐπ’ ἄπειρον ἐκτεινόμεναι, δέν εἶναι ἄλλο παρά μία στιγμή, συγκρινόμεναι μέ τὴν πλέον μικροτέραν τελειότητα τῆς θείας χάριτος. Ἐρώτησε ἕναν μαθηματικόν, καὶ εἶπε του· ἀνίσως ἐγὼ πολλαπλασιάσω ἐπ’ ἄπειρον τὴν ἐπιφάνειαν ἑνὸς σώματος, ἢ μπορῶ ποτὲ νὰ συστήσω ἕνα σῶμα; θέλει σου εἰπεῖ ὄχι...»¹¹¹.

Z. ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ

Εκδόθηκε με πλήρη τίτλο: *Θεοτοκάριον, νέον, ποικίλον καὶ ὡραιότατον κτῶηχον, περιέχον ἐξήκοντα δύο κανόνας πρὸς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον μελουρηθέντας ὑπὸ δύο ἱερῶν καὶ θεσπεσίων Μελωδῶν, εἰς οὓς προσετέθη καὶ Κανὼν τῆς Θεοτόκου, ψαλλόμενος κατὰ πᾶν Σάββατον ἐσπέρας ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, ληφθεὶς ἐκ τοῦ Θεοτοκαρίου Ἀγαπίου μοναχοῦ τοῦ Κρητός*¹¹².

Για τις ανάγκες της εργασίας αυτής χρησιμοποιείται η έκδοση του 1849.

Πρόκειται για ένα σύντομο προοίμιο, δύο σελίδων, σε γλώσσα λόγια αλλά κατανοητή και ύφος υψηλό και ποιητικό. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί εύηχα σχήματα λόγου, όπως παρομοιώσεις, στις οποίες παρομοιάζει τους εκκλησιαστικούς μελωδούς με ωδικά πτηνά: «[...] Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἡ μουσικωτάτη καὶ γλυκύφωνος τοῦ

¹⁰⁸ Ντόκος, 2009, σ. 24.

¹⁰⁹ Ντόκος, 2009, σ. 30.

¹¹⁰ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 115.

¹¹¹ Μανωλόπουλος, 2014, σ. 7.

¹¹² Κρικώνης, 2001, σ. 87.

Χριστοῦ Ἀηδὼν [...]. Ἰωσήφ ὁ ὕμνογράφος, ἡ πολύφωνος καὶ τορόφωνος τῶν πιστῶν Χελιδῶν.[...] Γεώργιος Νικομηδεῖας, ἡ εὐχητος Κιθάρα καὶ καλλικέλαδος [...]]»¹¹³.

Το ἔργο αὐτὸ συγγράφηκε τὸ 1785, ὅταν ὁ Ἅγιος Νικόδημος βρισκόταν στὴν Σκήτη τῆς Μονῆς Παντοκράτορος, καὶ ἐκδόθηκε τὸ 1796 στὴ Βενετία¹¹⁴. Τὸ *Θεοτοκάριον* ἀποτελεῖται ἀπὸ 62 Ασματούς Κανόνες πρὸς τὴν Θεοτόκο, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν καὶ στοὺς οκτὼ ἤχους καὶ γίνονται ἀντικείμενο λειτουργικῆς καθημερινῆς ἀνάγνωστος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κυριακὴ, μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἑσπερινοῦ, καὶ οἱ ὁποῖοι εἶχαν συντεθεῖ ἀπὸ 22 μελωδούς¹¹⁵. Τὸ ἔργο εἶναι ἀφιερωμένο στὴ Θεοτόκο καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπευθύνεται στὸ σύνολο τῶν πιστῶν. Στὸ Θεοτοκάριο περιλαμβάνονται ὕμνοι ποὺ εἶναι ἀφιερωμένοι στὴν Παναγία σύμφωνα με ἡσυχαστικὰ κριτήρια, ὅπως «Δάκρυσι καθάραι μολυσμούς τῆς καρδίας μου, ταῖς προστασίαις τῶν σεπτῶν Ἀγγέλων ποίησον ἀγνή, ψυχῆς τε τὴν ζόφωσιν καὶ τοῦ νοῦς τὰς ἐκτροπὰς ἀνακαλέσαι, καὶ ἀπαθείας πρὸς τρίβον ὁδήγησον», «Πύλη τοῦ φωτός τοῦ νοητοῦ, τῆς μετανοίας μοι πύλας διάνοιξον, καὶ τὸν νοῦν μου φώτισον, τὸ ζοφερόν σκότος ἀποδιώκουσα, τὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῶν παθῶν Παναμώμητε», «Νοῦν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, καὶ τὰς λοιπὰς μου αἰσθήσεις, σοὶ ἀνατίθην ἀγνή, διαφύλαξον σῶα, ἐκ τῶν βελῶν τοῦ πονηροῦ, καὶ δὸς κατάνυξιν τοῦ κλαύσασθαι, τὰ συμβάντα μοι πάθη, ραθυμοῦντι, καὶ βιοῦντι ἀμελῶς», «Ἡσύχῃ τῷ νῷ, καὶ γαλήνῃ, λογισμῶν τοῦ Παρακλήτου, ἡ θεία χάρις ἐπείσέρχεται, ἐν τῇ καρδίᾳ Θεόνυμφε, ἦν μοι καταπέμψαι δυσώπει, τὸν Υἱόν σου καὶ Κύριον, τῷ τῆς καρδίας συντριμμῷ καὶ ταπεινώσει ψυχῆς», «Νοῖ κεκαθαρμένῳ διαπαντός, ὁρᾶν καὶ ἐνοπτρίζεσθαι, σὲ τὸ ἀγαλλίαμα τῆς καρδίας μου, Παρθένε ἰσχύν μοι δίδου, καὶ τῷ σῷ περιανυγάζεσθαι φωτί, καὶ τῆς εὐδορίας, τῆς σῆς ἀντιλαμβάνεσθαι», «Φώτισον τὰ ὄμματα τῆς διανοίας μου, χρυσὴ λυχνία φωτός τοῦ θείου, καὶ τῶν παθῶν διάλυσον, τὸ ζοφῶδες Κόρη, καὶ ὅλον με ἐκλάμπρυνον», «Νηστεύσωμεν ὡς ἔχομεν καιρόν, κλαύσωμεν, πενθήσωμεν, ἵνα τρυφήσωμεν, καὶ χορεύσωμεν ἐκεῖσε αἰῶνια»¹¹⁶.

Στὸ προοίμιο αὐτό, ὁ Ἅγιος Νικόδημος, προτρέπει τοὺς ἀναγνώστες νὰ ἀποδεχθοῦν τὸ «νέον τοῦτο καὶ περικαλλέστατον Θεοτοκάριον» καὶ νὰ το χρησιμοποιοῦν με τὴν εὐλάβεια ποὺ ταιριάζει στὴν Μητέρα τοῦ Χριστοῦ. Καλεῖ ὅλον τὸν Χριστῶνυμο λαὸ νὰ δανειστεῖ ἀπὸ τοὺς κορυφαίους μελωδοὺς ἄσματα καὶ νὰ

¹¹³ *Θεοτοκάριον*, α΄.

¹¹⁴ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, 2009, σ. 109.

¹¹⁵ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, 2009, σ. 108.

¹¹⁶ Γκρέκας, 2015, σ. 142.

δοξολογεί μελωδικά την Θεομήτορα, επικαλούμενος την βοήθειά της σε κάθε περίπτωση. Διαβεβαιώνει τους πιστούς ότι με όσο μεγαλύτερη κατάνυξη και ταπεινή καρδιά αναγνώσουν και δοξολογήσουν την Υπεραγία Θεοτόκο, τόσο μεγαλύτερη βοήθεια και χάρη θα τους παρασχεθεί και θα αξιωθούν της Βασιλείας των Ουρανών¹¹⁷.

Η. ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ

Στην πρώτη του έκδοση τιτλοφορείται: *Συναξαριστής τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ. Πάλαι μὲν ἑλληνιστί συγγραφείς ὑπὸ Μαυρικίου διακόνου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, νῦν δὲ τῷ 1819 δεύτερον μεταφρασθεὶς ἀμέσως ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ χειρογράφου Συναξαριστοῦ, καὶ μεθ' ὅσης πλείστης ἐπιμελείας, ἀνακαθαρθεὶς, διορθωθείς, πλατυνθεὶς, ἀναπληρωθεὶς, σαφηνισθεὶς, ὑποσημειώσεται διαφόροις καταγλαιῖσθεις, καὶ εἰς τρεῖς τόμους διαιρεθεὶς, Ὑπὸ τοῦ ἐν Μοναχοῖς μακαρίᾳ τῇ λήξει Νικοδήμου Ἀγιορείτου*¹¹⁸.

Στην εργασία μας χρησιμοποιείται η έκδοση του 1868.

Πρόκειται για ένα αρκετά εκτεταμένο προοίμιο δεκατριών σελίδων, κατανεμημένο σε δίστηλα. Η γλώσσα είναι εκκλησιαστική δημώδης και το ύφος λιτό. Το προοίμιο αυτό, τονίζει τη χρησιμότητα του έργου και την ανάγκη να χρησιμοποιείται ο *Συναξαριστής* στη λειτουργική πράξη της εκκλησίας¹¹⁹.

Ο *Συναξαριστής* είναι ένα έργο σε τρεις τόμους που συντάχθηκε κατά την περίοδο 1805-1807, όταν ο Άγιος Νικόδημος βρισκόταν στην Μονή Παντοκράτορος και εκδόθηκε το 1819 στη Βενετία, με την υποστήριξη του Πατριάρχου Κυρίλλου. Η σημαντικότητα του συγκεκριμένου έργου φαίνεται από το επίγραμμα που συνέταξε ο Ιερομόναχος Χριστοφόρος της Μονής Κοσιφοινίσσης: «Πᾶσαν σύ Νικόδημε τὴν ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ, σοφῶς ἔτερψας ΑΝΩ καὶ ΚΑΤΩ. Τῆς μὲν παριστᾶς καὶ γεραίρων τούς βίους, τὴν δ' αὖ ἐκείνης πρὸς μίμησιν εὐθύνων»¹²⁰.

Ο *Συναξαριστής* περιέχει τους βίους Αγίων των 12 μηνών και 650 ακόμα νέων Αγίων, σύνολο 1095, οι οποίοι κατηγοριοποιούνται σε έξι ομάδες, ήτοι: Απόστολοι, Μάρτυρες, Προφῆτες, Ιεράρχες, Όσιοι και Δίκαιοι¹²¹.

¹¹⁷ Θεοτοκάριον, β'.

¹¹⁸ Κρικώνης, 2001, σ. 115.

¹¹⁹ Θεόκλητου Διονυσιάτου, 2009, 299.

¹²⁰ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 111.

¹²¹ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 110.

Απευθύνεται σε όλους τους πιστούς χριστιανούς και τους διευκολύνει να εντοπίσουν σε ποια ημέρα και σε ποιον μήνα εορτάζεται ο άγιος που τους ενδιαφέρει. Προσκαλεί με την ιδιότητά τους πάντες: Πατριάρχες, Αρχιερείς, Ιερείς, Κληρικούς, βασιλείς, ηγεμόνες, άρχοντες, άνδρες και γυναίκες, μικρούς και μεγάλους, νέους και γέροντες: «Ἐλθετε πάντες οἱ ἀπὸ Χριστοῦ ὀνομαζόμενοι ὀρθόδοξοι χριστιανοί, ὁ περιούσιος λαὸς τοῦ Κυρίου» να αναγνώσουν τον «Συναξαριστή», τον οποίο αποκαλεί «κοινὸν ψυχῶν ἰατρεῖον»¹²².

Θ. ΕΟΡΤΟΔΡΟΜΙΟΝ

Στην πρώτη του έκδοση τιτλοφορείται: *Εορτοδρόμιον, ἥτοι ἐρμηνεία εἰς τοὺς ἀσματικούς κανόνας τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἐορτῶν. Συνερανισθὲν ἐκ διαφόρων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, πλουτισθὲν μέ πολλὰς σημειώσεις καὶ συνταχθὲν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ὑπὸ Νικοδήμου ἐν Μοναχοῖς ἐλαχίστου τοῦ Ἀγιορείτου*¹²³.

Για την συγκεκριμένη εργασία χρησιμοποιείται η Α΄ έκδοση του 1836.

Το προοίμιο καταλαμβάνει δώδεκα σελίδες και φέρει τον τίτλο: «Προοίμιον τοῖς ἐντευξομένοις». Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί λόγια γλώσσα και ύφος αυστηρό. Παραθέτει επεξηγήσεις προς διευκόλυνση των αναγνωστών.

Το *Εορτοδρόμιον* ολοκληρώθηκε το 1806 κατά τη διάρκεια της παραμονής του Αγίου Νικοδήμου στην Καλύβη της Καψάλας και εκδόθηκε το 1836 στη Βενετία¹²⁴.

Στην αρχή του προοιμίου, ο συγγραφέας εξηγεί γιατί ο άνθρωπος οφείλει και πρέπει να δοξολογεί τον Θεό, ως έκφραση της ευγνωμοσύνης που του χρωστά για τις διαρκείς ευεργεσίες που Εκείνος του παρέχει. Χρησιμοποιεί ως παραδείγματα τον Μωυσή, την προφήτιδα Άννα και τους Πατέρες, οι οποίοι έγραψαν πανηγυρικούς λόγους για να εκφράσουν τις ευχαριστίες τους προς τον Θεό¹²⁵. Εξηγεί τους λόγους για τους οποίους απλούστευσε τη γλώσσα, ώστε να γίνεται κατανοητή και από τους πιστούς οι οποίοι δεν έχουν καλή γνώση της Ελληνικής, την οποία χαρακτηρίζει «δύσληπτη»¹²⁶.

¹²² Νικοδήμου Αγιορείτου, *Συναξαριστής*, ιθ΄.

¹²³ Κρικώνης, 2001, σ. 120.

¹²⁴ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 107.

¹²⁵ Νικοδήμου Αγιορείτου, *Εορτοδρόμιον*, ιε΄, ις΄.

¹²⁶ Διονυσιάτου, 2009, 326.

Το *Εορτοδρόμιον* παρέχει μία ερμηνεία των Κανόνων των Δεσποτικών και Θεομητορικών Εορτών, οι οποίοι στο παρελθόν είχαν συγγραφεί από τους: Κλήμη τον Αλεξανδρέα, Νέπω τον Επίσκοπο Αιγύπτου, Ουικτωρίνο και Λακτάντιο, Ανδρέα Κρήτης, Άγιο Ιωάννη τον Δαμασκηνό και Κοσμά τον Μελωδό¹²⁷. Στο προοίμιο αυτού του έργου τονίζεται η σημασία της ανάγνωσης των ασματικών κανόνων και των συναξαρίων¹²⁸. Επομένως, το έργο απευθύνεται σε όλους τους Χριστιανούς.

I. ΝΕΑ ΚΛΙΜΑΞ

Ο πλήρης τίτλος του έργου είναι: *Νέα Κλίμαξ, ήτοι έρμηνεία είς τούς έβδομήκοντα πέντε Αναβαθμούς της Όκτωήχου, έκ διαφόρων έκκλησιαστικῶν συγγραφέων έρανισθεΐσα υπό τοῦ Όσιωτάτου έν Μοναχοΐς Νικοδήμου Αγιορείτου*¹²⁹.

Η έκδοση που χρησιμοποιείται εδώ είναι του έτους 1844.

Αποτελεί ένα μικρής έκτασης προοίμιο πέντε σελίδων. Η γλώσσα του είναι αρχαΐζουσα, το ύφος περίτεχνο και προτρεπτικό. Περιέχει την αναφορά ότι στο έργο αυτό ο συγγραφέας εξωραΐζει προγενέστερα κείμενα. Πρόκειται, αναφέρει, για ένα βιβλίο που έλειπε από την Εκκλησία του Κυρίου και τονίζει την ωφελιμότητά του. Προτρέπει τους πιστούς να το μελετούν με προσοχή και επιμέλεια και να χρησιμοποιούν την επανάληψη για πληρέστερη κατανόηση.

Το έργο *Νέα Κλίμαξ* συγγράφηκε το 1806, όταν ο Άγιος Νικόδημος βρισκόταν στην Καψάλα, ενώ εκδόθηκε το 1836 μετά από εντολή του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου του Πελοποννησίου¹³⁰. Η *Νέα Κλίμαξ* αποτελεί μία ερμηνεία των 75 Αναβαθμών της Οκτωήχου ή Παρακλητικής, η οποία προέρχεται «έξ έρανισμού» από ποικίλους εκκλησιαστικούς συγγραφείς¹³¹. Οι συγκεκριμένοι Αναβαθμοί θεωρούνται από τον Άγιο Νικόδημο ως τα σκαλοπάτια μίας νοητής κλίμακας, η οποία θα μπορούσε να εξυψώσει τους πιστούς¹³².

Το προοίμιο αυτού του έργου απευθύνεται σε όλους¹³³, αλλά ιδιαίτερα σε μοναχούς και κληρικούς, καθώς γίνεται αναφορά στην τεράστια σημασία και αξία της ανάγνωσης: «Άς μη λέει, λοιπόν, κανείς εκείνα τά ψυχρά λόγια, ότι έχω γυναίκα, έχω

¹²⁷ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 107.

¹²⁸ Κούπας, 2017, σ. 56.

¹²⁹ Κρικώνης, 2001, σ. 123.

¹³⁰ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 107.

¹³¹ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 106.

¹³² Κούπας, 2017, σ. 53.

¹³³ Γκρέκας, 2015, σ. 80.

παιδιά, ἔχω οικία καὶ βρίσκομαι συνέχεια σέ βιοτικές φροντίδες γι' αὐτό δέν μπορῶ νά μελετῶ βιβλία. Ἡ ἀνάγνωση δόθηκε στοὺς μοναχοὺς καὶ ἡσυχαστές καὶ ὄχι στοὺς λαϊκοὺς καὶ σέ αὐτοὺς πού βρίσκονται στὸν κόσμος; Σέ αὐτοὺς, λοιπόν, ἀπαντᾷ ὁ θεῖος Χρυσόστομος: «[...] Τί λές, ἄνθρωπε; Δέν εἶναι δικό σου ἔργο νά ἀσχολεῖσαι μέ τίς γραφές, ἐπειδή εἶσαι μπλεγμένος μέ ἀμέτρητες ὑποθέσεις; Αὐτό εἶναι περισσότερο δικό σου πρόβλημα καὶ ὄχι ἐκείνων. Διότι ἐκεῖνοι (οἱ Μοναχοί) δέν ἔχουν τόση ἀνάγκη τῆς βοήθειας πού προέρχεται ἀπό τίς Θεῖες Γραφές, ὅσο ἐκεῖνοι πού βρίσκονται ἀνάμεσα σέ πολλές ὑποθέσεις»¹³⁴.

ΙΑ. ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΤΑΡΙΟΝ

Φέρει τὸν πλήρη τίτλο: *Ἐξομολογητάριον, ἥτοι βιβλίον ψυχωφελέστατον διηρημένον εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιέχει διδασκαλίαν σύντομον καὶ πρακτικὴν πρὸς τὸν πνευματικόν, πῶς νά ἐξομολογῇ μὲ καρπόν. Τὸ δεύτερον, τοὺς κανόνας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ ἀκριβῶς ἐξηγημένους μετὰ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων. Τὸ δὲ τρίτον, συμβουλὴν γλαφυρὰν καὶ σύντομον πρὸς τὸν μετανοοῦντα πῶς νά ἐξομολογῇται καθὼς πρέπει, ἐκ διαφόρων διδασκάλων συνερανισθὲν καὶ εἰς ἀρίστην τάξιν ταχθὲν παρὰ τοῦ Ὁσιολογιωτάτου ἐν Μοναχοῖς Κυρίου Νικοδήμου*¹³⁵.

Για τὴν παρούσα εργασία χρησιμοποιεῖται ἡ πρώτη ἐκδοση τοῦ 1794.

Τὸ συγκεκριμένο προοίμιο φέρει τὸν τίτλο «Τοῖς ἐν Χριστῷ σεβασμιωτάτοις πνευματικοῖς πατράσι τὴν υἱικὴν προσκύνησιν» καὶ ἔχει ἑκτασὴ πέντε σελίδων.

Ἡ γλῶσσα εἶναι ἀρχαῖζουσα (κεκράτηνται, ἐρρίζωμένη, πεπλανημένον, θηρεύουσιν) με στοιχεῖα δημῶδη (ὀποῦ, ἀσηκῶνουν) καὶ τὸ ὕφος εἶναι πεζό. Τὸ ὕφος ἐξηγείται ἀπὸ τὸν σκοπὸ συγγραφῆς, ὁ ὁποῖος ἀφορᾷ στὴν ἐξομολόγησι γιὰ τὴν ὁποία εἶναι ἐντεταλμένοι οἱ λειτουργοὶ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ἀπὸ τὴν πρώτη φράση θέτει με εὐλικρίνεια καὶ σαφήνεια τὴ δυσκολία τοῦ ἔργου πού καλοῦνται νὰ ἐπιτελέσουν οἱ πνευματικοὶ καὶ τὸν κόπο πού ἀπαιτεῖται γιὰ νὰ ἀποφέρει τὸ ἔργο τοὺς «ὠφέλειαν» καὶ «καρπόν». Ὁ συγγραφέας οὐσιαστικά δίνει οδηγίες στοὺς πνευματικούς γιὰ τὴν συμπεριφορὰ τοὺς ἀπέναντι στοὺς ἐξομολογούμενους καὶ τὸν τρόπο διαχείρισης τῶν ἀμαρτιῶν τοὺς καθὼς καὶ γιὰ τὰ ἐπιβλητέα ἐπιτίμια.

Τὸ *Ἐξομολογητάριον* συντάχθηκε δύο φορές. Ἡ πρώτη ἦταν τὸ 1784, ὅταν ὁ Ἅγιος Νικόδημος βρισκόταν στὴ Σκήτη τοῦ Παντοκράτορος, ἐνῶ ἡ δεύτερη ἦταν τὸ

¹³⁴ Κούπας, 2017, σ. 50.

¹³⁵ Κρικῶνης, 2001, σ. 85.

1794 όταν ο Άγιος Νικόδημος βρισκόταν στην Καλύβη «Άγιος Βασίλειος», κατά την οποία προχώρησε σε συμπληρωματικές παρεμβάσεις¹³⁶. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι το συγκεκριμένο έργο βασίζεται σε πατερικά κείμενα και υλικό άλλων διδασκάλων. Αυτό, όμως, δεν θεωρούσε ο Άγιος Νικόδημος ότι είναι ελάττωμα, αφού κατ' αυτόν τον τρόπο η παραδοσιακή πρακτική της Εκκλησίας αναζωπυρώνεται και ανανεώνεται και η συνέχειά της εκδηλώνεται από μια πληθώρα φωνών¹³⁷. Παρ' όλα αυτά, ό,τι παρέλαβε ο Άγιος Νικόδημος από κάποιον άλλο συγγραφέα δεν τον πήρε αυτούσιο, αλλά το επεξεργάστηκε στη βάση των ιδεών του. Μεταφράζει αυτά τα κανονικά κείμενα, απλουστεύοντάς τα γλωσσικά, αλλά και σχολιάζει προσθέτοντας λεπτομερείς υποσημειώσεις, ακολουθώντας την μέθοδο που χρησιμοποιεί και σε άλλα έργα του. Ειδικότερα, βασίζεται, στους 38 Κανόνες του Αγίου Ιωάννη του Νηστευτού. Τα κριτήρια που χρησιμοποιεί ο Άγιος Νικόδημος για την επιλογή αυτών των Κανόνων είναι ποιμαντικά και καθαρά εκκλησιαστικά (κριτήρια που ολόκληρη η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει γενικά αποδεχθεί). Η μεγάλη πτώση στο πνευματικό επίπεδο της ανθρωπότητας καθιστούσε επιτακτική την χρήση των Κανόνων του Αγίου Ιωάννη, οι οποίοι διέπονταν από πνεύμα επιείκειας μεγαλύτερο από αυτό των Πατέρων. Ο Άγιος Νικόδημος γνώριζε, επίσης, ότι ο Άγιος Ιωάννης κατηγορήθηκε για το μικρό αριθμό ετών που ο ίδιος έθετε για αποχή από την θεία Κοινωνία, καθώς παρείχε ένα νέο κριτήριο για την εκκλησιαστική ποιμαντική πρακτική της μετάνοιας: συντόμευσε την περίοδο της αποχής από το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ασκητική, η οποία οδηγεί σε μια κατάσταση συνεχούς επαγρύπνησης και επομένως καθοδηγεί προς την πραγματική μετάνοια¹³⁸.

Το συγκεκριμένο έργο στο σύνολό του περιλαμβάνει τους Ιερούς Κανόνες που σχετίζονται με το Μυστήριο της Εξομολογήσεως και ως εκ τούτου απευθύνεται αφενός στον Πνευματικό Εξομολόγο και αφετέρου στον εξομολογούμενο, ως πνευματικό βοήθημα. Υπό το πρίσμα αυτό, το συγκεκριμένο έργο απευθύνεται στο σύνολο του χριστιανικού λαού και του κλήρου, ιδίως εκείνων που εμπλέκονται στο

¹³⁶ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 103.

¹³⁷ Όπως πολύ χαρακτηριστικά γράφει η Θεοδώρα Αντωνοπούλου, αναφερόμενη στην βυζαντινή περίοδο: «Ας σημειωθεί ότι η ανάγκη να εντοπίζουμε στις κειμενικές εκδόσεις και στις θεωρητικές πραγματεύσεις τις πηγές των βυζαντινών κοσμικών και εκκλησιαστικών λογοτεχνικών κειμένων καθορίζεται ως ένα βαθμό από την κυριαρχία της έννοιας της μίμησης [...]» (Αντωνοπούλου, 2015, σ. 35).

¹³⁸ Metallinos, 2002.

Μυστήριο αυτό. Ιδιαίτερη αναφορά δίνεται στα θέματα της αμαρτίας, της μετανοίας, αλλά και του τρόπου σωτηρίας¹³⁹. Συνολικά αποτελείται από τρία μέρη¹⁴⁰. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει συνοπτικές και πρακτικές οδηγίες για τον Πνευματικό Πατέρα, που συντάχθηκαν από διάφορες πηγές. Στο δεύτερο μέρος, μετά από σύντομες επεξηγηματικές παρατηρήσεις για τον συγγραφέα, εκτίθενται οι Κανόνες του Αγίου Ιωάννη του Νηστευτού, μαζί με τις Διερμηνείες τους, με εξηγήσεις του Αγίου Νικοδήμου. Σε αυτά προστίθενται ορισμένα σημαντικά θέματα που δεν καλύπτονται από τους Κανόνες του Αγίου Ιωάννη του Νηστευτού. Αυτό ακολουθείται από συνοπτικές συμβουλές για το πώς μπορεί και πρέπει κάποιος να εξομολογηθεί, που συντάχθηκε για το γενικό όφελος των αναγνωστών. Μετά από χαιρετισμούς στους «ἐν Χριστῷ ἀδελφούς» και ένα επίγραμμα σχετικό με το θέμα, ξεκινά το τρίτο μέρος, το οποίο περιλαμβάνει συνοπτικές συμβουλές για όσους έχουν μετανοήσει και έναν ψυχαναλυτικό λόγο για όσους αμαρτάνουν με την προσδοκία της μετάνοιάς τους.

Στο προοίμιο, όμως, ο Άγιος Νικόδημος αναφέρεται μόνο στους Πνευματικούς, καθώς τονίζει ότι το συγκεκριμένο έργο αποτελεί ένα βοήθημα, «πρός κοινήν ωφέλειαν τοῦ Χριστωνύμου λαοῦ», μέσα από το έργο των Πνευματικών και πιο συγκεκριμένα την Εξομολόγηση. Οι Πνευματικοί αυτοί, κατά τον Άγιο Νικόδημο, έλαβαν «ἀπό τούς ἱερούς καί τούς πνευματοφόρους Ἀποστόλους τήν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καί λύειν τῶν ἀνθρώπων τάς ἁμαρτίας», αλλά και την αρμοδιότητα να εξετάζουν την αλήθεια και το δίκαιο, ώστε να μην οδηγηθούν σε κάποια άδικη πράξη. Επίσης, χαρακτηρίζονται ως «ιατροί» και «πανδοχείς» προκειμένου να φροντίζουν για τους αμαρτωλούς, ως «κριταί, κρίνοντες τόν χριστώνυμον λαόν», ως «κυνηγοί», προκειμένου να αναζητούν όσους έχουν παραστρατήσει από τον δρόμο του Θεού. Όλους αυτούς, επομένως, το έργο αυτό μπορεί να βοηθήσει, στη βάση όσων αναφέρονται από τους διάφορους Διδασκάλους.

Η αμαρτία δεν προκαλεί βλάβη (μόνο) στον αμαρτωλό, αλλά και στον Θεό. Έτσι, ο Θεός γίνεται ένας τιμωρός και ένας εκδικητής για να αποκατασταθεί η τάξη, η οποία έχει διαταραχθεί. Η αμερόληπτη δικαιοσύνη του Θεού δεν ικανοποιείται με κανέναν άλλο τρόπο παρά με την τιμωρία του ίδιου του σώματος που έχει αμαρτήσει. Οι σωφρονιστικοί κανόνες ή οι κανόνες προσευχής είναι μια μικρή τιμωρία, με την οποία ο αμαρτωλός απενίζει τη μεγάλη οργή που έχει ο Θεός απέναντί του. Οι

¹³⁹ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 103.

¹⁴⁰ Metallinos, 2002, p. 14.

φράσεις αυτές, όμως, μπορεί να θεωρηθούν ότι ανατρέπουν τη θεολογία της θεϊκής αγάπης που διαπερνά το πνεύμα της ορθοδόξου εκκλησιαστικής παράδοσης και, για το λόγο αυτό, είναι απαραίτητο να τοποθετηθούν σε όλο το πλαίσιο της σκέψης και της δραστηριότητας του Αγίου Νικοδήμου. Ο όρος «ικανοποίηση» έχει σχέση με την πραγματική εκπλήρωση του κανόνα που δίνει ο πνευματικός Πατέρας, μέσα από τη θεραπεία όσων έχουν αμαρτήσει¹⁴¹. Άλλωστε, οι Πνευματικοί χαρακτηρίζονται ως «ίατροί», όπως προαναφέρθηκε.

Η ποινή διακρίνεται σε δύο πτυχές: τη φυσική και την πνευματική. Η φυσική πτυχή συνίσταται στη νηστεία και τη γονυκλισία, ενώ η πνευματική συνίσταται στην απόλυτη προσευχή. Μέσα από την εξομολόγηση, ο αμαρτωλός μπορεί να οδηγηθεί στη σωτηρία μέσω του ελέους του Θεού και μέσω της «ικανοποίησης της θείας δικαιοσύνης», καθιστώντας τους πιστούς ενήμερους για το γεγονός ότι ένας ασκητικός κανόνας μπορεί να βοηθήσει όσους έχουν αμαρτήσει να γίνουν δεκτικοί στη Θεία Χάρη. Το σημαντικότερο όμως σημείο είναι ότι το συγκεκριμένο έργο λειτουργεί στο πλαίσιο της Εκκλησίας και προσανατολίζει τον πιστό προς την επανεισδοχή στη ζωή της Εκκλησίας. Μόνο μέσω της ασκητικής πρακτικής, ο πιστός μπορεί να γίνει δεκτικός της θείας χάριτος που μεταδίδεται από τα Μυστήρια της Εκκλησίας. Εξαιτίας της πολύ μεγάλης σημασίας της ευρέσεως των αιτιών της αμαρτίας και της θεραπείας αυτής, οι Πνευματικοί θα πρέπει να διακρίνονται από συγκεκριμένα προσόντα και σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται το *Εξομολογητάριον*.

Συνολικά, στη βάση των Νηπτικών Πατέρων και των Ιερών Κανόνων, το έργο αυτό υιοθετεί μία συμβουλευτική κατεύθυνση, κάτι το οποίο καταδεικνύει, όπως αναφέρει ο Κρουσταλάκης¹⁴², την παιδαγωγική λειτουργία των κειμένων του Αγίου Νικοδήμου. Το προοίμιο αυτό αναφέρεται στην προπαρασκευή και στις αρετές που πρέπει να διαθέτουν οι πνευματικοί για να είναι σε θέση να εκτελέσουν τα μυστήρια της εξομολόγησης και της μετανοίας, το πνευματικό υπόβαθρο υπό το οποίο θα πρέπει να εξετάζεται η αμαρτία από τους πνευματικούς πατέρες, ενώ παράλληλα υπογραμμίζει τον εξατομικευμένο χαρακτήρα που θα πρέπει να διαθέτουν οι πνευματικοί στην εξέταση της κάθε περίπτωσης, στο πλαίσιο της διαφορετικότητας που διέπει την ανθρώπινη συμπεριφορά.

¹⁴¹ Metallinos, 2002.

¹⁴² Κρουσταλάκης, χ.χ.

ΙΒ. ΧΡΗΣΤΟΘΕΙΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

Παραδίδεται με τίτλο: *Βιβλίον καλούμενον Χρηστοθήεια τῶν χριστιανῶν, περιέχουσα λόγους ψυχωφελέστατους δεκατρεῖς, ῥυθμίζοντας ἐπὶ τὸ βέλπιον τὰ κακὰ ἦθη τῶν χριστιανῶν. Πρὸς δὲ, καὶ τὰς κυριωτέρας Ἐντολὰς τῆς Παλαιᾶς, καὶ Νέας Διαθήκης· φιλοπονηθεῖσα μὲν παρὰ τοῦ ἐν Μοναχοῖς ἐλαχίστου Νικοδήμου Ἀγιορείτου*¹⁴³.

Για την εργασία χρησιμοποιείται η έκδοση του 1803.

Το επτασέλιδο προοίμιο, με τίτλο «Τοῖς ἐντευξομένοις», είναι γραμμένο σε γλώσσα εκκλησιαστική δημώδη και εύκολα κατανοητή, χωρίς λογοτεχνικές αξιώσεις. Το ύφος είναι, επίσης, απλό και με επεξηγηματικό χαρακτήρα από την πρώτη φράση. Ο συγγραφέας αναφέρει ότι γράφει απλά, χωρίς να χρησιμοποιεί τα περίτεχνα σχήματα της ρητορικής τέχνης, καθώς επιθυμία του είναι να γίνει κατανοητός στους απλούς αναγνώστες. Αποτελεί παραίνεση για την μίμηση των χρηστών ηθών από τους χριστιανούς.

Το συγκεκριμένο έργο συντάχθηκε το 1798 στην Καλύβη «Ἅγιος Βασίλειος» και κυκλοφόρησε το 1803 στη Βενετία δαπάνη του Επισκόπου Ιωαννίνων Ιεροθέου, εξαδέλφου του Αγίου Νικοδήμου¹⁴⁴. Το έργο *Χρηστοθήεια* εμπεριέχει 13 ηθικοθρησκευτικοκοινωνικούς λόγους, οι οποίοι απευθύνονται σε όλους τους Χριστιανούς και τους νουθετούν πώς θα πρέπει να διάγουν τη ζωή τους σε μία περίοδο που χαρακτηρίζεται από την αμάθεια και την υποδούλωση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία¹⁴⁵. Απώτερος στόχος του έργου είναι η βελτίωση των ηθών των Χριστιανών, κάνοντας μία αιχμηρή αναφορά στις δεισιδαιμονίες, τη διαφθορά, τις προλήψεις και τις κακές συνήθειες¹⁴⁶. Επίσης, στο συγκεκριμένο προοίμιο τονίζονται τα χαρακτηριστικά της πνευματικής ζωής και όπως αυτή ορίζεται στο έργο του Αγίου Νικοδήμου¹⁴⁷, όπως θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο. Ακόμα, τονίζεται η αναγκαιότητα και η σημασία της μελέτης των εκκλησιαστικών κειμένων, προκειμένου να ακολουθήσουν οι πιστοί διδάγματα της Εκκλησίας. Στο συγκεκριμένο προοίμιο γίνεται αναφορά στην ουσία της πνευματικότητας, και το όλο κείμενο απευθύνεται σε όλους τους Χριστιανούς.

¹⁴³ Κρικώνης, 2001, σ. 107.

¹⁴⁴ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 118.

¹⁴⁵ Εκκλησία του Χριστού, 2009, σ. 117.

¹⁴⁶ Κούπας, 2017, σ. 19.

¹⁴⁷ Γκρέκας, 2015, σ. 76.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Σύμφωνα με τον Ιωάννη Χρυσόστομο, κύριο χαρακτηριστικό του καλού διδασκάλου αποτελεί το να ωφελεί τους μαθητές όχι μόνο με τα λόγια αλλά και με την «ευχή»¹⁴⁸. Η «ευχή» εμπεριέχεται σε πολλά έργα του Ι. Χρυσοστόμου και είναι η ακόλουθη: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἄνοιξον τὰ ὄτα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας μου τοῦ συνιέναι μὲ τόν λόγον σου καὶ συνιέναι καὶ ποῆσαι τὸ θέλημά σου»¹⁴⁹. Για τους Βυζαντινούς, ο διδάσκαλος¹⁵⁰, εκτός των άλλων αρετών που πρέπει να κατέχει, οφείλει «μηδέν τοῦ Θεοῦ προτιμῶν»¹⁵¹. Υπάρχει λοιπόν αναπόσπαστη σχέση στη συνείδηση των Βυζαντινών μεταξύ χριστιανικής αγωγής και παιδαγωγικής. Σε όλα τα Βυζαντινά σχολεία, διδασκόταν συστηματικά η Αγία Γραφή¹⁵².

Είναι αισθητές οι ομοιότητες της παιδαγωγικής μεθόδου των Βυζαντινών διδασκάλων με αυτές του Αγίου Νικοδήμου. Οι λόγιοι του Ελληνικού Διαφωτισμού τόνισαν τη σημασία της εκπαίδευσης η οποία θεωρείται ως απαραίτητο μέσο για την πνευματική αναγέννηση των Ελλήνων, ως ζήτημα πρωταρχικής σημασίας για την είσοδό τους στη σύγχρονη εποχή. Στο πλαίσιο αυτό, άρχισε να αναπτύσσεται η συνειδητοποίηση της κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης των Ελλήνων μαζί με την αυτοσυνειδησία ενός νέου κοινωνικού στρώματος - μιας κοσμικής νοημοσύνης - που άρχισε να συνειδητοποιεί την αξία και τη δύναμή της¹⁵³. Η εκπαίδευση αυτή δεν ήταν ανεξάρτητη από τη χριστιανική θρησκεία. Η Εκκλησία αποτελεί ιστορικά έναν πυλώνα για τη διαμόρφωση της κοινωνικής συναίνεσης.

Μέσα από τα προοίμιά του (και φυσικά τα κείμενά του), ο Άγιος Νικόδημος απευθύνεται σε κληρικούς, μοναχούς αλλά και στον απλό λαό, κάνοντας έμμεσα αναφορά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και προσπαθώντας να διδάξει πώς θα πρέπει οι Έλληνες Χριστιανοί, στη βάση της Ορθοδοξίας, να διάγουν τη ζωή τους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους της αμάθειας και της πνευματικής υποδούλωσης στους ισλαμιστές. Για τον λόγο αυτό, ο Άγιος Νικόδημος κάνει

¹⁴⁸ *Ελληνική Πατρολογία*, (PG) 60, 642, 678.

¹⁴⁹ *Ελληνική Πατρολογία*, (PG) 63, 940.

¹⁵⁰ *Ελληνική Πατρολογία*, (PG), Γρηγόριος Θεολόγος, 36, 316 και 37, 925.

¹⁵¹ Για την διδασκαλία στο Βυζάντιο, βλ.: Φ. Κουκουλές, (1947), *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, Τόμος Α΄, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα. Γ. Ξ. Τσαμπής, (1999), *Η παιδεία στο χριστιανικό Βυζάντιο*, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρης. Γ. Στ. Βαγιανός, (2004), *Η εκπαιδευτική και διδακτική πράξη στο Βυζάντιο, σύμφωνα με τις πηγές: συμβολή στην ιστορία της εκπαίδευσης*, Αθήνα.

¹⁵² Βαγιανός, 2004, σ. 129.

¹⁵³ Andriakaina, 2013, p. 50.

αναφορά σε χωρία από την Αγία Γραφή, (στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη) αλλά και τους Πατέρες της Εκκλησίας, ιδίως στους Τρεις Ιεράρχες και ακόμα συχνότερα στον Ιωάννη τον Χρυσόστομο¹⁵⁴. Συνολικά, ο Άγιος Νικόδημος χρησιμοποιεί κείμενα της Ορθοδόξου Ελληνικής Εκκλησίας, πιθανόν εξαιτίας του ότι αυτά τα κείμενα αποτέλεσαν πηγή δοξολογίας του Θεού αλλά και πηγή στην οποία βασίστηκε το Ελληνικό Γένος επί αιώνες, προκειμένου να δεηθεί για την ψυχική και ηθική σωτηρία¹⁵⁵. Ακόμα, η συχνή αναφορά του στα έργα των Τριών Ιεραρχών ενδεχομένως να οφείλεται και στο ότι οι Ιεράρχες μέσα από τα κείμενά τους συνέβαλαν στην υπέρβαση της αντιθέσεως μεταξύ Ελληνισμού και Χριστιανισμού που επικρατούσε μέχρι και τον 4ο αιώνα. Ιδιαίτερη αναφορά σε αυτό γίνεται από τον Μπαμπινιώτη¹⁵⁶. Ο συγγραφέας υποστηρίζει πως οι τρεις Μεγάλοι Πατέρες συνέβαλαν τα μέγιστα στη σύζευξη της χριστιανικής θρησκείας και της ελληνικής παιδείας, εδραιώνοντας τη συμπόρευση Ελληνισμού και Ορθοδοξίας και συνδέοντας την Εκκλησία με τα ελληνικά γράμματα, ξεκαθαρίζοντας ότι η πίστη στον Χριστό και στα διδάγματα της ορθόδοξης διδασκαλίας «δεν αντιστρατεύονται την παράδοση στις επιστήμες, στις τέχνες και στα γράμματα που εδημιούργησε ο ελληνικός στοχασμός»¹⁵⁷.

Σύμφωνα με τον ορισμό του Γ. Μπαμπινιώτη¹⁵⁸, «προοίμιο το [proímio]: 1. ο πρόλογος, η (προ)εισαγωγή σε ένα κείμενο, σε ένα λογοτεχνικό έργο κτλ.: Στο προοίμιο προετοιμάζεται ο αναγνώστης / ο ακροατής γι' αυτό που θα ακολουθήσει. (λόγ. έκφρ.) εκ προοιμίου, από την αρχή, από πριν: Δηλώνω εκ προοιμίου ότι θα είμαι αυστηρός στην κρίση μου. 2. γεγονός που αποτελεί την αρχή (και ακολουθείται από κάτι άλλο), το προμήνυμα, το προάγγελμα». Το προοίμιο συνεπώς ενός γραπτού έργου, διαχρονικά εισάγει τον αναγνώστη στο θέμα με το οποίο ο συγγραφέας πρόκειται να ασχοληθεί στο κύριο μέρος του γραπτού του. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τα προοίμιά του ως εισαγωγή σε αυτό που πρόκειται να ακολουθήσει. Στα περισσότερα από αυτά συνηθίζει να τονίζει τη σημασία του έργου του για τον αναγνώστη και την αναγκαιότητα της ανάγνωσής του από όλους.

¹⁵⁴ Χολέβας, 2009. Κούπας, 2017, σ. 73.

¹⁵⁵ Καλαμάκης, 2002, σ. 549.

¹⁵⁶ Μπαμπινιώτης, 2004, σ. 15.

¹⁵⁷ Μπαμπινιώτης, 2004, σ. 16.

¹⁵⁸ Μπαμπινιώτης, 2013.

Στα προοίμιά του ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης συνηθίζει να χρησιμοποιεί την ίδια δομή, τουλάχιστον στην αρχή και στο τέλος. Αρχίζει με προσφώνηση προς το ανάλογο κοινό, στο οποίο απευθύνει το έργο του και στη συνέχεια απευθύνει ύμνο και δόξα στον Θεό. Τα δώδεκα προοίμια των ισάριθμων έργων του Αγίου, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την εργασία αυτή, απευθύνονται στο σύνολο του Ορθόδοξου χριστιανισμού (ακόμα και το *Έξομολογητάριον*, το οποίο με την πρώτη ματιά μπορεί να θεωρηθεί ότι απευθύνεται αποκλειστικά στους πνευματικούς, αφορά και τους εξομολογούμενους, επομένως το σύνολο των πιστών).

Υπογράφει τα προοίμιά του με το όνομά του συνοδευόμενο με ονόματα χαρακτηριστικά της χριστιανικής ταπεινότητάς του, όπως «ο ελάχιστος», «ο δούλος». Πριν από την υπογραφή του (όταν αυτή υπάρχει), κλείνει το προοίμιο με μια ευχή «Ἀμήν»¹⁵⁹ (γένοιτο) ή «Ἐρρωσθε»¹⁶⁰ (να είστε καλά, υγιαίνετε). Από τα δώδεκα προοίμια μόνο αυτό του *Συμβουλευτικού Έγχειριδίου* τελειώνει χωρίς χαιρετισμό και υπογραφή του συγγραφέα. Στο *Νέον Μαρτυρολόγιον*, στην *Φιλοκαλία*, στον *Άορατο Πόλεμο*, στο *Θεοτοκάριον* και στον *Εὐεργετινὸν* κλείνει με την ευχή «Ἀμήν». Στα *Πνευματικά Γυμνάσματα*, στη *Νέα Κλίμακα*, στον *Συναξαριστή*, στο *Εορτοδρόμιον*, στο *Έξομολογητάριον* και στην *Χρηστοθήθεια* εύχεται «Ἐρρωσθε». Στο *Εορτοδρόμιον* υπογράφει ως «Νικόδημος Μοναχός», στον *Συναξαριστή* «Ὁ ἐν τοῖς Μοναχοῖς ἐλάχιστος Νικόδημος» και στη *Νέα Κλίμακα* «Ὁ τῆς ἐν Χριστῷ ἡμῶν γνησίας ἀγάπης δοῦλος ἐλάχιστος καὶ εἰλικρινέστατος ἀδελφός Νικόδημος».

Συχνά αναφέρει τον λόγο για τον οποίο επέλεξε να γράψει το συγκεκριμένο έργο, την μέθοδο που χρησιμοποίησε, τα σημεία που συμπλήρωσε ή καλλώπισε εξαιτίας φθοράς ή ασάφειας και αν το προσάρμοσε στο κοινό στο οποίο το απευθύνει. Π.χ. στο προοίμιο του *Συναξαριστή* αναφέρει: «Προσετέθη δὲ καὶ ἄλλη περίστασις, διὰ τὴν ἢ μετάφρασις αὕτη τοῦ Συναξαριστοῦ, ἀγκαλὰ καὶ ἦναι ἔτζι ἀσαφὴς καὶ ἀηδὴς [...] καὶ αὕτη δις ἐκδοθεῖσα τύποις ἕως τοῦ νῦν, ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας ἐξέλιπον, ὅθεν καὶ πολλοὶ ἀδελφοὶ ζητοῦντες νὰ ἀγοράσουν Βιβλία ἐξ αὐτῆς, οὐχ εὐρίσκουσιν»¹⁶¹. Επίσης, ένα άλλο χαρακτηριστικό αποτελεί η επισήμανση για τη σπουδαιότητα του έργου και τον σκοπό του. Π.χ. στο προοίμιο του έργου *Αόρατος Πόλεμος*, ο

¹⁵⁹ Το *Λεξικό* Lidell Scott αναφέρει ότι η λέξη είναι εβραϊκό επίρρημα και σημαίνει: αληθώς, γένοιτο, (Τ. πρώτος, σ. 134).

¹⁶⁰ Προστακτική Παρακειμένου (β' πληθυντικό πρόσωπο) του ρήματος ῥώννυμι και ῥωννύω. Σημαίνει: έχετε υγεία, να υγιαίνετε, χαίρετε (Κόλλια, 1973, σ. 274).

¹⁶¹ Νικόδημος Αγιορείτης, *Συναξαριστής*, 1868, ιε'.

συγγραφέας χρησιμοποιεί τον χαρακτηρισμό: «ψυχωφελέστατον βιβλιάριον»¹⁶². Το γεγονός ότι ο συγγραφέας αναφέρει είτε τις πηγές του είτε τις παρεμβάσεις του σε γραπτά που του παραδίδονται είτε την μέθοδο εργασίας του, αποτελεί αποδεικτικό στοιχείο της μεθοδικότητας, του σεβασμού του προς τα προϋπάρχοντα έργα και την επιστημονικότητα θα λέγαμε, με την οποία αντιμετωπίζει το συγγραφικό έργο του.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο Άγιος Νικόδημος δεν δίνει τόσο συχνά παραπομπές για τα χωρία τα οποία χρησιμοποιεί, αλλά αντίθετα τα παραθέτει από μνήμης¹⁶³. Αυτό ενδεχομένως σχετίζεται με το ότι ο Άγιος Νικόδημος δεν είχε ως στόχο του να αντιγράψει άλλους συγγραφείς και να παραθέσει απλώς τα χωρία, αλλά να τα αποδώσει σε μορφή που να μπορεί να γίνει κατανοητή ακόμα και από άτομα τα οποία δεν είχαν υψηλό γλωσσικό επίπεδο, αλλά και από άτομα τα οποία είχαν πνευματική άγνοια όσον αφορά τα θρησκευτικά ζητήματα¹⁶⁴.

Σε αυτό το πλαίσιο, ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στη γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Άγιος Νικόδημος στα έργα του. Η γλώσσα του είναι η Ελληνική, αλλά δεν διατηρεί μία συγκεκριμένη μορφή. Η γλώσσα, αναφέρει η Μαρία-Ζωή Φουντοπούλου, αποτελεί το λεκτικό περιβάλλον για τη διδακτική πράξη, για την οποία η σχέση εμπειρίας και γλώσσας είναι σημαντική. Η γλώσσα, επίσης, λειτουργεί ως μέσο «επιτάχυνσης της μαθησιακής διαδικασίας και υπέρβασης τυχόν δυσκολιών»¹⁶⁵. Αφενός χρησιμοποιεί χωρία από κείμενα της Ορθοδόξου Ελληνικής Εκκλησίας με υπομνήματα στην Αγία Γραφή, δηλαδή χρησιμοποιεί την λόγια (αρχαίζουσα) γλώσσα, αφετέρου χρησιμοποιεί την απλή νεοελληνική γλώσσα της εποχής του¹⁶⁶. Το γεγονός ότι χρησιμοποιούνται και τα δύο αυτά είδη της ελληνικής γλώσσας σχετίζεται με τον στόχο του συγγραφέα να διδάξει, να γίνει παιδαγωγός του Ελληνικού Γένους, με λόγο που να γίνεται κατανοητός από όλους τους Έλληνες, ανεξαρτήτως του επιπέδου αλφαριθμητισμού τους, αλλά παράλληλα χρησιμοποιώντας και χωρία τα οποία μπορούν να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό του και να συνεισφέρουν σημαντικά στην αναβάθμιση του μορφωτικού τους επιπέδου¹⁶⁷. Επιπλέον, ο

¹⁶² Νικόδημος Αγιορείτης, *Αόρατος Πόλεμος*, 1870, 4.

¹⁶³ Χολέβας, 2009.

¹⁶⁴ Γκρέκας, 2015, σ. 162.

¹⁶⁵ Φουντοπούλου, 2001, σ. 84.

¹⁶⁶ Χολέβας, 2009. Γκρέκας, 2015, σ. 163.

¹⁶⁷ Η Θεοδώρα Αντωνοπούλου επισημαίνει σχετικά με την «Ομιλητική»: «Η ομιλητική παράδοση υπήρξε ο αληθινός διαμεσολαβητής του χριστιανισμού στον ευρύτερο πληθυσμό» (Αντωνοπούλου, 2015, σ. 45). Όσον αφορά τον όρο «Ομιλητική» διευκρινίζει ότι «στην ιστορία του Krumbacher οι ομιλίες χαρακτηρίζονται συνολικά με τον όρο εκκλησιαστική ρητορική, ενώ σήμερα επικρατεί ο όρος

συγγραφέας γνωρίζει την τεράστια αξία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και τον πλούτο της και επιθυμεί να προτρέψει τους νέους να τη γνωρίσουν, να τη διατηρήσουν και να την μεταλαμπαδεύσουν στις μελλοντικές γενιές. Όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο Δ. Καλαμάκης¹⁶⁸, τα εκκλησιαστικά κείμενα αποτελούν μία κιβωτό, στην οποία φυλάσσεται η λόγια γραπτή και ομιλούμενη ελληνική γλώσσα. Η χρήση αυτής της γλώσσας μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση της γλωσσικής παιδείας των Ελλήνων, η οποία βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα, εξαιτίας πολυάριθμων, αντικρουόμενων και ανορθόδοξων μεταρρυθμίσεων. Παρόμοια είναι και η αναφορά του Καλλιακμάνη¹⁶⁹ στη διαφορετικότητα του εκπαιδευτικού επιπέδου των ατόμων και επομένως στον τρόπο με τον οποίον κατανοούν τα εκκλησιαστικά κείμενα: «σύμφωνα με τή βιβλική καὶ πατερική παράδοση υπάρχουν διάφορες τάξεις ανθρώπων πού αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο τὰ ἱερά λόγια. Πρῶτον οἱ βλέποντες καὶ μὴ νοοῦντες, δεύτερον ἐκεῖνοι πού γνωρίζουν τὰ μυστήρια της βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τρίτον ὅσοι ἔχουν ἄμεση ἐμπειρία διὰ τῆς κοινωνίας με τὸ Θεό. Ἡ ἀποκάλυψη τῶν θείων μυστηρίων καὶ ἀληθειῶν εἶναι ἀνάλογη με τὴ δεκτικὴ ἱκανότητα, τὴ διαύγεια τοῦ νοῦς καὶ τὴν εὐδοκία τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ».

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το *Ἐξομολογητάριον*, του οποίου η γλώσσα φαίνεται ιδιαίτερα απλοϊκή σε πολλά σημεία (εκκλησιαστικός δημοτικισμός). Το *Ἐξομολογητάριον* είναι ένα προϊόν του εκκλησιαστικού ιδιώματος που ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας και απηχεί τόσο το κλίμα που επικρατούσε κατά την εποχή που γράφτηκε όσο και τις δυτικές επιρροές του. Αυτό ενισχύεται ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι ένα τέτοιο έργο προοριζόταν για ένα ευρύ στρώμα του λαού και διατυπώθηκε με όρους που θα μπορούσαν να γίνουν κατανοητοί από τον λαό. Ωστόσο, δεν πρέπει να συγχέουμε τη γλώσσα με το πνεύμα της Παράδοσης, το οποίο διατηρείται, όχι μόνο με τη χρήση της γλώσσας και τις πνευματικές εκφράσεις, αλλά, κυρίως με την πρακτική του ασκητισμού και του πνευματικού αγώνα¹⁷⁰.

Ο συγγραφέας απυθύνεται στο αναγνωστικό κοινό σε πρώτο και δεύτερο ενικό και, πολύ συχνά, σε δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο. Π.χ.: «Δέξασθε οὖν ἀδελφοί

ομιλητική» (Αντωνοπούλου, 2015, σσ. 17-18). Από την βυζαντινή περίοδο, στην οποία αναφέρεται η Θεοδώρα Αντωνοπούλου μέχρι και τον 18ο αι., εποχή συγγραφής των προοιμίων του Αγίου Νικοδήμου, είναι αισθητή η επιρροή της εκκλησιαστικής ρητορικής στον χριστιανικό κόσμο.

¹⁶⁸ Καλαμάκης, 2002, σ. 549.

¹⁶⁹ Καλλιακμάνης, χ.χ., σ. 11.

¹⁷⁰ Metallinos, 2002.

τὸ νέον τοῦτο καὶ περικαλλέστατον Θεοτοκάριον»¹⁷¹, «Ἀρματωθῆτε [...] ἐνδύσασθε [...] ἐνθυμηθῆτε [...] βλέπετε [...] σπουδάσετε»¹⁷². Με τον τρόπο αυτό αφενός απευθύνεται άμεσα και προσωπικά στους αναγνώστες, αφετέρου τους εναρρύνει και τους παροτρύνει με δυναμικότητα να ακολουθήσουν τις νουθεσίες του.

Είαι χαρακτηριστική η άποψη του Αγίου Νικοδήμου σχετικά με την μετάφραση των λειτουργικών κειμένων, καθώς δίνει μία σαφή εικόνα σχετικά με τη γλώσσα των πατερικών κειμένων και τη γλώσσα που εκείνος επέλεξε στα Προοίμιά του, ώστε να καταστήσει τη λόγια γλώσσα σαφή στον απλό πιστό, στον κληρικό, στον μοναχό:

«Φυλαχθεíte ακόμη, αδελφοί, και από τον λογισμό αυτόν, που βάζει σε κάποιους ο διάβολος και τους λέει: εσύ είσαι αγράμματος και αμαθής και δεν καταλαβαίνεις εκείνα που λέγονται στην Εκκλησία. Και λοιπόν γιατί να πας στην Εκκλησία; Σας αποκρίνεται, αδελφοί, ένας αββάς στο «Γεροντικό» και σας λέει ότι αν και εσείς δεν καταλαβαίνετε εκείνα που λέγονται στην Εκκλησία, όμως ο διάβολος τα καταλαβαίνει και γι' αυτό τρομάζει και φοβάται και φεύγει από σας. Αφήνω να λέω ότι και εσείς, αν και δεν καταλαβαίνετε όλα τα λόγια, που λέγονται στην Εκκλησία, αλλ' όμως πολλά λόγια απ' αυτά τα καταλαβαίνετε και με εκείνα ωφελείσθε. Προσθέτω δε κι αυτό, ότι αν εσείς συχνά πηγαίνετε στην Εκκλησία και ακούτε τα θεία λόγια, η συνέχεια εκείνη έχει να σας κάνει με τον καιρόν να καταλαβαίνετε εκείνα, που προηγουμένως δεν καταλαβαίνατε, όπως λέει ο Χρυσόστομος, διότι ο Θεός, βλέποντας την προθυμία σας, ανοίγει το νου σας και τον φωτίζει στο να τα καταλαβαίνει»¹⁷³.

Επιπλέον, θα πρέπει να τονιστεί ακόμα πως η εκκλησιαστική γλώσσα βρίθει συμβολισμών, τόσο για το πρόσωπο του Χριστού, όσο και για τον Λόγο του Θεού¹⁷⁴: «Αί Γραφαί άπαιτοῦν έρμηνείαν. Όχι ή φρασεολογία, αλλά τό μήνυμα άποτελεῖ τόν πυρήνα [...]. Ίδιαίτερα τά λειτουργικά κείμενα εῖναι έμπλουτισμένα μέ άνάλογους παλαιοδιαθηκικούς συμβολισμούς, οί όποιοι συμπληρώνονται στή συνέχεια μέ

¹⁷¹ Νικόδημος Αγιορείτης, *Θεοτοκάριον*, 1849, β΄

¹⁷² Νικόδημος Αγιορείτης, 1870, 3, 4.

¹⁷³ Αγγελακόπουλος, 2012.

¹⁷⁴ Καλλιακμάνης, χ.χ., σσ. 1-6.

εικόνες της Καινῆς Διαθήκης [...]. Μπορεῖ οἱ λέξεις νά εἶναι ἀπλές καί οἱ ἔννοιες ὑποτίθεται κατανοητές. Οἱ προεκτάσεις ὅμως τῶν προφητικῶν λόγων εἶναι ἀσύλληπτες γιά τόν πεπερασμένο ἀνθρώπινο νοῦ [...]. Τά θεῖα ὀνόματα προετοιμάζουν πνευματικά τούς χριστιανούς γιά τήν κοινωνία μέ τό Θεό, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει κάθε ἀνθρώπινη νόηση καί γνώση». Στη συνέχεια, ὁ Καλλιακμάνης¹⁷⁵ ἀναφέρει πῶς αρκετά ἀπό τα συμβολικά στοιχεῖα που τον καιρό της γέννησής τους ἦταν αυτονόητα, χάνουν την αμεσότητα καί τη βαρύτητα μέ το πέρασμα των χρόνων. Ὡς ἐκ τούτου, ἐξαιτίας αὐτῶν των συμβολισμῶν στα ἐκκλησιαστικά κείμενα, ἀλλά καί ἐξαιτίας της ἀλλαγῆς του νοήματος αὐτῶν, τα συγκεκριμένα κείμενα παρουσιάζουν δυσκολίες ὅσον ἀφορᾷ στην κατανόησή τους, κυρίως σε ἐπίπεδο ἐσωτερικό καί πνευματικό.

Εἶναι χαρακτηριστική ἡ ἀναφορά του Ξεινοῦ σχετικά μέ τή γλώσσα καί τήν ἐξέλιξη αὐτής:

«Μια ἐσώτερη καί βαθύτερη λειτουργία ἐνός σταθεροῦ τρόπου θεώρησης του κόσμου καί ἐπιθεώρησης των φαινομένων, παρέχει στήν ἐκάστοτε ἐποχή τό μέτρο καί τό ὕφος της ἐκφρασῆς της, που της προσδίδουν τήν ἰδιαιτερότητά της χωρίς ὅμως νά τήν ἀποκόπτουν ἀπό τον κορμό του δέντρου, στον γενετικό κώδικα του ὁποίου ὑπακούει καί ὁ ὁποῖος προκαθορίζει τίς ὅποιες προσαρμογές καί μεταλλαγές της. Ἀπό τή μια ὁ ἠθικός κανόνας του τρόπου, ὁ ὁποῖος προσδιορίζει ἐκ των προτέρων τήν καλλιέπεια καί τήν καθαρότητα του λόγου καί ἀπό τήν ἄλλη ἡ ἀναγκαιότητα των διαδοχικῶν βιοτικῶν μεταβολῶν καί μεταμορφώσεων, που ἀπαιτοῦν τήν οἰκοδόμησι ἐπαγωγῶν διόδων ἐπικοινωνίας, οριοθετοῦν καί προδιαγράφουν τή μετεξέλιξη της γλώσσας. Ἀπό τή μια ἡ παράδοση, ὁ ἀξιακός κώδικας, βέβαιος καί ἀταλάντευτος καί ἀπό τήν ἄλλη ἡ ροή καί διαρκῆς ἀλλαγῇ του κόσμου»¹⁷⁶.

Συνολικά, θά μπορούσε κάποιος νά ἰσχυριστεῖ πῶς ἡ παιδαγωγική του Αγίου Νικοδήμου στηρίζεται στήν ἐκπαίδευση των Ελλήνων Χριστιανῶν καί στή διατήρηση της ἐλληνικότητος καί των κοινωνιῶν αὐτή τή δύσκολη συγκυρία, μέσα ἀπό τήν πνευματική ἀσκήσι, τήν ὀρθή ἐκτέλεσι των θρησκευτικῶν τους καθηκόντων

¹⁷⁵ Καλλιακμάνης, χ.χ., σ. 10.

¹⁷⁶ Ξεινός, 2016.

και την εναρμόνιση του πνεύματός τους με το θεολογικό πνεύμα της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Έτσι, η Ορθοδοξία συνδέεται αναπόσπαστα με τον Ελληνισμό στα κείμενα των προοιμίων του Αγίου Νικοδήμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ, ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Αρχικά, αξίζει να τονιστεί πως η παιδαγωγική του Αγίου Νικοδήμου βασίζεται στους εξής δύο στόχους στη βάση των οποίων χρησιμοποιούνται οι συγκεκριμένες πηγές και το συγκεκριμένου γλωσσικό ιδίωμα, όπως αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο: «η εξυπηρέτηση των πρακτικών αναγκών και απαιτήσεων του θρησκευτικού και εκκλησιαστικού βίου», αλλά και «η διαφώτιση του ορθόδοξου πληρώματος, καθώς ο σοφός δάσκαλος της πίστης και των υψηλών θεολογικών θεμάτων της πνευματικής ζωής προσαρμόζεται στο επίπεδο των πιο γήινων αναγκών της καθημερινής ζωής των χριστιανών, ώστε να τους δίνει χρήσιμες και ωφέλιμες συμβουλές για την ανύψωση της πνευματικής ζωής»¹⁷⁷. Αμέσως παρακάτω αναλύονται οι συγκεκριμένοι στόχοι και η παιδαγωγική και διδακτική διάσταση των προοιμίων των έργων του Αγίου Νικοδήμου.

Το έργο του απευθύνεται σε ένα ευρύ κοινό, το οποίο περιλαμβάνει το σύνολο των ορθοδόξων χριστιανών, κυρίως των Ελλήνων, αλλά δευτερευόντως και των λοιπών ορθοδόξων λαών των Βαλκανίων, οι οποίοι υπό το βάρος των μαρτυριών αλλαξοπίστησαν και τους παροτρύνει να επιστρέψουν στην ορθοδοξία. Συχνά αναφέρει αναλυτικά τις ομάδες κοινού στις οποίες απευθύνεται. Π.χ. στο προοίμιο του *Συναξαριστή* καλεί όλους τους χριστιανούς, πατριάρχες, κληρικούς, ιερείς, μοναχούς, λαϊκούς, άνδρες και γυναίκες, βασιλείς και βασίλισσες να διδαχθούν από την ανάγνωση του έργου και να αποκομίσουν τα οφέλη των διδαχών του. Οι βίοι των αγίων και των μαρτύρων μπορούν να αποτελέσουν λαμπρά παραδείγματα για όλους τους πιστούς.

Δανειζόμενοι την ανάλυση του Stavrakakis¹⁷⁸ σχετικά με την παιδαγωγική και διδακτική από μέρους των εκκλησιαστικών κειμένων στα τέλη του 20ού αιώνα, μπορούμε να ισχυριστούμε πως τα κείμενα των αρχών του 18ου αιώνα του Αγίου

¹⁷⁷ Γκρέκας, 2015, σ. 164.

¹⁷⁸ Stavrakakis, 2003, p. 156.

Νικοδήμου του Αγιορείτη κάνουν αναφορά σε ηθικά, θεολογικά και κυρίως θρησκευτικά ζητήματα, σε μία προσπάθεια διατήρησης της συνεκτικότητας της ελληνικής και ορθόδοξης κοινωνίας, της ταυτότητάς της και της επιβιώσής της, έναντι στον ισλαμικό φονταμενταλισμό¹⁷⁹, που αντιπροσωπεύει η κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δεν θα ήταν παράλογο να ισχυριστούμε, επίσης, πως τα κείμενα αυτά χαρακτηρίζονται και από ένα αίσθημα εσχατολογικής επείγουσας ανάγκης, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται από τον Stavrakakis¹⁸⁰, ως μία προειδοποίηση για το τι θα σήμαινε ενδεχομένως η απώλεια του χριστιανικού πνεύματος, η απομάκρυνση από τον ορθό τρόπο προσευχής, νηστείας, εξομολόγησης και συνολικά, η απομάκρυνση από την Ορθόδοξη πίστη. Αυτοί οι στόχοι του Αγιορείτη συγγραφέα θα πρέπει να ιδωθούν αφενός υπό το πρίσμα των αρνητικών επιπτώσεων της αμάθειας των νέων Ελλήνων και αφετέρου υπό το πρίσμα της απειλής των Οθωμανών, η κυριαρχία των οποίων εξακολουθεί να διαιωνίζεται.

Εκτός των παραπάνω, η παιδαγωγική και διδακτική του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου μπορεί να ιδωθεί και υπό ένα διαφορετικό πρίσμα: την αντίθεση της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας στις ιδέες του δυτικού Διαφωτισμού, οι οποίες είχαν διεισδύσει στην ελληνική πραγματικότητα και στον κόσμο του Αθωνικού μοναχισμού. Κατά την άποψη του Chrysoloras, η Ορθοδοξία ήταν επιφυλακτική απέναντι στα εθνικιστικά ιδεώδη του Διαφωτισμού λόγω της οικουμενικότητας του ορθόδοξου δόγματος¹⁸¹. Ο Χρυσοχοΐδης¹⁸² αναφέρεται στην Αθωνική πραγματικότητα κατά τη διάρκεια της παραμονής του Αγίου Νικοδήμου, υποστηρίζοντας πως ο Αθωνικός μοναχισμός δεν χαρακτηρίζεται από εσωστρέφεια και δεν είναι αποκλειστικά θεολογικού χαρακτήρα. Αντίθετα, κατά τον Πασχαλίδη, την εποχή του Αγίου Νικοδήμου κυριαρχεί το κίνημα της φιλοκαλίας, που αναφέρεται συνολικά ως φιλοκαλική αναγέννηση. Πρόκειται για μία πνευματική χριστιανική αναγέννηση στη βάση των κειμένων των νηπτικών πατέρων¹⁸³. Δύο είναι τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του Αθωνικού μοναχισμού κατά τα χρόνια του Αγίου Νικοδήμου: α) η οικονομική άνθηση και β) η δημογραφική ανάκαμψη των μονών. Οι

¹⁷⁹ Φονταμενταλισμός: η ακραία συντηρητική εκδοχή μιας θρησκείας που προβάλλεται ως επιστροφή στις ρίζες της και αυστηρή τήρηση των αρχών της. Ανακτήθηκε από: <https://el.wiktionary.org/wiki/%CF%86%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

¹⁸⁰ Stavrakakis, 2003, p. 156.

¹⁸¹ Chrysoloras, 2003, p. 15.

¹⁸² Χρυσοχοΐδης, 2016.

¹⁸³ Πασχαλίδης, 2016.

μετακινήσεις μοναχών στον ευρύτερο δυτικοευρωπαϊκό χώρο οδήγησαν στην ανταλλαγή ιδεών και πολιτισμικών στοιχείων, με αποτέλεσμα ο Άθως να χαρακτηρίζεται από εξωστρέφεια, εκκοσμίκευση και κοσμοπολιτισμό, στοιχεία που τον κατέστησαν κοινωνό των νέων ιδεών της φιλοκαλίας¹⁸⁴.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο Άγιος Νικόδημος μέσα από τα έργα του προέβη σε μία προσπάθεια να μην εξασθενίσει ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζει η Εκκλησία στην ελληνική κοινωνία και να μην διασπαστεί ο χαρακτήρας του Ορθόδοξου Ελληνισμού εξαιτίας των νέων ιδεών του δυτικού Διαφωτισμού που ενδεχομένως να οδηγούσαν σε έναν ξεσηκωμό του Γένους και σε μία νέα κοινωνία, η οποία θα είχε απολέσει τον Ορθόδοξο χαρακτήρα της. Άλλωστε, όπως αναφέρει ο Chrysoloras¹⁸⁵, ακόμα και σήμερα, η Εκκλησία αξιώνει για τον εαυτό της τον ρόλο του προστάτη των χριστιανών κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια, καθώς και του σωτήρα της ελληνικής γλώσσας κατά τη διάρκεια των 400 ετών δουλείας του ελληνικού λαού.

Η Ορθοδοξία στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται ως τρόπος ζωής¹⁸⁶ και αυτόν τον τρόπο ζωής προσπάθησε να διδάξει ο Άγιος Νικόδημος σε μία πολύ σημαντική περίοδο της ελληνικής ιστορίας, η οποία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αναφέρεται σε ένα σημείο καμπής στην πνευματική εξέλιξη του ελληνικού λαού, εμπνεόμενο από τον Διαφωτισμό και θεωρώντας τη Γαλλική Επανάσταση ως ένα πρότυπο για τη δική του επανάσταση προκειμένου να απελευθερωθεί από την οθωμανική αυτοκρατορία¹⁸⁷. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γκρέκας:

«Χρησιμοποιεί την Αγία Γραφή και τους Πατέρες για να θεμελιώσει την διδασκαλία του και τους ερμηνεύει με βάση την ορθόδοξη πνευματικότητα. Ενισχύει το ορθόδοξο φρόνημα ενάντια στους Λατίνους, Προτεστάντες και εκπροσώπους του διαφωτισμού και, έμμεσα, το εθνικό συναίσθημα μέσα από το ενδιαφέρον του για τους εξισλαμισθέντες, αγωνιζόμενος για την επιστροφή τους στην Ορθόδοξη Εκκλησία και άρα στην ελληνικότητα»¹⁸⁸.

¹⁸⁴ Χρυσοχοϊδης, 2016.

¹⁸⁵ Chrysoloras, 2003, p. 3.

¹⁸⁶ Chrysoloras, 2003, p. 3.

¹⁸⁷ Waste, 2012.

¹⁸⁸ Γκρέκας, 2015, σ. 164.

Επιπρόσθετα, ο Διαφωτισμός υποδηλώνει την εισαγωγή στην ελληνική σκέψη και εκπαίδευση μοντέλων που προέρχονται από τη φιλοσοφική και επιστημονική κουλτούρα της Δυτικής Ευρώπης, τον κοσμικό λαϊκό πολιτισμό της εποχής. Νέες έννοιες, αξίες και τρόποι έκφρασης, εν συντομία μια διαφορετική στάση απέναντι στη ζωή και στην πνευματική δραστηριότητα, έκαναν την αβέβαιη εμφάνισή τους στην κοινωνία της Ελληνικής Ανατολής κατά τη διάρκεια του 18ου αι. Σε αυτό το πλαίσιο, οι περιγραφές των προσκυνημάτων προς τους Αγίους Τόπους και τα μεγάλα μοναστικά κέντρα της Ανατολικής Ορθοδοξίας, όπως το Άγιον Όρος, που εδώ και αιώνες ορίζουν τον γεωγραφικό ορίζοντα πέρα από την τοπική κοινότητα, συμπληρώθηκαν και σταδιακά αντικαταστάθηκαν από μία νέα γεωγραφική λογοτεχνία που επικεντρώθηκε στη Δυτική Ευρώπη και προβάλλει, πέρα από την χριστιανική αυτοσυνείδησία, τα επιτεύγματα της πολιτιστικής αλλαγής και την πρόοδο του Διαφωτισμού ως πρότυπα που πρέπει να εξομοιωθούν¹⁸⁹.

Το νέο έθνος, όμως, που θα μπορούσε να δημιουργηθεί, ανεξάρτητο πλέον από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, δεν θα έπρεπε να απομακρυνθεί από την Ορθόδοξη παράδοση. Η τελευταία δεν θα έπρεπε να αντικατασταθεί από την έννοια του εθνικισμού. Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ασφαλώς γνωρίζει το ρεύμα του Διαφωτισμού που προέρχεται από τη Δύση. Σε μια περίοδο πνευματικής αναζωογόνησης και αναζήτησης ψυχής, μια περίοδο διαμαρτυριών για το παρόν και ελπίδας για το μέλλον, ο Διαφωτισμός είναι μια κρίσιμη και σημαντική εποχή στην ελληνική πνευματική ιστορία: αποτελεί ουσιαστικά το πλαίσιο του βαθμιαία αυτοπροσδιορισμού των Ελλήνων ως σύγχρονου έθνους¹⁹⁰. Εκτός αυτού, ο Durkheim υποστήριξε ότι δεν υπάρχει μια «μη θρησκευτική» κοινωνία, αφού δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνία χωρίς σύμβολα, τελετουργίες και πεποιθήσεις που να τις συνδέουν μαζί¹⁹¹. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, μέσα από τα κείμενα των μοναχών, όπως του Αγίου Νικοδήμου, μπορούμε να ισχυριστούμε πως στόχευε κυρίως στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της «δυτικοποίησης» της Ελλάδας, ενεργώντας ως θεματοφύλακας της ελληνικής ταυτότητας.

Τα τελευταία 1600 χρόνια, η Ανατολική Χριστιανική Ορθόδοξη Εκκλησία έχει διαδραματίσει ενεργό πολιτικό ρόλο στην περιοχή των Βαλκανίων. Από την εποχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας οι δεσμοί μεταξύ της Εκκλησίας και του

¹⁸⁹ Kitromilides, 2009.

¹⁹⁰ Kitromilides, 2009.

¹⁹¹ Chrysoloras, 2003, p. 20.

κράτους ήταν νομικοί, πολιτικοί και, κυρίως, «ιδεολογικοί». Ο αυτοκράτορας αντλούσε τη δύναμή του από τον Θεό (έλεω Θεού βασιλεύς) και το επίσημο Ορθόδοξο δόγμα ήταν υπό την προστασία του κράτους που έδειξε ελάχιστη ή και καθόλου θρησκευτική ανοχή. Η θρησκευτική πολιτική της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας βασιζόταν στο δόγμα, «ένας Θεός, μία αυτοκρατορία, μία θρησκεία». Η αυτοκέφαλη Ελληνική Εκκλησία ενήργησε στην ελληνική ιστορία μεταξύ άλλων και ως ιδεολογικός και νομιμοποιητικός μηχανισμός του κράτους¹⁹².

Συνολικά, επομένως, ο Διαφωτισμός σήμαινε μια ισχυρή και σοβαρή ρήξη στην Ορθόδοξη συνείδηση και την πολιτισμική συνέχεια του ελληνικού κόσμου στο σύνολό του. Μεταξύ άλλων, ο Διαφωτισμός σήμαινε στην Ορθόδοξη Ανατολή και ιδιαίτερα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη την αρχή του τέλους της παραδοσιακής «Οικουμενικής Ορθόδοξης Κοινοπολιτείας» υποστηρίζοντας σθεναρά την ανάγκη εθνικής αφύπνισης, πολιτικής χειραφέτησης και σχηματισμού εθνικού κράτους. Μια τέτοια εξέλιξη, ωστόσο, δεν ήταν ευπρόσδεκτη. Επίσης, αξίζει να τονιστεί πως, ο Διαφωτισμός συσχετίζεται συστηματικά με την προηγούμενη κοινωνική, πολιτική, θρησκευτική, πνευματική και πολιτιστική εξέλιξη της δυτικής Ευρώπης και ως εκ τούτου, ήταν κυρίως ένα Δυτικοευρωπαϊκό φαινόμενο, το οποίο δεν μπορούσε να ταυτιστεί με την Ελληνική Ορθόδοξη παράδοση¹⁹³. Έτσι, μέσα από τα κείμενα λογίων μοναχών, όπως του Αγίου Νικοδήμου, γίνεται μία προσπάθεια διατήρησης της ελληνο-ορθόδοξης παράδοσης σε μία εποχή που βάλλεται όχι μόνο από την απώλεια της ελληνικής ταυτότητας εξαιτίας της κυριαρχίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά και από την εισροή των ξένων ιδεών του Διαφωτισμού.

Το 1790 ήταν μια περίοδος ριζοσπαστικών φιλοδοξιών και φιλελεύθερων ελπίδων, αλλά και μια περίοδος επιθέσεων και προειδοποιήσεων ενάντια στον Διαφωτισμό. Οι στρατιωτικές αντιπαραθέσεις των εκπροσώπων του Διαφωτισμού, στο βαλκανικό πλαίσιο, κατέστησαν τις τρεις δεκαετίες από το 1789 έως το 1821 μια περίοδο ιδεολογικής αντιπαραθέσης και συγκρούσεων. Η συζήτηση για τη Γαλλική Επανάσταση επαναλήφθηκε στον ελληνικό χώρο και δημιούργησε μερικές σημαντικές δηλώσεις κοινωνικής κριτικής, αλλά και κάποιες πολύ εύγλωττες ερμηνείες της προοπτικής μιας εναλλακτικής θρησκευτικής διαφώτισης εμπνευσμένης από τις αξίες της Ορθόδοξης παράδοσης, η οποία ξεκίνησε τη δική της

¹⁹² Chrysoloras, 2003, p. 5.

¹⁹³ Makrides, 2016, p. 20.

αναβίωση στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα. Ως αποτέλεσμα της διάσπασης που προκάλεσε ο Διαφωτισμός στην ελληνική σκέψη, δύο ανταγωνιστικά και συχνά εχθρικά οράματα του συλλογικού πεπρωμένου του ελληνικού λαού προσπαθούσαν να επιβληθούν στην ελληνική κοινωνία: το ένα ήταν το όραμα των φιλελεύθερων προσδοκιών, το άλλο ήταν το όραμα της καθαρότητας της πίστης, που απεικονίζει το μέλλον του έθνους αποκλειστικά στο πλαίσιο της ορθόδοξης αυθεντικότητας¹⁹⁴.

Εκτός των παραπάνω, όταν αναφερόμαστε στην παιδαγωγική διδακτική του Αγίου Νικοδήμου, ένα ακόμη σημείο θα πρέπει να τονίσουμε, το οποίο σχετίζεται με την έννοια της εκπαίδευσης κατά τα τέλη του 17ου και τις αρχές του 18ου αιώνα. Όπως ήδη αναφέρθηκε, αυτή η περίοδος χαρακτηρίζεται από τη διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού. Ο Διαφωτισμός όχι μόνο άλλαξε τις παραδοσιακές πεποιθήσεις σχετικά με το τί πρέπει να διδάσκεται και τους πιο αποτελεσματικούς τρόπους διδασκαλίας των νέων, αλλά και σχετικά με την εκπαίδευση ως μέσο για την ενθάρρυνση μεγαλύτερης προόδου στον δρόμο της λογικής. Η άγνοια και η δεισιδαιμονία ήταν τα δίδυμα κακά που μπορούσαν να εξαλειφθούν με την εκπαίδευση. Ο φαταλισμός¹⁹⁵ αντικαταστάθηκε από την ιδέα ότι θα μπορούσαν να επιτευχθούν πολλά με βελτιωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, παρ' όλο που το ακριβές είδος εκπαίδευσης ήταν ανοικτό για συζήτηση, όπως και το ζήτημα του ελέγχου της εκπαίδευσης: ενώ οι περισσότεροι διανοούμενοι θέλουν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα να απομακρύνονται από τον έλεγχο της Εκκλησίας, δεν συμφώνησαν όλοι ότι το κράτος πρέπει να αναλάβει αυτή την ευθύνη¹⁹⁶. Σύμφωνα και με τον Δανασσή-Αφεντάκη¹⁹⁷, κατά την εποχή του Διαφωτισμού το κέντρο βάρους της παιδαγωγικής μετατοπίζεται από τη διδακτική θεματική στον γενικό προβληματισμό της αγωγής, με μία βασική αρχή να είναι η χειραφέτηση της αγωγής και της εκπαίδευσης από τον χριστιανισμό. Ενώ υπάρχει πρόβλεψη για θρησκευτική αγωγή, η θετική θρησκευτική διδασκαλία απαγορεύεται καθώς αυτή θα πρέπει να αναζητηθεί στην ελεύθερη

¹⁹⁴ Kitromilides, 2009.

¹⁹⁵ Ο Φαταλισμός αποτελεί μια φιλοσοφική πνευματική στάση που αποδέχεται πως ό,τι συμβαίνει είναι προκαθορισμένο και προδιαγεγραμμένο να συμβεί, υπονοώντας έτσι κάποια ανώτερη δύναμη που προσδιορίζει και επιτάσσει αυτή. Ο όρος προήλθε από τη ρωμαϊκή μυθολογία από τη προσωποποίηση της θεάς Μοίρας, της Fata. Κατά συνέπεια ο όρος φαταλισμός πραγματεύεται τους μεταγενέστερους τρόπους σκέψης και στάσης και όχι τους προγενέστερους της ρωμαϊκής περιόδου. Ο Φαταλισμός αποδίδεται επίσης και με τους όρους μοιροκρατία, ή και μοιρολατρία, όχι όμως με την έννοια που της απέδιδαν οι αρχαίοι Έλληνες. Ανακτήθηκε από: <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A6%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

¹⁹⁶ Lawton & Gordon, 2002, p. 91.

¹⁹⁷ Δανασσής-Αφεντάκης, 1980, σσ. 25-26.

πνευματική ανάπτυξη του ατόμου¹⁹⁸. Ο Άγιος Νικόδημος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προσπαθούσε μέσω της διδασκαλίας του να αντιταχθεί στη διείσδυση αυτών των ιδεών του Διαφωτισμού. Η λέξη «διδασκαλία», σύμφωνα με την Μαρία-Ζωή Φουντοπούλου, «δηλώνει την ενεργητική διαδικασία ανταλλαγής γνώσης ανάμεσα στο δάσκαλο και το μαθητή»¹⁹⁹.

Η διδακτική μέθοδος του Αγίου Νικοδήμου, επομένως, όπως απορρέει από την προαναφερθείσα ανάλυση, θα πρέπει να ιδωθεί υπό το πρίσμα της έννοιας της παιδαγωγικής που επικρατούσε εκείνη την περίοδο, αλλά και την έννοια της θρησκευτικής παιδαγωγικής, η οποία διαφοροποιείται από τη σημερινή έννοια της παιδαγωγικής. Σχετικά με τη θρησκευτική παιδαγωγική, ή αλλιώς την παιδαγωγική ενός αληθινού Χριστιανού, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η ανάλυση του van Wyk:

Η παιδαγωγική μπορεί να θεωρηθεί ως έκθεση επιστημονικών προβληματισμών και ευρημάτων σχετικά με την εκπαίδευση. Η παιδαγωγική, ως ανθρώπινη δραστηριότητα, βασίζεται, σε μία συγκεκριμένη θρησκεία: τη θρησκεία του παιδαγωγού. Επομένως, η θρησκευτική ουδετερότητα δεν υπάρχει στην πραγματικότητα. Το γεγονός ότι υπάρχουν τόσες πολλές διαφορετικές προσεγγίσεις στην παιδαγωγική πρέπει να αποδοθεί στις διάφορες θρησκευτικές πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών επιστημόνων και αυτή η ποικιλία θρησκευτικών πεποιθήσεων μπορεί και πάλι να εξηγηθεί από την παρουσία αμαρτίας στον κόσμο: ο άνθρωπος έχει γίνει άπιστος. Ο αληθινός Χριστιανός όμως δεν έχει άλλη εναλλακτική λύση παρά να ασκεί την χριστιανική επιστήμη²⁰⁰. Για τον λόγο αυτό, πάντα χρησιμοποιεί τον λόγο του Θεού ως γραμμή καθοδήγησης. Ο χριστιανός επιστήμονας θεωρεί την πρακτική της επιστήμης ως μέσο με το οποίο μπορεί να καταπολεμηθεί η αμαρτία, ως μέσο με το οποίο όλοι οι άνθρωποι μπορούν να αγωνιστούν για την επικράτηση του Χριστιανισμού. Η χριστιανική διδασκαλία και η παιδαγωγική της διάσταση, ουσιαστικά, βρίσκεται στην υπηρεσία του Θεού και για τον λόγο αυτό απαντά σε μία θεία κλήση. Η χριστιανική παιδαγωγική μπορεί επομένως να χαρακτηριστεί ως διδασκαλία που προσπαθεί να κατανοήσει, να εξηγήσει, να αξιολογήσει και να περιγράψει την εκπαίδευση από την άποψη της Αγίας Γραφής και των κειμένων των Αγίων Πατέρων²⁰¹. Ο λόγος ενός χριστιανού παιδαγωγού (όπως του Αγίου

¹⁹⁸ Δανασής-Αφεντάκης, 1980, σ. 33.

¹⁹⁹ Φουντοπούλου, 2001, σ. 31.

²⁰⁰ van Wyk, 1976, p. 264.

²⁰¹ van Wyk, 1976, p. 268.

Νικοδήμου) έχει στο κέντρο του τον θείο λόγο και την εναρμόνιση του ανθρώπου με τη Θεία Χάρη. Η διδασκαλία του χαρακτηρίζεται από χριστιανικές αρχές και είναι μία πράξη που ως πρωταρχικό της σκοπό έχει να βοηθήσει και να καθοδηγήσει τον «μαθητή»²⁰². Άλλωστε, η λέξη «παιδαγωγώ» στα Λατινικά σημαίνει «καθοδηγώ»²⁰³.

Επιπλέον, στο πλαίσιο της θρησκευτικής, χριστιανικής παιδαγωγικής, οι κληρικοί θεωρούν υποχρέωση και έχουν ως στόχο τους να καθοδηγήσουν τους πιστούς, να τους επαναφέρουν στο δρόμο του Θεού, να τους διδάξουν πώς να εκτελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα²⁰⁴, στοιχεία που εμπεριέχονται στα κείμενα του Αγίου Νικοδήμου. Τρία βασικά στοιχεία της Ορθόδοξης παιδαγωγικής επίσης παρατηρούνται στα έργα του Αγίου Νικοδήμου. Τα στοιχεία αυτά, στη βάση της ανάλυσης του Hughes²⁰⁵ είναι: α) η ομορφιά της ψυχής, β) η θέληση που κινεί σώμα και πνεύμα και πράττει αυτό το οποίο είναι σωστό ανεξάρτητα από την κόπωση και την προσπάθεια που καταβάλλει ο πιστός και ανεξάρτητα από το αν αυτό οδηγεί στην άμεση ευχαρίστησή του, γ) η διαμόρφωση εικόνων που σχετίζονται με τις έννοιες.

Τέλος, η παιδαγωγική διάσταση του έργου του Αγίου Νικοδήμου μπορεί να γίνει κατανοητή και μέσα από τη συνολική λειτουργία της Εκκλησίας εντός του οθωμανικού κοινωνικοπολιτικού συστήματος. Η Εκκλησία εκείνη την εποχή ήταν σε θέση να ασκήσει σημαντικές κοινωνικές και πολιτιστικές επιρροές πέρα από την αυστηρή θρησκευτική σφαίρα. Ήταν ο μόνος θεσμός που είχε επιβιώσει από την πτώση του Βυζαντίου και είχε αποκτήσει έτσι μια σχεδόν συνολική δικαιοδοσία σε θρησκευτικές και κοσμικές υποθέσεις, όπως είναι η εκπαίδευση. Στην πραγματικότητα, αυτή ήταν μια ριζική μετάλλαξη της παραδοσιακής οικουμενικότητας της Ορθοδοξίας μέσα σε ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον. Από την άποψη αυτή, η Εκκλησία μπόρεσε να διαδραματίσει έναν ηγετικό και ενοποιητικό ρόλο για τα Ορθόδοξα θέματα και θεωρήθηκε επιπλέον ως μέρος της συλλογικής «βαλκανικής ταυτότητας»²⁰⁶. Υπό το πρίσμα των απειλητικών ιδεών του Διαφωτισμού, αλλά και του ρόλου της Εκκλησίας κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, έργα όπως του Αγίου Νικοδήμου μπορούσαν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο της αγωγής και της εκπαίδευσης των Ελλήνων.

²⁰² van Wyk, 1976, p. 273.

²⁰³ Hughes, 2016.

²⁰⁴ Matshiga, 2002, p. 123.

²⁰⁵ Hughes, 2016.

²⁰⁶ Makrides, 2016, p. 32.

Η έννοια αυτή σχετίζεται μόνο εν μέρει με την έννοια της παιδαγωγικής σήμερα. Η παιδαγωγική σήμερα θεωρείται ως «το σύνολο των επιδράσεων που δέχεται το άτομο, ανεξαρτήτως του αν αυτές προέρχονται από προγραμματισμένες προσπάθειες ενηλίκων ή ανηλίκων ατόμων ή ως αποτέλεσμα της αυθόρμητης διαπροσωπικής επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης ή ακόμη ως αποτέλεσμα περιβαλλοντικών επιδράσεων»²⁰⁷. Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη, ως «παιδαγωγική»²⁰⁸ ορίζεται η επιστήμη που εξετάζει τη διδασκαλία, την εκπαιδευτική διαδικασία σε επίπεδο τόσο θεωρητικών αρχών όσο και εκπαιδευτικών μεθόδων». Ως «παιδαγωγός» ορίζεται «το πρόσωπο που με την προσφορά του ασκεί σημαντική επίδραση στο σύνολο, διαμορφώνοντας αντιλήψεις και εμπνέοντας τους άλλους αποτελώντας για αυτούς πρότυπο»²⁰⁹. Και, «εκπαιδεύω», σύμφωνα με τον Πιαζέ, σημαίνει «προσαρμόζω το άτομο στον περιβάλλοντα χώρο»²¹⁰.

Συνολικά, η έννοια της παιδαγωγικής σήμερα σχετίζεται περισσότερο με μία προσπάθεια που έχει προγραμματισθεί σε επίπεδο πολιτείας, παρά ως μία προσπάθεια που απορρέει από την επιθυμία κάποιου να εμπλακεί σε μία διαδικασία διδασκαλίας. Επιπρόσθετα, η παιδαγωγική σήμερα επηρεάζεται και από την έννοια της εξειδίκευσης και από την είσοδο της τεχνολογίας, ενώ αντίθετα η παιδαγωγική του Αγίου Νικοδήμου δεν εντασσόταν σε μία προγραμματισμένη κατεύθυνση και βρισκόταν στον αντίποδα της τεχνολογίας και της έννοιας της προόδου, όπως αυτή οριζόταν στο πνεύμα του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Η παιδαγωγική του Αγίου Νικοδήμου βασίζεται στην έννοια της παιδείας, όπως αυτή γινόταν αντιληπτή από τους Μεγάλους Πατέρες: η καλλιέργεια της ανθρώπινης ψυχής²¹¹, η οποία είναι αναπόσπαστη από την πνευματική ανάταση και τις χριστιανικές αξίες και αρχές.

Συγκεκριμένα, γράφει ο Άγιος:

«Καὶ γενέσθαι ἡμᾶς ἀληθῶς ὡς τὸ ἀπαρχῆς, κατὰ τὸν Προφήτην, ὅτε οὐκ ἦρχεν ἡ χάρις ἡμῶν [...] Ὑπὸ τῆς τοιαύτης καὶ γάρ πνευματικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, μετὰ καὶ τῆς ἐφικτῆς τῶν ἐντολῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἠθικῶν ἀρετῶν πράξεως

²⁰⁷ Πυργιωτάκης, 2011, σ. 68.

²⁰⁸ Η λέξη «παιδαγωγική» χρησιμοποιείται από τις αρχές του 19ου αι., κυρίως, ως όρος δήλωσης της επιστήμης, η οποία έχει ως αντικείμενο την αγωγή και την παιδεία γενικότερα. Η λέξη συναντάται στην αρχαιοελληνική γραμματεία από την εποχή ακόμη του Ομήρου (Κρουσταλάκης, 2005, σσ. 119-121).

²⁰⁹ Μπαμπινιώτης, 2002, σ. 1300.

²¹⁰ Πιαζέ, 1999, σ. 163.

²¹¹ Μπαμπινιώτης, 2004, σ. 21.

[....[τὰ μὲν πάθη καταναλίσκονται». «Ἐλθετε πάντες, ὅσοι κλήσεως ὀρθοδόξου τυγχάνετε μέτοχοι, συνάμα Λαϊκοί τε καὶ Μοναχοί»²¹².

«[...] ὡς ὁ Ἱερός φησι Μάξιμος· τί γὰρ ἐμοί, παρακαλῶ, κέρδος ἐκ τῆς τῶν ἄλλων φιλοσοφίας γένοιτ' ἄν, τῆς ψυχῆς ἀφιλοσόφως καὶ ἀγενῶς ταραπτομένης τοῖς πάθεσιν; ἐγὼ μὲν οὐχ ὀρῶ»²¹³.

«Δεῖ οὖν τὸν Ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον»²¹⁴.

«Οὗτοι δὲ εἶναι τέκνα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὰ δόγματα ταύτης κατέχοντες. Τώρα ἄς ἔλθουν καὶ τὰ μικρά παιδάκια νὰ κάμουν τό συμπέρασμα, καὶ νὰ εἰποῦν, ὅτι καθὼς αὐτά εἶναι Ἅγια καὶ εὐχάριστα τῷ Θεῷ, ἔτζη καὶ ἡ πνευματικῶς γεννήσασα αὐτούς Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐπομένως εἶναι Ἅγία καὶ εὐχάριστος τῷ Θεῷ καὶ ταμιούχος τῆς θείας χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». «Αὐτός λοιπόν ὁ οὐράνιος Τόπος ὁποῦ σᾶς προσμένει, ἄς ἐντυπωθῇ καλὰ εἰς τὴν φαντασίαν σας ἀδελφοί»²¹⁵.

«Δέξασθε λοιπόν τό παρόν βιβλίον, ὃ φιλόχρηστοι ἀναγνῶσται, περιχαρῶς καὶ εὐμενῶς· καὶ μανθάνοντες ἀπὸ αὐτό τὴν τέχνην τοῦ Ἀοράτου Πολέμου, σπουδάσατε ὅχι μόνον νὰ πολεμῆτε ἀπλῶς· ἀλλὰ νὰ πολεμῆτε καὶ νομίμως, καὶ καθὼς πρέπει, διὰ νὰ στεφανωθῆτε. Ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον “ἐὰν καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ” (β' πρὸς Τιμόθ.)²¹⁶.

«[...] ὅθεν καὶ ὁ θεῖος Αὐγουστῖνος χαριέντως λέγει “Ἀκίνητος ᾧν, καὶ τὰ πᾶντα κινεῖ” [...] Θέλεις νὰ τὸ καταλάβῃς; Πήγαινε μοναχός σου καὶ κάμε τὴν ἀπαρίθμησιν· καὶ ἰδὲ ὅλα τὰ κτίσματα ἀπὸ τῶν πρώτων ἕως τῶν ἐσχάτων, ἐν κινήσει καὶ γυμνασίᾳ εὐρίσκονται· ἔτζη ὅλαι αἱ τάξεις τῶν αὔλων Ἀγγέλων κινοῦνται ἀγγελοπρεπῶς κατὰ τρεῖς τρόπους κινήσεως»²¹⁷.

«Ἐστὼ δὲ γνωστόν τῇ ὑμετέρα ἀγάπῃ, Ἀδελφοί, ὅτι ὅσῳ μᾶλλον διὰ τῶν ἀσματικῶν τούτων Κανόνων ὑμνολογεῖτε τὴν Θεομήτορα, καὶ ὅσῳ πλείονι

²¹² Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Φιλοκαλία*, κ', κα', κδ'.

²¹³ Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Εὐεργετινός*, 18.

²¹⁴ Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Ἐγχειρίδιον Συμβουλευτικόν*, 21.

²¹⁵ Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, 8, 9.

²¹⁶ Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Ἀόρατος Πόλεμος*, ε'.

²¹⁷ Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Γυμνάσματα Πνευματικά*, 5, 6.

κατανύξει, καὶ συντριβῇ τῆς καρδίας, [...] τοσούτῳ μᾶλλον ἀπολαμβάνετε καὶ τὰς παρ’ αὐτῆς βοηθείας καὶ χάριτας»²¹⁸.

«Ἐλθετε λοιπὸν πάντες οἱ πατριάρχαι, ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, καὶ ὅσοι τῆς τῶν κληρικῶν τυγχάνετε τάξεις. Ἐλθετε Βασιλεῖς καὶ Ἡγεμόνες καὶ Ἀρχοντες. Ἐλθετε πάντες οἱ ἀπὸ Χριστοῦ ὀνομαζόμενοι ὀρθόδοξοι χριστιανοί, ὁ περιούσιος λαὸς τοῦ Κυρίου, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, νέοι καὶ γέροντες. Ὁ γὰρ Συναξαριστὴς οὗτος, πολύφωτός ἐστιν Οὐρανός, ὁ ὁποῖος, ὡς μέγαν μὲν Φωστῆρα καὶ λαμπρότατον Ἥλιον, ἔχει τὸν Δεσπότην Χριστόν.»²¹⁹.

«Ὅσον ὁ Θεὸς εὐεργετῇ τοὺς ἀνθρώπους, τόσον καὶ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν χρέος νὰ εὐχαριστοῦν τὸν εὐεργέτην αὐτῶν Θεόν. [...] Ἀλλ’ ἐπειδὴ καὶ αἱ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν τῶν δύο συνετέθησαν εἰς γλῶσσαν Ἑλληνικὴν, διὰ τοῦτο οἱ ἀπλοῖκοί ἀδελφοί ἐστεροῦντο τῆς ὠφελείας αὐτῶν· οὐ μόνον δὲ οὗτοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἔμπειροι ἐστερημένοι ἦτον τῆς αὐτῶν ὠφελείας· διότι αἱ ἐρμηνεῖαι αὗται δὲν ἐξεδόθησαν εἰς τύπον ποτέ, ἀλλ’ εἶναι ἕως τοῦ νῦν ἀνέκδοτοι»²²⁰.

«Δέξασθε λοιπὸν ἀδελφοί, τὴν παροῦσαν κοινωφελεστάτην, ὡς νομίζω, βίβλον, ἥτοι τὴν Νέαν Κλίμακα μετὰ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· [...] καὶ ταύτην συνεχῶς ἀναγινώσκετε, ἀπαξάπαντες· [...] ἐὰν γὰρ οὕτω ποιῆτε, σᾶς πληροφορῶ, ὅτι ἔχετε νὰ ἀναβῆτε κατὰ διάνοιαν ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὸν κόσμον εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἀπὸ τὸ ψεῦδος τῶν προσκαίρων τούτων εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν»²²¹.

«Καὶ διὰ νὰ εἰπῶ μὲ συντομίαν, οἱ πνευματικοὶ ἐδιωρίσθησαν ποιμένες καὶ βοσκοὶ ἐπάνω εἰς τὰ λογικὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ ἀλλ’ εἶναι ἀνάγκη καὶ νὰ χύνουν πολλοὺς ἰδρῶτας, ἀναβαίνοντες εἰς τὰ ὄρη, καταβαίνοντες εἰς τὰ λαγκάδια, τρέχοντες καὶ ζητοῦντες ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, διὰ νὰ εὑρουν τὸ πεπλανημένον πρόβατον, τὸν ἁμαρτωλόν, ὅπου εἶναι θηριάλωτος ἀπὸ τὸν διάβολον [...]»²²².

«Καὶ ὅτι μὲν ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὁ ἐν τῇ ἀληθείᾳ Χρυσόγλωττος, καὶ Χρυσόστομος, δὲν ἠγάπα τοὺς ρητορικοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ ἐκατηγόρει τοὺς ἀγαπῶντας ὁμοῦ καὶ συγγράφοντας τοὺς τοιούτους, μάρτυς εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος οὕτωςί λέγων· “Τοῦτο τὰς ἐκκλησίας ἀνέτρεψεν, ὅτι καὶ ὑμεῖς οὐ ζητεῖτε λόγον

²¹⁸ Νικόδημος Αγιορείτης, *Θεοτοκάριον*, β’.

²¹⁹ Νικόδημος Αγιορείτης, *Συναξαριστής*, ιη’, ιβ’.

²²⁰ Νικόδημος Αγιορείτης, *Εορτοδρόμιον*, ιε’, ιζ’.

²²¹ Νικόδημος Αγιορείτης, *Νέα Κλίμαξ*, 11.

²²² Νικόδημος Αγιορείτης, *Εξομολογητάριον*, 6

ἀκοῦσαι κατανυκτικόν, ἀλλά τέρψαι δυνάμενον, καὶ τῷ ψόφῳ καὶ τῇ συνθέσει τῶν ῥημάτων, καθάπερ μελωδῶν, καὶ κιθαριστῶν ἀκούοντες: [...]»²²³.

Ἡ ορολογία που χρησιμοποιεῖ ο συγγραφέας στα προοίμιά του εἶναι ἀνάλογη του στόχου του. Ἡ ἐπίτευξη της κατάπνιξης των παθῶν εἶναι ἐφικτή μέσα ἀπὸ την υπακοή στις θεϊκές ἐντολές καὶ τον ἐνάρετο βίο (*Φιλοκαλία*). Ὁ Ἐπίσκοπος πρέπει νὰ εἶναι προσηνής, σώφρων, ἐπιεικής, κόσμιος, διδακτικός (*Εὐεργετινός*). Οἱ πνευματικοὶ πατέρες οφείλουν νὰ διασχίζουν ὅρη (νὰ υπερνικούν τις δυσκολίες) στην προσπάθειά τους νὰ ἐντοπίσουν τους παραπλανημένους ἀπὸ τον διάβολο καὶ νὰ τους ἐπαναφέρουν στο ποίμνιο των πιστῶν (*Ἐξομολογητάριον*). Οἱ ρητορικοὶ λόγοι δὲν ἀποσκοπούν στη διδαχή ἀλλὰ στην τέρψη των αἰσθήσεων (*Χρηστοθήθεια*).

Ἡ ἀμεσότητα με την οποία ὁ Ἅγιος ἀπευθύνεται σε καθέναν ἀπὸ τους ἀναγνώστες του, ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό του ἐνδιαφέροντός του γιὰ ὅλους τους πιστοὺς.

Πηγές του συγγραφέα των προοιμίων, ὅπως προαναφέρθηκε, ἀποτελοῦν: ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη, τὰ Πατερικὰ Κείμενα ἀλλὰ καὶ ἡ θύραθεν παιδεία, καθὼς φαίνεται ὁ ἴδιος νὰ εἶναι γνώστης της ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματείας. Πολὺ συχνὰ στα προοίμια χρησιμοποιεῖ ἀποσπάσματα ἢ κάνει ἀναφορὲς στα Εὐαγγέλια, στα συγγράμματα των Πατέρων της Ἐκκλησίας, στην *Ἀποκάλυψη* του Ἰωάννη, στην *Γένεση*, στους *Ψαλμοὺς*. Π.χ. «Σὲ ὅποιον νικήσει, θὰ τοῦ δώσω νὰ φάῃ τὸν καρπὸ ἀπὸ τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ποὺ βρίσκεται στὸν Παράδεισο τοῦ Θεοῦ μου». «Τὸν νικητὴ δὲν θὰ τὸν πειράξῃ ὁ δεῦτερος θάνατος»²²⁴. «Σὲ ὅποιον νικήσει θὰ τοῦ δώσω ἀπὸ τὸ κρυμμένο μάννα»²²⁵. «Περὶ ὧν εἶπεν ὁ Δαβὶδ, χάριν καὶ δόξαν δώσει»²²⁶. «Καὶ δηλοῖ μὲν τοῦτο ἡ δοθεῖσα τῷ Ἀδὰμ ἐν τῷ Παραδείσῳ Θεοῦ ἐντολή, ἐργάζεσθαι αὐτόν κ(αὶ) φυλάσσειν»²²⁷. Ὁ Ἅγιος Νικόδημος χρησιμοποιεῖ συχνὰ ὡς πηγή του τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, ὁ ὁποῖος συμπεριλάμβανε τις παιδαγωγικὲς του ἀπόψεις σε ὅλες σχεδὸν τις ομιλίες του²²⁸. Φαίνεται πὼς ὁ συγγραφέας θαύμαζε ἰδιαίτερα τὸν Χρυσόστομο καὶ δέχθηκε ἐπιρροές καὶ ἀπὸ τὴν γλώσσα του Μεγάλου Ἱεράρχου²²⁹. Τὰ συχνὰ παραθέματα υποστηρίζουν τὸν συγγραφέα στην ἐπικύρωση των λόγων του καὶ

²²³ Νικόδημος Ἀγιορείτης, *Χρηστοθήθεια*, δ'.

²²⁴ Ἀποκ. 2: 11.

²²⁵ Ἀποκ. 2: 17.

²²⁶ Ψαλμ. πγ' 12.

²²⁷ Γέν. β' 15.

²²⁸ Κρουσταλάκης, χ.χ.

²²⁹ Καραμανίδου, 2011, σσ. 336-343.

στην ενίσχυση των απόψεών του. Η συχνή χρήση τους ενισχύει τα γραφόμενά του, επιβεβαιώνει την ορθότητα των λόγων και των απόψεών του και τεκμηριώνει ότι οι διδαχές, στις οποίες παραπέμπει, έχουν τις καταβολές τους σε προγενέστερους χρόνους και είχαν χρησιμοποιηθεί από μεγάλες μορφές, επομένως δεν μπορούν να αμφισβητηθούν.

Ο στόχος του Αγίου Νικοδήμου είναι να μεταλαμπαδεύσει στο ορθόδοξο ποίμνιο τα χριστιανικά δόγματα. Στην εποχή του, η ορθοδοξία εξουθενωμένη από τον συστηματικό καθολικό προσηλυτισμό και από τον ισλαμικό καταναγκασμό, είχε ανάγκη από τη γνώση των Πατερικών διδαχών προκειμένου να αντισταθεί, να ενδυναμωθεί και να μην υποκύψει στο έλεος των κατακτητών. Είχε, επίσης, ανάγκη από την ορθότητα της χριστιανικής διδασκαλίας, από την παραμυθία, που μόνο η προσέγγιση του Θεού μπορεί να προσφέρει, από την πνευματική ανάταση που μόνο ο ενάρετος χριστιανικός βίος μπορεί να προσφέρει και από τη στερέωση της πίστης, που μόνο η γνώση εξασφαλίζει. Την άμεση ανάγκη για την κάλυψη των πρακτικών απαιτήσεων του εκκλησιαστικού βίου και του υπόδουλου γένους καλύπτει με το έργο του ο Άγιος Νικόδημος. Ο ζήλος του για τον Ορθόδοξο Ελληνισμό αποτυπώνεται μέσα από τη συγγραφή των βιβλίων του. Αυτό που χαρακτηρίζει τον Νικόδημο ως μεγάλο συγγραφέα είναι «η ιστορική και ερμηνευτική ακρίβεια, η βαθεία και λογική ανάλυση των θεμάτων του, η απόλυτη προσήλωση στη βιβλική και πατερική παράδοση της Ορθοδόξου Εκκλησίας, και ιδιαιτέρως η παιδαγωγική ικανότητά του να απευθύνεται προς τις υγιείς ψυχικές δυνάμεις των ανθρώπων»²³⁰. Η διδακτική διάθεση του Αγίου και η επιθυμία του να ωφελήσει τους πιστούς τον ώθησε όχι μόνο στη συγγραφή και έκδοση των δικών του έργων αλλά και στην μετάφραση των παραδομένων σε δυσνόητη (για τους αμαθείς) αρχαιοελληνική μορφή σε νεοελληνική κατανοητή γλώσσα, ώστε να είναι προσιτά σε όλους. Επιπλέον, εμπλούτιζε με τα απαραίτητα σχόλια και επεξηγούσε τα σημεία που έκρινε απαραίτητα να αναλυθούν. Η ωφελιμότητα του έργου του είναι διαχρονική.

Σε αυτή τη διαπίστωση μπορεί κανείς να ισχυριστεί πως εδράζεται η τεράστια σημασία του έργου του Αγίου Νικοδήμου ακόμα και στη σημερινή εποχή. Η χριστιανική παιδαγωγία, όπως την ονομάζει ο Χολέβας²³¹ αποτελεί μία μήυση στην

²³⁰ Κολιτσάρας, 1953, σσ. 453-454.

²³¹ Χολέβας, 2009.

πνευματική ζωή με την ορθόδοξη έννοια του όρου και όχι μία στείρα πρόταση εκπαιδευτικού προτύπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΝΘΕΣΗ

Οι φιλόσοφοι του Ελληνικού Διαφωτισμού τόνισαν την σημασία της εκπαίδευσης που θεωρείται ως μέσο για την πνευματική αναγέννηση των Ελλήνων, ως ζήτημα πρωταρχικής σημασίας για την είσοδό τους στη σύγχρονη εποχή. Στο πλαίσιο αυτό, άρχισε να αναπτύσσεται η συνειδητοποίηση της κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης των Ελλήνων μαζί με την αυτοσυνειδησία ενός νέου κοινωνικού στρώματος - μιας κοσμικής νοημοσύνης - που άρχισε να συνειδητοποιεί την αξία, τη διακριτικότητα και τη δύναμή της²³². Έτσι, ο τύπος του εμπλεκόμενου, μαχητικού πνευματικού γεννήθηκε και αναπτύχθηκε ως ένας που δεν ερμηνεύει μόνο τον κόσμο και επικρίνει τα κυρίαρχα θρησκευτικά και πολιτικά δόγματα, αλλά κυρίως επιθυμεί να κινητοποιήσει τους Ορθόδοξους Χριστιανούς με άμεσο στόχο να αναλάβουν δράση κατά της οθωμανικής κυριαρχίας²³³. Σε κάποιο βαθμό, ο αντι-πνευματισμός έχει τις ιστορικές του ρίζες στη θρησκεία. Οι ιδέες των διανοουμένων του Διαφωτισμού και των πολιτικών προτεραιοτήτων των δυτικοποιημένων ελίτ θεωρούνταν ως απειλή για τη χριστιανική πίστη. Έτσι, η δυσπιστία των διανοουμένων πιθανώς αντλεί τις πηγές της από τη λαϊκή υποψία της μάθησης, αφού ήταν η επιθυμία για γνώση που προκάλεσε την υποτίμηση του θέματος του Θεού και οδήγησε στην πτώση από τον παράδεισο²³⁴.

Μέσα από τα έργα του, επομένως, ο Άγιος Νικόδημος έκανε μία προσπάθεια να αποτελέσει έναν ερμηνευτή των εκκλησιαστικών κειμένων ώστε αυτά να γίνουν κατανοητά από όλους τους Έλληνες, να συμβάλει στην πνευματική αφύπνιση των Ελλήνων που θα οδηγούσε στην απελευθέρωσή τους, να αναδείξει όλες τις εκφάνσεις της ορθόδοξης πνευματικότητας ακόμα και σε κληρικούς καθώς ορισμένοι εξ αυτών δεν ήταν πλήρως ενημερωμένοι στα πνευματικά, αλλά και συνολικά να προωθήσει την ενεργό εμπλοκή όλων των πιστών στη ζωή της Εκκλησίας. Είναι χαρακτηριστική

²³² Andriakaina, 2013, p. 50.

²³³ Andriakaina, 2013, p. 51.

²³⁴ Andriakaina, 2013, p. 54.

η διαπίστωση του Γκρέκασχετικά με τους στόχους του Αγίου Νικοδήμου και εν τέλει την προσφορά του μέσα από τα έργα του:

«Το έργο του περιλαμβάνει στοχευμένες εκδόσεις προς πνευματική βοήθεια, αφενός των ιερέων για την ορθή κατανόηση και συνειδητή εκπλήρωση των πνευματικών υποχρεώσεών τους ως ποιμένες και, αφετέρου, των απλών πιστών για συνειδητή και βαθύτερη κατανόηση των εξωτερικών τύπων της λατρείας, των χριστιανικών ηθών, έτσι ώστε να βιώνουν με μεγαλύτερη επίγνωση την εκκλησιαστική ζωή με συμμετοχή στην λατρεία και στην μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας²³⁵».

Καθώς ο Άγιος Νικόδημος ερμηνεύει τα εκκλησιαστικά κείμενα και τα χρησιμοποιεί ως πηγές αφενός για την πνευματική αφύπνιση και κοινωνική ανύψωση των Ελλήνων προετοιμάζοντας το Ελληνικό Γένος για την απελευθέρωση και αναγνωρίζοντας την απειλή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και αφετέρου ως οδηγό της ορθόδοξης πνευματικότητας για τους κληρικούς, αναλαμβάνει τον ρόλο του παιδαγωγού. Άλλωστε, ο Καλλιακμάνης²³⁶ αναφέρει πως τα συγκεκριμένα κείμενα που αποτελούν την πηγή του Αγίου Νικοδήμου είναι πλούσια σε συμβολισμούς. Τα σύμβολα αυτά συνεισφέρουν στην αποκάλυψη της αλήθειας και ενέχουν τόσο μυσταγωγικό, όσο και παιδαγωγικό χαρακτήρα. Μέσα από τα κείμενα αυτά, όλοι οι Έλληνες, ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου, κληρικοί και απλοί πιστοί, μπορούν να γίνουν κοινωνοί του πνευματικού πλούτου της Εκκλησίας. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Άγιος Νικόδημος συμβάλλει σε αυτό, καθώς το έργο των Πατέρων μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητό, χωρίς να χάνει την πνευματικότητά του: «Χρησιμοποίησε μια γλωσσική μορφή απλή, λαϊκή, αλλά συνάμα καλλιεπή και γλαφυρή αποδίδοντας και προσαρμόζοντας τα βαθιά νοήματα για να οδηγήσει τον απλό πιστό εγγύτερα στον Χριστό»²³⁷.

Ο Άγιος Νικόδημος δίδαξε πνευματικές αρχές σε πιστούς και κληρικούς, βοήθησε άτομα ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου να έρθουν κοντά στον λόγο του Θεού ερμηνεύοντας και κατανοώντας τους συμβολισμούς των εκκλησιαστικών κειμένων αλλά και αφυπνίζοντας το Ελληνικό Γένος μέσα από παραινέσεις στο χώρο της ζωής της Εκκλησίας, για το πώς να διάγουν βίο ο οποίος δεν έρχεται σε αντίθεση

²³⁵ Γκρέκας, 2015, σ. 163.

²³⁶ Καλλιακμάνης, χ.χ., σ. 13.

²³⁷ Γκρέκας, 2015, σ. 164.

ούτε με την έννοια του Ελληνισμού, ούτε με την έννοια της Ορθοδοξίας. Άλλωστε, όπως ήδη αναφέρθηκε, ο Άγιος Νικόδημος βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στα έργα των Τριών Ιεραρχών, μεταξύ άλλων, και ιδίως του Ιωάννου Χρυσοστόμου, τα οποία οδήγησαν στη σύζευξη αυτών των δύο εννοιών. Η παιδεία, η αγωγή και η μόρφωση αποτελούν σύμφωνα με τους Τρεις Ιεράρχες, εργαλεία της πνευματικής ολοκλήρωσης του νέου ανθρώπου. Οι τρεις αυτές εκφάνσεις της μάθησης, επιτυγχάνονται με τη χρήση της ελληνικής γλώσσας και για τον λόγο αυτό η συμβολή της ελληνικής γλώσσας στην ανάπτυξη και αξιοποίηση της παιδείας είναι τεράστια²³⁸.

Η γλώσσα του Αγίου Νικοδήμου καθιστά τον Λόγο του Θεού μέσα από τα Πατερικά Κείμενα προσιτό στον λαό, διδάσκοντας τις βασικές αρχές και αξίες που θα πρέπει να διέπουν έναν ορθόδοξο Χριστιανό πιστό, αλλά και έναν κληρικό που καθοδηγεί τους πιστούς και συνοψίζουν την πνευματική εμπειρία των εκκλησιαστικών κειμένων. Ουσιαστικά, ο Άγιος Νικόδημος μέσα από τα έργα του καταλήγει να είναι ένας πνευματικός καθοδηγητής και σε αυτό συνίσταται η παιδαγωγική και διδακτική τους διάσταση. Ο Κρουσταλάκης επισημαίνει:

«Ο Άγιος είχε συνείδηση τῆς ἀποστολῆς του ὡς διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς πνευματικοῦ πατέρα καὶ ποιμένος, γι’ αὐτό καὶ λειτουργεῖ μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο του πατρικά, καθοδηγητικά καὶ συμβουλευτικά. Παράλληλα ὁμως, προβάλλει καὶ σκιαγραφεῖ τὸν ἰδανικό τύπο τῆς πνευματικῆς πατρότητας, ὅπως αὐτός ἀναδύεται μέσα ἀπὸ τὴ φιλοκαλικὴ διδασκαλία, ἐνῶ ταυτόχρονα ρίχνει φῶς κυρίως στὴν παιδαγωγικὴ του λειτουργία, μὲ κύριο σκοπὸ νὰ ὑποβοηθήσῃ στὴν ἐργώδη ὄντως προετοιμασία τους καὶ στὴν πνευματικὴ τους τελείωση τοὺς νέους ποιμένες καὶ παιδαγωγούς τῆς Ἐκκλησίας»²³⁹.

Αυτή η πνευματική ζωή που προβάλλει ο Άγιος Νικόδημος δεν είναι μία αφηρημένη και θεωρητική έννοια, αλλά αντίθετα αποτελεί μία συγκεκριμένη εκκλησιαστική χριστιανική ζωή, ως τρόπο βιώσεως της ίδιας της ύπαρξης του Ανθρώπου-Χριστιανού, μέσα από τα μυστήρια της Εκκλησίας, με απώτερο στόχο την ένωση του ανθρώπου με τον Θεό. Ο Άγιος Νικόδημος αναφέρει αυτόν τον στόχο της

²³⁸ Η ελληνική γλώσσα, αποτέλεσε το μεσολαβητικό εργαλείο στην υπηρεσία της διάδοσης του Ευαγγελίου, κυρίως με την καθιέρωση της ελληνιστικής «Κοινής».

²³⁹ Κρουσταλάκης, χ.χ..

πνευματικής ζωής στο Προοίμιο της *Φιλοκαλίας*: «Θεός, ἡ μακαρία Φύσις· ἡ ὑπερτελής τελειότης· ἡ πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ καλῶν Ποιητικὴ Ἀρχὴ ὑπεράγαθος καὶ ὑπέρκαλλος· ἐξ ἁΐδιου προορίσας κατὰ τὴν θεαρχικὴν αὐτοῦ ιδεάν θεῶσαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦτον περὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐν ἑαυτῷ προηγουμένως θεὶς τὸν σκοπὸν, ἐν χρόνῳ καθ' ὃν ἠϋδόκησε τοῦτον δημιουργεῖ»²⁴⁰. Αὐτὴ ἡ θέωση, σύμφωνα με τὸν Ἅγιο Νικόδημο, μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ μέσα ἀπὸ τὶς ἐντὸς μας ἐνέργειες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος²⁴¹. Στὸ *Εξομολογητάριον* διακρίνει, ἄλλωστε, μεταξύ τριῶν κατηγοριῶν ατόμων στὴ βάση τῆς βιωματικῆς ἐμπειρίας αὐτῆς τῆς θέωσης: σαρκικῶν, ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν καὶ μέσω αὐτῆς τῆς διάκρισης ἀνάγει τὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο σὲ ἐκείνον ποὺ ἀκολουθεῖ τὸν λόγο καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἄλλωστε, γιὰ τὸν Ἅγιο Νικόδημο, ἡ πνευματικὴ ζωὴ ταυτίζεται με τὴ χριστιανικὴ ζωὴ, ἐμπεριέχοντας τὴν ἠθικὴ ζωὴ, τὴν μυστηριακὴ ζωὴ, τὸ ὀρθό δόγμα καὶ τὴν παράδοση²⁴².

Επιπλέον, δὲν θὰ πρέπει νὰ ξεχνᾷ κανεὶς πὼς κατὰ τὴν περίοδο πρὸς τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα ἀρχίσε νὰ επικρατεῖ μεταξύ τῶν λόγιων Ελλήνων ἓνα πνεῦμα, ποὺ ἀν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ καθαρὰ ἀντιεκκλησιαστικό, εἶχε ὁπωσδήποτε ἓναν περισσότερο κοσμικὸ χαρακτήρα²⁴³. Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς τῆς κλασικῆς περιόδου, τῆς περιόδου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, ἀποτελοῦσαν τὸ πρότυπο αὐτῶν τῶν λόγιων, οἱ ὁποῖοι, κατ' ἐπέκταση, ἀπομακρύνονταν ἀπὸ τὰ Πατερικά κείμενα. Ἐπίσης, τὸ κίνημα τοῦ Διαφωτισμοῦ ἐνέπνευσε τοὺς συγκεκριμένους λόγιους. Ὁ Ἅγιος Νικόδημος, ἐντασσόμενος στὸ κίνημα τῶν Κολλυβάδων, διαισθάνθηκε τὴ διείσδυση αὐτῶν τῶν νέων ιδεῶν ὡς μία ἀπειλὴ γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Γένος²⁴⁴, καθὼς εἶχε τὴν πεποίθηση πὼς τὸ Γένος θὰ μπορούσε νὰ ἀναγεννηθεῖ μέσα ἀπὸ τὴν ἀναβίωση τῆς θεολογίας τῶν Πατέρων, μέσα ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή στις αὐθεντικὲς ρίζες τοῦ Ὀρθόδοξου Ἑλληνισμοῦ καὶ ὄχι μέσα ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς ἐκκοσμικευμένης Δύσης. Κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα, ὁ Ἅγιος Νικόδημος δὲν θεωροῦσε τὰ ἔργα τῶν Πατέρων ὡς ἀρχαιολογικά κειμήλια γραμμένα σὲ μία στεῖρα γλῶσσα, ἀλλὰ ὡς ὁδηγοὺς γιὰ τὸν σύγχρονο Χριστιανό²⁴⁵. Ἐπομένως, τὰ κείμενά του εἶχαν τόσο πρακτικὸ χαρακτήρα (τὴ διάδοση τῶν κειμένων ὥστε νὰ μὴν ξεχαστοῦν), ὅσο καὶ λειτουργικὸ (τὴν παιδεία

²⁴⁰ Ντόκος, 2009, σ. 23.

²⁴¹ Ντόκος, 2009, σ. 25.

²⁴² Ντόκος, 2009, σσ. 31-32.

²⁴³ Κάλλιστος, χ.χ., Makrides, 2016, p. 34.

²⁴⁴ Ἀγγελικόπουλος, 2012. Κάλλιστος, χ.χ., Makrides, 2016, p. 22.

²⁴⁵ Κάλλιστος, χ.χ.

των Ελλήνων). Ωστόσο, η κύρια συμβολή του θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι ήταν η πνευματική ανόρθωση του Γένους σε μία κρίσιμη για τον Ελληνισμό εποχή, καθώς αποτελούσε έναν εκλαϊκευτή της Ορθοδόξου Θεολογίας σε όλους τους επιμέρους τομείς της: ασκητική, θεωρητική, μυστική, λειτουργική, ηθική, φιλολογία, υμνολογία, δογματική, Κανονικό Δίκαιο και εξομολογητική²⁴⁶.

Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η ανάλυση του Jun²⁴⁷, η οποία εξετάζει την αλλαγή του παραδείγματος της πρακτικής θεολογίας και της θεολογικής πρακτικής κατά την Μοντέρνα και Μεταμοντέρνα περίοδο. Ο Jun²⁴⁸ αναφέρει πως ο μοντερνισμός ήταν μια περίοδος που άκμασε στην Ευρώπη του 17ου αιώνα, κατά την οποία κυριαρχούσε η αποδυνάμωση της εκκλησίας, η πρόοδος του κοσμικού πολιτισμού (εκκοσμίκευση της Δύσης), ο σχηματισμός των (πολιτικά κεντρικών) εθνών και η υιοθέτηση του μεθοδολογικού ορθολογισμού τόσο στη φιλοσοφία όσο και στην επιστήμη. Η τάση αυτή οδήγησε στην απομάκρυνση από τον Τριαδικό Θεό. Προκειμένου το άτομο να επιστρέψει στον Τριαδικό Θεό δηλαδή να ζήσει την ενότητα και την πολυμορφία του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, θα πρέπει να βιώσει την ενότητα σε μυριάδες διαφορές και αμέτρητες ποικιλίες μέσα από το Άγιο Πνεύμα. Αυτός ο τρόπος ζωής εξελίσσεται όχι μέσα από τη θεωρία προς στην πράξη, αλλά από την πρακτική προς τη θεωρία²⁴⁹. Ο Άγιος Νικόδημος υποκινεί τους πιστούς, τους κληρικούς και τους μοναχούς να ζήσουν αυτή τη βιωματική εμπειρία, χρησιμοποιώντας τα Πατερικά Κείμενα για να υποστηρίξει τις παραινέσεις του.

Επιπρόσθετα, δεν θα πρέπει να ξεχνά κανείς και τον ρόλο της Εκκλησίας στην εκπαίδευση των Ελλήνων. Το πλαίσιο της σκέψης που συνδέεται με τον Διαφωτισμό, αντιπροσώπευε ένα διάλειμμα στην μεταβυζαντινή πνευματική παράδοση που επικρατούσε στην ελληνική Ανατολή κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας. Αυτή η παράδοση οριζόταν βασικά από τις προοπτικές και τις αξίες της Ανατολικής Ορθοδοξίας, η οποία αντλούσε ως κύριο πνευματικό της περιεχόμενο την κληρονομιά της ιερής και κλασικής μάθησης που κληροδοτήθηκε από το μεσαιωνικό Βυζάντιο. Κατάλληλα προσαρμοσμένη στην πραγματικότητα της οθωμανικής κατάκτησης,

²⁴⁶ Αγγελακόπουλος, 2012.

²⁴⁷ Jun, 2014.

²⁴⁸ Jun, 2014, p.157.

²⁴⁹ Jun, 2014, p. 165.

αυτή η κληρονομιά παρείχε το ιδεολογικό πλαίσιο της συλλογικής ύπαρξης των ορθόδοξων κοινοτήτων των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής από την εξαφάνιση της βυζαντινής κυριαρχίας μέχρι τον δέκατο ένατο αιώνα. Οι συνέπειες μεταξύ των φαινομένων πνευματικής αλλαγής που εμπίπτουν στο πλαίσιο του Διαφωτισμού και της παλαιότερης πολιτιστικής παράδοσης της Ελληνικής Ανατολής μπορούν να ανιχνευθούν σε πολλά επίπεδα, μεταξύ των οποίων και οι εκπαιδευτικές εμπειρίες. Σε μεγάλο βαθμό οι πρωτοβουλίες της εκπαιδευτικής ανανέωσης που άνοιξαν τον δρόμο για την εισαγωγή των ιδεών του Διαφωτισμού στη σκέψη της νοτιοανατολικής Ευρώπης, ήρθαν αρχικά από τον βασικό κηδεμόνα της πνευματικής παράδοσης της Ελληνικής Ανατολής, της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Πρακτικά όλοι οι διανοούμενοι που συνδέονταν με τις πρώιμες φάσεις του ελληνικού Διαφωτισμού αλλά και με τις πνευματικές αναβιώσεις άλλων βαλκανικών εθνοτήτων από τη δεκαετία του 1750 έως τη δεκαετία του 1790 ήταν μέλη του κλήρου. Αυτό δεν σημαίνει ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία ήταν διατεθειμένη να συμβιβαστεί με τα δόγματα και τις αξίες της υπέρ των σύγχρονων κοσμικών ιδεών. Αντίθετα, αυτό που αποκαλύπτεται από μια προσεκτική ανάγνωση των πηγών είναι η φαινομενικά εντυπωσιακή παρατήρηση ότι αρχικά ο Διαφωτισμός αναπτύχθηκε μέσα από την Εκκλησία και κέρδισε αποφασιστικά από κοινωνικές πρακτικές και θεσμούς που ίδρυσε η ίδια η Εκκλησία. Στις πρώτες φάσεις της, προτού η κοινωνική αλλαγή και η ιδεολογική διάσπαση προκαλέσουν σημαντικές διαφοροποιήσεις, ο Διαφωτισμός μοιράστηκε τις ίδιες πολιτιστικές βάσεις με την Ορθόδοξη Εκκλησία. Η κληρονομιά του χριστιανικού ανθρωπισμού έγινε η βάση της ελληνικής εκπαίδευσης. Αυτό αποδεικνύεται από την ιστορία του πιο επιτυχημένου εγχειριδίου της εποχής, την *Φιλολογική Εγκυκλοπαίδεια*, που συνέταξε ο Ιωάννης Πατούσας²⁵⁰.

Εν κατακλείδι, μπορεί κανείς να ισχυριστεί πως, χρησιμοποιώντας εκκλησιαστικά κείμενα και ιδίως κείμενα των Τριών Ιεραρχών, το έργο του Αγίου Νικοδήμου διέπεται από την βασική αρχή που αναφέρει ο Μπαμπινιώτης για τα κείμενα των Μεγάλων Πατέρων:

«Χρειάζεται η μόρφωση η ελληνική, γιατί καλλιεργεί το πνεύμα του ανθρώπου και το εφοδιάζει με χρήσιμες γνώσεις. ακόμη, κάνει τον πιστό καλύτερο Χριστιανό, αφού του δίνει μεγαλύτερα εφόδια (διαλεκτική δύναμη) να υπερασπίσει την πίστη του. Υπό μία

²⁵⁰ Kitromilides, 2009.

προϋπόθεση: ότι τα πάντα υποτάσσονται και υπηρετούν τα διδάγματα του Ευαγγελίου και την αλήθεια του Χριστού. Αυτή η χριστοκεντρική θεώρηση του Ελληνισμού εξαγνίζει, στη συνείδηση των Πατέρων, την ελληνική παιδεία και από μάθηση προς αποφυγήν την μετατρέπει σε θεραπαινίδα της κατά Χριστόν μορφώσεως του ανθρώπου»²⁵¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

«Μολονότι, το έργο του αγίου Νικοδήμου υπήρξε σημαντικό για την Εκκλησία και για τον Ελληνισμό (υπόδουλο και κατόπιν ελεύθερο) αλλά και για τα Βαλκάνια και τη Ρωσία, εντούτοις σε καμία από τις ιστορίες ή ανθολογίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας (Κ.Θ. Δημαράς, Λ. Πολίτης, Γ. Βαλέτας, Μ. Vitti) δεν αναφέρεται. Ο άγιος Νικόδημος ως εκφραστής του ορθόδοξου δρόμου στον νεοελληνικό Διαφωτισμό ταξινομήθηκε αβασάνιστα στην ομάδα των συντηρητικών και θεωρήθηκε μάλιστα αντίπαλος του γενικότερου αναγεννητικού ρεύματος. [...] Απέναντι στην φρενίτιδα της προόδου, της γνώσης ως χρηστικής αποτελεσματικότητας και, κυρίως, απέναντι στην ανθρωποκεντρική αυτάρκεια του Διαφωτισμού, η φιλοκαλική πρόταση προέταξε την αλήθεια και την κοινωνία, όπως την βιώνει υπαρξιακά η πίστη και η ζωή της Εκκλησίας»²⁵².

Το ενδιαφέρον για το έργο και τη ζωή του Αγίου Νικοδήμου αναζωπυρώνεται κατά την δεκαετία του '50 και συγκεκριμένα μετά την αγιοκατάταξή του. Ήδη στις σλαβικές χώρες ασκούσε επιρροή από τον 19ο αι. Ο Δ. Γόνης²⁵³ αναφέρει ότι, ιδιαίτερα στο *Νέον Μαρτυρολόγιον* και στον *Συναξαριστή* αποκαλύπτεται «το πνεύμα της πανορθοδοξίας» του Αγίου, καθώς τα δύο αυτά έργα, κατά την άποψή του, δεν απευθύνονται αποκλειστικά στους Έλληνες Ορθοδόξους αλλά σε όλους τους Ορθοδόξους της τότε οθωμανικής αυτοκρατορίας. Για τον λόγο αυτό στα δύο προαναφερόμενα έργα, περιλαμβάνονται και μαρτύρια Βουλγάρων, Ρώσων, Σέρβων και άλλων χριστιανικών εθνотήτων. Οπωσδήποτε, η μεγάλη έννοια του Αγίου Νικοδήμου και το επίκεντρο του ενδιαφέροντός του είναι ο ελληνικός λαός και η

²⁵¹ Μπαμπινιώτης, 2004, σ. 18.

²⁵² Γιαγκάζογλου, 2010, σσ. 79, 84.

²⁵³ Γόνης, 2005, σ. 74.

διατήρηση των χαρακτηριστικών του· της ορθοδοξίας, της γλώσσας και των πολιτισμικών στοιχείων του.

Το εκπληκτικά μεγάλο συγγραφικό έργο που άφησε, με τον ποιμαντικό και κατηχητικό χαρακτήρα του, δικαιολογεί τον ισχυρισμό ότι πρόκειται για έναν «ορθόδοξο διαφωτιστή και εγκυκλοπαιδιστή» του 18ου αι.²⁵⁴. Τα έργα του Αγίου Νικοδήμου κυκλοφορούν και διαβάζονται εδώ και 200 χρόνια. Έχουν γνωρίσει πολλές εκδόσεις²⁵⁵ και συνεχίζουν να επανεκδίδονται. Το θερμό ενδιαφέρον για το συγγραφικό του έργο, αποτελεί αδιάψευστο μάρτυρα για την σπουδαιότητα της προσφοράς του Αγίου στον Ελληνισμό του 18ου αι. και στον Ελληνισμό μέχρι σήμερα αλλά και σε ορθόδοξους χριστιανούς άλλων εθνοτήτων. Επιβεβαιώνει, επίσης, τη συνεισφορά του στον σύγχρονο Ορθόδοξο κόσμο, πάντα στη βάση της διδασκαλίας των Αγίων Πατέρων.

Τα επιστημονικά Συνέδρια, τα οποία οργανώθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες, είναι ενδεικτικά του ενδιαφέροντος για το έργο του και του αντίκτυπου αυτού μέχρι σήμερα. Συγκεκριμένα:

- 1ο Συνέδριο: «*Νικοδήμου Αγιορείτου τοῦ Ναξίου, Πνευματική Μαρτυρία*», Συμπόσιον, Ἑταιρεία Κυκλαδικῶν Μελετῶν, Νάξος Α΄, 8 ἕως 11 Ἰουλίου 1993.
- 2ο Συνέδριο: «*Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης: Ἡ Ζωή καὶ ἡ Διδασκαλία του. 250 χρόνια ἀπὸ τὴ Γέννησή του, 190 χρόνια ἀπὸ τὴν Κοίμησή του*», Α΄ Ἐπιστημονικόν Συνέδριον, Κοινόβιον Ὁσίου Νικοδήμου, Πεντάλοφος Γουμένισσας, Κιλκίς, 21 ἕως 23 Σεπτεμβρίου 1999.
- 3ο Συνέδριο: «*Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ὁ Νάξιος: 250 χρόνια ἀπὸ τὴν Γέννησή του*», Ἑταιρεία Κυκλαδικῶν Μελετῶν, Νάξος Β΄, 14 ἕως 17 Ἰουλίου 2000.
- 4ο Συνέδριο: «*Ἡ Φιλοκαλικὴ καὶ Φιλολογικὴ Προσφορὰ τοῦ Ἀγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου*», Ἐπιστημονικόν Διορθόδοξον Συνέδριον, Ἀνωτέρα Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή, Ἡράκλειον Κρήτης, 8 ἕως 10 Νοεμβρίου 2001.

²⁵⁴ Γιαγκάζογλου, 2010, σ. 86.

²⁵⁵ Μόνο στη Ρουμανική γλώσσα, αναφέρει ο Πρωτοπρεσβύτερος Καραϊσαρίδης, έχουν μεταφραστεί ήδη από τον 19ο αι. έργα του Αγίου Νικοδήμου, όπως: η *Φιλοκαλία*, το *Συμβουλευτικόν Ἐγχειρίδιον*, ο *Ἀόρατος Πόλεμος*, η *Χρηστοθήθεια*, το *Πηδάλιον*, το *Ἐξομολογητάριον* (Καραϊσαρίδης, 1998, σσ. 287-292).

Στη Νάξο, στον ομώνυμο ναό προς τιμήν του Αγίου Νικοδήμου, η μνήμη του εορτάζεται με ιδιαίτερη λαμπρότητα και κατανύξη την 14η Ιουλίου κάθε έτους, ώστε να τιμάται ο Άγιος και να διατηρείται ζωντανή η αγιότητά του.

Ο Άγιος Νικόδημος δείχνει έμπρακτα το ενδιαφέρον του για τους συνανθρώπους του. Ενθαρρύνει και επαινεί τη φιλομάθεια, για την οποία όμως θεωρεί ότι πρέπει να περιορίζεται στην ανάγνωση θρησκευτικών κυρίως βιβλίων. Μέσα από την φιλομάθεια, εξασκείται ικανοποιητικά και η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας: «ὅτι δὲ ἡ φιλομάθεια καὶ ἡ συνεχὴς ἀνάγνωσις ποιεῖ πολυμαθεῖς καὶ τοὺς ἁμαθεῖς, τοῦτο εἶναι ἀναντίρρητον· ἐγὼ γὰρ οἶδα ἀνθρώπους, οὐ μόνον ἁμαθεῖς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς κοινῆς καὶ πεζῆς, ὡς ὄντας ἀλλογλώσσους, καὶ διὰ τῆς ἐν ἡσυχίᾳ συνεχοῦς ἀναγνώσεως, τοσαῦτα μαθόντας [...] ὑπερέβηκαν, καὶ αὐτοὺς τοὺς λογιωτάτους φιλοσόφους»²⁵⁶.

Όπως και οι Τρεις Ιεράρχες, έτσι και ο Αγιορείτης Άγιος θεωρεί την ελληνορθόδοξη αγωγή απαραίτητη και την μόνη ικανή να εκπαιδεύσει ανθρώπους «ελεύθερους» από πάθη και μικρότητες, ανθρώπους οι οποίοι μπορούν να προσεγγίσουν το «καθ' ὁμοίωσιν» του Δημιουργού.

Ο συγγραφέας, όπως ο ίδιος επισημαίνει, γράφει και εκδίδει βιβλία «ψυχοφελέστα». Συνεπώς, τα βιβλία του έχουν παραινετικό και διδακτικό χαρακτήρα και αποσκοπούν στην πνευματική καλλιέργεια των αναγνωστών. Η ηθική, της οποίας ο ίδιος αποτελεί φωτεινό παράδειγμα, η ταπεινότητα, η εργατικότητα, η αγάπη του για την πνευματική καλλιέργεια των συνανθρώπων του και το χριστιανικό πνεύμα του, τον καθιστούν ιδανικό διδάσκαλο της χριστιανικής αρετής. Αποτελεί έναν πνευματικό συγγραφέα, ο οποίος χειρίζεται με εξαιρετική ικανότητα την αρχαία και τη νεοελληνική γλώσσα και έναν ικανό ερμηνευτή των θεολογικών κειμένων.

Σήμερα, παρατηρείται μία απομάκρυνση των ατόμων από αυτό που θα πρέπει να συνιστά την ουσία της ζωής τους τόσο ως Ανθρώπων, όσο και ως Χριστιανών: οι βασικές αξίες του Χριστιανού, δηλαδή η εγκράτεια, η σύνεση, η δικαιοσύνη, η αυτογνωσία, η ταπεινοφροσύνη, έχουν θυσιαστεί στο κυνήγι του πλούτου, της αυτοπροβολής και των υλικών αγαθών, ενώ τα πρότυπα που προβάλλονται στα παιδιά και στους νέους απέχουν σε πολύ μεγάλο βαθμό από τα πρότυπα της χριστιανικής πραγματικότητας²⁵⁷. Ο Μπαμπινιώτης συνεχίζει την αναφορά του στην

²⁵⁶ Ιωαννίδης, 2017, ΜΔΕ, σσ. 102-103.

²⁵⁷ Μπαμπινιώτης, 2004, σσ. 23-24.

μεγάλη αξία των κειμένων των Μεγάλων Πατέρων στο πλαίσιο της παιδαγωγικής, αναφερόμενος και στο ότι στη σημερινή σχολική πραγματικότητα η διδασκαλία των χριστιανικών αξιών και των αρχών του Ευαγγελίου περιορίζεται στη θρησκευτική παιδεία που προτείνεται από το αποστεωμένο και σχολαστικό μάθημα των Θρησκευτικών, και μάλιστα υπό αυστηρούς χρονικούς περιορισμούς²⁵⁸.

Σε αυτό το πλαίσιο, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως το έργο του Αγίου Νικοδήμου μπορεί να αποτελέσει από τη μία πλευρά εγχειρίδιο παιδαγωγικής και από την άλλη να χρησιμεύσει ως παράδειγμα για το πώς θα πρέπει να ερμηνεύονται και να διδάσκονται τα εκκλησιαστικά κείμενα. Η διδασκαλία του μπορεί να εφοδιάσει τους ορθόδοξους με τα κηρύγματα, τις νουθεσίες και τη γνώση ώστε να είναι έτοιμοι και δυνατοί να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες και τις αντιξοότητες της σημερινής ζωής.

Η διδασκαλία του Αγίου Νικοδήμου «απηχεί το φιλοκαλικό πνεύμα», την αγάπη για το κάλλος, την ουράνια ομορφιά²⁵⁹. Είναι επίκαιρη και θα εξακολουθεί να παραμένει καθώς σε κάθε εποχή το ζητούμενο είναι η προσπάθεια του ανθρώπου να κατακτήσει την «τελείωση», να εξομοιωθεί με την ουράνια εικόνα του Θεού και Δημιουργού. Για να καταφέρει ο άνθρωπος να φθάσει στην ολοκλήρωση, πρέπει να ακολουθεί τις διδασκαλικές προτροπές του Αγίου Νικοδήμου όπως την καλλιέργεια της αρετής, την κατάπνιξη των παθών και την προσπάθεια ομοίωσης με τον επουράνιο Πατέρα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κάθε εποχή έχει ένα συγκεκριμένο χαρακτήρα και μια διαμορφωμένη κοσμοθεωρία με ιδιαίτερες ηθικές, πολιτιστικές και ιδεολογικές κατευθύνσεις. Ως εκ τούτου, διαμορφώνει τα δικά της εκπαιδευτικά ιδεώδη και θέτει τους δικούς της εκπαιδευτικούς στόχους²⁶⁰. Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να ιδωθεί και η έννοια της παιδαγωγικής στα έργα του Αγίου Νικοδήμου, μία έννοια ευρεία και όχι μία έννοια που προσεγγίζεται με τους σημερινούς όρους.

Πιο συγκεκριμένα, ο Άγιος Νικόδημος είναι τέκνο μίας εποχής κατά την οποία διαχέονται οι ιδέες του Διαφωτισμού, δημιουργούνται εθνογενέσεις και

²⁵⁸ Μπαμπινιώτης, 2004, σ. 24.

²⁵⁹ Μπούσιας, 2009, σ. 79.

²⁶⁰ Πυργιωτάκης, 2001, σ. 418.

κυριαρχεί η Οθωμανική Αυτοκρατορία στην Ελλάδα. Ο Διαφωτισμός, όμως, αποτελεί κυρίως ένα Δυτικοευρωπαϊκό φαινόμενο, το οποίο συσχετίζεται συστηματικά με μία συγκεκριμένη κοινωνική, πολιτική, θρησκευτική, πνευματική και πολιτιστική εξέλιξη της Δυτικής Ευρώπης. Οι μη δυτικοί πολιτισμοί δεν ασπάστηκαν ανεπιφύλακτα το σύνολο των ιδεών του νέου ρεύματος αλλά υιοθέτησαν επιλεκτικά στοιχεία και χρησιμοποίησαν διάφορα κριτήρια για την ενσωμάτωση ή απόρριψη των πολλών ιδεών του Διαφωτισμού²⁶¹. Σε αυτή τη λογική, η Ελλάδα δεν θα μπορούσε να δεχθεί άκριτα όλες αυτές τις ιδέες, καθώς πολλές από αυτές βρίσκονταν σε αντίθεση με τον Ελληνισμό και την Ορθοδοξία και αυτό το οποίο οι δύο αυτές έννοιες πρέσβευαν. Το ίδιο ισχύει και για τη γέννηση της «εθνικής συνείδησης» μεταξύ των Βαλκανικών λαών υπό την επίδραση του Διαφωτισμού, καθώς αυτό αποκλίνει θεμελιωδώς από την υπερεθνική οντότητα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής κατάστασης και την παραδοσιακή οικουμενικότητα της Ορθοδοξίας²⁶². Παράλληλα, την περίοδο αυτή στην Ελλάδα παρατηρείται μία τάση πνευματικής αφύπνισης, προκειμένου να μπορέσει το Ελληνικό Γένος να αναγεννηθεί, στη βάση, όμως, της Ορθοδοξίας. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσονται τα έργα του Αγίου Νικοδήμου, που προσπάθησαν να συμβάλλουν στην πνευματική ανάταση των Ελλήνων, στην εδραίωση της σχέσης μεταξύ Ελληνισμού και Ορθοδοξίας και στον γλωσσικό εμπλουτισμό των Ελλήνων.

Ο Άγιος Νικόδημος δεν έγραψε ποτέ με αποκλειστικά ακαδημαϊκό τρόπο, αλλά πάντα με πρακτική και λαϊκή πρόθεση. Σχεδόν όλα τα έργα του απευθύνονται στους λαϊκούς ανθρώπους καθώς και στους μοναστικούς κύκλους και στους κληρικούς. Ο πατερικός λόγος που προήγαγε ο ίδιος και οι άλλοι Κολλυβάδες ήταν συγχρόνως τόσο ακαδημαϊκός όσο και δημόδης και λαοφίλης. Ο Άγιος Νικόδημος δεν ενδιαφερόταν για φιλοσοφικές εικασίες, παρ' όλο που ανέφερε μερικές φορές κείμενα από τους Έλληνες φιλόσοφους. Ήταν θεολόγος με την πατερική έννοια του όρου, αλλά δεν ήταν «συστηματικός θεολόγος» με την σύγχρονη δυτική έννοια. Αυτό που επιδίωκε να μεταδώσει δεν ήταν αφηρημένες ιδέες αλλά η ζωντανή εμπειρία της Εκκλησίας. Στα γραπτά του είναι πάνω από όλα ένας δάσκαλος της πνευματικής ζωής. Αναφέρεται ως «συντηρητικός», αλλά ο συντηρητισμός του ήταν πάντα ευαίσθητος και ευφυής. Το επίκεντρο της προσοχής του έργου του δεν είναι η

²⁶¹ Makrides, 2016, p. 19.

²⁶² Makrides, 2016, p. 22.

εξωτερική παρατήρηση, αλλά η εσωτερική εποπτεία του νου, η μάχη ενάντια στα πάθη και τις σκέψεις (λογισμοί), η απόκτηση της επαγρύπνησης και της ακινησίας της καρδιάς και η ανακάλυψη του εσωτερικού εαυτού που διαμορφώνεται στην Θεία Εικόνα²⁶³.

Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης δεν καρπώνεται ο ίδιος τα αποτελέσματα της νοεράς προσευχής, καθώς το να παραμείνει πιστός στην πατερική παράδοση είναι πιο σημαντικό για εκείνον, όπως μας πληροφορεί ο Rodionov²⁶⁴. Παραπέμπει συνεχώς και παραθέτει Πατέρες που δίδαξαν για τη νηφαλιότητα του μυαλού και την προσευχή του Ιησού. Στο σύνολό του, χτίζει την παρουσίαση των μεθόδων της νοεράς προσευχής και τη συζήτησή του για τις επιδράσεις της προσευχής στα έργα των τεσσάρων κεντρικών φορέων της ησυχαστικής ασκητικής παράδοσης του 14ου αι.: τον Άγιο Γρηγόριο του Σινά (1255 – 1347), τον Άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά (1296 – 14 Νοεμβρίου 1359), τον Κάλλιστο και τον Ιγνάτιο Ξανθόπουλο (έζησαν και οι δύο τον 14ο αι.). Ειδικά η νοερή προσευχή, ως ο τελικός στόχος των προσπαθειών του ανθρώπου, ήταν πολύ αγαπητή στον Άγιο Νικόδημο, όπως υποστηρίζει ο Rodionov²⁶⁵, καθώς τη βλέπουμε να επαναλαμβάνεται και σε άλλα έργα του²⁶⁶, όπως -στα *Πνευματικά Γυμνάσματα* και στο *Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο*, και η οποία είναι παρόμοια με αυτή που συναντάται στη ρωσική ησυχαστική παράδοση. Η αναφορά σε κείμενα διαφόρων Πατέρων οδηγεί και στο συμπέρασμα πως η *Φιλοκαλία* αποτελεί μία σύνθεση - αντανάκλαση των ασκητικών, πνευματικών και ησυχαστικών εμπειριών των μοναχών του Αγίου Όρους²⁶⁷. Στο πνεύμα της *Φιλοκαλίας* κινείται και το *Εξομολογητάριον*, που λειτουργεί εντός του σωτηριολογικού πλαισίου της Εκκλησίας²⁶⁸. Άλλωστε, οι αναφορές του Αγίου Νικοδήμου στην Εκκλησία σχετίζονται και με τη λατρευτική παράδοση, καθώς υποκινεί τους πιστούς να συμμετέχουν στις ιερές ακολουθίες²⁶⁹. Χαρακτηριστικό είναι το εξής απόσπασμα από τη *Νέα Κλίμακα*: «Όταν τινές όμοπιστοι Χριστιανοί εἶπον εἰς ἐμένα τοῦτον τὸν παρακινήτικὸν λόγον· ἃς ὑπάγωμεν ἀδελφέ, εἰς τὸν ναὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν

²⁶³ Waste, 2012.

²⁶⁴ Rodionov, χ.χ.

²⁶⁵ Rodionov, χ.χ.

²⁶⁶ Θεόκλητος Διονυσιάτης, 1986.

²⁶⁷ Θεόκλητος Διονυσιάτης, 1986.

²⁶⁸ Metallinos, 2002.

²⁶⁹ Ντόκος, 2009, σ. 36.

Κυρίου, τότε ἐγὼ τοῦτο ἀκούσας, εὐφράνθην μὲν κατὰ τὸ πνεῦμα, ἐσυγχάρην δὲ καὶ κατὰ τὴν καρδίαν»²⁷⁰.

Ἡ μεγάλη συνεισφορά του δεν αφορά μόνο στα δόγματα της Εκκλησίας και των Ἱερών Κανόνων, τα οποία κωδικοποίησε, απλοποίησε και ερμήνευσε, αλλά και στον ορισμό των σχέσεων μεταξύ τους. Επίσης, αφορά και στην πνευματικότητα της Ορθοδοξίας, με την οποία ασχολήθηκε ιδιαίτερα στα *Πνευματικά Γυμνάσματα*, στον *Αόρατο Πόλεμο* και στο *Εορτοδρόμιον*. Το ἔργο του Αγίου καλύπτει θέματα από ὅλο το φάσμα της θεολογίας: βιβλικά, πατερικά, λειτουργικά, ασκητικά, δογματικά, κοινωνικά, ιστορικά, λειτουργικά, αγιολογικά, υμνολογικά, ποιμαντικά, νομοκανονικά²⁷¹. Το συγγραφικό του ἔργο ἐνέχει πρωτοτυπία και δημιουργία, απευθυνόμενο σε λόγιους και λαϊκούς πιστούς ανεξαρτήτως εκπαιδευτικού και μορφωτικού επιπέδου²⁷². Σκοπός του ἦταν η «κοινή ὠφέλεια» ὅλων των Ορθοδόξων Χριστιανών, κυρίως των απλών και αγράμματων ανθρώπων, ὥστε να γίνεται κατανοητός ο λόγος του Θεοῦ και τα διδάγματα των εκκλησιαστικῶν κειμένων για τη σωτηρία της ψυχῆς των πιστῶν, για την αποτελεσματική εφαρμογή των Ἱερών Μυστηρίων και ἐν τέλει για τη διαμόρφωση χριστιανικῶν προσωπικοτήτων, πνευματικῶν προσωπικοτήτων, ἐν μέσω και της προσπάθειας για πνευματική ἀφύπνιση ὑπὸ το πέλμα της Οθωμανικῆς κυριαρχίας. Ἐκτὸς ἀπὸ την προτρεπτική διάθεση και τον συμβουλευτικό χαρακτήρα του ἔργου του, ἐκδηλῇ εἶναι μέσα σε αὐτό η ἐπιθυμία του συγγραφέα να γίνει ευρύτερα γνωστός ο λόγος του Θεοῦ και να φωτίσει πνευματικά το σύνολο των Ορθοδόξων χριστιανῶν.

Τα Προοίμια των ἔργων του Αγίου Νικοδήμου ταυτίζονται με τις ἀνάγκες της εποχῆς του: τον γλωσσικό ἐμπλουτισμό των Ελλήνων, την πνευματική ἀφύπνιση, την μετάδοση των ἀξιῶν ἐνός Χριστιανοῦ, την πνευματικότητα που θα πρέπει να διακατέχει τόσο ἐναν κληρικό ὅσο και ἐναν βασιλιά και ἐναν ἀπλό πιστό, τις ἀρχές που θα πρέπει να διέπουν το ἔργο των κληρικῶν, την υπενθύμιση και την ἐδραίωση της ἀρρηκτῆς σχέσης μεταξύ Ελληνισμοῦ και Ορθοδοξίας. Το ὕφος του, ἄλλοτε αὐστηρό και πεζό και ἄλλοτε περισσότερο λογοτεχνικό και γλαφυρό, εἶναι ἀνάλογο

²⁷⁰ Ντόκος, 2009, σ. 38.

²⁷¹ Καραϊσαρίδης, 1998, σ. 54. Ο Πρωτοπρεσβύτερος Καραϊσαρίδης, γράφει ὅτι ο ρωμαιοκαθολικός θεολόγος V. Grumel χαρακτηρίζει τον Ἅγιο Νικόδημο» κανονολόγο, λειτουργιολόγο, συντάκτη βίων ἁγίων, ασκητικό συγγραφέα, ἐκδότη βιβλίων, ἐναν ἀπὸ τους πλέον γόνιμους συγγραφείς και βέβαια τον πιο φημισμένο μοναχό, χάρι στον οποίο, ὕστερα ἀπὸ πολλούς αἰῶνες δοξάζεται η Εκκλησία της Ελλάδος» (Grumel, σ. 486).

²⁷² Οικονόμου, 2010, σ. 135.

με τον σκοπό του κάθε προοιμίου. Ο λόγος του λόγιος και απλός συνάμα, έχει πρακτικό, ενημερωτικό και λειτουργικό χαρακτήρα. Σε αυτό έγκειται και η τεράστια συμβολή της παιδαγωγικής διάστασης των έργων του, η οποία έχει μεγάλη απήχηση εδώ και δύο αιώνες και ο διδακτικός χαρακτήρας τους εξακολουθεί να επηρεάζει τον ορθόδοξο χριστιανικό λαό μέχρι τις μέρες μας.

ΠΗΓΕΣ

Νικόδημος Αγιορείτης, (1794), *Ἐξομολογητάριον*, ἥτοι βιβλίον ψυχωφελέστατον περιέχον διδασκαλίαν σύντομον πρὸς τὸν πνευματικὸν, πῶς πρέπει νὰ ἐξομολογεῖ μὲ καρπὸν. Τοὺς κανόνες τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ ἀκριβῶς ἐξηγημένους. Συμβουλὴν γλαφυρὰν πρὸς τὸν μετανοοῦντα πῶς νὰ ἐξομολογῇται καθὼς πρέπει, καὶ λόγον ψυχωφελῆ περὶ μετανοίας, Αθήνα, (Α΄ ἐκδοσις: Ἐνετίησι, αψ⁴δ΄, 1794).

———, (1800), Εἰς δόξαν Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος τοῦ ἐνός Θεοῦ. Βίβλος τῶντι ψυχωφελεστάτη καλουμένη *Γυμνάσματα Πνευματικά*, διαμοιρασμένα εἰς μελέτας, ἐξετάσεις, καὶ ἀναγνώσεις, (Α΄ ἐκδοσις: Ἐνετίησι, 1800).

———, (1801), *Ἐγχειρίδιον Συμβουλευτικὸν* περὶ φυλακῆς τῶν πέντε αἰσθήσεων, τῆς τε φαντασίας, καὶ τῆς τοῦ νοός, καὶ καρδίας. Καὶ περὶ τοῦ ποῖαί εἰσιν αἱ πνευματικά, καὶ οἰκεῖται τοῦ νοός ἡδοναί, (Α΄ ἐκδοσις: Βιέννη, 1801).

———, (1803), Βιβλίον καλούμενον *Χρηστοθήθεια* τῶν Χριστιανῶν περιέχουσα λόγους ψυχωφελεστάτους δεκατρεῖς ῥυθμίζοντας ἐπὶ τὸ βέλτιον τὰ κακὰ ἦθη τῶν Χριστιανῶν, Ερμούπολη, (Α΄ ἐκδοσις: Ἐνετίησι, 1803).

———, (1836), *Ἑορτοδρόμιον*, ἥτοι Ἑρμηνεία εἰς τοὺς ἁσματικούς κανόνας τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, ἐν Βενετίᾳ. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Νικολάου Γλυκῦ.

———, (1844), *Νέα Κλῖμαξ*, ἥτοι Ἑρμηνεία εἰς τοὺς ἐβδομήκοντα πέντε Ἀναβαθμούς τῆς Ὀκτώηχου, ἀπὸ διαφορῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ἐρανισθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐν Μοναχοῖς Νικοδήμου Ἀγιορείτου, ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Δημητρίου Πασπαλλῆ.

———, (1849), Στέφανος τῆς Ἀειπαρθένου ἥτοι *Θεοτοκάριον* νέον, ποικίλον καὶ ὠραιότατον ὀκτώηχον περιέχον ἐξήκοντα δύο κανόνας πρὸς τὴν Ὑπεραγίαν

Θεοτόκον, Μελουργηθέντας ὑπὸ εἰκοσιδύω Ἱερῶν, κ(αὶ) θεσπεσίων Μελωδῶν. Ἐν Κωνταντινουπόλει. (Α΄ ἐκδοσις: Ἐνετίησι, 1796).

———, (1868), *Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, Πάλαι μὲν συγγραφεῖς ὑπὸ Μαυρικίου διακόνου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, Νῦν δὲ δεύτερον μεταφρασθεῖς ἀμέσως ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ Χειρογράφου Συναξαριστοῦ, κ(αὶ) μεθ’ ὅσης πλείστης ἐπιμελείας ἀνακαθαρθεῖς, διορθωθεῖς, πλατυνθεῖς, ἀναπληρωθεῖς, σαφηνισθεῖς, ὑποσημειώσεσι διαφόροις καταγαλῖσθεῖς, κ(αὶ) εἰς τρεῖς Τόμους διαιρεθεῖς, ὑπὸ τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Τ. Πρώτος, Αθήνησι.

———, (1870), *Βιβλίον ψυχωφελέστατον καλούμενον Ἀόρατος Πόλεμος*, Αθήνα, (Α΄ ἐκδοσις: Βενετία, 1796).

———, (1961), *Νέον Μαρτυρολόγιον*, ἥτοι μαρτύρια τῶν νεοφανῶν μαρτύρων τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ διαφόρους καιροὺς, καὶ τόπους μαρτυρησάντων, Αθήνα, (Α΄ ἐκδοσις: Ἐνετίησι, 1799).

———, (αοδ΄ (1974), *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν* συνερανισθεῖσα παρά τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν, Τ. Α΄, Αθήνα, (Α΄ ἐκδοσις: Ἐνετίησι, 1782).

———, (1993), *Εὐεργετινός*, ἥτοι Συναγωγή τῶν θεοφθόγγων ρημάτων καὶ διδασκαλιῶν τῶν θεοφόρων καὶ ἁγίων Πατέρων ἀπὸ πάσης Γραφῆς θεοπνεύστου συναθροισθεῖσα οἰκείως τε καὶ προσφόρως ἐκτεθεῖσα παρὰ Παύλου τοῦ ὀσιωτάτου μοναχοῦ καὶ κτήτορος μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Εὐεργέτιδος καὶ Εὐεργετινοῦ ἐπικαλουμένου, Τ. Α΄, Αθήνα, αἱ γ’ (Α΄ ἐκδοσις: Ἐνετίησι, 1783).

Migne J.-P., (2005), *Ελληνικὴ Πατρολογία (PG) 62*, Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους, ὁμιλία ΚΑ΄.

———, (2005), *Ελληνικὴ Πατρολογία (P.G.) 30*, Μ. Βασιλείου, «Λόγος περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς, Λόγος Α΄».

———, (2005), *Ελληνική Πατρολογία (P.G.) 31*, Μ. Βασιλείου, «Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἐλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων».

———, (2005), *Ελληνική Πατρολογία (P.G.)*, Τόμοι 30, 31, 32, 36, 37, 47, 51, 52, 54, 58, 62, 65, πρώτη ἔκδοσις ἐν Ἑλλάδι πανομοιότυπος ἀνατύπωσις τῆς ἐκδόσεως ἐν Παρίσις 1864, Ἀθῆναι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση:

Αγγελακόπουλος, 2012: Αγγελακόπουλος Α., (2012), Η διδασκαλία του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου περί της αιρέσεως του Παπισμού. Ανακτήθηκε από: <https://www.impantokratoros.gr/agios-nikodhmos-papismos.el.aspx>

Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, 1997: Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη Ελένη, (1997), «Οι αντιλήψεις των ξένων για τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό» στο: *Ο Ερανιστής*, 21, σσ. 225-247.

Αγγέλου, 1975: Αγγέλου Α., (1975), «Η Εκπαίδευση», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τ. ΙΑ' (Ο ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία. Περίοδος 1669-1821. Τουρκοκρατία – Λατινοκρατία), Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, σσ. 306-328.

Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου, 2013: Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου, (2013), *Νέον Μαρτυρολόγιον* ἤτοι μαρτυρία τῶν νεοφανῶν μαρτύρων, Β' ἔκδοσις βελτιωμένη, Ἅγιον Όρος.

Αθήνη, 2005: Αθήνη Στέση, (2005), «ο Ελληνισμός από την πτώση της Κρήτης ως την ίδρυση του Ελληνικού κράτους (1669-1821/1830)», στο: Αθήνη Στ., Χ. Δανιήλ, Σ. Σταυρακοπούλου, *Όψεις της Νεοελληνικής Γραμματείας (από τις απαρχές ως την ίδρυση του Ελληνικού κράτους)*, Ε.Α.Π., Πάτρα, σσ. 301-318.

Αντωνοπούλου, 2015: Αντωνοπούλου Θεοδώρα, (2015), *Βυζαντινή Ομιλητική συγγραφείς και κείμενα*, Β΄ έκδ. Επαυξημένη με ανθολόγιο ομιλητικών κειμένων, Αθήνα.

Βαγιανός, 2004: Βαγιανός Γ. Στ., (2004), *Η εκπαιδευτική και διδακτική πράξη στο Βυζάντιο, σύμφωνα με τις πηγές: συμβολή στην ιστορία της εκπαίδευσης*, Αθήνα.

Βακαλόπουλος, 1966: Βακαλόπουλος Α. Ε., (1966), *Η πορεία του Γένους από το Βυζάντιο στον Νέο Ελληνισμό*, οι εκδόσεις των φίλων, Αθήνα.

Γιαγκάζογλου, 2010: Γιαγκάζογλου Σ., (2010), «Η παρουσία του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτη στη θεολογική σκέψη του εικοστού αιώνα», στο: *Επιστημονική επιθεώρηση του Μεταπτυχιακού Προγράμματος “Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία”*, Τόμος Α΄, ΕΑΠ, Πάτρα, σσ. 71-99.

Γιανναράς, 2010: Γιανναράς Χ., (2010), «Θρησκεία και Ελληνικότητα» στο: Δ. Γ. Τσαούσης (επιμ.), *Ελληνισμός – Ελληνικότητα. Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας*, Έκτη έκδοση, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, σσ. 243-248 (Α΄ έκδοση 1983).

Γκρέκας, 2015: Γκρέκας Α., (2015), *Η ησυχαστική πνευματικότητα στο έργο του Νικοδήμου του Αγιορείτη*. Δ. Δ., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Γόνη, 2005: Γόνη Δημητρίου Β., (2005), «Βουλγαρικά Μαρτυρολόγια στο Νέον Μαρτυρολόγιον του Οσίου Νικοδήμου του Αγιορείτου», στο: *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν*, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου «Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ο Νάξιος» 250 χρόνια από την γέννησίν του, Νάξος 14-17 Ιουλίου 2000, Τόμος ΙΘ΄ 2004-2005, Αθήνα, σσ. 52-76.

Δανασσής-Αφεντάκης, 1980: Δανασσής-Αφεντάκης Α., (1980), «Εισαγωγή στην Παιδαγωγική», στο: *Η Εξέλιξη της Παιδαγωγικής και Διδακτικής Σκέψης (17ος-20ός αι.)*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα.

Δημαράς, 1975: Δημαράς Κ. Θ., (1975), «Το σχήμα του Διαφωτισμού» στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τ. ΙΑ΄, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, σσ. 328-359.

———, 2009: Δημαράς Κ. Θ., (2009), *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, εκδ. Ερμής Νεοελληνικά Μελετήματα, Αθήνα, (Α΄ έκδοση: 1977).

Διαμαντούρος, 2010: Διαμαντούρος Ν. Ι., (2010), «Ελληνισμός και Ελληνικότητα», στο: Δ. Γ. Τσαούσης (επιμ.), *Ελληνισμός – Ελληνικότητα. Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας*, Έκτη έκδοση, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, σσ. 51-67, (Α΄ έκδοση 1983).

Εκκλησία του Χριστού, 2009: Εκκλησία του Χριστού, (2009), *Εγκόλπιον διδαχής και μιμήσεως εκ του ασκητικού βίου και της διδασκαλίας του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου* (1749-1809). Ανακτήθηκε από: http://www.egoch.org/greek/CAL/2009/Agios_Nikodemos.pdf

Ζήσης, 1980: Ζήσης Θ. Ν., (1980), *Ο Μέγας Βασίλειος και η θύραθεν παιδεία*, εκδ. Σήμαντρο, Αθήνα.

Ηλιού, 2003: Ηλιού Φ., (2003), «Νεωτερικός Διαφωτισμός. Η Νεωτερική πρόκληση» στο: Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σσ. 9-26.

Θεόκλητος Διονυσιάτης, 1986: Διονυσιάτης μοναχός Θ., (1986), *Εισαγωγή στη Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, Αθήνα, Το Περιβόλι της Παναγίας, (<https://religious.gr/%CE%B7-%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B9%CE%B5%CF%81%CF%8E%CE%BD-%CE%BD%CE%B7%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD>)

Θεόκλητου Διονυσιάτου, 2009: Διονυσιάτου μοναχού Θεοκλήτου, (2009), *Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, ο βίος και τα έργα του 1749-1809*, εκδόσεις Παπαδημητρίου, Ε΄ έκδοση, Αθήνα.

Ιωαννίδης, 2017: Ιωαννίδης Χ., (2017), *Λόγιοι κληρικοί & Νεοελληνικός Διαφωτισμός: μια κρίσιμη σχέση*, ΜΔΕ, Αθήνα.

Καλαμάκης, 2002: Καλαμάκης Δ. Χ., (2002), *Βιβλιογραφικά Σημειώματα*, ἀνατύπωση ἐκ τοῦ Ν΄, 1999-2000, Τόμου τῆς Ἑπετηρίδος Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, ἐν Ἀθήναις.

Καλλιακμάνης, χ.χ.: Καλλιακμάνης Β.Ι., (χ.χ.), *Η συμβολική γλώσσα της Εκκλησίας*. Ανακτήθηκε από: http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/liturgical/ig_kalliakmanis.pdf

Κάλλιστος, χ.χ.: Κάλλιστος (χ.χ.), *Η εσωτερική ενότητα και η επίδραση της Φιλοκαλίας σε Ανατολή και Δύση*. Ανακτήθηκε από: http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/kallistos_filokalia1.html

Καραθανάση, 2005: Καραθανάση Αθαν. Ε., (2005), «Φιλολογικά και Ιστορικά στο Νέον Μαρτυρολόγιον» στο: *Ἑπετηρίς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν*, Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου «Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ο Νάξιος» 250 χρόνια από την γέννησίν του, Νάξος 14-17 Ιουλίου 2000, Τόμος ΙΘ΄ 2004-2005, Αθήνα, σσ. 157-163.

Καραϊσαρίδης, 1998: Καραϊσαρίδης Κωνσταντίνος, (1998), *Πρωτοπρεσβύτερος, Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης και το λειτουργικό του έργο*, Εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα.

———, 2016: Καραϊσαρίδης Κ., (2016), «Νικόδημος Αγιορείτης, Μακάριος Κορίνθου και Παΐσιος Βελιτσκόφσκι. Συγγένειες και αλληλεπιδράσεις με ειδική αναφορά στην έκδοση της Φιλοκαλίας». Επιστημονικό Συνέδριο «Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης και η εποχή του. 200 χρόνια από την κοίμησή του».

Ανακτήθηκε από: https://www.agioritikiestia.gr/images/articles/2016_synedria/4-perilipseis.pdf

Καραμανίδου - Λάμπρου, 1999: Καραμανίδου Άννα Σ., - Σουλτάνα Δ. Λάμπρου, (1999), «Άγιος Νικόδημος Αγιορείτης. Η ζωή και η διδασκαλία του», Α΄ Επιστημονικό Συνέδριο 21-23 Σεπτεμβρίου 1999, στο: *Θεοδρομία*, τ. 3, Ιούλιος – Σεπτέμβριος 1999, σσ. 121-138.

———, 2011: Καραμανίδου Άννα, (2011), «Η επίδραση του Αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου στις ερμηνευτικές συμβολές του Αγίου Νικοδήμου στον Απόστολο Παύλο», Επιστημονικό Συνέδριο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης. 200 Χρόνια από την Κοίμησή του, εκδ. Ιερού Κοινοβίου Οσίου Νικοδήμου, σσ.336-343.

Κολιτσάρας, 1953: Κολιτσάρας Ι. Θ., (1953), «Νικόδημος ο Αγιορείτης (1749-1809)» στο: *Ακτίνες ΙΣΤ΄*, Ιανουάριος, σσ. 400-407, 450-454, 511-515.

Κόλλιας, 1973: Κόλλιας Π. Δ., (1973), *Λεξικόν των βασικών ρημάτων της αρχαίας, Αττικής πεζογραφίας*, Αθήνα.

Κορναράκης, 2011: Κορναράκης, Ι. (2011), *Η Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*. Ανακτήθηκε από: <https://www.impantokratoros.gr/kornarakhs-filokalia-1.el.aspx>

Κουκουλές, 1947: Κουκουλές Φ., (1947), *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, Τόμος Α΄Ι, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

Κούπας, 2017: Κούπας Χ., ΜΔΕ (2017), Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης μέσα από τα προοίμιά του. Ανακτήθηκε από: <http://ikee.lib.auth.gr/record/298401/files/GRI-2018-21762.pdf>

Κρικώνη Χρίστου, 2001: Κρικώνη Χρίστου Θ., (2001), *Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης Βίος και συγγραφικών έργων*, Αποστολική Διακονία, Έκδοση Α΄, Αθήνα.

Κρουσταλάκη, 2005: Κρουσταλάκης Γ., (2005), *Διαπαιδαγώγηση πορεία ζωής*, Αθήνα.

———, χ.χ.: Κρουσταλάκης Γ., (χ.χ.), *Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορίτης, ως παιδαγωγός*. Ανακτήθηκε από: <http://www.imaik.gr/?p=4683>

———, χ.χ.: Κρουσταλάκης Γ., (χ.χ.), *Η Παιδαγωγική του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου*, Ανακτήθηκε από: <http://www.imaik.gr/?p=6593>

Μανωλόπουλου, 2009: Μανωλόπουλου Μ., (2009), «ο Άγιος Νικόδημος και η σχέση του με την Επιστήμη», *Ναζιακά*, Τ. 34 (72) - Β' περίοδος, Σεπτέμβριος-Νοέμβριος.

Μαργαρίτης, 1999: Μαργαρίτης Γ., (1999), «Η Ευρώπη των επαναστάσεων» στο: Μαργαρίτης Γ. κ.ά., *Νεότερη και σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*, Τόμος Γ', Ε.Α.Π., Πάτρα, σσ. 23-40.

———, (1999), «Ο Οθωμανικός χώρος και η συγκρότηση του Νέου Ελληνισμού, στο: Μαργαρίτης Γ. κ.ά., *Νεότερη και σύγχρονη Ελληνική Ιστορία*, Τόμος Γ', Ε.Α.Π., Πάτρα, σσ. 41-65.

Μεταλληνός, 1986: Μεταλληνός Γ. Δ., (1986), Πρωτοπρεσβύτερος, «Εκκλησία και επιστήμη τον 18ο αιώνα», στο: *Σύναξη*, 18, σσ. 73-79.

———, (1997), «Η δυναμική του Διαφωτισμού στη δράση των Κολλυβάδων», στο: *Ο Ερανιστής*, 21, σσ. 189-200.

Μπαμπινιώτης, 2002: Μπαμπινιώτης Γ., (2002), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Δεύτερη έκδοση, Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., Αθήνα.

———, 2004: Μπαμπινιώτης Γ., (2004), *Γλώσσα και Παιδεία στους Τρεις Ιεράρχες*, Λευκωσία, Πανεπιστήμιο Κύπρου.

———, 2013: Μπαμπινιώτης Γ., (2013), *Λεξικό της κοινής νεοελληνική*, Ανακτήθηκε από: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%A0%CF%81%CE%BF%CE%BF%CE%AF%CE%BC%CE%B9%CE%BF&dq=

Μοναχού Μπιλάλη Νικοδήμου, 2007: Μοναχού Μπιλάλη Νικοδήμου (2007), *Ο Πρωτότυπος βίος του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου*, Άγιον Όρος-Αθήνα.

Μπούσιας, 2009: Μπούσιας Μ., (2009), *Ο Φιλόκαλος διδάσκαλος Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*, αφιέρωμα στα διακόσια χρόνια από την κοίμησή του, εκδ. Παρρησία, Αθήνα.

Νικολόπουλος, 2000: Νικολόπουλος Π. Ν., (2000), «Βιβλιογραφική Επιστασία των Εκδόσεων Νικοδήμου του Αγιορείτου», στο: *Έπετηρίς Έταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, Τόμος ΙC', Πρακτικά Συμποσίου «Νικοδήμου Αγιορείτου του Ναξίου Πνευματική Μαρτυρία», Νάξος 8-11 Ιουλίου 1993, Αθήνα.

Ντόκος, 2009: Ντόκος Γ., (2009), *Η μυστηριακή ζωή ως άξονας της πνευματικής ζωής στα κείμενα του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου*, Δ. Δ., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Ξεινός, 2016: Ξεινός Γ., (2016), *Η ελληνική γλώσσα και η θέση της στην παράδοση*. Ανακτήθηκε από: <https://www.pemptousia.gr/2016/12/i-elliniki-glossa-ke-i-thesi-tis-stin-paradosi/>

Οικονόμου, 2010: Οικονόμου Χ.Κ., (2010), «Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης ως ερμηνευτής του Αποστόλου Παύλου», στο: *Θεολογία*, 1, 123-176.

Παπουλίδης, 1969: Παπουλίδης Κ. Κ., (1969), «Περίπτωσης πνευματικής επιδράσεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους εἰς τὸν Βαλκανικὸν ὄρειον κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα», *Μακεδονικά*, 9, σσ. 278-293.

———, (1971), «Η συγγένεια του βιβλίου “Γυμνάσματα Πνευματικά” του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου με το “Exercicios Spirituales” του Αγίου Ιγνατίου De Loyola», *Ελληνικά* 11, σσ. 167-173.

Πατρινέλης 1975: Πατρινέλης Χ., (1975), «Εκκλησία», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τ. ΙΑ', σσ. 123-134.

Πιαζέ 1999: Πιαζέ Ζ., (1999), *Ψυχολογία και Παιδαγωγική*, μτφρ. Α. Βερβερίδης, εκδ. Οργανισμός Λιβάνη «Νέα Σύνορα», Αθήνα.

Πολίτης, 2007: Πολίτης Λ., (2007), *Ιστορία της Νεοελληνικής λογοτεχνίας*, 16η ανατύπωση, Αθήνα, ΜΙΕΤ (Α' έκδοση 1978).

Podskalsky, 2005: Podskalsky G., (2005), *Η Ελληνική Θεολογία επί Τουρκοκρατίας 1453-1821. Η Ορθοδοξία στη σφαίρα επιρροής των δυτικών δογμάτων μετά τη Μεταρρύθμιση*, μτφρ. Γ. Δ. Μεταλληνός Πρωτοπρεσβύτερος, ΜΙΕΤ, Αθήνα (Α' γερμανική έκδοση: *Griechische Theologie in der Zeit der Turkenherrschaft (1453-1821): die Orthodoxie im Spannungsfeld der nachreformatorischen Konfessionen des Westens*, Munchen: C.H. Beck, 1988).

Πυργιωτάκης, 2011: Πυργιωτάκης Ε. Ι., (2011), *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη*, Πεδίο, Αθήνα.

Ρωμανίδης, 2004: Ρωμανίδης Ι. Σ., (2004), Πρωτοπρεσβύτερος, *Πατερική Θεολογία*, εκδ. Παρακαταθήκη, Θεσσαλονίκη.

Σκιαδάς, 1976: Σκιαδάς Ν. Ε., (1976), *Χρονικό της Ελληνικής Τυπογραφίας, Σκλαβιά-Διαφωτισμός-Επανάσταση*, Τόμος Πρώτος, 1476-1828, Αθήνα.

Σωτηρόπουλος, 2005: Σωτηροπούλου Χ. Γ., (2005), Καθηγητού και Προέδρου του Τμήματος Θεολογίας της ΘΣΠΑ, «Η Αγωγή των νέων κατά τους Τρεις Ιεράρχες», *Περ. Κοινωνία*, Έτος ΜΗ' Ιανουάριος – Μάρτιος 2005, τ.1, σσ. 33-46.

Τσαμπής, 1999: Τσαμπής Γ. Ξ., (1999), *Η παιδεία στο χριστιανικό Βυζάντιο*, Αθήνα, εκδ. Γρηγόρη.

Τσαούσης, 1971: Τσαούσης Γ. Δ., (1971), *Μορφολογία της Νεοελληνικής Κοινωνίας*, Αθήνα.

———, 2010: Τσαούσης Γ. Δ., (2010), «Ελληνισμός και Ελληνικότητα. Το πρόβλημα της Νεοελληνικής ταυτότητας», στο: Δ. Γ. Τσαούσης (επιμ.), *Ελληνισμός – Ελληνικότητα. Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της Νεοελληνικής κοινωνίας*, Έκτη έκδοση, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, σσ. 15-25 (Α΄ Έκδοση 1983).

Φουντοπούλου, 2001: Φουντοπούλου Μαρία-Ζωή, (2001), *Μάθηση και διδασκαλία*, Τ. Α΄ : Συνειρμική Ψυχολογία, δεύτερη έκδοση, Καστανιώτης, Αθήνα.

Φραγκίσκου 2001: Φραγκίσκου Εμμ. Ν., (2001), «Το ζήτημα της γλωσσομάθειας του Νικοδήμου Αγιορείτη», *Ο Ερανιστής*, τ. 23, σσ. 173-190.

———, 1993: Φραγκίσκου Εμμ. Ν., (1993) «Αόρατος Πόλεμος» (1796) «Γυμνάσματα Πνευματικά» (1800), Η Πατρότητα των μεταφράσεων του Νικόδημου Αγιορείτη, *Ο Ερανιστής*, τ. 19 1993, σσ. 102-135.

Χολέβας, 2009: Χολέβας Κ., (2009), Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, η Παιδεία και τα Θρησκευτικά. Ανακτήθηκε από: <http://alopsis.gr/%CE%BF-%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%B7-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%B1-%CE%B8%CF%81%CE%B7%CF%83/>

Χρυσοχοΐδης, 2016: Χρυσοχοΐδης Κ., (2016), «Η Αθωνική πραγματικότητα στα χρόνια του Αγίου Νικοδήμου», Δ Επιστημονικό Συνέδριο «Ο Άγιος Νικόδημος ο

Αγιορείτης και η εποχή του. 200 χρόνια από την κοίμησή του». Ανακτήθηκε από:
https://www.agioritikiestia.gr/images/articles/2016_synedria/4-perilipseis.pdf

———, 2016: Χρυσοχοϊδης Κ., (2016), «Άθως και Ρωσία (15ος – 18ος αιώνας), Ιδεολογήματα και πραγματικότητες (Μια προσέγγιση)», στο: Κατσιαρδή-Herring Ό., Κόλια-Δερμιτζάκη Α. και Γαρδίκας Κ., *Ρωσία και Μεσόγειος. Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου* (Αθήνα, 19-22 Μαΐου, 2005), Τ. Α', Αθήνα 2011, σσ. 267-282.

Ξενόγλωσση:

Andriakaina, 2013: Andriakaina Eleni, (2013), “The Promise of the 1821 Revolution and the Suffering Body. Some thoughts on Modernisation and Antiintellectualism”, in: *Synthesis*, 5, pp. 49-70.

Axiotis, 1995: Axiotis N-C. G., (1995), “Pilgrimage, the native architecture of Mount Athos”, in: *Theologia*, 3(5), pp. 511-561.

Chrysoloras, 2003: Chrysoloras N., (2003), Why Orthodoxy? Religion and Nationalism in Greek Political Culture. 1st LSE PhD Symposium on Modern Greece, 1-33.
Ανακτήθηκε από:
http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/1st_Symposium/NicosChrysoloras1stLSESymposiumPaper.pdf

Cook, 2011: Cook C.C.H., (2011), *The Philokalia and Mental Well-being*, Cambridge, James Clarke and Co.

Fennell, 2012: Fennell N., (2012), “The Russians of Mount Athos”, in: Speake, G., & Ware, K. (eds.), *Mount Athos. Microcosm of the Christian East*, Oxford, Peter Lang, pp. 161-174.

Grosu, 1996: Grosu Adriana, (1996), *The Unseen Warfare as Metaphor for the Christian Way of Life - The Case of 'Beowulf'*. Ανακτήθηκε από: http://www.linse.uni-due.de/laud-downloadliste/articles/the-unseen-warfare-as-metaphor-for-the-christian-way-of-life-the-case-of-beowulf.html?file=tl_files/laud/A402.pdf.

Hodges, 1963: Hodges H.A. (1963), “A History of Unseen Warfare”, in: Scupoli, L. (Ed.), *Unseen warfare: Being the spiritual combat and Path To Paradise of Lorenzo Scupoli, as edited by Nicodemus of the Holy Mountain and revised by Theophan the Recluse*, UK, Faber and Faber, pp. 227-281.

Hughes, 2016: Hughes D.J., (2016), *Toward an Orthodox Pedagogy*. Ανακτήθηκε από: <https://stlawrenceacademy.com/2016/12/14/toward-an-orthodox-pedagogy/>

Jun, 2014: Jun C.M., (2014), “The paradigm shift of practical theology and theological practice to overcome modernism and postmodernism”, in *Pacific Science Review*, 16, pp. 156-166.

Kitromilides, 2009: Kitromilides P.M., (2009), *The Enlightenment and the Greek cultural tradition*. Ανακτήθηκε από: https://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/8675/1/Kitrom_History%20of%20European%20Ideas.pdf

Lawton & Gordon, 2002: Lawton D., & Gordon P., (2002), *A history of Western educational ideas*, London, Woburn Press.

Makrides, 2016: Makrides V.N., (2016), “The Enlightenment in the Greek Orthodox East: appropriation, dilemmas, ambiguities”, in: Kitromilides, P.M. (Ed.), *Enlightenment and Religion in the Orthodox World*, Oxford, Voltaire Foundation, pp. 17-37.

Matshiga, 2002: Matshiga D.J., (2002), *Christian education in the Baptist convention of South Africa with special reference to churches in the Transvaal: a practical theological investigation*, PhD thesis, University of Pretoria.

Metallinos, 2002: Metallinos G., (2002), “The Exomologetarion of St. Nicodemos the Hagiorite”, in: *Orthodox Tradition*, XIX(1), 14-31.

Papastathis, 2015: Papastathis K., (2015), “Religious Discourse and Radical Right Politics in Contemporary Greece, 2010–2014”, in: *Politics, Religion & Ideology*, 16(2-3), pp. 218-247.

Papayannis, 2008: Papayannis T., (2008), “Characteristic Mt. Athos landscapes: the case of the Holy Simonopetra Monastery” in: Mallarach, J.M. (Eds.), *Protected Landscapes and Cultural and Spiritual Values*, Heidelberg, kasperek Verlag, pp. 51-63.

Plested, 2012: Plested M., (2012), “Latin Monasticism on Mount Athos”, in: Speake, G., & Ware, K. (Eds.), *Mount Athos. Microcosm of the Christian East*, Oxford, Peter Lang, pp. 97-112.

Rodionov, χ.χ.: Rodionov O., (χ.χ.), *The doctrine of st. Nikodim the Hagiorite about the fruits of noetic prayer in a context of the hesychia ascetic legend*. Ανακτήθηκε από: http://www.bogoslov.ru/en/text/1245526.html#_ftnref15

Quinn, 1985: Quinn P., (1985), Drawing on Mount Athos: The Thousand-Year Lesson. *Places*, 2(1), pp. 32-47.

Schaeffer, 2010: Schaeffer J., (2010), The philosophy of religious education from an Eastern monastic perspective, *Master Thesis*, University of Toronto.

Speake & Ware 2012: Speake G., & Ware K., (2012), “Introduction”, in: Speake, G., & Ware, K. (Eds.), *Mount Athos. Microcosm of the Christian East*, Oxford, Peter Lang. pp. 1-10.

Stavrakakis, 2003: Stavrakakis Y., (2003), “Politics and Religion: On the “Politicization” of Greek Church Discourse”, in: *Journal of Modern Greek Studies*, 21, pp. 153-181.

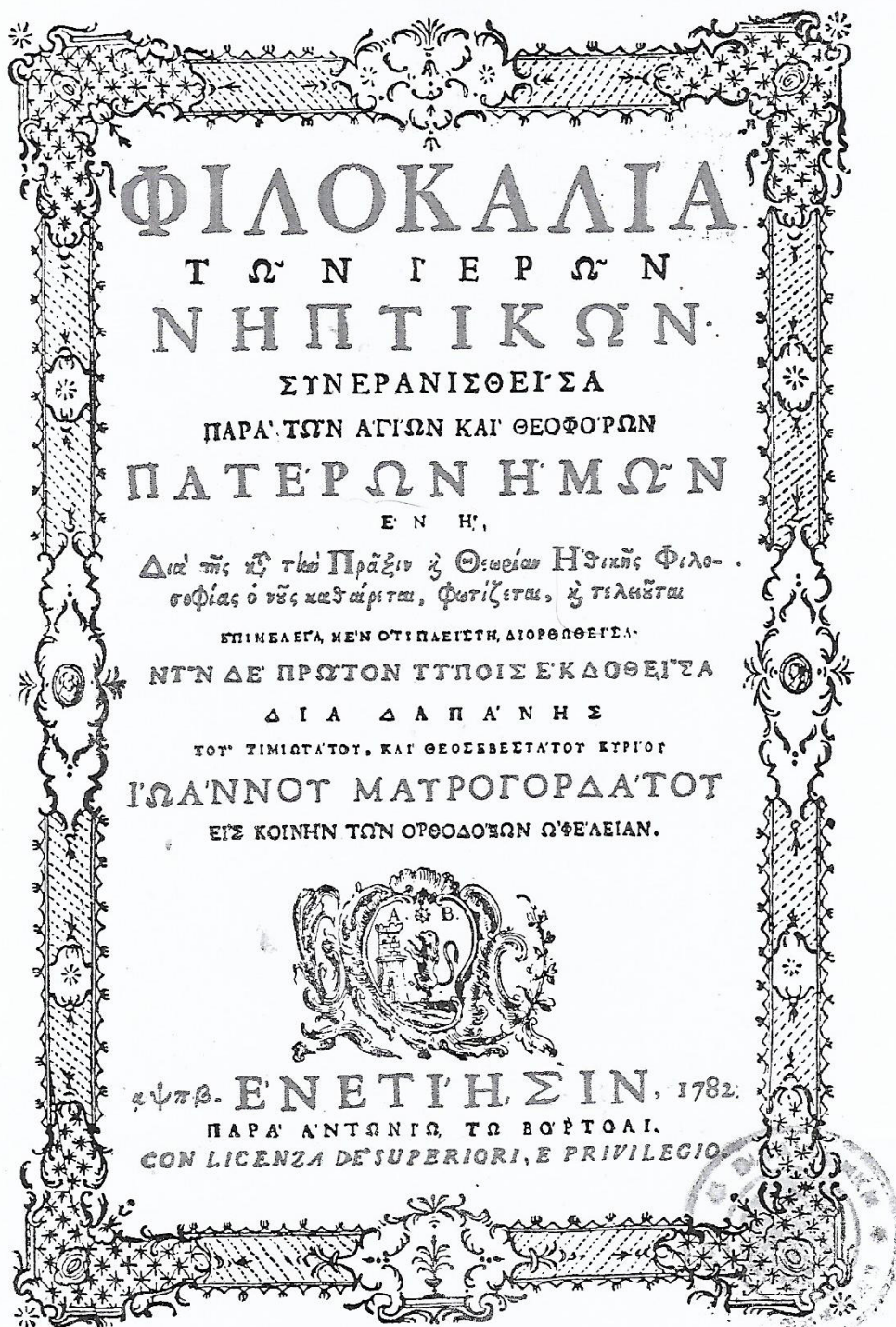
van Wyk, 1976: van Wyk J.H., (1976), Christian pedagogy, education and teaching, in: *KOERS, Bulletin for Christian Scholarship*, pp. 263-290. Ανακτήθηκε από: <https://www.koersjournal.org.za/index.php/koers/article/download/1252/1358>

Ware, 2012: Ware K., (2012), “St. Nikodimos and the Philokalia”. in: Bingaman, B. & Nassif, B. (Eds.), *The Philokalia. A classic text of Orthodox Spirituality*, pp. 9-35.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΤΑ ΕΞΩΦΥΛΛΑ (ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΙΤΛΟΥ) ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΤΩΝ
ΕΡΓΩΝ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΡΓΑΣΙΑ

Α. Α. ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

Τὸ ἐξώφυλλον τῆς Α' ἐκδόσεως.

Σ Υ Ν Α Γ Ω Γ Η
Τ Ω Ν Θ Ε Ο Φ Θ Ο Γ Γ Ω Ν
Ρ Η Μ Α Τ Ω Ν , Κ Α Ι Δ Ι Δ Α Σ Κ Α Λ Ι Ω Ν
Τ Ω Ν Θ Ε Ο Φ Ο Ρ Ω Ν , Κ Α Ι Α Τ Γ Ω Ν
Π Α Τ Ε Ρ Ω Ν .
Α' π ό π ά σ η ς Γ ρ α φ ή ς Θ ε ο π ρ ό ς σ ω λ η θ ρ ο ι δ ή ς
Ο Γ Κ Ε Γ Ω Σ Τ Ε , Κ Α Ι Π Ρ Ο Σ Φ Ο Ρ Ω Σ Ε Κ Τ Ε Θ Ε Ι ' Ε Α Π Α Ρ Α '
Π Α Τ Ρ Α Ο Υ
Τ Ο Τ ' Ο Σ Ι Ω Τ Α Τ Ο Τ Μ Ο Ν Α Χ Ο Τ ' ,
Κ α ι Κ ή τ η ρ ο ς Μ ο ν ή ς τ η ς Υ π ε ρ α γ ί α ς Θ ε ο τ ό κ η ς
τ η ς Ε υ ε ρ γ έ τ ι δ ο ς ,
Κ Α Ι Ε Υ Ε Ρ Γ Ε Τ Ι Ν Ο Τ ' Ε Π Ι Κ Α Λ Ο Υ Μ Ε Ν Ο Υ
Ε Τ Ι Σ Α Η Θ Θ Ε Γ Σ Α
Ε κ τ η ς Β ι β λ ι ο θ ή κ η ς τ η ς ε ν τ η Α γ ι ω ν ύ μ ω Ο ρ ε ι Γ ε ρ ᾶ ς , Β α σ ι λ ι κ ή ς τ ε ,
τ η Π α τ ε ρ α ρ χ ι κ ή ς Μ ο ν ή ς τ η Κ α τ λ η μ ῆ σ η ἑ π ο π ο μ α ζ ο μ ῆ ς .
Ν Τ ' Ν Π Ρ Ω Τ Ω Ν Τ Τ Π Ο Ι Σ Ε Ξ Ε Δ Ο Θ Η
Δ Ι Α Δ Α Π Α Ν Η Σ
Τ Ο Τ ' Τ Ι Μ Ι Ω Τ Α Τ Ο Τ , Κ Α Ι Ε Γ Γ Ε Ν Ε Σ Τ Α Τ Ο Τ Κ Τ Ρ Ι Ο Τ Κ Τ Ρ Ι Ο Τ
Γ Ω Α Ν Ν Ο Υ Κ Α Ν Ν Α .
Π Ρ Ο Σ Ω Φ Ε Λ Ε Ι Α Ν Τ Ω Ν Ε Ν Ι Π Τ Χ Α Ν Ο Ν Τ Ω Ν .

α ψ π γ . Ε Ν Ε Τ Ι Η Σ Ι . 1783 .
Π Α Ρ Α Α Ν Τ Ω Ν Ι Ω , Τ Ω Β Ο Ρ Τ Ο Λ Ι .
CON LICENZA DE SUPERIORI, E PRIVILEGIO.

Το ξέφυλλον της 4' εκδόσεως .—

Εἰς δόξαν

Πατρὸς, Υἱῶ, καὶ Ἀγίῳ Πνεύματι, τῷ ἑνὸς Θεῷ.

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

Συμβουλευτικὸν, περὶ Φυλακῆς τῶν πέντε Αἰσθήσεων, τῆς τε Φαντασίας, καὶ τῆς τῷ Νοῦς, καὶ Καρδίας. Καὶ περὶ τῷ, ποῖαί εἰσιν αἱ πνευματικαί, καὶ οἰκεῖται τῷ Νοῦς ἡδοναί.

Συντεθέν μὲν πρότερον, καὶ ἐπιδιορθωθέν ὕστερον, παρὰ τῷ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστῳ

ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ.

Ἀγορεύει

Νῦν δὲ Πρώτον Τύποις ἐκδοθέν, διὰ φιλοτίμου δαπάνης, τῷ Πανιερωτάτῳ, Ἐξογιματάτῳ τε, καὶ Θεοπροβλήτῳ Μητροπολίτῳ, ἁγίῳ, Πρώτῳ μὲν Εὐρίστῳ, νῦν δὲ, Ἰωαννίνων.

κυρία κυρία

ΙΕΡΟΘΕΟΥ

τῷ Ναξίῳ, ἥτινος χάριν καὶ συνετέθη.

Προστέθη δὲ παρ' αὐτῷ, καὶ τὸ Σχῆμα τῆς καρδίας τῷ ἀνθρώπῳ. Τὸ Θαῦμα τῆς ἐπὶ τῆς Σταυρώσεως τῷ Κυρίῳ γενομένης ὑπερφυσικῆς Ἐκλείψεως τῷ Ἠλίῳ.

Τὸ Ἡρωϊκὸν Εὐαγγέλιον τῷ Ἑσπερινῷ τῷ Πάσχα. Καὶ ἀπολογία τις ὑπὲρ τῷ ἐν τῷ Βιβλίῳ τῷ ἀοράτῳ Πολέμῳ κειμένῳ σημειώματος

περὶ τῆς

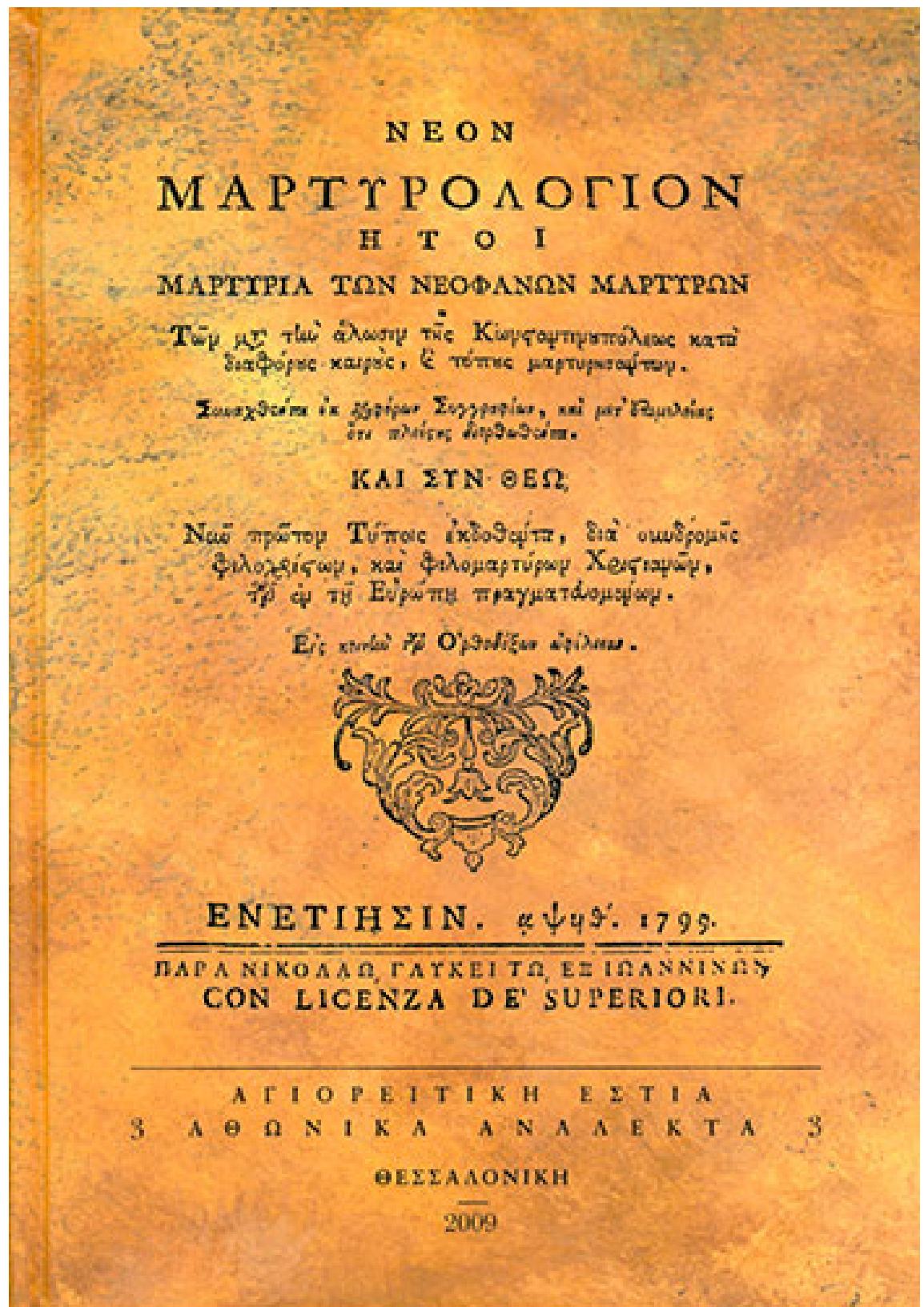
ΚΥΡΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.

Εἰς κοινὴν τῶν Ὁρθοδόξων ἀπάντων ὠφέλειαν.

Ἐπιστάτῳ τῷ Ἀρχιμανδρίτῳ

ΑΝΘΙΜΟΥ ΓΑΖΗ.

1801. α. ω. α.

ΒΙΒΛΙΟΝ
ΨΥΧΩΦΕΛΕΣΤΑΤΟΝ
ΚΑΛΟΤΜΕΝΟΝ
Α'ΟΡΑΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ
ΣΤΗΝΤΕΘΕΝ ΜΕΝ ΠΡΓΝ,
ΠΑΡΑ'ΤΙΝΟΣ ΣΟΦΟΥ' Α'ΝΔΡΟΣ,
ΚΑΛΩΠΙΣΘΕ'Ν ΔΕ' ΝΥ'Ν,
Καὶ διορθωθεὶ μετ' πολλῆς ἐπιμελείας
ΠΑΡΑ' ΤΟΙΣ ΟΥΙΟΤΑΤΟΙΣ Ε'Ν ΜΟΝΑΧΟΙΣ
Ε'Ν ΡΙΟΤ
ΜΝΙΚΟΔΗΜΟΥ.
Ε'Ν Ω'

Προστίθεται αὖτ' αὖτ' ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου καὶ ἀλφά-
βητου ἐν εἰδίᾳ ὡς καὶ ἐν τῇ Κύριε ἡμῶν
Γαβρὴλ Χειρὶ καλλιγραφικαὶ καὶ ἀγίαται.
Νυνὶ πρῶτον τύποις ἐκδοθεὶς, εἰς κοινὴν
τῶν Οὐδοδόξων ἀφέλειαται.

8545. Ε'Ν - ΓΙ Η ΣΙ. 1796.
Εν τῇ
Νο
CON
DE SUPERIOR I.

Α. ΣΤ. ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ

ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ ΤΡΟΣ ΤΙΟΥ
ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΘΕΟΥ.

ΒΙΒΛΟΣ ΤΩΝΤΙ ΨΥΧΟΦΕΛΕΣΤΑΤΗ
ΚΑΛΟΥΜΕΝΗ

ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ.

ΔΙΑΜΟΙΡΑΣΜΕΝΑ ΕΙΣ ΜΕΛΕΤΑΣ, ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ,
ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ.

Α' περ' αποδείκναις ὅτι πλείους, καὶ ἀφαιρέσει, καὶ ἀλλοιώσει
καλλωπιδούται, καὶ μετ' ὑπερβολῆς διορθοῦνται, καὶ Σημεῖωσι
ἐκφόροις κατηλαϊδούται ὡς τὴν Οὐσιολογικῶν ἐν Μοναχῶν

ΚΥΡΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ.

ΝΥΝ ΠΡΩΤΟΝ

Τύπρις Ξερόδοτος διὰ φιλοτίμης δαπάνης, καὶ πειθείας
ἐπιστάτης τῆς τυπωτῆς, καὶ χειρουργικῶν

ΚΥΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΡΤΤΖΙΩΤΟΥ

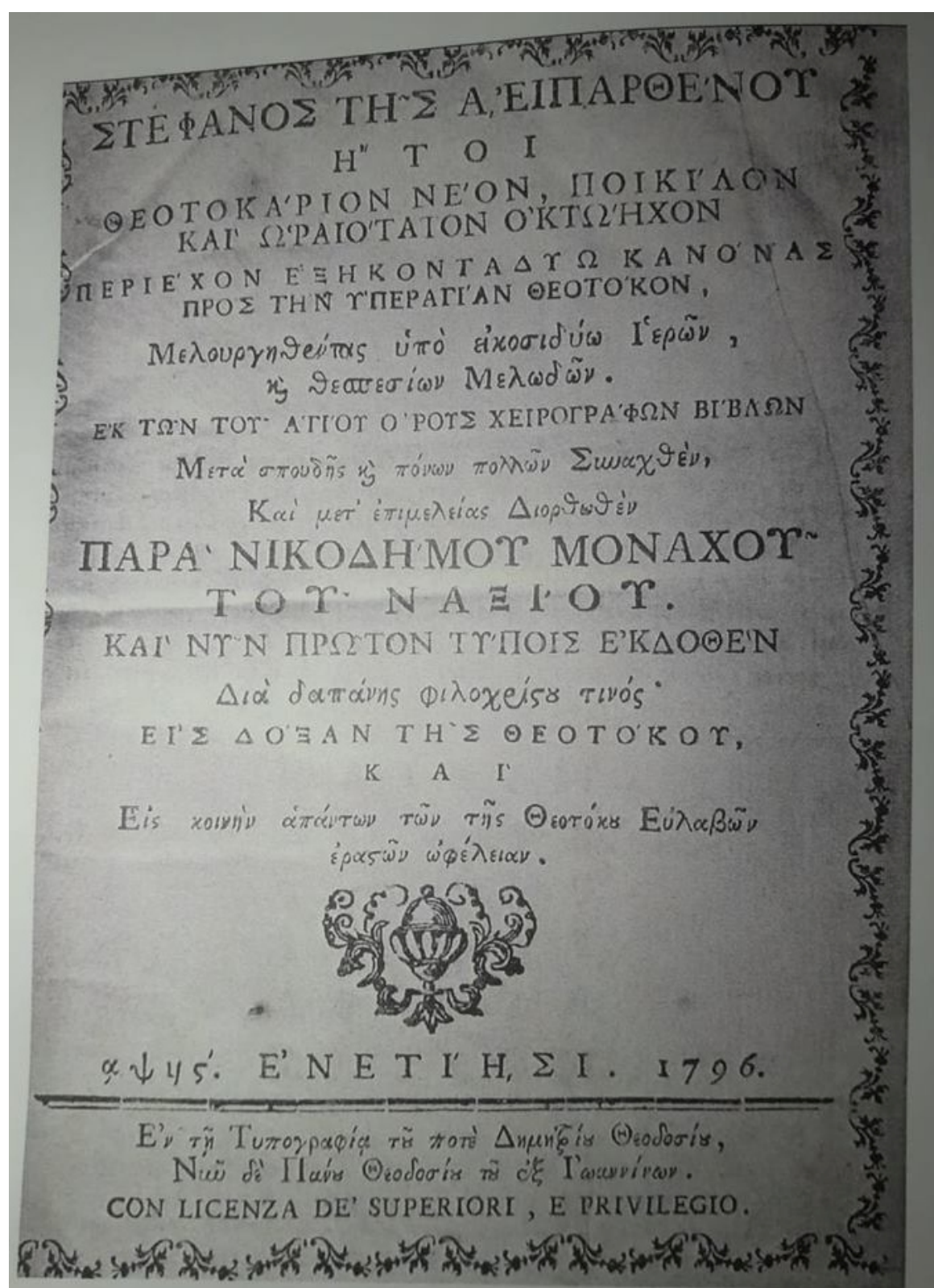
ΤΟΥ ΕΚ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ.

Εἰς κοινὴν ἀπάντων τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν ἀφέλκεται
καὶ σφραγίζεται.

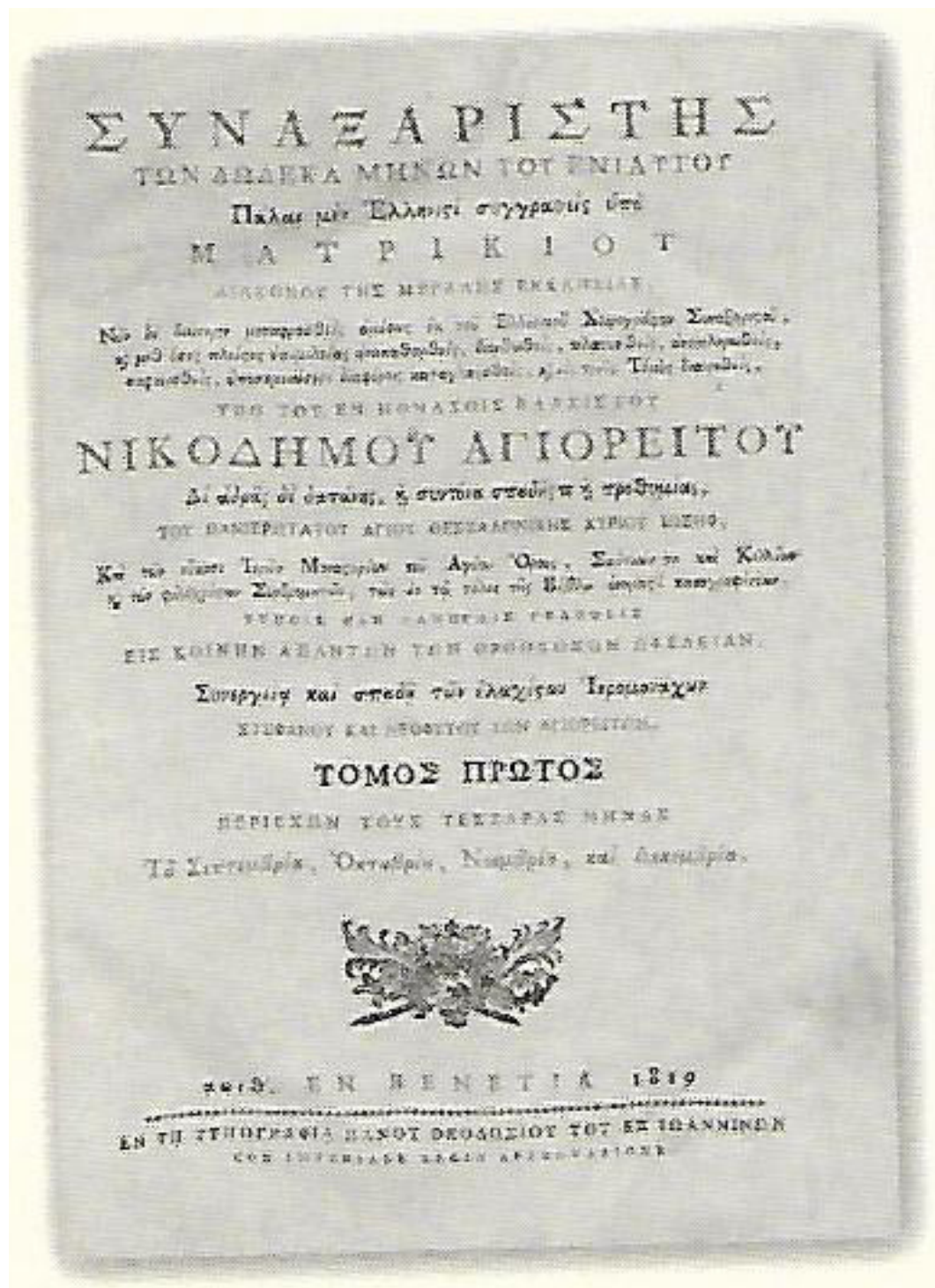
ΕΝ ΕΤΗ ΣΙΝ, 1800. ε.ώ.

ΠΑΡΑ ΝΙΚΟΛΑΩ ΓΑΤΚΕΙ ΤΩ ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.

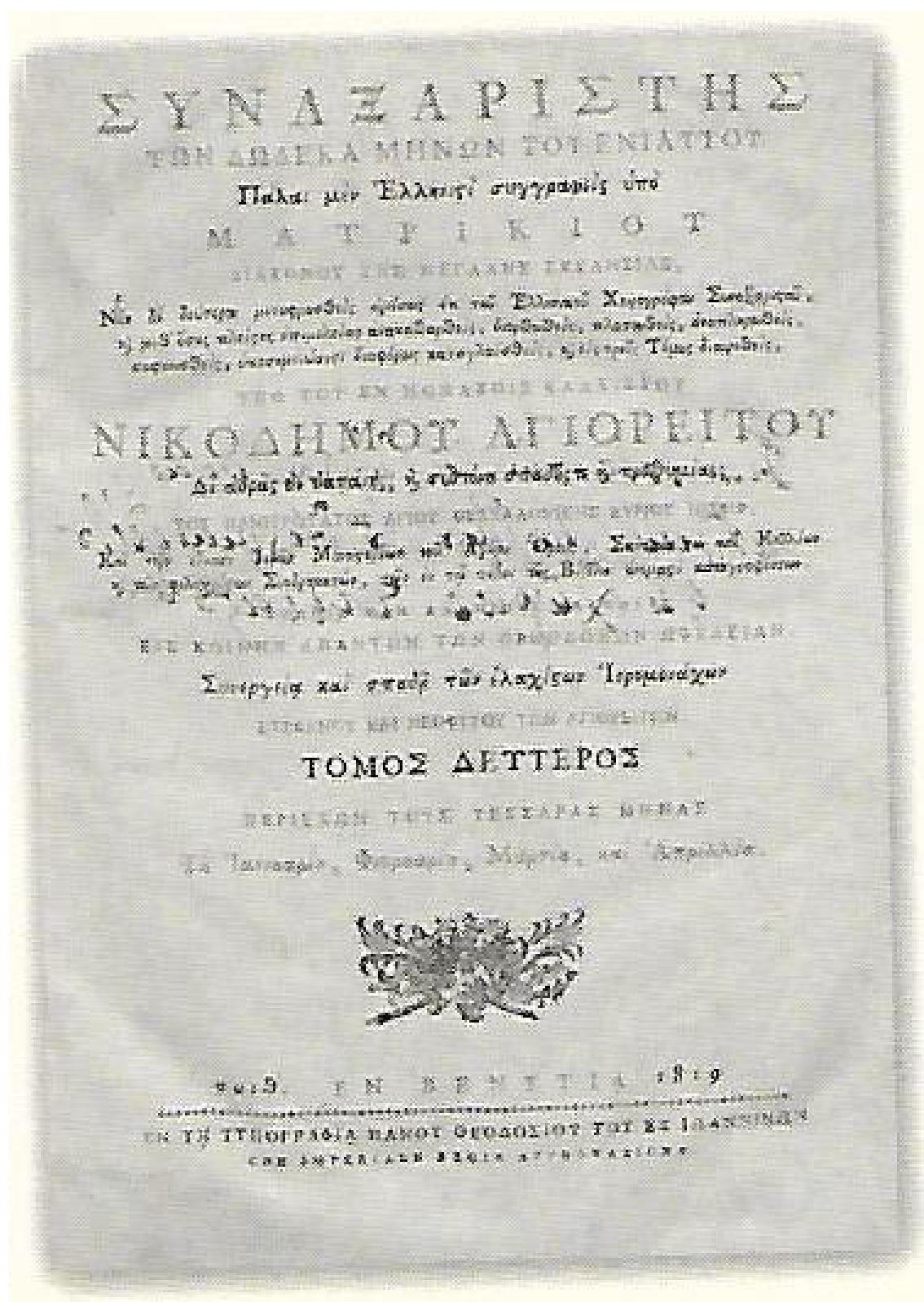
Ο Ν Ι Κ Ο Τ Ε Ν Ζ Α Δ Ε Σ Ο Υ Ρ Ε Ρ Ι Ο Ρ Ε

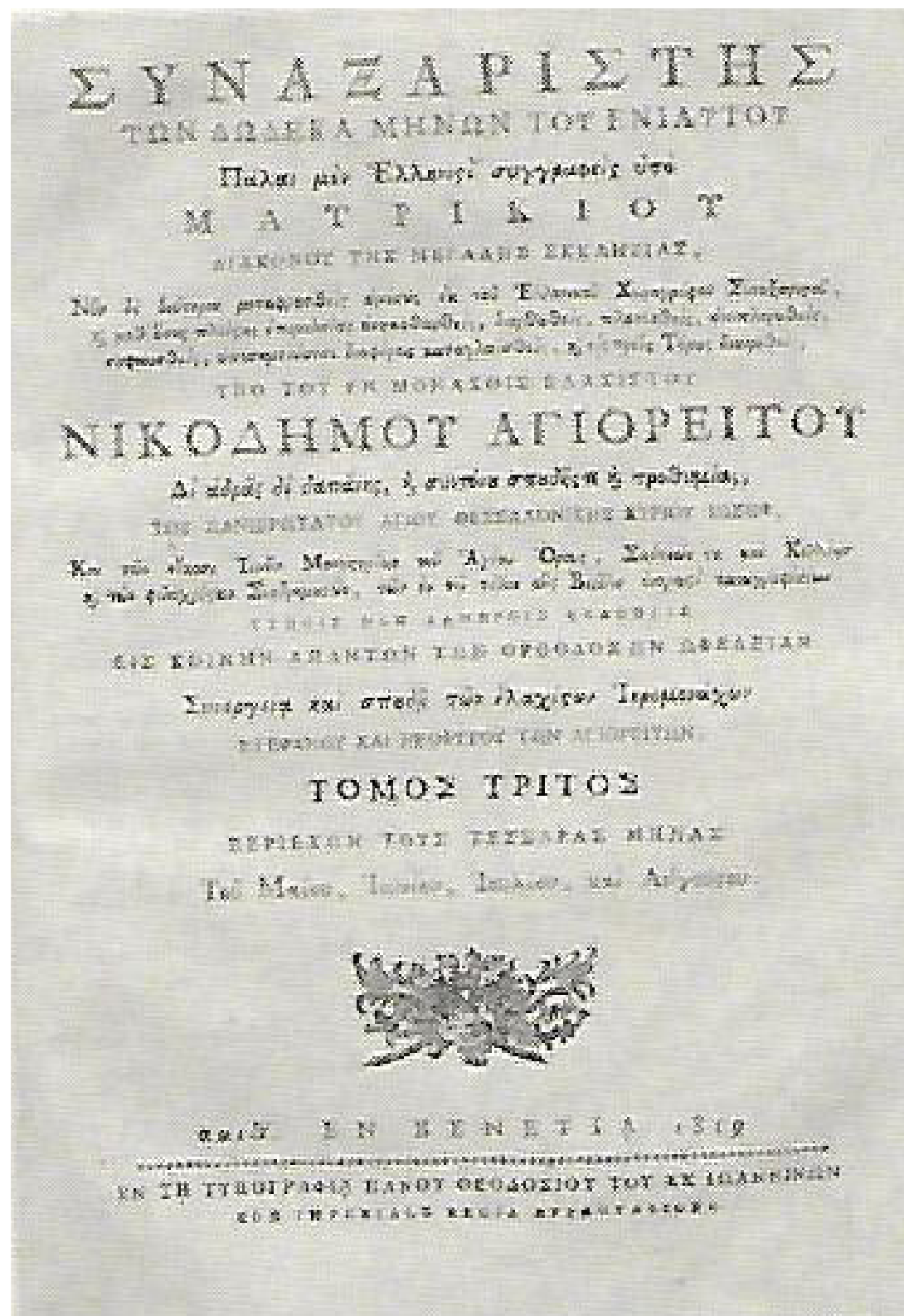

Α. Η. ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ (ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ)

ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ (ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ)

ΕΙΣ ΔΟΣΑΝ ΤΡΟΣ ΤΙΟΥ
ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΘΕΟΥ.

ΒΙΒΛΟΣ ΤΩΝΤΙ ΦΥΧΩΦΕΛΕΣΤΑΤΗ
ΚΑΛΟΤΜΕΝΗ

ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ.
ΔΙΑΜΟΙΡΑΣΜΕΝΑ ΕΙΣ ΜΕΛΕΤΑΣ, ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ,
ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ.

Ἄπερ προδύκαις ὅτι πλείταις, καὶ ἀφαιρίσει, καὶ ἀλλοιώσει
καλλωπιδούται, καὶ μετ' ὑψηλείας διορθούται, καὶ Σημεύματα
ἑξέφοις καταγλαῖδονται ὡς τὰ Ὀσιολογιαῖα ἐν Μοναχοῖς

ΚΥΡΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ.
ΝΥΝ ΠΡΩΤΟΝ

Τύποις ἑξεδόθησαν διὰ φιλοτίμου δαπάνης, καὶ πειθείας
ἐπιστάτης τῆς τυποτάτης, καὶ χειροποιήτων

ΚΥΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΡΤΤΖΙΩΤΟΥ
ΤΟΥ ΕΚ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ.

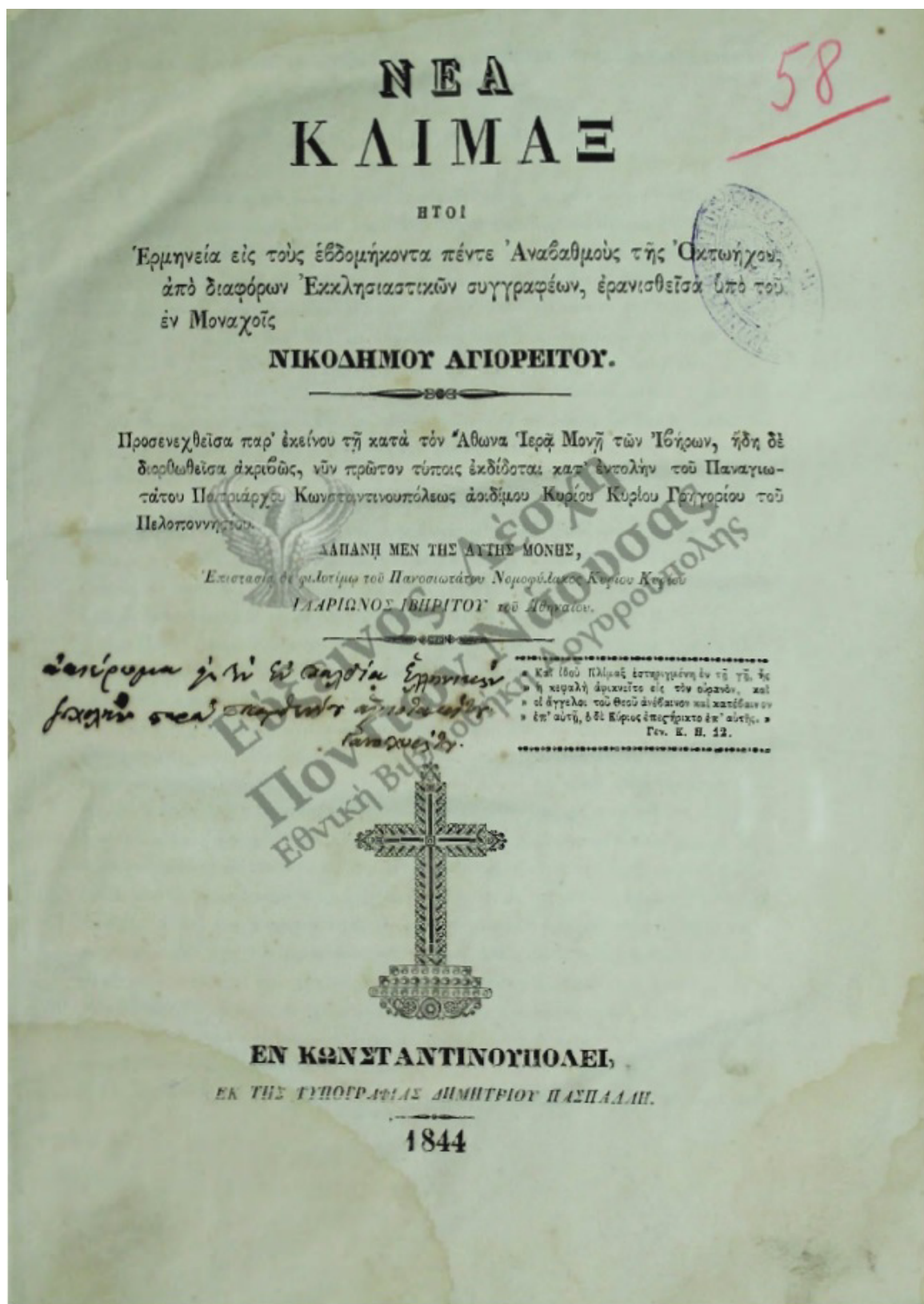
Εἰς κοινὴν ἀπάντησιν ὡς Ὁρθόδοξων Χριστιανῶν ἀφέλεια
καὶ σπουδή.

ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ, 1800. α. α.

ΠΑΡΑ ΝΙΚΟΛΑΩ ΓΑΤΚΕΙ ΤΩ ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.

NON MICENZA D' E. S. U. P. E. R. I. O. R. T.

ΤΙΜΗ ΠΟΛΥΤΗ
ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΨΥΧΩΦΕΛΕΣΤΑΤΟΝ
ΔΙΗΡΗΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΤΡΙΑ ΜΕΡΗ.

Ω Ν

ΤΟ ΜΕΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΕΡΙΕΧΕΙ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΣΥΝΤΟΜΟΝ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗΝ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΝ, ΠΩΣ ΝΑ
ΕΞΟΜΟΛΟΓΗ ΜΕ ΚΑΡΠΟΝ.

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΟΥΣ ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΤΟΥ ΝΗΣΤΕΥΤΟΥ ΑΚΡΙΒΩΣ ΕΞΗΓΗΜΕΝΟΥΣ,
ΜΕΤΑ ΚΑΙ ΤΙΝΩΝ ΑΛΛΩΝ ΑΝΑΓΚΑΙΩΝ.

ΤΟ ΔΕ ΤΡΙΤΟΝ.

ΣΥΜΒΟΥΛΗΝ ΓΛΑΦΥΡΑΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΝ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΕΤΑΝΟΟΥΝΤΑ, ΠΩΣ ΝΑ
ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΤΑΙ ΚΑΘΩΣ ΠΡΕΠΕΙ.

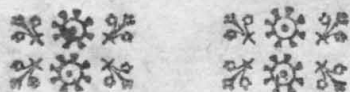
ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΣΥΝΕΡΑΝΙΣΘΕΝ,
ΚΑΙ ΕΙΣ ΑΡΙΣΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΑΧΘΕΝ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΔΟΓΙΩΤΑΤΟΥ

ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ ΚΥΡΙΟΥ

ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ.

Κ Α Ι Ν Τ Ν

ΠΡΩΤΟΝ ΤΥΠΟΙΣ ΕΚΔΟΘΕΝ, ΕΙΣ ΚΟΙΝΗΝ
ΤΩΝ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΝΤΩΝ ΩΦΕΛΕΙΑΝ.

α Ϛ γ δ. ΕΝΕΤΙΗΣΙ, 1794.

Παρά Νικολάω Γλυκεῖ τῷ ξ Γωαρύνῳ.
Con Licenza de' Superiori.

Α. ΙΒ. ΧΡΗΣΤΟΗΘΕΙΑ

BIBAIION KALOUTMENON

ΧΡΗΣΤΟΗΘΕΙΑ

ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ,

Περιέχουσα Λόγους ψυχωφελεστάτους δεκατρεῖς, ρυθμιζομένας ἐπὶ τὸ βέλτιον τὰ κακὰ ἢ θη τῶν Χριστιανῶν. Πρὸς δὲ, ἔτι τὰς κυριωτέρας Ἐντολὰς τῆς Παλαιᾶς, ἔτι Νέας Διαθήκης.

ΦΙΛΟΠΟΝΗΘΕΙΣΑ ΜΕΝ

ΠΑΡΑ ΤΟΥΤ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ ΕΛΑΧΙΣΤΟΥ

ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ.

Νυν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα

ΣΠΟΤΑΔΗ ΣΥΝΤΟΝΩ, ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗ ΦΙΛΟΤΙΜΩ

ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ,

ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, ΚΤΗΡΙΟΥ ΙΕΡΟΘΕΟΥ,

Εἰς κοινὴν ἀπαύτην τῷ Ὁρθόδοξῳ ὠφέλειαν.

ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. 1803.

Ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ Νικολάου Γλυκὺ τῷ υἱῷ Γεωργίου.

Con approvazione.

**Β. ΤΑ ΕΞΩΦΥΛΛΑ (ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΙΤΛΟΥ) ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΠΟΥ
ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΡΓΑΣΙΑ**

Β. Α. ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

ΤΩΝ

ΙΕΡΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ

ΣΥΝΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ

ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΕΝ Ή

ΔΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΑΞΙΝ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΝ ΗΘΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Ο ΝΟΥΣ ΚΑΘΑΙΡΕΤΑΙ, ΦΩΤΙΖΕΤΑΙ ΚΑΙ ΤΕΛΕΙΟΥΤΑΙ

καὶ εἰς ἣν προσετέθησαν τὰ ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεως
ἐλλείποντα κεφάλαια τοῦ μακαρίου Πατριάρχου Καλλίστου

ΝΥΝ ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΤΟΜΟΣ Α΄

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΑΣΤΗΡ",
Α. Α. & Ε. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ 10 - ΑΘΗΝΑΙ

,α ρ ο δ'

ΕΥΕΡΓΕΤΙΝΟΣ ἦτοι ΣΥΝΑΓΩΓΗ

ΤΩΝ ΘΕΟΦΘΟΓΩΝ ΡΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΩΝ

ΤΩΝ ΘΕΟΦΟΡΩΝ Κ' ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ἀπὸ πάσης Γραφῆς θεοπνεύτου συναρροισθεῖσα

ΟΙΚΕΙΩΣ ΤΕ Κ' ΠΡΟΣΦΟΡΩΣ Ἐκτεθεῖσα ΠΑΡΑ

ΠΑΥΛΟ Τῷ ὉΣΙΩΤΑΤΙ ΜΟΝΑΧῷ

καὶ κητόρος Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοδίκης τῆς Εὐεργετίδος

ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΙΝῷ ΕΠΙΚΑΛΥΜΕΝῷ

Ἐκδομένη τὸ πρῶτον μετὰ πλήρους ἐρμηνείας εἰς τὴν
ἑλληνικὴν τῶν ἐμπεριεχομένων κειμένων καὶ
πεπλατυσμένη διὰ πλείστον ὑπομνημάτων:

ἘΚΔΟΣΙΣ ἙΚΤΗ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ἘΚΔΙΔΕΤΑΙ

ἀναλώμασι καὶ ἐπιμελείᾳ ὑπὸ τῆς Ἐπισκόπου Οἰνόης

ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΛΑΓΓΗ

ἈΛΛΗΓ' ΑΘΗΝΑΙ 1993

Εἰς δόξαν

Πατρὸς, Υἱῶ, καὶ Ἀγίᾳ Πνεύματος, τῷ ἑνὸς Θεῷ.

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ

Συμβουλευτικὸν, περὶ Φυλακῆς τῶν πέντε Αἰσθήσεων, τῆς τε Φαντασίας, καὶ τῆς τῷ Νοῦς, καὶ Καρδίας. Καὶ περὶ τῶ, ποῖαί εἰσιν αἱ πνευματικαὶ, καὶ οἰκεῖται τῷ Νοῦς ἡδοναί.

Συντεθέν μὲν πρότερον, καὶ ἐπιδιορθωθέν ὕστερον, παρὰ τῷ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστῳ

ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ.

Ἀγαθοεῖτα

Νῦν δὲ Πρώτον Τύποις ἐκδοθέν, διὰ φιλοτίμου δαπάνης, τῷ Πανιερωτάτῳ, Ἐξογιματάτῳ τε, καὶ Θεοπροβλήτῳ Μητροπολίτῳ, ἁγίῳ, Πρώτῳ μὲν Εὐρέτῳ, νῦν δὲ, Ἰωαννίνων.

κυρίῳ κυρίῳ

ΙΕΡΟΘΕΟΟΥ

τῷ Ναξίῳ, ἥτινος χάριν καὶ συνετέθη.

Προσετέθη δὲ παρ' αὐτῷ, καὶ τὸ Σχῆμα τῆς καρδίας τῷ ἀνθρώπῳ. Τὸ Θαῦμα τῆς ἐπὶ τῆς Σταυρώσεως τῷ Κυρίῳ γενομένης ὑπερφυσικῆς Ἐκλείψεως τῷ Ἠλίῳ.

Τὸ Ἡρωϊκὸν Εὐαγγέλιον τῷ Ἐσπερινῷ τῷ Πάσχᾳ. Καὶ ἀπολογία τις ὑπὲρ τῷ ἐν τῷ Βιβλίῳ τῷ ἀοράτῳ Πολέμῳ κειμένῳ σημειώματος

περὶ τῆς

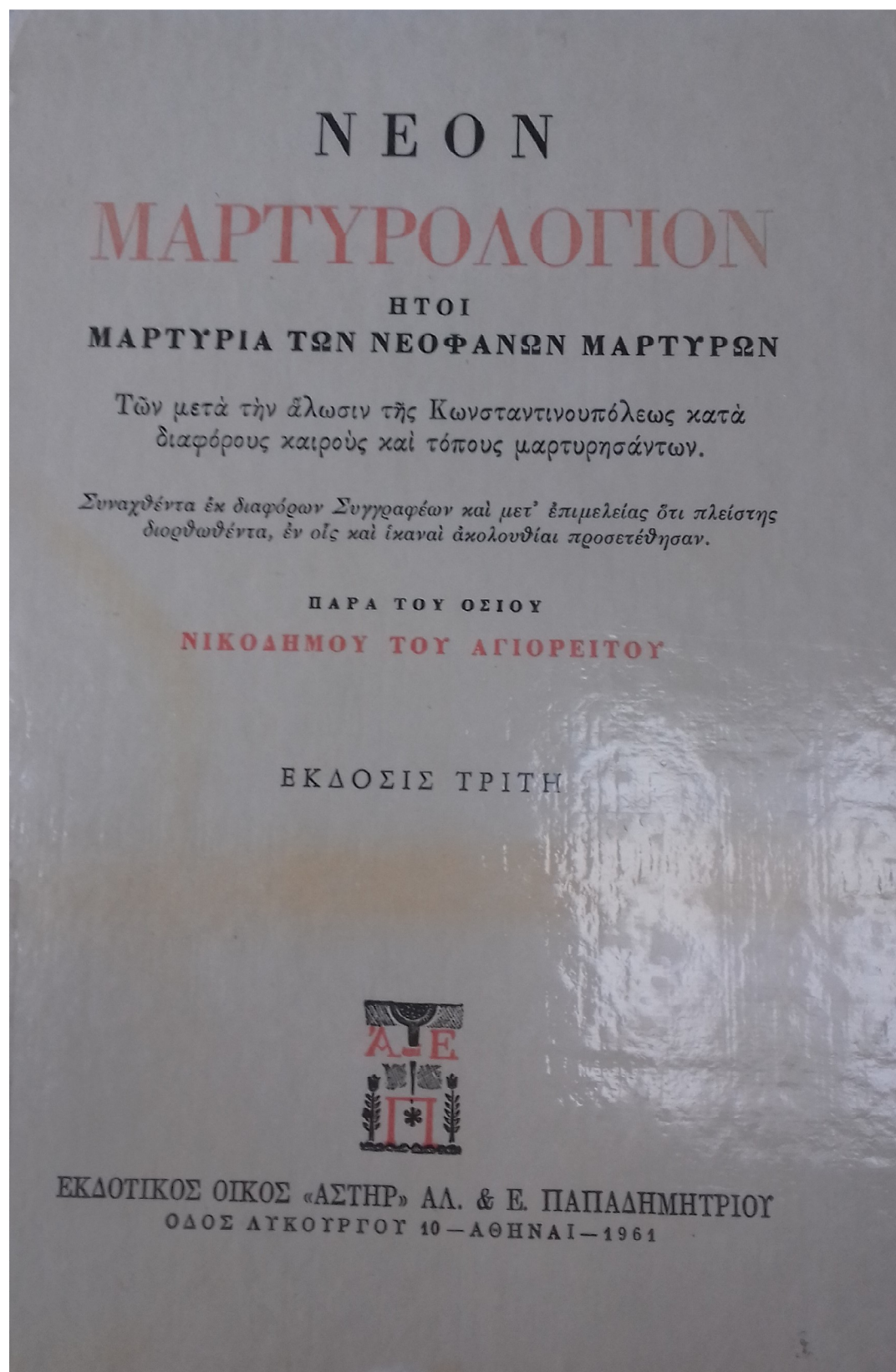
ΚΥΡΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.

Εἰς κοινὴν τῶν Ὁρθοδόξων ἀπάντων ὠφέλειαν.

Ἐπιστάτῳ τῷ Ἀρχιμανδρίτῳ

ΑΝΘΙΜΟΥ ΓΑΖΗ.

Ι 8 0 1. α ω ά.

2
ΒΙΒΛΙΟΝ ΨΥΧΟΦΕΛΕΣΤΑΤΟΝ

ΚΑΛΟΥΜΕΝΟΝ

ΑΟΡΑΤΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΣΥΝΤΕΘΕΝ ΜΕΝ ΠΡΙΝ,

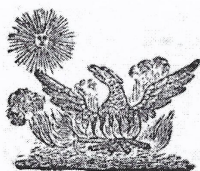
ΠΑΡΑ ΤΙΝΟΣ ΣΟΦΟΥ ΑΝΔΡΟΣ,

ΚΑΛΩΠΙΣΘΕΝ ΔΕ, ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΘΕΝ ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΟΣΙΩΤΑΤΟΥ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ

ΚΥΡΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

ΕΝ Ο ΠΡΟΣΕΤΕΘΗΣΑΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΕΤΧΑΙ ΚΑΤΑ ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ ΕΝ ΕΙΔΕΙ
ΟΙΚΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΗΜΩΝ ΗΙΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ΚΑΤΑΝΤΚΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΩΡΑΙΑΙ.

ΝΕΑ ΕΚΔΟΣΙΣ.

ΒΕΝΕΤΙΑ

ΕΚ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ο ΦΩΝΙΣ

1870

Digitized by Google

ΕΙΣ ΔΟΣΑΝ ΤΡΟΣ ΤΙΟΥ
ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΘΕΟΥ.

ΒΙΒΛΟΣ ΤΩΝΤΙ ΦΥΧΩΦΕΛΕΣΤΑΤΗ

ΚΑΛΟΤΜΕΝΗ

ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ.

ΔΙΑΜΟΙΡΑΣΜΕΝΑ ΕΙΣ ΜΕΛΕΤΑΣ, ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ,

ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ.

Α' περ' αφοδῆκαις ὅτι πλείταις, καὶ ἀφαιρέσει, καὶ ἀλλοιώσει
καλλωπιδούται, καὶ μετ' ὀπμηλείας διαρθεύεται, καὶ Σημεῖωμασι
ἐσφόροις καταγλαϊδούται ὡς τὸ Ὄσιολογικαὶς ἐν Μοναχοῖς

ΚΥΡΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ.

ΝΥΝ ΠΡΩΤΟΝ

Τύπρις ἑξεδόθησαν διὰ φιλοτίμου δαπάνης, καὶ πειθαίας
ἐπιστάτας τῶν τιμωτάτων, καὶ χειρωνακικωτάτων

ΚΥΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΡΤΤΖΙΩΤΟΥ

ΤΟΥ ΕΚ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ.

Εἰς κοινὴν ἀπάντων τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν ἀφέλκεται,
καὶ σωτηρίαν.

ΕΝ ΕΤΙΗΣΙΝ, 1800. α. ω.

ΠΑΡΑ ΝΙΚΟΛΑΩ ΓΑΥΚΕΙ ΤΩ ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.

JOHN WILKINSON & CO. LONDON. SUPERIOR

PRINTED BY
J. WILKINSON

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΤΗΣ ΔΕΗΛΑΡΘΕΝΟΥ

ΗΤΟΙ

ΘΕΟΤΟΚΑΡΙΟΝ

ΝΕΟΝ ΠΟΙΚΙΛΟΝ ΚΑΙ ΩΡΑΙΟΤΑΤΟΝ ΟΚΤΩΗΧΟΝ.

ΠΕΡΙΕΧΟΝ ΕΞΗΚΟΝΤΑΔΥΟ ΚΑΝΟΝΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΥΠΕΡΑΓΙΑΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ

Μελοσχηθέντας ὑπὸ εἰκοσιδύο ἱερῶν καὶ θεσπεσίων Μελωδῶν ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Ὁρους
χειρογράφων βιβλίων, μετὰ σπουδῆς καὶ πόνων πολλῶν συναχθέν, καὶ μετ' ἐπιμελείας διο-
ρθέν ἐξεδόθη παρὰ ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ τοῦ ΝΑΞΙΟΥ.

Ἦδη δὲ τὸ δεύτερον μετ' ἐπιστάσεως πολλῆς ἐπιδιορθωθὲν κατὰ τὰ τυπογραφικὰ σφάλματα

ΥΠΟ ΔΕ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΠΙΚΡΙΘΕΝ

ΕΞΕΔΟΘΗ

ΥΠΟ

Γ. ΜΟΥΣΑΙΟΥ.

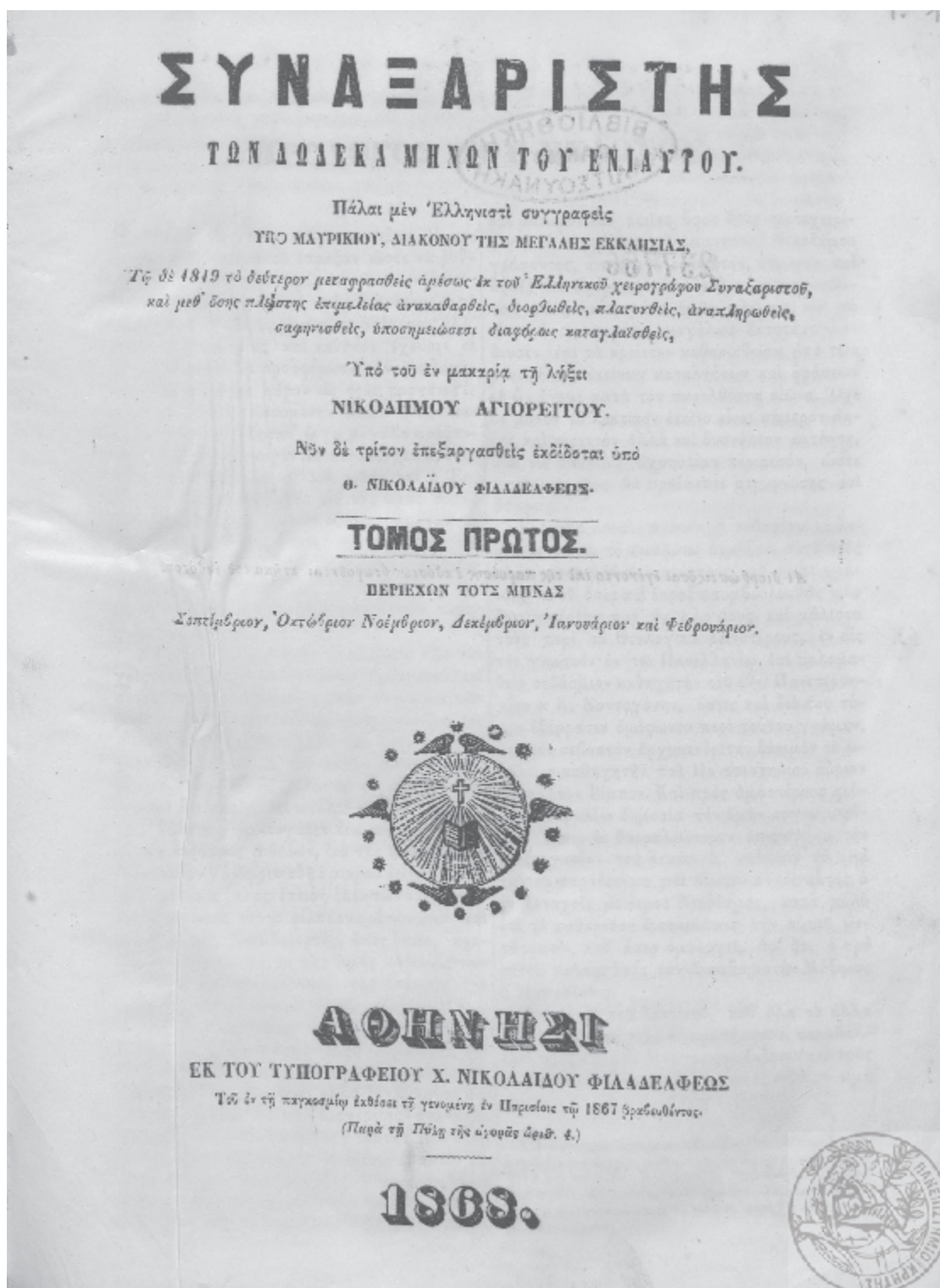

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.

ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ.

1849

Β. Η. ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ (ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ)

ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ (ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ)

ΣΥΝΑΞΑΡΙΣΤΗΣ

ΤΩΝ ΔΟΔΕΚΑ ΜΗΧΩΝ ΤΟΥ ΕΝΙΑΥΤΟΥ.

Πάσαι μὲν Ἑλληνικαὶ συγγράμμαι
ΥΠΟ ΜΑΥΡΙΚΙΟΥ, ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,

Ἐπειὰ δὲ μεταφρασθεὶς ὁμολογῶς ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ χειρογράφου Συνταξιολογῶ, καὶ μεθ' ὧν
πλείους ἐκμηλύνει ἀνακαθαρθεὶς, δευδοθεὶς, πλατυθεὶς, ἀναπληρωθεὶς, συνη-
νωθεὶς, ἐποπτητικῶς διαφθερῶς καταρτυθεὶς,

ὑπὸ τοῦ ἐν μακκρίῳ τῇ λήξει
ΝΙΚΟΛΑΙΟΥ ΑΓΙΟΡΕΚΤΟΥ.

Ἡ δὲ τρίτην ἐπεξεργασθεὶς, ἐκδίδεται ὑπὸ
Θ. ΝΙΚΟΛΑΪΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΠΕΡΙΕΧΩΝ ΤΟΥΣ ΜΗΝΑΣ

Μάρτιον, Ἀπρίλιον, Μάιον, Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον.

ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. ΝΙΚΟΛΑΪΟΥ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

Τὸ ἐν τῇ παρακατωτέρῳ ἐκδόσει τῇ γενομένη ἐν Παρισίῳ τῇ 1867 βραβευμένη.

(Παρά τῃ Πίλῳ τῆς ἐργασίας ἀριθ. 8.)

1868.

ΕΟΡΤΟΔΡΟΜΙΟΝ

Η Τ Ο Ι

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΣΜΑΤΙΚΟΥΣ ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΩΝ ΔΕΣΠΟΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ.

Συνερανισθέν ἐκ διαφόρων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, πλουτισθέν με πολλὰς
σημειώσεις, καὶ συντεθέν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν

Τ Π Ο

ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ ΕΛΑΧΙΣΤΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ.

Νῦν δὲ τὸ πρῶτον ἐκδίδεται δαπάνῃ μὲν τῶν καταγεγραμμένων φιλοτίμων
συνδρομιτῶν, διὰ σπουδῆς, πόνου καὶ μακρᾶς ἀποδημίας

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΦΥΤΟΥ

ΤΩΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΜΕΓΙΣΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ
ΤΩΝ ΕΠΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΚΟΥΡΤΑΙΩΝ.

Ἐπιστάσι δὲ φιλοπόνῳ τε καὶ φιλογεεῖ

ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Πρώην Δαλματίας κτλ. κτλ.

ΚΤΡΙΟΥ

ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΥ ΚΡΑΛΙΔΟΥ

Διορθώσει δὲ ἀκριβεῖ καὶ πολυπόνῳ

ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΟΥ ΦΙΔΙΠΠΙΔΟΥ.

ΠΡΟΣ ΩΦΕΛΕΙΑΝ ΤΩΝ ΑΠΛΟΤΕΤΕΡΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ.

ΕΝ ΒΕΝΕΤΙΑ.

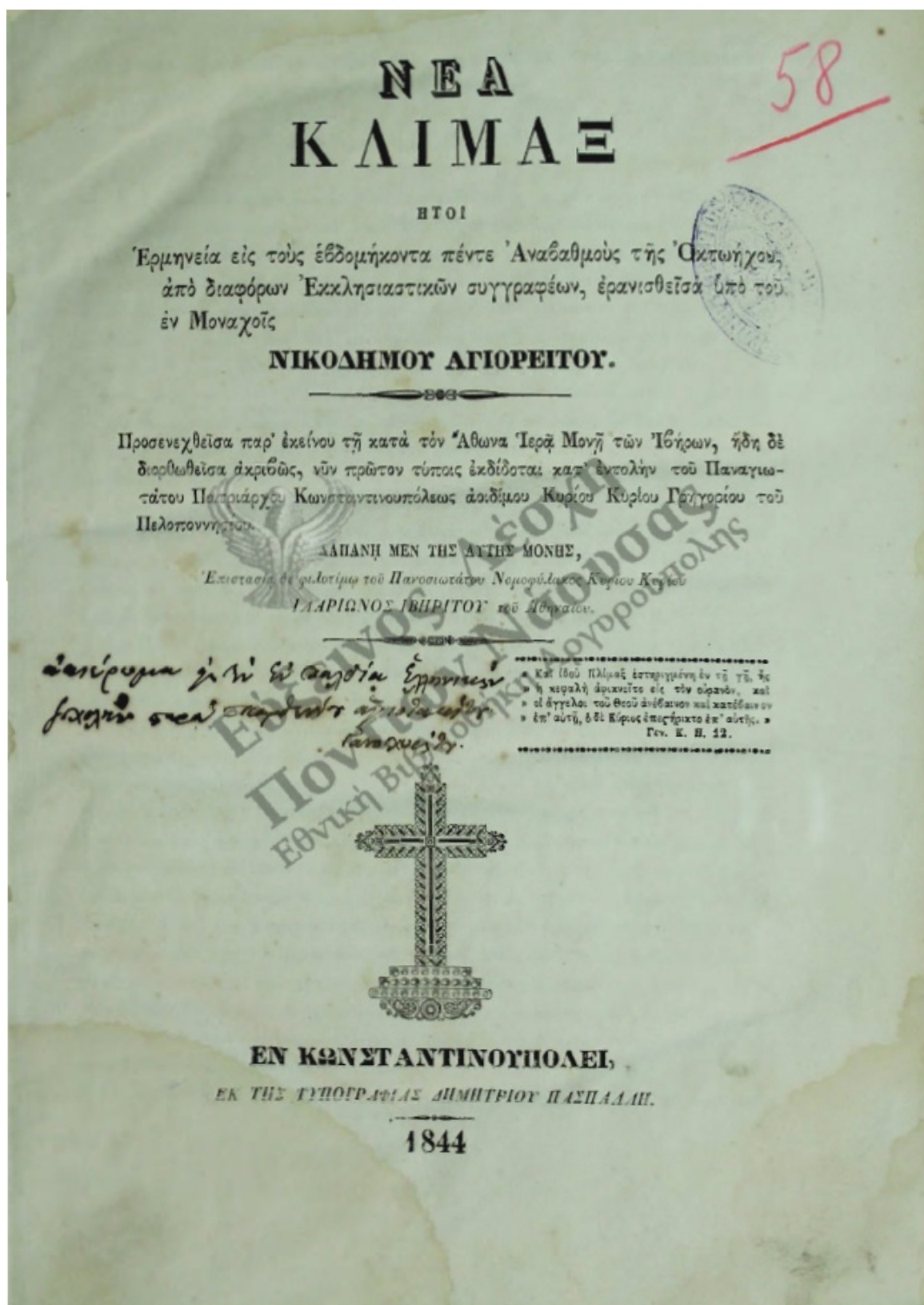
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΑΤΚ.

1836.

ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ

1836

ΒΙΒΛΙΟΝ ΨΥΧΩΦΕΛΕΣΤΑΤΟΝ
ΔΙΗΡΗΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΤΡΙΑ ΜΕΡΗ.

Ω Ν

ΤΟ ΜΕΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΕΡΙΕΧΕΙ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΣΥΝΤΟΜΟΝ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗΝ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΝ, ΠΩΣ ΝΑ
ΕΞΟΜΟΛΟΓΗ ΜΕ ΚΑΡΠΟΝ.

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΟΥΣ ΚΑΝΟΝΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΤΟΥ ΝΗΣΕΤΟΥ ΑΚΡΙΒΩΣ ΕΞΗΓΗΜΕΝΟΥΣ,
ΜΕΤΑ ΚΑΙ ΤΙΝΩΝ ΑΛΛΩΝ ΑΝΑΓΚΑΙΩΝ.

ΤΟ ΔΕ ΤΡΙΤΟΝ.

ΣΥΜΒΟΥΛΗΝ ΓΛΑΦΥΡΑΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΝ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΕΤΑΝΟΟΥΝΤΑ, ΠΩΣ ΝΑ
ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΤΑΙ ΚΑΘΩΣ ΠΡΕΠΕΙ.

ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΣΥΝΕΡΑΝΙΣΘΕΝ,
ΚΑΙ ΕΙΣ ΑΡΙΣΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΑΧΘΕΝ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΔΟΓΙΩΤΑΤΟΥ

ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ ΚΥΡΙΟΥ

ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ.

Κ Α Ι Ν Τ Ν

ΠΡΩΤΟΝ ΤΥΠΟΙΣ ΕΚΔΟΘΕΝ, ΕΙΣ ΚΟΙΝΗΝ
ΤΩΝ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΝΤΩΝ ΩΦΕΛΕΙΑΝ.

α. ς. δ. ΕΝΕΤΙΗΣΙ, 1794.

Παρά Νικολάω Γλυκεῖ τῷ Ἐξ Ἰωαννίνων.

Con Licenza de' Superiori.

Β. ΙΒ. ΧΡΗΣΤΟΗΘΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΚΑΛΟΤΜΕΝΟΝ

ΧΡΗΣΤΟΗΘΕΙΑ

ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ,

Περιέχουσα Λόγους ψυχωφελεστάτους δεκατρεῖς, ρυθμιζομένης ἐπὶ τὸ βέλτιον τὰ κακὰ ἡθῆ τῶν Χριστιανῶν. Πρὸς δὲ, ἔτι τὰς κυριωτέρας Ἐντολὰς τῆς Παλαιᾶς, ἔτι Νέας Διαθήκης.

ΦΙΛΟΠΟΝΗΘΕΪΣΑ ΜΕΝ

ΠΑΡΑ ΤΟΥΤ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ ΕΛΑΧΙΣΤΟΥ

ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ.

Νυν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα

ΣΠΟΤΔΗ ΣΥΝΤΟΝΩ, ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗ ΦΙΛΟΤΙΜΩ

ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ,

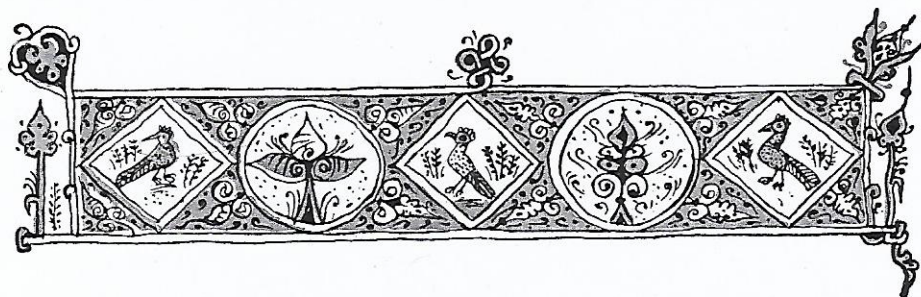
ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, ΚΥΡΙΟΥ ΙΕΡΟΘΕΟΥ,

Εἰς κοινὴν ἀπαύτων τῆς Ὁρθοδόξου ὡφέλειαν.

ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. 1803.

Ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ Νικολάου Γλυκὺ τῆς ὁξ Γωαμνίμων.

Con approvazione.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΑΝ ΒΙΒΛΟΝ*

✠ εός, ἡ μακαρία Φύσις, ἡ ὑπερτε-
λῆς τελειότης, ἡ πάντων τῶν ἀ-
γαθῶν καὶ καλῶν Ποιητικὴ Ἀρ-
χή ὑπεράγαθος καὶ ὑπέρκαλλος·
ἐξ αἰδίου προορίσας κατὰ τὴν
θεαρχικὴν αὐτοῦ ιδέαν θεῶσαι τὸν
ἄνθρωπον, καὶ τοῦτον περὶ αὐτοῦ ἀπ’
ἀρχῆς ἐν ἑαυτῷ προηγουμένως θεὸς
τὸν σκοπόν, ἐν χρόνῳ καθ’ ὃν ἠϋδόκη-
σε τοῦτον δημιουργεῖ. Καὶ παρὰ μὲν
τῆς ὕλης τὸ σῶμα λαβὼν, παρ’ ἑαυτοῦ
δὲ ψυχὴν ἐνθεῖς, οἷόν τινα κόσμον,
μέγαν τῷ πλήθει τῶν δυνάμεων καὶ
τῇ ὑπεροχῇ, ἐν τῷ μικρῷ ἴστησιν· ἐ-
πόπτην τῆς αἰσθητῆς Κτίσεως καὶ μύ-
στην τῆς νοουμένης, κατὰ τὸν πολὺν
ἐν Θεολογίᾳ Γρηγόριον. Καὶ τί γὰρ
ἄλλο, ἀλλ’ ἡ ἀγαλμα τῷ ὄντι καὶ εἰκό-
να θεότευκτον πασῶν χαρίτων ἀνά-
πλεων; Εἰθ’ οὕτω, καὶ τὸν τῆς Ἐντο-
λῆς νόμον αὐτῷ παρασχών, οἷόν τινα
τοῦ Αὐτεξουσίου ἀπόπειραν, ὑποχω-
ρῆσαι τούτῳ τοῦ λοιποῦ δεῖν ἔγνω καί,
ὅ φησιν ὁ Σειράχ, ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν
χειρὶ διαβουλίου αὐτοῦ¹, κατὰ τὸ δο-
κοῦν αὐτῷ ἐλέσθαι τὸ παριστάμενον·
καὶ ἔπαθλον ὥσπερ τῆς τηρηθείσης
παρ’ αὐτοῦ ἐντολῆς, τὴν ἐνυπόστατον
τῆς θεώσεως χάριν κομίσεσθαι Θεὸν
γενόμενον, καὶ τῷ ἀκριφνεστάτῳ φω-
τὶ εἰς αἰῶνας καταστραπτόμενον. Ἀλ-
λὰ γάρ, ὡ τῆς πονηρᾶς τοῦ φθόνου

ἑαδιουργίας! οὐκ ἤνεγκε ταῦτα εἰς ἔρ-
γον προβῆναι ὁ τῆς κακίας ἀρχῆθεν
εἰσηγητής· φθόνον δὲ συλλαβὼν κατὰ
τε τοῦ Πλάστου καὶ πλάσματος, ὡς ὁ
Ἱερὸς φησι Μάξιμος· τοῦ μὲν, ἵνα μὴ
διάδηλος γένηται· ἡ κατ’ ἐνέργειαν πα-
νύμνητος τῆς Ἀγαθότητος δύναμις
θεουργοῦσα τὸν ἄνθρωπον· τοῦ δέ,
ἵνα μὴ τῆς τοιαύτης ὑπερφυοῦς κατὰ
θέωσιν δόξης φανείῃ μέτοχος· δόλῳ δὲ
δόλιος τὸν δαίμονα κατασφισάμενος
ἄνθρωπον, χρηστολόγοις δῆθεν βου-
λαῖς παραβῆναι τὴν θεοποιὸν ἐντολὴν
παρεσκεύασε. Καὶ τῆς θείας δόξης,
φεῦ, τοῦτον ἀποχωρίσας, Ὀλυμπιονί-
κης τις εἶναι ὁ ἀντάρτης ἐδόκει καθ’
ἑαυτόν, ὡς δυνήθεις διακόψαι τῆς
προαιωνίου βουλῆς τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκ-
πλήρωσιν.

Ἐπεὶ δὲ κατὰ τοὺς θείους φάναι
χρησμούς, ἡ ἐπὶ θεώσει τῆς ἀνθρωπί-
νης φύσεως γεγονυῖα βουλὴ τοῦ Θεοῦ
εἰς τὸν αἰῶνα μένει, λογισμοὶ τε τῆς
καρδίας αὐτοῦ εἰς γενεὰν καὶ γενεάν²,
οἱ τῆς Προνοίας, δηλαδή, καὶ Κρίσεως
λόγοι οἱ ἐπὶ τούτονι τείνοντες τὸν σκο-
πόν, κατὰ τε τὸν παρόντα κατὰ τε τὸν
μέλλοντα αἰῶνα ἀμετατρέπτως βεβή-
κασι, κατὰ τὴν τοῦ Ἱεροῦ Μαξίμου
ἀνάπτυξιν. Ἠϋδόκησεν ἐπ’ ἐσχάτων
τῶν ἡμερῶν διὰ σπλάγγνα ἐλέους αὐ-
τοῦ ὁ τοῦ Πατρὸς Θεαρχικώτατος Λό-

* Νικοδήμου Ἀγιορείτου.

1. Σοφ. Σειρ. ιε’, 14.

2. Ψαλμ. 32, 11.

γος, ἀθετῆσαι μὲν τὰς βουλὰς τῶν Ἀρχόντων τοῦ σκότους, περᾶναι δὲ καὶ εἰς ἔργον προαγαγεῖν, ἣν προέθετο βουλὴν ἀρχαίαν τε καὶ ἀληθινήν. Καὶ τοίνυν, εὐδοκία τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σαρκωθείς καὶ τὴν ἡμετέραν ὅλην προσλαβόμενος φύσιν καὶ θεώσας αὐτήν· εἶτα καὶ τὰς σωτηρίους καὶ θεουργοὺς αὐτοῦ ἐντολὰς ἡμῖν δωρησάμενος, καὶ τὴν τοῦ Παναγίου Πνεύματος αὐτοῦ τελείαν χάριν διὰ τοῦ Βαπτίσματος, οἶονεὶ σπέρμα θεῖον ἐγκατασπείρας ταῖς καρδίαις ἡμῶν, δέδωκεν ἡμῖν, κατὰ τὸν θεῖον Εὐαγγελιστὴν, ἐξουσίαν, ὥστε, κατὰ τὰς ζωοποιοὺς αὐτοῦ ἐντολὰς, καὶ τὰς πνευματικὰς μεθελικιώσεις πολιτευομένους καὶ διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῶν ἄσβεστον τὴν ἐν ἡμῖν χάριν διατηρήσαντας, τελευταῖον καρποφορῆσαι καὶ τέκνα Θεοῦ δι' αὐτῆς γενέσθαι¹ καὶ θεωθῆναι, καταντήσαντας εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ². Τοῦτο γὰρ ἦν, ὡς ἐν κεφαλαίῳ, τὸ τέλος ἅπαν καὶ τὸ συμπέρασμα τῆς περὶ ἡμᾶς ὅλης τοῦ λόγου οἰκονομίας. Ἄλλ' οἶμοι! καλὸν γὰρ ἐνταῦθα στενάξαι πικρόν, κατὰ τὸν Θεῖον Χρυσόστομον. Οἱ γὰρ τοσαύτης χάριτος ἀπολαύσαντες καὶ τηλικαύτης εὐγενείας ἀξιοθέντες, ὥστε τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ὑπὲρ ἥλιον λάμπειν ἐν τῷ Βαπτίσματι καθαιρομένην τῷ Πνεύματι. Ἐπεὶ δὲ νήπιοι τὴν τοιαύτην εἰσδεχόμεθα θεοειδεστάτην λαμπρότητα· τοῦτο μὲν, ὑπ' ἀγνοίας, τὸ πλεόν δὲ ὑπὸ τῆς τῶν βιοτικῶν φροντίδων σκοτομήνης ἐκτυφλωθέντες, ἐπὶ τοσοῦτον τὴν χάριν τοῖς πάθεσι συνεχώσαμεν, ὥστε κινδυνεύειν τελῶς τὸ ἐν ἡμῖν ἀποσβῆναι τοῦ Θεοῦ Πνεύματος καὶ τὰ ἴσα σχεδὸν τοῖς πρὸς τὸν Παῦλον ἀποκρινάμενοις ἐκείνοις παθεῖν, τοῖς, ἀλλ' οὐδὲ εἰ Πνεῦμα Ἅγιον, εἰποῦσιν, ἐστὶν ἡκούσαμεν³ καὶ γενέσθαι ἡμᾶς ἀληθῶς ὡς τὸ ἀπαρχῆς, κατὰ τὸν Προφήτην, ὅτε

οὐκ ἤρχεν ἡ χάρις ἡμῶν. Φεῦ τῆς ἡμῶν ἀσθενείας! ὡς ἀπώλοιτο ἡ κακία, καὶ ἡ περὶ τὰ αἰσθητὰ ἡμῶν παρὰ τὸ δέον προσπάθεια. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν τοῦτο ἐστίν, ὅτι καὶ εἰ παρ' ἐτέροις, τυχόν, ἐνεργουμένην τὴν χάριν ἀκούοιμεν, φθονοῦντες διαβάλλομεν καὶ οὐδὲ εἰ ἐστὶν ἐνέργεια χάριτος ἐν τῷ νῦν αἰῶνι πιστεύομεν. Τί οὖν ἐντεῦθεν; σοφίζει μὲν τὸ Πνεῦμα τοὺς θεοσόφους Πατέρας καὶ πρὸς τῇ καθόλου νήψει καὶ τῇ κατὰ πάντα προσοχῇ, καὶ φυλακῇ τοῦ νοὸς καὶ τρόπον αὐτοῖς ἀποκαλύπτει εἰς τὸ τὴν χάριν αὐτῆς εὑρεῖν, ὡς θαυμαστόν ἀληθῶς καὶ ἐπιστημονικώτατον. Ὁ⁴ δὲ ἦν τὸ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι⁵ οὐχ ἀπλῶς, ἐν νοῖ, φημί, μόνον καὶ χεῖλεσι· (τοῦτο καὶ γὰρ ἅπασιν κοινῶς τοῖς εὐσεβεῖν αἰρουμένοις προφανές καὶ τῷ τυχόντι ἐστὶν εὐχερές)· ἀλλ' ὅλον τὸν νοῦν κατὰ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον ἐπιστρεψαμένους, ὃ καὶ θαυμαστόν, οὕτως ἐνδόν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τῆς καρδίας βάθει τὸ τοῦ Κυρίου ἐπικαλεῖσθαι Πανάγιον ὄνομα καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ ἔλεος ἐκζητεῖν, αὐτοῖς καὶ μόνοις γυμνοῖς τοῖς τῆς προσευχῆς προσέχοντας δῆμασι καὶ μηδὲν ἕτερον οὔτ' ἔσωθεν, οὔτ' ἔξωθεν τὸ σύνολον παραδεχομένους ἀσχημάτιστον ὅλως καὶ ἄχρουν τηρεῖν τὴν διάνοιαν. Τὰς δὲ δὴ τῆς ἐργασίας ταύτης ἀφορμὰς καὶ τὴν, ὡς ἂν εἴποι τις, ὕλην, ἐξ αὐτῆς ἔσχον τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας, ποτὲ μὲν λέγοντος· «Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν»⁶· ποτὲ δὲ· «Ὑποκριτά, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος καὶ τότε τὸ ἐκτὸς αὐτῶν ἔσται καθαρὸν»⁷. Ἄπερ, οὐκ αἰσθητῶς, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐντὸς ἡμῶν ἐννοεῖται ἄνθρώπου. Ἐκ τε τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς Ἐφεσίους γράφοντος οὕτως· «Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡ-

1. Ἰωάνν. α', 12.

2. Ἐφεσ. δ', 13.

3. Πράξ. ιθ', 2.

4. Γραπτέον μᾶλλον Ὁ

5. Α' Θεσσ. ε', 17.

6. Λουκ. ιζ', 21.

7. Ματθ. xx', 26.

μῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἵνα δώῃ ὑμῖν δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν ¹. Τί ταύτης τῆς μαρτυρίας σαφέστερον γένοιτο ἂν; Καὶ ἀλλαχοῦ δέ· «ἄδοντες, φησί, καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ» ². Ἀκούεις; ἐν τῇ καρδίᾳ, φησίν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Κορυφαῖος τοῦτο προσεμπεδοί· «ἕως οὗ, φάσκων, ἡμέρα διαιγύαση καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν» ³. Τοῦτο δέ, ὡς ἀναγκαῖον παντὶ εὐσεβοῦντι καὶ ἐν μυρίαις ὅσαις ἄλλαις σελίσιν τῆς Νέας Γραφῆς τὸ Πνεῦμα ἐκπαιδεύει τὸ Ἅγιον, ὡς ἔξεστι κατιδεῖν τοῖς ἐπεσκευμένως ταύταις ἐγκύπτουσιν. Ὑπὸ τῆς τοιαύτης, καὶ γὰρ πνευματικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, μετὰ καὶ τῆς ἐφικτῆς τῶν ἐντολῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἠθικῶν ἀρετῶν πράξεως, διὰ τῆς ἐκ τῆς τοῦ Παναγίου ὀνόματος ἐπικλήσεως ἐγγινομένης τῇ καρδίᾳ θερμῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν πνευματικῆς ἐνεργείας, τὰ μὲν πάθη καταναλίσκονται· «πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ πῦρ καταναλίσκον τὴν μοχθηρίαν» ⁴. ὅ τε νοῦς καὶ ἡ καρδία κατ' ὀλίγον καθαίρονται, καὶ πρὸς ἑαυτὰ ἐγούνται. Κεκαθαρμένων δὲ τούτων καὶ πρὸς ἑαυτὰ ἠνωμένων, ἐντεῦθεν, αἱ σωτηριώδεις ἐντολαὶ εὐχερέστερον κατορθοῦνται· ἐντεῦθεν, οἱ καρποὶ τοῦ Πνεύματος ἐπανατέλλουσι τῇ ψυχῇ καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἀγαθῶν σωρεία ἐπιδαφιεύεται· καί, ἵνα συνελὼν εἴπω, ἐντεῦθεν, συντομωτέρας ἔξεστιν ἡμῖν ἐπαναδραμεῖν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς δωρηθεῖσαν ἐν τῷ Βαπτίσματι τελείαν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἐν ἡμῖν μὲν οὐσαν, ἀλλὰ δίκην τοῦ ἐν αἰθάλῃ σπινθήρος συγκεχωσμένην τοῖς πάθεσι καί, τηλαυγῶς ἀναλάμψασαν αὐτήν, κατοπιεῦσαι καὶ φωτισθῆναι νοερώς καὶ ἐπομένως τελειωθῆναι καὶ θεωθῆναι κατάλληλα. Τῆς γε μὴν ἐργασίας ταύτης οἱ πλείους μὲν τῶν Πατέρων σποράδην ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγ-

γράμμασι μνημονεύουσιν, ὡς πρὸς εἰδότας τὸν λόγον ποιούμενοι. Ἐνιοὶ δὲ τοῦτο προειδότες ἴσως, τὴν τῆς ἡμετέρας γενεᾶς περὶ ταύτην τὴν σωτηριώδη μελέτην, ἀγνωσίαν ὁμοῦ καὶ ἀμέλειαν· καὶ τὸν πρακτικὸν αὐτῆς τρόπον διὰ τινων φυσικῶν μεθόδων λεπτομερῶς ἐξημερεύσαντες, καθάπερ τινὰ πατρικὴν κληρονομίαν ἡμῖν τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις παραδοῦναι οὐκ ὤκνησαν. Οἱ καὶ πολυνύμως ταύτην ἀποσεμνύνοντες καὶ ἀρχὴν πάσης ἄλλης θεοφιλοῦς ἐργασίας καὶ σωρείαν τῶν ἀγαθῶν καὶ ἀκραιφνέστατον γνῶρισμα μετανοίας καὶ πράξιν νοερὰν ἐπίβασιν οὐσαν ἀληθοῦς θεωρίας αὐτήν προσηπόντες, ἅπαντας ἐπὶ τὸ ὀνησιφόρον τοῦ ἔργου προτρέπουσι. Θορῶν δὲ τὸ ἐντεῦθεν· καὶ μοι τὸ πάθος ἐπικόπτει τὸν λόγον. Τῶν γὰρ περὶ τῆς τοιαύτης τῷ ὄντι Καθαρικῆς καὶ Φωτιστικῆς καὶ Τελειωτικῆς, κατὰ τὸν Ἀρεοπαγίτην εἰπεῖν, ἐργασίας φιλοσοφούντων βιβλίων, οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ πῶν ἄλλων, ὅσα, διὰ τὸ περὶ προσοχῆς καὶ νήψεως διεξιέναι, Νηπτικὰ τοῖς πολλοῖς ἀκούει· πάντων ὁμοῦ ὥσπερ ἀναγκαίων τινῶν μέσων τε καὶ ὁργάνων εἰς τὴν αὐτὴν τεινόντων ὑπόθεσιν καὶ σκοπὸν ἕνα ἐχόντων τὸ Θεουργῆσαι τὸν ἄνθρωπον· διὰ τε τὴν τοῦ χρόνου παλαιότητα, διὰ τε τὴν σπάνιν, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ τῷ μηδέποτε τύποις ἐκδοθῆναι, μονονοχὶ ἐκλελοιπότων· εἰ δὲ καὶ τινὰ που περιελέλειπτο, κἀκείνων σητοβρώτων ὄντων καὶ πάντῃ διεφθαρμένων καὶ ἴσα σχεδὸν τοῖς, εἰ μηδέποτε ᾔσαν, μνημονευομένων. Προσθήσω δ' ὅτι, ἐπεὶ καὶ οἱ πλείους τῶν ἡμετέρων ἀμελῶς διάκεινται καὶ περὶ μὲν τὰ πολλὰ τυρβαζόμενοι, τὰς σωματικὰς φημι καὶ πρακτικὰς τῶν ἀρετῶν· ἢ, ἀληθέστερον εἰπεῖν, περὶ μόνον τὰ τῶν ἀρετῶν ἐργαλεῖα, ἐν αὐτοῖς τὸν ἅπαντα κατατρίβουσι βίον· τοῦ δὲ ἐνός, τῆς φυλακῆς δηλαδὴ τοῦ νοὸς καὶ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς, οὐκ οἶδ' ὅπως ἀνεπιστημόνως γε λίαν ὀλιγορροῦσι· κιν-

1. Ἐφεσ. γ', 14 - 17.

9. Ἐφεσ. ε', 19.

3. Β' Πέτρ. α', 19.

4. Δευτ. δ', 24.

δυνεύει τὴν τοιαύτην σύντομον καὶ γλυκυτάτην ἐργασίαν τέλεον ἐκλιπεῖν· ἀμαυρωθῆναι τε ἐντεῦθεν καὶ ἀποσβεσθῆναι τὴν χάριν· σὺν ταύτῃ δὲ καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἔνωσιν καὶ θεουργίαν διαπεσεῖν. ("Ὅπερ ἦν τό, ὡς εἴρηται, προηγούμενον ἀπ' ἀρχῆς καὶ κατ' εὐδοκίαν θέλημα τοῦ Θεοῦ. Πρὸς ὃ δὴ, ὡς εἰς σκοπιμώτατον τέλος ἀφορῶσιν, ἢ τε πρὸς τὸ εἶναι δημιουργία καὶ ἢ πρὸς τὸ εὖ εἶναι καὶ αἰεὶ εὖ εἶναι περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομία καὶ ἀπλῶς ὅσα γε ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ὅσα ἐν τῇ Καινῇ θεοπρεπῶς διαπέπρακται.)

"Ὅπου γὰρ πρότερον πολλοὶ καὶ τῶν κατὰ Κόσμον ὄντες καὶ Βασιλεῖς αὐτοὶ καὶ ἐν Βασιλείοις διατρίβοντες καὶ μυρίαὶ ὅσαις φροντίσι καὶ μερίμναις βιοτικαῖς ὁσημέραι κατατεινόμενοι, ἐν καὶ καθ' αὐτὸ ἔργον εἶχον, τὸ ἀδιαλείπτως ἐν καρδίᾳ προσεύχεσθαι, ὡς πολλοὺς ἐν ταῖς ἱστορίαις εὐρίσκομεν· νῦν ἔξ ἀμελείας τε καὶ ἀγνοσίας, οὐ μόνον παρὰ τοῖς ἐν κόσμῳ οὖσιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς μοναχοῖς αὐτοῖς καὶ ἡσύχως μονάζουσιν, σπανιώτατον ἐστίν, ὃ τῆς ζημίας! καὶ πάννυ δυνεύετον. Οὕτινος καὶ στερούμενοι, καίτοι κατὰ τὸ δυνατόν ἀγωνιζόμενοι ἕκαστος καὶ τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ὑπομένοντες πόνους, οὐδένα ὅμως καρπὸν ἀποδρέπονται· ὅτι τῆς ἀδιαλείπτου τοῦ Κυρίου μνήμης καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς τικτομένης καρδίας τε καὶ νοὸς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ καθαρότητος χωρὶς, καρποφορῆσαι ἀδύνατον· «χωρὶς, γὰρ φησιν, ἑμοῦ, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν». Καὶ πάλιν· «ὁ μένων ἐν ἑμοί, οὗτος φέρει καρπὸν πολύν»¹.

Ἐντεῦθεν δὴ καὶ τεκμαίρομαι μὴ ἄλλην εἶναι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὕτως ἐξέλιπον οἱ ἀγιότητι διαπρέποντες καὶ ζῶντες ἔτι καὶ μετὰ θάνατον καὶ οὕτως ὀλίγοι εἶσιν οἱ σωζόμενοι² ἐν τῷ νῦν καιρῷ, εἰ μὴ ταύτην, ὅτι δηλαδή, τούτου τοῦ πρὸς θέωσιν ἀνάγοντος ἔργου

παρημελήσαμεν· δίχα δὲ τοῦ θεωθῆναι τὸν νοῦν, ἔφη τις, οὐχ ὅπως ἀγιάσαι, ἀλλ' οὐδὲ σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον ἐνδέχεται· ὃ καὶ μόνῃ ἀκοῇ φρικωδέστατον, ταῦτόν γάρ ἐστι σωθῆναι καὶ θεωθῆναι κατὰ τὴν τῶν θεοσόφων ἐκφαντορίαν. Τὸ δὲ πλέον καὶ κυριώτερον, ὅτι καὶ τῶν εἰς τοῦτο χειραγωγούντων βιβλίων στερούμεθα. Τούτων δὲ χωρὶς, τοῦ τέλους ἐπιτυχεῖν, τῶν ἀδυνάτων ἐστίν.

Ἄλλ' ἰδοὺ ὁ πάντα καλὸς ἀγαθός, ὁ τῷ ὄντι φιλόχριστος Κύριος Ἰωάννης Μαυρογορδάτος· ὁ μηδενὶ τῶν ἀπάντων τῶν πρωτείων παραχωρῶν, ὅσα γε εἰς ἐλευθεριότητος ἥκει λόγον, φιλοπτωχίας τε καὶ φιλοξενίας καὶ τῆς ἄλλης χορείας τῶν ἀρετῶν· ὁ τῷ ἐνθέῳ ζήλῳ ὑπὲρ τῆς τοῦ κοινου ὀφείας διαπαντὸς πυρπολούμενος.

Οὗτος δὴ οὗτος παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος, τοῦ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ θεωθῆναι ἐθέλοντος³ ἐμπνευσθεῖς, εἰς χαρὰν μεταβάλλει τὸν θρήνον, λύων τὸ ἄπορον. Εἰς τὸ Κοινὸν γὰρ προτιθεῖς τὸ τῆς θεώσεως Μέσον, ὁλοψύχως, καὶ ἴν' οὕτως εἴπω, χερσὶ τε ποσὶ τε συντρέχει καὶ τρόπῳ παντὶ συνεργεῖ ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῇ, ὡς εἴρηται, προαιωνίῳ βουλή τοῦ Θεοῦ. Βαβαὶ τῆς δόξης! εὐγε τῶν μεγαλείων! Ἰδοὺ γὰρ τὰ ποτὲ μηδέποτε ἐν τοῖς ἀνωτέρω χρόνοις ἐκδοθέντα· ἰδοὺ τὰ ἐν παραβύσσει καὶ σκότειν καὶ γωνίᾳ που κείμενα ἀκλεῆ καὶ σπητόβρωτα καὶ τῇδε ἀκκεῖσε παρερριμμένα τε καὶ διεσπαρμένα· ἰδοὺ τὰ πρὸς τὴν καθαρότητα καρδίας καὶ νῆψιν⁴ νοὸς καὶ ἀνάκλησιν τῆς ἐν ἡμῖν χάριτος, πρόσθε δὲ καὶ θεώσεως, ἐπιστημονικῶς χειραγωγούντα, εἰς ἐν συναγωγῶν καὶ δαπάνης οὐδόλως φεισάμενος, ἐπὶ τὸ⁴ μέγα καὶ περιφανὲς φῶς τῆς Τυπογραφίας ἐκδίδωσιν. ("Ἐδει γὰρ, ἔδει τὰ περὶ φωτισμοῦ θείου διαγορεύοντα, καὶ φωτὸς τοῦ κατὰ τύπον ἀξιοθῆναι.) Καὶ διὰ ταύτης, ἀπαλ-

1. Ἰωάνν. ιε', 5.

2. Περὶ Δουκ. ιγ', 23.

3. Α' Τιμ. β', 4.

4. Οὕτω γραπτέον ἀντὶ τῷ.

λάττει μὲν τοὺς εἰδότας τῶν περὶ τὴν ἀντιγραφὴν πόνων, διεγείρει δὲ ἐν ταυτῷ καὶ τοὺς μὴ εἰδότας ἐπὶ τὸν τῆς κτήσεως, εἶπω δ' ὅτι καὶ τῆς κατ' ἐνέργειαν πράξεως, ἔρωτα. Καὶ ἔχεις τοιγαροῦν, ὦ φίλτατε Ἀναγνώστα, διὰ τοῦ πάντ' ἀρίστου Κυρίου Ἰωάννου, ἄπονον τοῦ λοιποῦ καὶ εὐπόριστον, τὴν παροῦσαν πνευματικὴν Βίβλον. Βίβλον, τὸ τῆς νήψεως ταμιεῖον· τὸ τοῦ νοὸς φυλακτήριον· τὸ μυστικὸν διδασκαλεῖον τῆς νοερᾶς προσευχῆς. Βίβλον, τῆς πρακτικῆς τὴν ἐξαίρετον ὑποτύπωσιν· τῆς θεωρίας τὴν ἀπλανῆ ὁδηγίαν· τὸν τῶν Πατέρων Παράδεισον· τῶν ἀρετῶν τὴν χρυσοῦν σειράν. Βίβλον, τὸ πυκνὸν τοῦ Ἰησοῦ ἀδολέσχημα, τὴν ἀνακλητικὴν τῆς χάριτος σάλπιγγα καί, συνελόντα φάναι, αὐτὸ δὴ αὐτὸ τὸ τῆς θεώσεως ὄργανον, χρῆμα εἵπερ τι ἄλλο μυριοπόθητον, καὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν μελετώμενον μὲν καὶ ζητούμενον, ἀλλ' οὐχ εὐρισκόμενον. Διὰ τοῦτο ἄρα καὶ χρέος ἄφυκτον ἐπικείμενόν σοι ἂν εἴη καὶ παντὶ λόγῳ διακαίου ἐποφειλόμενον, ὑπὲρ τοῦ Εὐεργέτου καὶ τῶν συνεργῶν, εὐχαῖς ἐκτενέσι τὸ Θεῖον καθικετεύειν, ὅπως ἂν καὶ αὐτοὶ τοῦ Ἰσοῦ μέτρου τῆς θεώσεως ἐπιτύχωσι καί, ὥς εἰς τοῦτο κοπιάσαντες, πρῶτοι καὶ τῶν καρπῶν ἀπολαύωσιν.

Ἄλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένοις ὑποκρούσειεν ἂν τις ἴσως, μὴ θεμιτόν, εἶναι φάσκων, ἔστιν ἅττα τῶν ἐν τῇ Βίβλῳ δημοσιεύειν ταῖς τῶν πολλῶν ἀκοαῖς ὥς ξενήκουστα· ὅτι, φησί, καὶ κίνδυνός τις ἐκ τούτων παρακολουθεῖ. Πρὸς ὃν δῆτα συντόμως ἀνθυποκρούομεν· ὅτι οὐδὲ ἡμεῖς, ὦ φίλ' ἐταῖρε, οἰκείοις λογισμοῖς στοιχοῦντες ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἐγχείρησιν ἤλθομεν, παραδείγμασι δὲ μᾶλλον χρησάμενοι, ἐνθα μὲν τῆς ἱερᾶς Γραφῆς ἀδιορίστως ἅπασιν τοῖς εὐσεβέσιν ἐντελλομένης ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι¹, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν διαπαντὸς ἔχειν τὸν Κύριον· ἀσεβὲς δὲ τὸ λέγειν κεκωλυμένον τι, ἢ

ἀδύνατον ἔχειν τὰ τοῦ Πνεύματος παραγγέλματα, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον· ἐνθα δέ, καὶ τῆς τῶν Πατέρων ἐγγραφου παραδόσεως· ὁ γὰρ Θεολόγος Γρηγόριος ἅπασιν κοινῶς τοῖς ὑπ' αὐτὸν λαοῖς ὑποτίθεται, μνημονεύειν τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀναπνεῖν. Ὁ τε Θεὸς Χρυσόστομος τρεῖς ὅλους λόγους ἐκτίθεται περὶ τῆς ἀδιαλείπτου καὶ νοερᾶς προσευχῆς, καὶ μυριαχοῦ δὲ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ λόγων ἅπαντας κοινῶς ἐπὶ τῷ διαπαντὸς προσεύχεσθαι παραινεῖ. Καὶ ὁ θαυμαστός δ' ἐκείνος Σιναΐτης Γρηγόριος διαφορὰς πόλεις περιερχόμενος τὴν τοιαύτην σωτήριον ἐργασίαν ἐδίδασκεν. Ἀλλὰ γὰρ καὶ Θεὸς αὐτὸς διὰ θαυματουργίας ἄνωθεν Ἁγγελὸν ἀποστείλας, τὴν τοιαύτην ἀληθινὰν ἐπεσφράγισεν, ἐπιστομίσας τὸν ἀντιλέγοντα μοναχόν, ὥς ἐν τῷ τέλει τῆς παρουσίας Βίβλου ὁρᾶται. Καὶ τί δεῖ μοι πρὸς τοῦτο λόγων; ὅπου γε αὐτοὶ οἱ κατὰ κόσμον ὄντες, καὶ ἐν βασιλείοις διατρίβοντες, ἔργον ἀδιάσκοπον, ὥς εἵπομεν, τὴν τοιαύτην μελέτην ἔχοντες, πραγματικῶς ἐπικυροῦσι τὸν λόγον, καὶ ἱκανοὶ παρ' ἑαυτῶν ἐπιστομίσαι τοὺς ἀντιλέγοντας. Εἰ δὲ καὶ τινες ἔσθ' ὅτε μικρόν τι παρετράπησαν, τί θαυμαστόν; ἔξ οἴησεως ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοῦτο πεπόνθασι, κατὰ τὸν Σιναΐτην Γρηγόριον. Ἐγὼ δ' οἶμαι τὸ μάλιστα, καὶ κυρίως τῆς παρατροπῆς ταύτης αἴτιον τοῦτο εἶναι, τὸ μὴ ἀκριβῶς κατὰ πάντα στοιχεῖν τῇ περὶ τῆς ἐργασίας ταύτης τῶν Πατέρων διδασκαλίᾳ· οὐ παρὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ἄπαγε. Ἁγία γὰρ αὕτη, καὶ δι' αὐτῆς μᾶλλον πλάνης ἀπάσης ἀπαλλαγῆναι δεόμεθα· ἐπεὶ καὶ ἡ κατὰ νόμον τοῦ Θεοῦ ἐντολή, ἢ εἰς ζωὴν ὁδηγοῦσα, εὐρέθη, φησὶν ὁ Παῦλος, τισὶν εἰς θάνατον· ἀλλ' οὐ διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦτο γέγονε· πῶς γάρ; ἀγίας τε οὐσης ταύτης καὶ δικαίας καὶ ἀληθοῦς;² διὰ δὲ τὴν μοχθηρίαν τῶν πεπραμένων ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν· τί οὖν διὰ τοῦτο; καταγνωστέον μὲν τῆς θείας ἐντολῆς

1. Α' Θεσσ. ε', 17.

2. Ρωμ. ζ'. 12.

διὰ τὴν τινῶν ἁμαρτίαν ; ὀλιγορητέον δὲ καὶ τῆς τοιαύτης σωτηριώδους ἐργασίας διὰ τὴν τινῶν παρατροπὴν ; οὐδαμῶς· οὐτ' ἐκείνης, οὐτε μὴν ταύτης· θαρροῦντας δὲ μᾶλλον τῷ εἰπόντι, ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια ¹, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πενθικῆς διαθέσεως ἐγγχειρητέον τῷ ἔργῳ· τῷ γὰρ οἰήσεως καὶ ἀνθρωπαρεσκείας ἀπηλλαγμένῳ, κἂν πᾶσα ἡ πονηρὰ τῶν δαιμόνων φάλαγξ κατ' αὐτοῦ συρραγῇ, οὐδὲ προσεγγίσει δυνήσεται, κατὰ τὴν τῶν Πατέρων διδασκαλίαν. Τούτων οὕτως ἐχόντων, καὶ τῆς Βίβλου πανταχόθεν, ἐξ ὧν εἴρηται, τὸ ἀνεπίληπτον πάντῃ πάντως προβαλλομένης, ἐπικαιρότατον ἂν εἴη λοιπὸν τὸ δειπνοκλητικὸν ἐκεῖνο τῆς Σοφίας ² εἰς χεῖρας ἀναλαβεῖν, μετὰ ὑψηλοῦ τοῦ κηρύγματος ἐπὶ τὴν τῆς Βίβλου ταύτης πνευματικὴν ἐστιατορίαν συγκαλέσαι τοὺς ἀπαντας· ὅσοι μὴ περὶ τὰ θεῖα μισόδειπνοι, μηδὲ κατὰ τοὺς ἐν Εὐαγγελίοις ἐκείνους, ἄγρους καὶ βόας καὶ γυναῖκας προφασιολογούμενοι ³· ἔλθετε τοίνυν, ἔλθετε· φάγετε τὸν ἐν αὐτῇ γνωστικὸν τῆς σοφίας ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον τὸν εὐφραίνοντα μὲν νοητῶς τὴν καρδίαν, ἐξιστῶντα δὲ πάντων αἰσθητῶν ὁμοῦ τε καὶ νοητῶν διὰ τὴν κατ' ἑκστασιν θέωσιν, καὶ μεθύσθητε μέθην

τῷ ὄντι νηφάλιον. Ἐλθετε πάντες ὅσοι κλήσεως ὁρθοδόξου τυγχάνετε μέτοχοι, συνάμα Λαϊκοὶ τε καὶ Μοναχοί, οἱ τὴν ἐντὸς ὑμῶν οὔσαν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ⁴ καὶ τὸν ἐν τῷ ἄγρῳ τῆς καρδίας κεκρυμμένον εὐρηκέναι σπουδάζοντες θησαυρόν ⁵· ὃς ἐστὶν ὁ γλυκὺς Ἰησοῦς Χριστός· ἵν' ὅπως, τῆς περὶ τὰ κάτω αἰχμαλωσίας, καὶ τῆς περιφορᾶς τοῦ νοδὸς ὑμῶν ἐλευθερωθέντος, καὶ τῆς καρδίας τῶν παθῶν καθαρθείσης, διὰ τῆς ἀδιαλείπτου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φοβεράς ἐπικλήσεως, καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν ἀρετῶν, τῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ Βίβλῳ διδασκομένων, ἐνωθείητε μὲν πρὸς ἑαυτούς, δι' ἑαυτῶν δὲ καὶ πρὸς Θεόν, κατὰ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου παράκλησιν, ἵνα ᾧσι, λέγοντος, ἐν, ὡς ἡμεῖς ἐν ἑσμεν ⁶· καὶ οὕτως αὐτῷ ἡνωμένοι καὶ ὅλως ἡλλοιωμένοι τῇ κατοχῇ καὶ ἐκστάσει τοῦ Θεοῦ ἔρωτος δαψιλέστατα θεωθείητε, ἐν αἰσθήσει νοερᾷ καὶ ἀδιστάκτῳ πληροφορίᾳ καὶ πρὸς τὸν πρῶτον σκοπὸν τοῦ Θεοῦ ἐπανελθούτε, δοξάζοντες Πατέρα, Υἱὸν καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, τὴν μίαν Θεαρχικωτάτην Θεότητα. Ἡ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

πάσης τῆς τῶν νοούντων νοήσεως ὑπερκείμενος καὶ μὴ νοούμενος, ἀλλ' ἐκ τῶν νοουμένων εἶναι πιστευόμενος, προαιώνιος καὶ ὑπερούσιος νοῦς· ὃ τε ἀγαθάρχικὸς ὢν καὶ φύσει ἀγαθοουργός, ἐκ τοῦ μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντος δημιουργήσας τὰ σύμπαντα, λόγῳ συμπληρούμενα, καὶ τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι τελειούμενα, ὅροις τισὶ καὶ θεσμοῖς ὁροθετεῖσθαι ἠθέλησε. Καὶ τὰς μὲν ἀνωτάτω καὶ νοερὰς οὐσίας νόμοις τισὶν ὑπερκοσμοῖς ἀγαθοειδῶς διακυβερνᾷ, καθ' οὓς ἐν ἁρμονίᾳ θείᾳ καὶ ἀναλογίᾳ κινουμένων, αἱ μὲν ὑπερκείμεναι τῶν ἐφικτῶν ἐλλάμψεων ἀπολαύουσιν, αἱ δὲ κατωτέρω ταύτας ἀναλόγως δι' αὐτῶν ὑποδέχονται. Τοῖς δὲ ἐν τῷ ὕλικῳ τοῦτῳ κόσμῳ κειμένοις σώμασι δυνάμεις τινὰς ἐνεφύτευσεν οὐσιώδεις, αἱ καὶ φυσικοὶ νόμοι παρὰ πᾶσιν ἀποκαλοῦνται, ὥς ἂν ὑπ' αὐτῶν τε καὶ κατ' αὐτοὺς κινούμενά τε καὶ διεξαγόμενα τεταγμένας τὰς ἐαυτῶν ἐνεργείας ἀποτελῶσιν· οὕτω γὰρ ἂν καὶ κόσμος φερωνύμως εἴη τῇ ἀληθείᾳ. Ἀνθρώπων δὲ τέως λογικὴν τινα δύναμιν ἄφ' ἐαυτῆς κριτικὴν ἐγκατέσπειρε, καὶ βοηθὸν προσδέδωκεν ἐντολήν, ὅς δὴ καὶ ἡθικὸς Νόμος ἀποκαλεῖται· ὥστε, κατ' αὐτόν τε καὶ πρὸς αὐτόν, ὡς πρὸς εὐθύτατον κα-

νόνα ἰθυνόμενον, κακίας μὲν ἀπάσης ὡς ἐκτροπῆς τῆς κατὰ τὸν ἡθικὸν Νόμον εὐθύτητος οὔσης, ἀλλοτριουῖσθαι σθένει παντί, παντὸς δ' ἀγαθοῦ καὶ ἀρετῆς ἀπάσης μετὰ λόγου ἀντιποιεῖσθαι· τοῦτο καὶ γὰρ τέλος τῆς ἡθικῆς Φιλοσοφίας, λέγω δὴ τάγαθόν.

Τί δὲ βουλόμενος, ἢ τί πραγματευόμενος ἐκ τούτων ὁ κοσμογόνος Νοῦς; ἢ πάντως, ἵν' ἐκ τῆς τῶν πάντων κατὰ τοὺς κειμένους νόμους εὐτάκτου καὶ παναρμονίου κινήσεως δόξαν ἑαυτῷ προμνηστεύοιτο· τὰ γὰρ ποιήματα, ἥπερ ἀρετῆς ἢ κακίας ἔχει, ταύτη γε πάντως, ἥτοι δοξάζει ἢ ἀτιμάζει τὸν ποιητήν· ταῦτ' ἄρα περὶ ἐκείνων μὲν ἔφη που τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ». Περὶ δ' ἀνθρώπου, «ὅπως ἴδωμεν ὑμῶν, φησι, τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἐπεὶ δέ τοι τὰ μὲν ἄλλα πάντα (πλὴν τινων) τῷ τοῦ Κτίσαντος πειθαρχοῦντα προστάγματι τῶν ἰδίων ὄρων ἐντὸς εἰσθήκεισαν· «ὄριον γάρ, φησιν, ἔθου, καὶ οὐ παρελεύσεται»· καὶ διὰ τῆς πολυφθόγγου αὐτῶν ἁρμονίας, οἶονει φωναῖς ἀλαλήτοις, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς, ἐδόξαζον τὸν Θεόν· ἄνθρωπος δέ, ἄνθρωπος! ὦ! πῶς ἀδακρυτεῖ τὸν λόγον διέλθω; μόνος τῶν ἐπὶ γῆς, ἄτε μετεληφώς αὐτεξουσίου δυνάμεως, καὶ φθόνῳ διαβόλου δελεασθεὶς, κατὰ τοῦ ἰδίου κτίστου τραχηλιάσας, ἐξετράπη μὲν τῆς του

ἐνσπαρέντος ὁρθοῦ λόγου εὐθύτητος, ἡθέτησε δὲ καὶ τοὺς ἐν διαφόροις καιροῖς δοθέντας αὐτῷ θεσμούς, ἡθικούς, ἀρετῆς ἀπάσης καὶ ἀγαθοῦ ἐπιλαθόμενος, κακίας φεῦ ! καὶ παθῶν μυριοπτώτων κατέστη δημιουργός· ἐντεῦθεν δ' ἄρα καὶ τὴν δι' αὐτοῦ ἐσομένην δόξαν τὸν Θεὸν ἀφαιρούμενος τὸ ἑαυτοῦ μέρος ἡτίμαζεν.

Ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενῆς Θεὸς Λόγος οἶκτον λαβὼν τοῦ πολυσυμφορωτάτου τουτοῦ πτώματος, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν γενόμενος ἄνθρωπος, τοὺς ἡθικούς καὶ προκαταρκτικούς ἐκείνους ἀνακαλεῖται θεσμούς. Καὶ δὴ τὴν ἡθικὴν τοῦ Εὐαγγελίου Φιλοσοφίαν κανόνσι γενικωτέροις καὶ ὁροις τῶν προτέρων τελειοτέροις ὑπερκάλως ἐξωραΐσας, καὶ ταύτην αὐτὸς πρῶτος δι' ἔργων πεπληρωκώς, καὶ δοξάσας δι' αὐτῶν ἐπὶ γῆς τὸν Θεόν, οὕτω καὶ ἡμῖν αὐτὴν παραδίδωκεν, ὅπως ἂν τοῖς ἔχουσιν ἐκείνου ἐπόμενοι, παντοίων μὲν ἀρετῶν ἐργάται ἀναδειχθῆμεν, δι' αὐτῶν δὲ ἀκολούθως τὸν κτίστην δοξάζωμεν· οὕτω γὰρ ἂν ἡμῖν γένοιτο καὶ πρὸς τὸν ἐξ ἀρχῆς σκοπὸν ἐπαναδραμεῖν. Ἀλλὰ γὰρ τῇ ἡθικῇ ταύτῃ τοῖς μὲν πολλοῖς ἐμμένειν ἀραρότως καὶ οἶονεὶ προσφύεσθαι ἐνετείλατο· τοῖς δὲ περαιτέρω χωρεῖν δυναμένοις, καὶ προσθεῖναι τοῖς κειμένοις ἀφῆκεν, ὅσα γε ἂν φιλοθείας χάριν φιλοτιμήσονται, ἡνίκατο δὲ τοῦτο θαυμάως, τῇ μὲν εἰπὼν περὶ τοῦ μυστικοῦ τῆς παρθενίας εὐνοουχισμοῦ, «ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖται»· τῇ δὲ, περὶ τῶν δύο δηναρίων τῆς τε παλαιᾶς, φημι, καὶ καινῆς· καὶ «ὃ, τι ἂν προσδαπανήσης, ἐν τῷ ἐπανερχεσθαι με ἀποδώσω σοι».

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, καὶ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἡθικῆς πρὸς ἑαυτὴν τοὺς πάντας ἐκκαλουμένης, ἄλλοι μὲν, οὐκ οἶδ' ὅπως, περὶ μὲν ἄλλ' ἅττα τῆς φιλοσοφίας εἶδη σχολάζουσι· καὶ τούτων, οἱ μὲν τῷ μαθηματικῷ τυχόν, ἢ φυσικῷ εἶδει, οἱ δὲ τῷ μεταφυσικῷ τε καὶ τοῖς ἐγκυκλίοις τῶν γραμματικῶν μαθήμασι τὸν ἅπαντα κατατρίβουσι βίον, τοῦ δὲ ἡθικοῦ, καὶ τοι ἀναγκαιοτέρου καὶ τῇ τάξει τῶν λοιπῶν προτερύοντος, λίαν ἀμελῶς ἔχουσι· καὶ περὶ μὲν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὅπως εὐαρμοστίας ἔχει καὶ τάξεως ἐξετάζουσιν, ὅπως δὲ ἑαυτοὺς διὰ τῆς τῶν ἡθῶν εὐκοσμίας ρυθμίσουσι, καὶ ἀληθεῖς μα-

θήσονται ἀρετάς, καὶ πάνυ ὀλίγοι σπουδάζουσιν, οὐκ εἰδότες, ὥς ἔοικε, κρεῖττονα διαφερόντως τὴν περὶ ἡμῶν αὐτῶν σπουδὴν οὔσαν, τῆς περὶ τὰ ἀλλότρια, καὶ μόνην τὴν γινῶσιν πράξεώς χωρὶς ἀνυπόστατον οὔσαν, καὶ φαντασίας οὐδὲν ἀποδέουσιν, ὥς ὁ Ἱερὸς φησι Μάξιμος· τί γὰρ ἐμοί, παρακαλῶ, κέρδος ἐκ τῆς τῶν ἄλλων φιλοσοφίας γένοιτ' ἂν, τῆς ψυχῆς ἀφιλοσόφως καὶ ἀγενῶς ταραττομένης τοῖς πάθεσιν; ἐγὼ μὲν οὐχ ὁρῶ. ἔδει μὲν οὖν καὶ τοῦ ἡθικοῦ μάλιστα εἰδούς ἐπιμελεῖσθαι, ἵνα μὴ κατὰ τὸ κρεῖττον μέρος ἐλλίπεῖς ὦμεν.

Ἄλλ' οἱ μὲν οὕτως· τὸ δὲ τῶν Ὀσίων Πατέρων Ἱερώτατον σύστημα κρεῖττονα βουλευσάμενοι, καὶ ὀξυδερκεστέροις νοῶς ὀφθαλμοῖς συνιδόντες τὸ ἐκ τοῦ τοιοῦδε τῆς Φιλοσοφίας εἰδούς ὄφελος ὅσον ! καὶ ὥς, εἰ τούτου ἐν ἔξει γένοιτο, ραδίως ἂν καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιθαίεν. Ἔτι γε μὴν εἰδότες καὶ ὅτι σύγχρονος ἀνθρώποις ἡ ἡθικὴ, ὥς προεῖρηται, καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν τῆς Φιλοσοφίας τῇ παλαιότητι ὑπερίδρυται, τῶν ἄλλων ἀπάντων οὐδόλως φροντίσαντες, ταύτῃ καὶ μόνῃ προσεκολλήθησαν. Καὶ τοίνυν ἐν ἐρημίαις, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ τῇς ὁπαῖς τῆς γῆς, κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, ἑαυτοὺς ἐγκαθειρξαντες, καὶ ἀπερίσπαστον ἡσυχίαν αἰρετισάμενοι προύργιαίτατον ἔθεντο παρ' ἑαυτοῖς σκοπόν, τὰς μὲν προκαταρκτικὰς τῶν παθῶν ἐπιστημόνως εὐρεῖν ἀφορμάς, καὶ ταύτας τέλεον ἐκτεμεῖν· τῶν δ' ἀρετῶν οὐκ εἰς διάθεσιν μόνην, ἣ καὶ συμβατικὴν πείραν ἔλθεῖν (τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς τυχοῦσιν ἐστὶν εὐχερές)· ἀλλὰ καθ' ἕξιν καὶ οἶονεὶ φύσιν δευτέραν, ὅπως ἐξ ὅλου συγκραθῆναι ταύταις καὶ πιωθῆναι, συνηλικιωθείσαις ὥσπερ αὐτοῖς, καὶ συγκαταγνησάσαις διὰ πολλῶν ιδρώτων καὶ πολυχρονίου ἀσκήσεως· τοὺς γὰρ γενικωτέρους τοῦ Εὐαγγελίου, ὥς φθάσας ἐδήλωσεν ὁ λόγος, περὶ ἀρετῶν Νόμους, δικτὴν ἀρχῶν πρωτίστων τῆς ἰδίας προστησάμενοι Φιλοσοφίας, καὶ τούτοις νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐμμελετήσαντες, εἴθ' οὕτω τούτους καὶ εἰς τὰς μερικωτέρας τῶν ἀρετῶν ὑποδιαίρουντες τῶν ἐν ἐκείνοις συνεπτυγμένως θεωρουμένων, καὶ πολλοῖς μὲν πειρασμοῖς, τοῖς ἐξ ἀνθρώπων, φημί, καὶ τοῖς ἐκ δαιμόνων οἶονεὶ κτενισθέντες, πολλῇ δὲ τῇ κατὰ τὸ σῶμα ἐγκρατεῖα καὶ τῇ ἄλλῃ κακουχίᾳ κατατα-

ριχευθέντες, μετὰ τοὺς πολλοὺς τούτους τῶν ἀγώνων διαύλους εἰργάσαντο μὲν τὰς ἀρετὰς ἀπάσας καὶ τῆς τούτων ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἐν ἔξει γεγονάσι, προσέθηκαν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ προσθήκην τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν ἀξιόχρεων, φιλοτιμίᾳ χρησάμενοι προαιρέσεως, ὡς μὴ μόνον κατ' ἐντολήν, ἀλλ' ἤδη καὶ ὑπὲρ ἐντολήν αὐτοὺς γεγενῆσθαι.

Καὶ δὴ τὸ ἀργύριον τῷ δεσπότῃ μετὰ τόκου, ὡς αὐτοὺς ἀπήτησεν, ἀποδεδωκότες διὰ τῶν ἀρετῶν, ἐδόξασαν μὲν δι' αὐτῶν τὸν Θεόν (ὅπερ ἦν τό, ὡς εἴρηται, πρώτιστον βούλημα τοῦ Θεοῦ), μετέδωκαν δὲ καὶ ἡμῖν ὡς ἀγαθοῖς τραπεζίταις διὰ τῶν ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς τῶν ἀρετῶν γνώσεως· ἵνα τοῖς ἐκεῖνων χρησάμενοι παραδείγμασι διεγερθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ὅση δύναμις, πρὸς ἐργασίαν τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος. Καὶ ἵν' ἀφ' ἐνὸς προσφιστάτου παραδείγματος δηλώσω τὸ πᾶν· καθάπερ οἱ περὶ τὴν φυσιολογίαν ἐσχολακότες μυρίαὶ μὲν μηχαναῖς, πολλοῖς δὲ ὁσοῖς πειράμασι καὶ χυμικαῖς ἀναλύσεσι, καὶ ταῖς τῶν πολλῶν αἰώνων πολυειδέσι βασάνοις, ἐξακριβοῦσι τῶν σωμάτων τὰ ἰδιώματα, τὸν αὐτὸν καὶ οὗτοι τρόπον διὰ μυρίων πειρασμῶν, καὶ πολλῶν τῶν κατὰ τὴν πράξιν πειραμάτων, καὶ μακροτάτων ἐτῶν (ἔστι γὰρ που παρ' αὐτοῖς ἰδεῖν καὶ λόγον ἓνα μονώτατον διὰ πεντήκοντά χρόνων βασανιζόμενον), καὶ μὴν καὶ τῇ ὁδηγίᾳ τοῦ φωτίζοντος Πνεύματος τὰ δάθη τῆς ἠθικῆς Φιλοσοφίας ἀνακαλύψαντες, καὶ τὰς ἀρετὰς τῶν ἐφ' ἑκάτερα ὑπερβολῶν καὶ ἑλλείψεων ἐκκαθάραντες, οὕτω τὸν διπλοῦν ἐκδιδάσκουσι τὴν τετραπλὴν ἀπάθειαν, τὴν τελειοποιὸν ὑπὲρ ἑαυτὴν, τὴν πανάρετον ταπεινώσιν, τὴν θεαυγεστάτην διάκρισιν, τὴν εὐχάριστον ὑποδοχὴν, τὴν θεομίμητον εὐσπλαγχνίαν, τὴν ψυχρῶστεραν ἐλεημοσύνην, τὴν ἀνάσιν, τὴν ἀληθῆ ἐξομολόγησιν, τὴν ἀκατάγνωστον συνειδήσιν, τὴν θεοποιὸν ἀγάπην, καὶ τὴν λοιπὴν χρυσὴν σειρὰν τῶν ἀρετῶν.

Καὶ τίνες μὲν αὐτῶν, φιλοσοφοῦσι, σωματικαί· τίνες ψυχικαί· καὶ τίνες νοεραί· καὶ πῶς· καὶ ὅσον· καὶ τίνος ἕνεκα ἐνεργούμεναι, εὐπρόσδεκτοι ἢ τοῦναντίον ἀποτελοῦνται· καὶ τίνα μὲν πάθη τὰ γενικά τε καὶ εἰδικά, τίνα δ' αὖ τὰ σωματικά, ψυχι-

κά τε καὶ νοερά· καὶ πῶς ἂν τις τούτων ραδίως ἀπαλλαγείη· καὶ ἵνα συνελὼν εἴπω, πάνθ' ὅσα τελειοῦν οἶδε τὸν κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπον ἐπὶ λεπτοῦ ἐρμηνεύουσι. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν τοῦτ' ἔστιν, ὅτι τῶν μακαρίων τούτων Γερόντων οἱ λόγοι, εἰ καὶ ἀπλοῖκοι καὶ ἰδιωτικῇ φράσει συντεθειμένοι, ἀλλ' οὖν τοσοῦτον πλουτοῦσι τὸ ἐνεργὸν καὶ δραστήριον, ὥστε πάντας μικροῦ δεῖν καταπεῖθιν τοὺς ἐντυγχάνοντας· πολλῶν γὰρ πολλάκις ἐκ διαφόρων γραφῶν πρὸς τινὰς διαλεγόμενων, καὶ πείσαι τούτους οὐδαμῶς δυναμένων, λόγος εἰς, ἡ πρᾶξις τῶν σοφῶν τούτων Πατέρων εἰς μέσον ἐμπεσόντα ἔπεισαν αὐτίκα καὶ πρὸς συγκατάθεσιν εἴλκυσε τοὺς ἀκροατάς· εἰ γὰρ καὶ κατὰ τοὺς σοφοὺς τὸ τῆς ἠθικῆς ὄργανον τέλος ἔχει τὸ πιθανῶς εἰπεῖν τῶν γε μὴν Πατέρων οἱ λόγοι ἔχουσι πῶς μετὰ τοῦ πιθανοῦ καὶ τὸ βίαιον, καὶ τὴν πειθανάγκην (πῶς εἴπω;) προβάλλοντας, ἐκ τῶν πραγμάτων πάντως ἐχόντων τὸ τῆς ἀληθείας αὐτόπιστον· ἀλλὰ γάρ, καὶ ἡ λέγουσα παροιμία «εἶδες νέον τρέχοντα, Γέρον ἡπάτησεν αὐτόν», αὐτὸ τοῦτο προσδεβαίῳ, ὥστ' ἄρα ὁ γνώμωνάς τινες, καὶ δρους, καὶ θεσμούς τῆς ἠθικῆς Φιλοσοφίας τοὺς τῶν θείων τούτων Πατέρων λόγους ἀποκαλέσας ἀπασαν ἐρεῖ τὴν ἀλήθειαν.

Τούτους τοιγαροῦν κοινωφελεστάτους εἰδὼς καὶ Παῦλος ἐκεῖνος ὁ ἐν Μοναχοῖς Ὁσιώτατος ὁ τῆς Σεβασμίας Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Εὐεργέτιδος ἐπικεκλημένης Κτήτωρ χρηματίσας, καὶ διὰ τοῦτο Εὐεργετινὸς ἐπιφημιζόμενος, τῇδε ἀκεῖσε διεσπαρμένους εἰς κεφάλαια ἅττα καὶ ὑποθέσεις ἀναγαγὼν διὰ τὸ εὐσύννοπον, καὶ ἐν τέσσαρσι βιβλίοις διελὼν, εἰς ἐνὸς σώματος ὁλοκληρίαν συνήγαγε. Καὶ ἦν ἀτεχνῶς τὸ βιβλίον χρημὰ τι ποθεινὸν μὲν παρὰ πᾶσι τοῖς εἰδῶσι καὶ χρησιμώτατον, διὰ δὲ τοὺς περὶ τὸ ἀντιγράφειν ἰδρῶτάς τε καὶ δαπάνας καὶ πάνυ ὀλίγοις εὐπόριστον· τοῖς δὲ μὴ εἰδόσι διὰ τε τὴν σπάνιν, καὶ τὸ μηδέποτε τύποις ἐκδοθῆναι, οὐδὲ εἰ ἐστὶν ἀγνοούμενον. Ἦν δ' ἄρα περιμένον, ὡς ἐνεστί· εἰκάσαι ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως, τὸν ἐπὶ κοινῇ τῶν πάντων ὠφελείᾳ τύποις ἐκδῶσόντα, καὶ τὸ καθαρὸν τοῦτο καὶ λογικὸν ἀργύριον τοῖς γνωστικοῖς παραθήσοντα τραπεζίταις. Οὗτος δὲ ἦν ὁ πάντα ἄριστος, θεο-

σεβέστατός τε καὶ εὐγενέστατος Κύριος Ἰωάννης Καννᾶς· οὐτινος φιλόθεος μὲν ἡ ψυχὴ, χριστομίμητος δὲ ὁ τρόπος· φιλόπτωχος ἡ προαίρεσις· ἐλευθέριος ἡ γνώμη· καὶ τὰ κατ' ἄμφω προτερήματα λαμπρὰ καὶ διάσημα. Εἶπεν ἄς τις μιᾷ τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ πάσας ὡς ἀπὸ συνθήματος ἐνοικῆσαι τὰς ἡθικὰς ἀρετάς.

Οὗτος δὴ οὖν οὗτος ὁ ἐν ἀμίλλαις ἀγαθαῖς ἐνὶ μηδενὶ ἐξιστάμενος τῶν πρωτείων, ἀλλὰ πάντα λίθον κινῶν, τὸ τῆς παροιμίας, ὥστε μὴ κατόπιν τῶν ἄλλων ἀπολειφθῆναι, ὅση δὲ δύνამις, καὶ προτερεύειν ἐν τοῖς τοιούτοις φιλονεικῶν, ὁ ἐν πᾶσι τοῖς τὸ κοινὸν ὠφελοῦσιν ἐνεργὸς καὶ δραστήριος, ὡς ἐρμαίῳ τινὶ πολυκερδεστάτῳ τῷ πράγματι περιτυχόν, καὶ ζῆλον θερμότατον ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν πνέων, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τῆς ἀνωθεν χάριτος ἐμπνεόμενος, αὐθαιρέτως, αὐτοβουλήτως ἐπὶ τὴν ἐγχείρησιν ὑποτομὸλῃσεν· ἔδει γὰρ ἔδει τὸν ἡθικαῖς ἀρεταῖς καταγλαϊζόμενον καὶ τὴν ἡθικὴν Βίβλον ἐξοικειοῦσθαι κατάλληλα. Καὶ δὴ, τοῦ προτέρου σκότους καὶ τῆς ὡς ὑπὸ μόδιον συγκαλύψεως ἐξαρπάσας τὸν παμφαέστατον τουτονὶ τῆς ἡθικῆς λύχνον, καὶ τὴν ὑψηλὴν ταύτην λυχνίαν, καὶ τὴν ὑπερτάτην σκοπιᾶν τῆς τυπογραφίας ἰδίαις δαπάναις μετεωρίσας, δαψιλέστατον μὲν πᾶσι καὶ εὐπόριστον παρασκευάζει τὸ τοῦτου φῶς, γνῶριμον δὲ εἰς πᾶσαν, μικροῦ δεῖν, τὴν οἰκουμένην ἀποκαθίστησιν, ὅσην ὁ σωτήριος φθόγγος ἐπέδραμε· καὶ διὰ τοῦτου μὲν εἰς τὴν τῶν ἀρετῶν ἐργασίαν, δι' αὐτῶν δὲ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν διεγείρων τοὺς ἅπαντας, συνεργὸς τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἐν τῷ μέρει τούτῳ καθίσταται· Θεοῦ δὲ δόξη συντρέχειν δόξα ὁμολογουμένως ἐστὶν ὑπερένδοξος. Ὁρᾶτε τὸ ὕψος τῆς τιμῆς ὅσον;

Τούτου τοιγαροῦν τοῦ ἀκριβεστάτου δόρου τῶν ἀρετῶν, τοῦ τῆς ἀπαθείας διδασκαλείου, τοῦ γρηαλέου τῶν σοφῶν Πατέρων φρονήματός, τῶν πρεσβυτικῶν συμβουλῶν τοῦ σεμνοῦ διηγλήματος, καὶ ἐνὶ λόγῳ, τοῦ τῶν ἡθικῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἀπαξ-πλῶς ταμείου, ἀρτίως εἰς φῶς ἐξενηνεγμένου, σιγάτωσαν Σόλωνες· ρεῖτωσαν Λυ-

κοῦργοι· ἐγκαλυπτέσθωσαν Σωκράται· κρυβήτωσαν Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτωνες, καὶ ὅσοι δὴ τινες ἄλλοι τῶν θύραθεν, ἢ νῦν, ἢ πρότερον περὶ ἡθικῶν ἀρετῶν συνεγράψαντο, ἅπαντες ὡς ἀπὸ συνθήματος τῶν πρεσβείων τῇ βίβλῳ παραχωρεῖτωσαν· ὅτι τοῦ τῆς ἡθικῆς τέλους πόρρω που πλανηθέντες (φημι δὴ τοῦ ὄντος καλοῦ), οὐ τὸν Θεὸν καὶ μόνον ἀκρόατον ὄντα τῶν ἀγαθῶν, καὶ πρὸς ὃν ἀρετὴ πᾶσα ἰθυνομένη μισθοῦ ἀξιούται, τῆς οἰκείας φιλοσοφίας ἔσχον συμπέρασμα, ἀλλὰ τὸ κατὰ φύσιν πρόσκαιρον ἀγαθόν· τοῦ δὲ τέλους ἀποτυχόντες, δῆλον ὅτι οὐδὲ ἀρετὰς ἀληθεῖς ἐκδιδάσκουσιν, εἴπερ ἀπὸ τοῦ τέλους κατ' αὐτοὺς πᾶσα ἔξις εἰδοποιεῖται.

Ἵμεῖς δ' ἅπαντες οἱ τῆς ἐπουρανίου καὶ ὀρθοδόξου κλήσεως μέτοχοι, ὅσοι πρὸς μόνον ὀρῶντες Θεόν, τὰς ὑμετέρας ψυχὰς παντοίοις εἰδεσι τῶν ἀρετῶν κοσμήσαι ἐθέλετε, καθάπερ χρυσᾶς κίονας τὰς ὑμετέρας ὑποστήσαντες χεῖρας, ὡς δῶγμα ἱερόν, τὸ τοῦ Νόμου φᾶναι, καὶ Ἀγίαν ἀγκάλην μετὰ πολλῆς θυμηδίας ἀγκαλισάμενοι ἐνστερνίσθητε, καὶ θαμνίνως αὐτὴν ἀναγιώσκοντες, καὶ τοὺς τῆς ὠφελείας καρπὸς ἀδροστάτους ἀποδρεπόμενοι, μὴ ἀποκάμητε, παρακαλῶ, τῷ Κυρίῳ πρεσβεύοντες ὑπὲρ τοῦ διὰ δαπάνης φυτεύσαντος, καὶ μὴν καὶ τοῦ διὰ συνεργίας ποτίσαντος· οὕτω γὰρ ἂν καὶ εὐγνώμονα διάθεσιν ἐπιδείξητε, ἵνα τοὺς Πατέρας τούτους ἀγαπῶντες, ὅτι καὶ «Κύριος προείλετο ἀγαπᾶν αὐτούς» καὶ τούτους ὁσημέραι ἐπερωτῶντες, ταῖς γηραλέαις καὶ θεοσόφοις αὐτῶν παραινέσεσιν, οἷόν τισι κανόσι τὰ κατὰ τὸν ὑμέτερον βίον ρυθμίζετε κατὰ τὴν κελεύουσιν ἐντολήν, «ἐπερώτησον τὸν Πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι»· τοὺς πρεσβυτέρους σου καὶ ἐροῦσι σοι· ρυθμίζοντες δὲ τῶν ἡθικῶν ἀρετῶν ἐργάται δειχθεῖτε· ἐργαζόμενοι δὲ ταύτας, δοξάζετε τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ, καὶ τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, τὸν ἕνα τῶν ἀπάντων Θεόν. Ὡς πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν!

ΤΟῖΣ ἘΝΤΕΤΕΟΜΕΝΟΙΣ.

Πρόσδεξαι μετὰ τῆς συνήθους σε εὐμενείας καὶ ἀγάπης, ᾧ φίλτατε Ἀναγνώσα, καὶ τῷτο δὴ τὸ Συμβουλευτικόν, καὶ Ἱερὸν Εὔχειρίδον· τὸ ὁποῖον, δι' οἰκείων ἀναλωμάτων ἐκδὸς, προσφέρει σοι ἀπὸ καρδίας, ὡς πλακῆντα, ἢ πασιῖλον, ἢ γλύκυσμα πνευματικόν, ὁ Πανιερώτατος, καὶ Ἐλογιμώτατος Μητροπολίτης, πρῶην μὲν, ἅγιος Εὐρίπης, νῦν δὲ Ἰωαννίνων, κύριος κύριος Ἱερόθεος, ὁ ἐκ τῆς Νήσου Νάξου καταγόμενος· ὁ εὐπατρίδης, καὶ μεσοσεφής, καὶ περὶ τὰ κοινωφελῆ τῷ γένει καλὰ σῶζων διάπυρον ζῆλον, καὶ ἔρωτα.

Πληροφορῶ γάρ σε ἀγαπητέ, ὅτι θέλεις ὠφεληθῆς ἐκ ὀλίγον, εἰάν τῷτο ἀναγινώσκῃς συνεχῶς, καὶ ὅσον τὸ δυνατόν βάλλῃς καὶ εἰς ἔργον τὰ ἀναγιγνωσκόμενα· ἐπειδὴ διαλαμβάνει, καὶ συμβλεύει τὸν καθ' ἓνα, ὅπῃ ἀγαπᾷ νὰ σωθῇ, πῶς πρέπει νὰ φυλάττῃ τὰς πέντε Αἰοθήσεις τε, διὰ μέσων τῶν ὁποίων, ὡσάν διὰ μέσων τινῶν παραθυρίων, ἐμβαίνει εἰς τὴν καρδίαν τὸ κέντρον τῆς ἁμαρτίας, καὶ προξενεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τὸν ἀθάνατον θάνατον. Διὰ τῷτο, ἀπὸ μὲν τὸ ἓνα μέρος ὁ Προφήτης Ἱερεμίας, „Ἀνέβη θάνατος,

„(ἔλεγε) διὰ τῶν θυρίδων (α).” Ἀπὸ δὲ τὸ ἄλλο, ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, σχεδὸν τὸ ῥητὸν τῆτο τῆ Ἱερεμίας πλατύτερον ἐρμηνεύων ἔγραφε: „Διατηρεῖται, δὲ εἰς πέμπτην ἡμέραν, (τὸ πρόβατον τὸ ἐν τῷ πάχα θυόμενον δηλ.) ἴσως ὅτι καθαρτικὸν αἰσθήσεων, τὸ ἐμὸν θυμα, ἐξ ὧν τὸ πταίειν, καὶ περὶ ἃς ὁπόλεμος, εἰσδεχομένας τὸ κέντρον τῆς ἁμαρτίας (β).” Καὶ ἄλλα καὶ αὐτὸς ὀνομάζει τὰς αἰσθήσεις, προχείρης εἰς κακίαν ὁδὸς, καὶ εἰσόδος τῆς ἁμαρτίας (γ). Καὶ πάλιν: „Μὴ θάνατος ἀναβῇ διὰ τῶν θυρίδων ἡμῶν· ἔγω γὰρ ἡγῆμαι καλεῖσθαι τὰ αἰσθητήρια (δ).” Οὐ μόνον δὲ τῆτο, ἀλλὰ καὶ πρὸς τέτοις διδάσκει τὸν κάθη ἕνα, πῶς νὰ φυλάττῃ τὴν φαντασίαν τε ἀπὸ τὰς ἐμπαθεῖς εἰκόνας καὶ τύπας τῆς ἁμαρτίας. Ὁμοίως καὶ πῶς νὰ φυλάττῃ τὸν νῦν καὶ τὴν καρδίαν τε ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὰς κακὰς λογισμὰς, διὰ μέσων τῆς νοεῖας καὶ καρδιακῆς προσευχῆς· καὶ ποῖαι εἶναι αἱ πνευματικαὶ καὶ οἰκεῖαι τῇ νοὶ ἡδοναί· καὶ ὅπως, ψυχοφελέστατον, καὶ γλυκύτατον ὑπάρχει, εἰ πέρ τι ἄλλο, τὸ Πονημάτιον. Ἀναγινώσκων ἕν τῆτο καὶ ὠφελέμενος, ἀδελφε, δεήσῃ τι τῇ Θεῷ, καὶ ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς σωτηρίας τῇ ἐκδεδωκότος εἰς σὴν ὠφέλειαν. Πῶς δὲ, καὶ ὅθεν ἐγένετο τὸ παρὸν Συμβουλευτικὸν, μαθήσῃ ἐκ τῶν ἀκολέθων τεσσάρων Ἐπισολῶν, ἃς ἐνταῦθα προτάττομεν. ἔρρωσο.

(α) Κεφ. Θ'. 20.

(β) Λόγος εἰς τὸ Πάχα.

(γ) Λόγος εἰς τὰ Γενέθλια.

(δ) Λόγος εἰς τὸν Νύκτας Γρηγόριον.

Π Ρ Ο Ο Ι Μ Ο Ι Ο Ν .

Ὅτι οἱ μέλλοντες γενέσθαι Ἀρχιερεῖς, ἐκλέγοντο
ἀπὸ τῶν Μοναχῶν, καὶ ἐγίνοντο πρῶτον Μο-
ναχοί.

Ω πόσον εὐτυχεῖς καὶ χρυσοὶ αἰῶνες ἐσάδησαν ἐκεῖνοι, κατὰ τὰς ὁποῖας ἐπολιτεύετο εἰς τὴν ἁγίαν τῆ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν μία ἐξαίρετος καὶ καλλίστη συνήθεια τὸ νὰ ἐκλέγωνται δηλαδὴ ἀπὸ τὸ σεμνὸν τάγμα τῶν Μοναχῶν, ὅλοι ἐκεῖνοι (ἔξω ἀπὸ ὀλίγους τινάς, οἱ ὅποιοι διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀρετῆς, ἐκ λαϊκῶν ἀμέσως ἀνέβηκαν εἰς προεδρίαν λαῶν) ὅπερ ἔμελλον νὰ ἀναβῶν εἰς τὰς ὑπεροχικὰς θρόνους τῆς Ἀρχιερωσύνης, καὶ νὰ ἐγχειριοῦσι προσασίαν ψυχῶν. Καθὼς μίαν τοιαύτην συνήθειαν Ἐκκλησιαστικὴν, ἀναφέρει μὲν καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ Συνόδου ὅπερ ὁ Καισαρείας, καὶ ὁ Χαλκηδόνος εἶπον πρὸς τὸν τοποτηρητὴν τῆ Πάπας Ἰωάννου ταῦτα. „Ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἴτις μὴ Μοναχὸς ἐγένετο, ἢ γίνεται Ἐπίσκοπος, ἢ Πατριάρχης.” Καὶ πάλιν. „Ἐν τῷ καιρῷ τῆς τέτῃς (τῆ Φωτίου δηλ.) Ἀρχιερωσύνης, πολλοὶ συνεψηφίσθησαν, καὶ Κληρικοὶ, καὶ Μοναχοί.” Ἀναφέρει δὲ ταύτην καὶ ὁ ἱστορικὸς Γεώργιος ὁ Κεδρηνὸς, καὶ μάλιστα ὁ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας ἄριστος ἐξηγητὴς, ὁ Θεσσαλονίκης, λέγων, Ἱερὸς Συμεὼν, λέγων. „Ἡ Ἐκκλησία τὰς περισσοτέρας τῶν μελλόντων γίνεσθαι Ἐπισκόπων, Μοναχῶν ποιῆσα πρότερον, ὥτως Ἐπισκόπος καθίσταται (α).”

(α) Καθ. σξς.

Συνήθεια βέβαια ἦτον ἐτέτη, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, νόμος ἀγιώ-
τατος, νόμος δικαιοτάτος· καὶ νόμος κοινωφελής. Ἀγιώτατος· διὰ
τὶ ἐκεῖνοι μὲ τὸ μέσον τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων, καὶ τῷ μοναδικῷ
πολιτεύματι, πρῶτον ἐκαθαρίζοντο, καὶ τότε ἀρχίζαν νὰ καθα-
ρίζον τὰς ἄλλας· πρῶτον ἐφωτίζοντο, καὶ ὑπερονέφωτιζον· πρῶτον
ἐτελείεον, καὶ ὑπερονέτελείον· καὶ συντόμως εἰπεῖν, πρῶτα ἀγιά-
ζοντο, καὶ ὑπερον ἀγιάζον. Δικαιοτάτος· διὰ τὶ ἀφ' οὗ ἤθελαν φο-
ρέσθαι τὰς νικηφόρας φοινίκας κατὰ τῶν παθῶν, μὲ τὸ μέσον τῶν
ἀσκητικῶν ἀγώνων, τότε εἰς βραβεῖον τῆς νίκης, ἐλάμβανον τὸ μέ-
γα τῆς Ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα· ἀφ' οὗ ἤθελαν ὑποτάξαι τὸ χεῖρον
εἰς τὸ κρείττον, ἦτοι τὸ σῶμα εἰς τὸ πνεῦμα· καὶ ἀφ' οὗ ἤθελαν γέναν
ἀρχοντες ἐαυτῶν διὰ τῆς ἀκροτάτης φιλοσοφίας· τότε μὲ καθενὸμον
δικαιοσύνης, ὑπέττατον ἄλλας, καὶ ἐγίνοντο Ἀρχοντες τῶν λαῶν.

Κοινωφελής· διὰ τὶ, ἀφ' οὗ ἐκεῖνοι, ἐγέμιζαν, τρόπον τινά,
ἀπὸ τὸν πλεον τῶν ἀρετῶν· ἀπὸ τῆς διαυγεῖς μαργαρίτας τῶν
χαρισμάτων τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· ἀπὸ τῆς διαφανεστάτης λίθους τῶν
τῆς Θεῆς χάριτος πολυφώτων ἐλάμψεων, ὁμοιωθέντες τῷ Θεῷ
καὶ Πατρὶ, ὅς τις καλεῖται Ἐπίσκοπος παρὰ Ἰωβ. „Καὶ κτῆμα
„ὑπαρχόντων αὐτῷ παρὰ τῷ Ἐπισκόπῳ. (α) (1) Καὶ
„σύμμορφοι γεγονότες τῆς εἰκόνης τῆς ἰδίας αὐτοῦ (β)“.

(α) Ἰωβ. Κ. 29.

(β) Ῥωμ. Η. 20

(1) Τῆτο τὸ ῥητὸν ἐρμηνεύει ὁ Σοφὸς Ὀλυμπιόδωρος, λέγει· „Ἄ-
„κρόντες δὲ οἱ Ἐπίσκοποι ὡς ὁ Θεὸς ταύτην κέκληται τῇ προσηγορίᾳ πα-
„ρὰ τῇ Γραφῇ, τηρεῖται τῆς προσηγορίας τὸ ἀξίωμα, ἐπαγρύπνως τὰ
„κατὰ τὴν ποίμνην ἐπισκοπεύοντες, καὶ πίσει, καὶ βίβη ἀνεπιλήπτῃ, καὶ διδασ-
„καλίᾳ σεμνυόμενοι μαδέντωσαν τῆς Ἐπίσκοπος ἐνθάδε ὀνομάσθαι, καὶ ἐ-
„κείνη τὴν εἰκόνα παντὶ τρόπῳ φιλοτιμείσθωσαν φορεῖν. Ὡς περ γὰρ ὁ μι-
„μησάμενος εἰκόνα βασιλικὴν τιμᾶται, ἐπὶ τῷ καλῶς αὐτὴν μιμήσασθαι,
„τιμᾶται δὲ καὶ ἐπὶ τῷ αὐτὴν κεκοσμηθῆναι· ὅτω μακάριος Ἐπίσκοπος ὁ-
„νοήσας τὸν ἀληθινὸν Ἐπίσκοπον, καὶ ζηλῶν αὐτὸν, καὶ γινόμενος ὡς ἐν ἁν-
„θρώποις Θεός, καὶ ἔχων Ἐπίσκοπον τὸν ποιῶντα αὐτὸν ἀληθῶς ἐν Χριστῷ
„Ἰησὺ Ἐπίσκοπον.“ Τέτα χάριν καὶ ὁ θεῖος Ἰσίδωρος ὁ Πηλεσιώτης γρά-
„φον τῷ Ἐπισκόπῳ Τριβενιανῷ, λέγει· „Ἐπίσκοπος ἐξ αὐτῆς τῆς ὀνόματος
„τὴν οἰκίαν ὀφείλει οἰκονομεῖν ἐπίσκοποι· καὶ τὰ, καὶ τὰ, ποιεῖν. (Ἐπιστολ.
„ρμδ)“

κατὰ Παῦλον εἰπεῖν. Καὶ τῷ αὐτῷ καλαμένῳ Ἐπισκόπῳ. „Ἐπε-
 „γράφητε γάρ φησι νῦν ἐπὶ τὸν Ποιμένα, καὶ Ἐπί-
 „σκοπον τῶν ψυχῶν ἡμῶν (α). Καὶ ἀναπληθέντες αὐτοὶ
 „πρῶτον, ὡς ἔφη ὁ ἀρεοπαγίτης Δινύσιος, τῷ τῆς θεώσεως δώρε,
 „ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, προετοιμαθέντες πρότερον, καὶ τοιοῦτοι γεγο-
 „νότες, οἷον ὁ Παῦλος γράφει τὸν Ἐπίσκοπον λέγων. „Δεῖ
 „ἐν τὸν Ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, νηφάλιον,
 „σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν, μὴ
 „πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰχροκερδῆ, ἀλλ'
 „ἐπιεικῆ, ἁμαχον, ἀφιλάργυρον (β).”

Καὶ ἵνα συντόμως εἰπῶ, αὐτοὶ πρῶτον Θεοὶ κατὰ χάριν γε-
 γονότες, καὶ ὡς Ἀρχιερεῖς εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἱεραρχικῶς τε,
 καὶ τριαδικῶς κατὰ τὸν Συναίτην Γρηγόριον, τῷ ἐν τριάδι Θεῷ λει-
 τεργήσαντες, διὰ τῆς μουσικῆς, καὶ ὑπερφυῆς Θεολογίας· τότε δὲ
 τότε τὴν προσησίαν ἀναδεχόμενοι τῶν λαῶν, μετέδιδον εἰς αὐτὰς
 ἀπὸ τὸν πλεόντων χαρισμάτων τε, καὶ πάντα ἐγίνοντο εἰς αὐ-
 τὰς, ἱατροὶ· φωστῆρες· ὁδηγοὶ· σωτῆρες· θεραπεύοντες τὰς κατὰ
 ψυχὴν ἀρρωσθύντας· φωτίζοντες τὰς ἐσκοτισμένας· ὁδηγῶντες τὰς
 πεπλανημένας· καὶ σώζοντες, ἢ πάντας, ἢ τὰς πλείους, μετὰ τὸν λόγον
 τῆς διδασκαλίας, καὶ μετὰ τῆς ἐναρέτης ζωῆς αὐτῶν τὸ παράδειγμα.

Ὅτι οἱ πάλαι Ἀρχιερεῖς, δὲν ἐγίνοντο αὐτόκλητοι,
 ἀλλὰ, ἢ Θεόκλητοι, ἢ Δημόκλητοι.

Καὶ τὸ παράδοξον εἶναι, ὅτι καὶ μετὰ ὅλων τῶν τῶν ἀγαθῶν
 τὴν σωρείαν, μετὰ τὴν ὁποίαν ἦτον πεπλητισμένοι οἱ γεννάδαι ἐ-
 κείνοι καὶ τρισμακάριοι, δὲν φαίνεται ὅμως ποτὲ τινὰς αὐτόκλητος
 καὶ ἐρμήσει εἰς τὸ μέγα τῆς Ἱεραρχίας ἀξίωμα. Ἀλλ' ἦτον ἀνάγ-
 κη, ἢ καὶ καλεσθῆναι εἰς τῆτο ἀπὸ τοῦ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου διὰ σημείων
 τινῶν καὶ ἀποκαλύψεων ἢ τὸ ἐλάχιστον, καὶ καλεσθῆναι ἀπὸ τὸν

(α) Ἀ. Πέτρ. Β. 25.

(β) Ἀ. Τιμ. Γ. 2.

λαόν. Συντόμως εἰπεῖν, ἦτον ἀνάγκη νὰ γένη, ἢ θεόκλητος, ἢ δημόκλητος. Ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν, ἄλλος ἔκοπτε τὸ αὐτὶ, καθὼς ὁ Ἀμμώνιος· ἄλλος ὑποκρίνετο τὸν δαιμονῶντα, ὡσὰν ὁ Ἐφραίμ· ἄλλος ἐκρύβετο, ὡσὰν ὁ Ἀκραγαντίνων Γρηγόριος· ἄλλος ἔφευγε καὶ ἐπλανᾶτο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὡσὰν ὁ Νεοκαισαρείας Γρηγόριος· καὶ ἄλλος ἄλλην μηχανὴν ἐτεχνεύετο, διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν ἑαυτὸν τε, ἀπὸ τοιῶτον φορτίου βαρύτατον, φοβόμενος τὴν ὑπερτάτην ὑπεροχὴν τῆς Ἀρχιερατικῆς ἀξιώματος.

Ἀφ' οὗ δὲ μία τοιαύτη ἀγιοτάτη συνήθεια (δὲν ἠξεύρω ἀπὸ ποίαν ἀφορμὴν) ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξέλιπεν ἀπὸ τὴν τῇ Χριστῇ Ἐκκλησίαν, συνεξέλιπον οἱμοι! (καλὸν γὰρ ἐνταῦθα σε-νάξαι πικρόν.) ἐν ταυτῷ καὶ τὰ προειρημένα πάντα καλὰ ἀντιστήχθησαν δὲ τὰ ἐναντία τῶν δεινὰ· τὰ ὅποια, ἐγὼ μὲν ἀποσιωπῶ, αἰδόμενος τὴν κοινὴν Μητέρα, ἵνα μὴ ὡς Ἱεροκατήγορος κατακριθῶ· οἱ δὲ θεῖοι Πατέρες, μηδὲνα αἰδόμενοι, μηδὲ πρόσσωπον ἀνδρώπε λαμβάνοντες, διακωμῶδῶσιν εἰς τὰ Συγγράμματάτων καὶ μάλιστα πάντων ὁ Θεολόγος Γρηγόριος εἰς τὸν καλούμενον ἀπολογητικόν. Νὰ τὰ ἀναφέρω; ὅμως, κάλλιον ἂν εἴκωνται σεσιωπημένα, διὰ νὰ μὴ προξενήσεν καὶ αὐτὰ (ἀγκαλὰ καὶ ξένα) ταραχὴν.

Τάτων ἔτι εἰσὶν ἔχόντων, ἠθέλον μὲν ἐγὼ, καὶ πάνυ ἠθέλον ἵνα καὶ ὁ ἐμὸς Δεσπότης, μέρος γένηται τῆς πρώτης ἐκείνης, καὶ ἀγιοτάτης συνήθειας, καὶ μάθη πρῶτον διὰ τῆς κατὰ Χριστὸν μοναδικῆς φιλοσοφίας, τίς ὁ ἔνδον καὶ ἐν ἡμῖν ἀφανὴς καὶ ἀόρατος πόλεμος τῶν ἐχθρῶν· τίς ἡ διάκρισις τῶν ἀενάως εἰσερχομένων τε καὶ ἐξερχομένων λογισμῶν· καὶ τίνας μὲν αὐτῶν πρέπει νὰ ὑποδέχεται, καὶ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς καρδίας νὰ ἀποθησαυρίζῃ· εἰς τίνας δὲ πρέπει νὰ ἀντιλέγῃ, μᾶλλον δὲ καὶ νὰ ἀποδιώκῃ, καὶ τελείως νὰ ἀποσφάττῃ· καὶ πότε· τίνας πρέπει νὰ φεύγῃ, καὶ τίνας πρέπει νὰ καταφρονῇ· καὶ πότε (I)· καὶ τίνι τρόπῳ ἡμπορεῖ τίνας

(I) Τῆς μὲν ἀγαθῆς καὶ καλῆς λογισμῆς πρέπει τίνας νὰ ὑποδέχεται· εἰς δὲ τῆς κακῆς, ἀπλῶς καὶ καθολικῶς, πρέπει νὰ ἀντιλέγῃ (πλὴν τῶν σαρκικῶν, καὶ αἰχρῶν λογισμῶν) καὶ τάς νὰ ἀποδιώκῃ, καὶ νὰ ἀποσφάττῃ, καὶ μάλι-

„να εὐρῇ τὴν ἐντὸς ἡμῖν ἔσαν τῷ Θεῷ Βασιλείαν, κατὰ τὴν Θεῖαν φωνήν (α)· καὶ τὸν κεκρυμμένον θυσανυρὸν ἐν τῷ ἄγρῳ τῆς καρδίας, καὶ νὰ ἀπολαύσῃ ἐπὶ τῇ εὐρέσει αὐτῆς μεγάλην, καὶ ἀνεκλάλητον τὴν χαρὰν· καὶ νὰ γευθῇ ἀκόμη ἀπὸ ἐδῶ, τὰ ἀγαθὰ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καθὼς οἱ θεῖοι Πατέρες, οἱ καλόμενοι Νηπτικοὶ, περὶ τέτων διδάσκουσιν, καὶ οἱ πείραν ἔχοντες ταῦτα οἶδασιν.

Ποῖα εἶναι τὰ τῆς ἡσυχίας καλὰ.

Ηθέλον φημὶ ταῦτα καὶ τὰ τέτων τελεώτερα, τὰ διὰ ζωῆς φωνῆς μάλιχα διδασκόμενα, ὡς δυσκολοκατάληπτα, νὰ ἀπολαύσῃ ὁ ἐμὸς Δεσπότης· καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἤθελα νὰ ἄρξῃ πρῶτον ἑαυτῶ, καὶ ὕστερον νὰ ἄρξῃ χρεῖωνόμενα λαῶ. „Ἀρχων γὰρ ἔστος ἐς κυρίως, ὁ ἑαυτῶ ἄρξας, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα τῷ „λόγῳ ὑποτάξας, κατὰ τὸν εἰπόντα.” Διὰ τοῦτο καὶ εὐρισκόμενος εἰς τὸ Ὅρος, πολλὰς παρεκάλει μετὰ δακρύων τὸν Κύριον, νὰ οἰκονομήσῃ καλὸν τρόπον, νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὸ Ὅρος, διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὰ τῆς ἡσυχίας καλὰ, πολλῶς τιμιώτερα ὄντα χρημάτων, καὶ δόξης καὶ τῶν τοῦ Κόσμου ἡδονῶν, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον: „Ἀπράγμων ἡσυχία τῆς ἐν πράγμασι περιφανείας τιμιωτέρα (β)· καὶ κατὰ τὸν σοφὸν Νεῖλον: „Βίος ἡσύχιος, χρη-

(α) Λευκ. ΙΖ. 21.

(β) Ἐπιστολ. Ὀλυμπία.

σα τὰς πονηρὰς, καὶ κατὰ τῶ πλησίον κινημένες· τὰς δὲ αἰχρὰς πρέπει νὰ φεύγῃ, καὶ νὰ προστρέχῃ εἰς μόνον τὸν Θεόν διὰ τῆς προσευχῆς· τὰς δὲ βλασφήμους, καὶ τὰς τῆς ἀπογνώσεως, νὰ καταφρονῇ. Τότε δὲ ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀντιλέγῃ, καὶ νὰ διώκῃ, καὶ νὰ σφάττῃ τὰς κακὰς λογισμὰς, ὅταν λάβῃ δύναμιν παρὰ Θεοῦ, καὶ πείρῃ εἰς τὸν ἀόρατον αὐτὸν πόλεμον· καὶ τότε τέτοις ὁλοκλήρως καταφρονεῖ, ὅταν τὰς νικήσῃ. Πλὴν τὸ νὰ σπευδᾷ νὰ καταφρονῇ τινὰς, πάντοτε καὶ ὅλως τὰς κακὰς λογισμὰς, καὶ νὰ τρέχῃ εἰς τὸν Θεόν, τοῦτο εἶναι τὸ ἀσφαλές, ὡς εἴπομεν εἰς τὸ Βιβλίον τοῦ Ἀοράτου Πολέμου.

„μάτων πολλῶν περιφανέστερος· ἐπειδὴ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον
 „Ἡσυχία ἐστὶν ἀρχὴ καθάρσεως τῇ ψυχῇ (α)”. Λέγει δὲ καὶ ὁ
 Πηλῆσιώτης Ἰσίδωρος. „Ἐμοὶ τὴν μετρίαν εἵδυσαν, ἡ κατὰ μό-
 „νας προσέθηκεν ἀναχώρησις· ὁ γὰρ ἐν μέσῳ θορύβων σρεφόμε-
 „νος, καὶ γινῶναι τὰ ἑρᾶνια βεβλόμενος, λέληθεν ὅτι τὸ ἐν ἀκάν-
 „θαις σπειρόμενον, ὑπ’ ἐκείνων συμπνίγεται· καὶ ὁ μὴ χολά-
 „σας, Θεὸν γινῶναι ἐδύναται (β)”. Ὁ δὲ εἶπε καὶ ὁ Ψαλμωδός.
 „Σχολάσατε καὶ γινῶτε, ὅτι ἐγὼ εἶμι ὁ Θεός (γ)”.

Καὶ πρὸς τέτοις παρεκάλεν τὸν Κύριον, νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ
 Ὅρος, διὰ νὰ ἰδῇ (εἰ καὶ σπανίς.) μέσα εἰς τὰ βράχια, καὶ τὰ
 „λαγκάδια, ὅπῃ κατεφρόνει, ἄνδρας πορευομένους ἀμώ-
 „μους, καὶ ἐργαζομένους δικαιοσύνην, λαλῶντας ἀλή-
 „θειαν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν· κατὰ τὸ Δαβιτικόν (δ)”. αὐ-
 τὸ δηλ. τὸ πανάγιον καὶ γλυκύτατον ὄνομα τοῦ ἀποταλήδου Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, ἀφελείπτως ἐπιβωμένους ἐν τῷ τῆς καρδίας βάθει διὰ
 τῆς καρδιακῆς καὶ νοερᾶς προσευχῆς. „Τέτων γὰρ ὁ νοῦς, κατὰ τὸν
 „μέγαν εἰπεῖν Βασίλειον, μὴ σκεδαννόμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ
 „ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν Κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν
 „πρὸς ἑαυτὸν, δι’ ἑαυτὸ δὲ, πρὸς τὴν τῇ Θεῷ ἑνωμένην ἀναβαί-
 „νει, καὶ κείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενός τε καὶ ἐλλαμπόμενος,
 „καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει (ε)”.

Καὶ ὅτοί εἰσιν ἀληθῶς, περὶ ὧν ὁ αὐτὸς πάλιν εἶπε Βασί-
 λειος. „Μακάριοι ἓν οἱ τῇ ἀληθείᾳ κάλλος φιλοθεάμονες, οἷονεἰ
 „γὰρ προσδεθέντες αὐτῷ διὰ τῆς ἀγάπης, καὶ τὸν ἐπαράνιον, καὶ
 „μακαρίζον ἐρῶντες ἔρωτα, ἐπιλανθάνονται μὲν οἰκείων, καὶ φί-
 „λων, ἐπιλανθάνονται δὲ οἴκῃ, καὶ περισίας ἀπάσης· ἐκλαθό-
 „μενοι δὲ καὶ τῆς σωματικῆς εἰς τὸ ἐοδεῖν καὶ πίνειν ἀνάγκης, μό-
 „νω τῷ θεῷ, καὶ καθαρῷ προσετήκασιν ἔρωτι (ζ)”.

(α) Ἐπιστολ. Α.

(δ) Ψαλ. ΙΔ. 2.

(β) Ἐπιστολ. ΤΒ. Θαυμασίφ.

(ε) Ἐπιστολ. Α.

(γ) Ψαλμ. ΜΕ. ΙΟ.

(ζ) Ἐρμην. εἰς τὸν ΜΔ, Ψαλμ.

Πόσον ἄτοπον εἶναι νὰ ἄρχῃ τινὰς ἄλλων, πρὸ τῆ
νὰ ἄρξῃ ἑαυτῆ.

Αλλ' ἐπειδὴ ἡ νεότης, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ παρακίνησις τῶν πολλῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἄγνοια τῆ βάρους τῆ Ἀρχιερατικῆς ἀξιώματος· (ὡς αὐτὸς τοῖς τῆς αὐτομεμφίας κέντροις βαλλόμενος διολογιεῖς) ταῦτα πάντα λέγω, ἐπειδὴ καὶ τὴν ἑκάμαν νὰ ἀκολουθήσῃ εἰς τὴν νῦν ἐπικρατῆσαν. (ἄχ! δός μοι ἄδειαν νὰ τὴν ὀνομάσω.) πονηρὰν συνήθειαν· ὥς ὅτῃ, πρὸ τῆ ὀρίμου καιρῆς, νὰ θέσῃ τὰς νεαρὰς καὶ ἀπαλὰς ὥμους τῆς ὑποκάτω εἰς ἓνα τοῖστον φορτίον ὑπερογκον, καὶ πρὶν νὰ ἄρξῃ τῶν ἐν αὐτῇ παθῶν, τὴν ἐβίασαν νὰ ἄρξῃ λαῶν. Τὸ ὅποσον πόσον εἶναι ἄτοπον, παρίστην ὁ Πηλεσιώτης Ἰσίδωρος, γράφων πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Στρατήγιον ταῦτα. „Καὶ γὰρ αἰχίσιον, εἰ τοῖς ἀρχομένοις ἐπιτάττειν βεβλόμενος, φωραθῆς μηδὲ σαυτῆ ἄρχειν δυνάμενος (α)”. Καὶ πρὸς τὸν Διάκονον Παλλάδιον, ὁ αὐτὸς γράφων, ταῦτά φησιν: „Εἰ τὰς ὑπὸ νόμων, κατ' ἑς πολιτεύονται, ἀνηκόες εἶναι ἐν χρεῖ, πολλῶ μᾶλλον τὰς ἄρχειν λαχόντας. Πῶς γὰρ τοῖς ἀρχομένοις διαλεχθεῖεν οἱ μὴ τὸ πῶς χρὴ ἄρχειν ἐπιστάμενοι; Ὅσοι ἐν τῶν ἀπείροι ὄντες, ἄρχειν ἐπεχείρησαν, ταῦτόν πεπόνθασιν τοῖς ἀπείροις μὲν τῆ ἡνιοχεῖν, ἐπιβῆναι δὲ τοῖς δίφροις τολμῶσι, καὶ ἑαυτοὺς, καὶ τὰς ἱπποὺς πρᾶσαπολέσασιν ἢ τοῖς ἀπειροδαλάττοις μὲν, εἰς τοσαύτην δὲ μανίαν ἐξωκέλασιν, ὥς καὶ μυστηριαγωγὸν ὀλκὰδα οἰκίσαι ἐπιχειρῆσαι, μεθ' ἧς εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάττης ἐχώρησαν (β)”. Ἀλλ' ἐπειδὴ λέγω, ἔτω τὸ πρᾶγμα ἡκολούθησε, φέρε καὶ τὸν δεύτερον τῆτον (ὃ λέγεται) ἀσπασώμεθα πλὴν, καὶ τὸ Προμηθέως, ἔργον γενέσθω Ἐπιμηθέως, κατὰ τὴν παροιμίαν· καὶ ἐκεῖνο ὅτῃ δὲν ἔκαμε πρὸ τῆς Ἀρχιερωσύνης, ἀς σπεδάσῃ νὰ κάμῃ τῶρα μετὰ τὴν Ἀρχιερωσύνην. Τὸ ἐξηγῶ φανερώτερα· φέρε μὲ συντομίαν ὑπομνήσω (ἐχὶ διδάξω.) τὴν Ἱερὰν σε σύνεσιν, τίνι τρόπῳ, καὶ τίσι μεθόδοις χρώμενος.

(α) Ἐπιστολ. ΦΙ.

(β) Ἐπιστολ. ἄφης.

ἂν καὶ ὅχι τελείως νικήσῃς τὰ πάθη, καὶ ἐκδιώξῃς αὐτὰ παντελῶς ἀπὸ τοῦ πάντερον ὑποκείμενόν σε· ἀλλὰ καὶ κατασιγάσῃς αὐτὰ ὅπως, καὶ κατακοιμήσῃς, καὶ τὴν πολυαρχίαν αὐτῶν καὶ ὀχλοκρατίαν, εἰς ὀλιγαρχίαν, καὶ ἀριστοκρατίαν καταστήσῃς. Ταυτὸν εἰπεῖν, γὰρ κατασαθῆς, ἢ τε πολυπαθῆς, ἢ τε τελείως ἀπαθῆς, ἀλλὰ ὀλιγοπαθῆς, καὶ μετριοπαθῆς. Τὸ γὰρ μοναρχῆσαι, καὶ εἰς ἀπάθειαν εἰσεῖν, τὸτο μόνις ἐδόθη, καὶ δίδεται, εἰς ἐκείνους ὅπῃ φθάσεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς θεωρίας, καὶ πράξεως, χάριτι Χριστοῦ· οἱ ὅποιοι (ἀκέεις ψαλλέσῃς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς θείας λύρας τῶν δεσπεσίων μελωδῶν.) νῦν ἡγεμόνα καὶ αὐτοκράτορα κατὰ τῶν ὁλεθρίων παθῶν ἐνεστήσαντο.

Ἀλλὰ πρὸ τῆς γὰρ ἀρχίσω, συνέργησόν μοι, παρακαλῶ, διὰ τῶν πάντερων σε εὐχῶν, ὧ φίλε Δέσποτα· καὶ σύντεινόν μοι τὴν ἀκοήν σε εἰς τὰ λεγόμενα. Καὶ καθὼς ἐκεῖνοι ὅπῃ μέλλεν γὰρ περᾶσεν ἀπὸ κἀνέναν μέρος σενόν, συμμαζόνεσι τὰ ῥῆχά των· ἔτω μοι καὶ ἡ σὴ θειότης, συσείλασα τὴς λογισμέστης, μὲ ἀκριβέστερον καὶ ἐμοσιδὲς ὄμμα νοός, ἃς προσέχῃ τοῖς λεγομένοις.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΤΕΘΕΜΕΝΟΙΣ.

ἦσαι εὐλογητός, καὶ δεδοξασμένος εἰς τοὺς αἰῶνας Κύριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστέ· ὁ μαρτυρήσας ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, (ἀ. Τιμ. ς'. 13.) καὶ διὰ τοῦτο Πρωτομάρτυς ἀληθῶς, καὶ τῶν ἀθλητῶν ἀπάντων πρωταθλητής, καὶ ὢν, καὶ ὀνομαζόμενος· ὅτι καὶ εἰς τοὺς ὑψέρους τούτους καιροὺς εὐδόκησας ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός σου νὰ γίνωνται νέοι μάρτυρες.

Ταύτην τὴν εὐχαριστήριον δοξολογίαν χρεωστεῖ νὰ ἀναπέμψῃ ἀπὸ καρδίας, ὅποιος λάβῃ εἰς τὰς χεῖράς του, διὰ νὰ ἀναγνώσῃ, εἰς τὸ παρὸν νεοτύπων βιβλιάριον, καὶ νὰ τὴν ἀναπέμψῃ, ὅχι μίαν φορὰν, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἀλλὰ τόσας φορὰς, ὅσοι εἶναι καὶ οἱ ἐνταῦθα περιεχόμενοι Μάρτυρες. Διὰ τί πῶς δὲν εἶναι δίκαιον, νὰ δοξολογῇ τινὰς μυριάδας τὸν Κύριον, βλέποντας διὰ τοῦ παρόντος βιβλιαρίου, ὅτι καὶ τώρα εἰς τοὺς ἡμετέρους μας καιροὺς, ἀνατίθουσιν ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, εἰς τὸ νοητὸν τῆς Ἐκκλησίας στερεῶμα, ὡς ἄλλοι Νεοφανεῖς ἀστέρες, καὶ κομήται, Νέοι ἀθληταὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ στρατιῶται ἀήττητοι; καὶ

καταλαμβάνουσιν ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων τὸ πλῆρωμα, μὲ τὰς γλυκυτάτας ἀκτῖνας τοῦ μαρτυρίου, καὶ τῶν θαυμάτων τους;

Πῶς δὲν εἶναι πρέπον νὰ εὐχαριστῇ τινὰς τὸν Θεὸν βλέποντας ὑποκάτω εἰς τὸν σκληρὸν ζυγὸν, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν νῦν κρατούντων, τόσους ἀθλητὰς; οἱ ὅποιοι διὰ νὰ φυλάξουν τὴν ἐλευθερίαν, καὶ εὐγενεῖαν τῆς Χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως, κατεφρόνησαν πλοῦτον, δόξαν, ἡδονάς, καὶ κάθε ἄλλην σωματικὴν ἀπολαύσιν, καὶ πᾶρεδωκαν προθύμως τὸν ἑαυτὸν τοὺς εἰς θάνατον; Πῶς δὲν εἶναι ἄξιον νὰ δοξάζῃ ὁ καθεὶς τὸν Θεόν, βλέποντας τὸν φόβον τῆς μελλούσης κρίσεως νὰ προχωρήσῃ τόσον εἰς τούτους τοὺς γενναίους Μάρτυρας, τὸν πόθον τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν νὰ ὑπερνικήσῃ εἰς αὐτούς; τὴν πίστιν νὰ στερεωθῇ τόσον εἰς τὴν ψυχὴν τους; τὴν ἐλπίδα νὰ αὐξηθῇ εἰς τὴν φαντασίαν τους; καὶ τὸ πῦρ τῆς θείας ἀγάπης νὰ ἀνάψῃ εἰς τὰς καρδίας τους τόσον πολλὰ; ὥστε ὅπου νὰ τρέχουν οἱ μακάριοι εἰς τὸ μαρτύριον; ὡς ἂν τὰ πρόβατα εἰς τὴν σφαγὴν; καὶ νὰ λογιᾶζον τὰ βασάνα, ὡς ξεφαντώματα; τὰς φυλακάς, ὡς παλάτια; τὰ δεσμά, ὡς χρυσὰ στολίδια; τὰς ἀτιμίας διὰ τιμὰς; τὰς θλίψεις διὰ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΓΓΕΛΟΥ Ν. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

ἀναπαύσεις; τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς ὡς δροσισμὸν καὶ ἀνάψυξιν; τὰ μαχαίρια διὰ παιγνίδια; καὶ τελευταῖον, τὸν σκληρότατον θάνατον διὰ ζῶν αἰώνιον;

Καὶ ταῦτα πότε; ὅταν ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἔλειπεν· ὅταν ἡ πίστις ἡσθένησεν· ὅταν ἡ ἐλπὶς ὠλιγώστευσε· πότε; ὅταν ἡ ἀρετὴ ἐξέλιπε, καὶ ἡ κακία ἐπερίσσευσεν· ὅταν ὁ νόμος ἡπράκτησε, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἔμεινεν ἄργόν· πότε; ὅταν οἱ πάντες τὰ ἐαυτῶν ζητοῦσιν, « οὐ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἕκαστος, καθὼς βοᾷ ὁ Ἀπόστολος (Φιλιπ. 6'. 21)· καὶ ἀπλῶς, ὅταν ἡ ἀνομία ἐπληθύνῃ, ἡ δὲ ἀγάπη ἐψύγῃ κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· ἐπὶ τὸ πλεθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγῆσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν » (Ματθ. κδ'. 12).

Κατὰ ἀλήθειαν τοῦτο εἶναι ἓνα θαῦμα παρόμοιον ὡς ἂν νὰ βλέπῃ τινὰς μέσα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ χειμῶνος, ἐαρινὰ ἄνθη, καὶ τριαντάφυλλα· μέσα εἰς τὴν βαθυτάτην νύκτα, ἡμέραν, καὶ ἥλιον· μέσα εἰς τὸ ψηλαφητὸν σκότος, φῶτα λαμπρότατα· ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας, νὰ βλέπῃ ἐλευθερίαν· καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τωρινῆς ἀσθενείας, ὑπερφυσικὴν δύναμιν. Ὅθεν καὶ ἀναγκάζομαι νὰ εἰπῶ, ὅτι, αὕτη ἡ ἀλλοίωσις εἶναι βέβαια τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου (Ψαλμ. 10.). οὗτος ὁ δάκτυλος, εἶναι τοῦ Θεοῦ. (Ἐξοδ. 19.) αὕτη ἡ δύναμις, εἶναι θεία, ἥτις ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται (6'. Κορ. 16'. 9.).

Εἶδὲ καὶ ἐρωτᾷ τινὰς, διὰ ποῖα αἷτια εὐδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ γίνωνται οὗτοι οἱ νέοι Μάρτυρες εἰς τοὺς τωρινούς καιρούς; Ἀποκρίνομαι, ὅτι διὰ πέντε τινὰ· α'. διὰ νὰ ἦναι ἀνακαινισμὸς ὅλης τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως· β'. διὰ νὰ μένουν ἀναπολόγητοι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Κρίσεως οἱ ἀλλόπιστοι· γ'. διὰ νὰ ἦναι δόξα μὲν καὶ καύχημα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἔλεγχος δὲ καὶ καταισχύνῃ τῶν ἑτεροδόξων· δ'. διὰ νὰ ἦναι παράδειγμα ὑπομονῆς εἰς ὅλους τοὺς Ὀρθόδοξους Χριστιανούς, ὅπου τυραννοῦνται ὑπο-

κάτω εἰς τὸν βαρὺν ζυγὸν τῆς αἰχμαλωσίας· ε'. δὲ καὶ τελευταῖον, διὰ νὰ ἦναι θάρρος, καὶ παρακίνησις εἰς τὸ νὰ μιμηθοῦν διὰ τοῦ ἔργου τὸ μαρτυρικόν τους τέλος, καὶ ὅλοι μὲν οἱ Χριστιανοὶ οἱ κατὰ περιστάσιν εἰς τὸ μαρτυρῆσαι ἀναγκάζονται· ἐξαιρέτως δὲ καὶ μάλιστα, ὅσοι ἔφθασαν νὰ ἀρνηθοῦν πρότερον τὴν Ὀρθόδοξον πίστιν. Τὰ ὅποια ὡς ἀναγκαῖα, καθὲν ἓνα θέλω ἀποδείξω εἰς τὸ παρὸν προοίμιον, καὶ ὑπομείνατε παρακαλῶ οἱ ἀναγινώσκοντες.

Καὶ α'. οἱ νέοι οὗτοι Μάρτυρες εἶναι ἀνακαινισμὸς ὅλης τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως. διὰ τί ὁ χρόνος, καὶ ὁ καιρὸς ἔχει φυσικὸν τοῦτο τὸ ἰδίωμα· τὰ μὲν νέα, καὶ καινούρια πράγματα νὰ τὰ κάμνῃ παλαιὰ, τὰ δὲ παλαιὰ νὰ τὰ ῥίπτῃ μὲ τὴν πολὴν του παράτασιν, εἰς ἓνα βαθὺν ἀπιστίας, καὶ ἀλησμονησίας, καὶ τοσοῦτον νὰ τὰ ῥηράσκῃ, καὶ νὰ τὰ ἀφανίσῃ, ὡς ἂν νὰ μὴν ἔγιναν ὁλότελα· « τὸ παλαιούμενον, καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ » (Ἑβρ. 13.).

Τώρα, οἱ Χριστιανοὶ τοῦ παρόντος καιροῦ, ἀκούουσιν ἀπὸ τὰς Ἐκκλησιαστικὰς ἱστορίας τὰ μαρτύρια, καὶ βάσανα ὅπου ὑπέμειναν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, οἱ Δημήτριοι, οἱ Γεώργιοι, οἱ Θεόδωροι, οἱ Ἰάκωβοι, καὶ ἀπλῶς ὅλοι οἱ γενναῖοτατοι παλαιοὶ Μάρτυρες, ὅσοι ἐστάθησαν ἀπὸ Χριστοῦ, ἕως τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου· καὶ ἀναγκάζονται μὲν νὰ πιστεύουν ταῦτα ὡς ἀληθῆ, κατὰ τὸ χρέος ὅπου ἔχουν τῆς ἀπλῆς πίστεως· ἥτις κατὰ τὸν Παῦλον, « εἶναι πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων » (Ἑβρ. 11. 1) ἡ παλαιότης ὁμῶς τοῦ χρόνου, καὶ ἡ τόση πολυκαιρία ὅπου ἀπὸ τότε ἕως τώρα ἐμεσολάβησε, δύναται ἴσως νὰ προξενήσῃ εἰς μερικοὺς, ἂν ὅχι ἀπιστίαν, ἀλλὰ τούλαχιστον μίαν ἀπορίαν, καὶ δισταγμὸν. Πῶς δηλαδὴ ἐκεῖνοι ἄνθρωποι ὄντες φύσει ἀσθενεῖς καὶ δειλοὶ, ὑπέμειναν τόσα, καὶ τόσα φρικτὰ καὶ φοβερά κολαστήρια; Ἀλλ' οἱ νέοι οὗτοι μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ, παρρησιαζόμε-

νοι εἰς τὸ θέατρον τοῦ Κόσμου, ἐκρίζονοι μὲν ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν Χριστιανῶν πᾶσαν τοιαύτην ἀπορίαν καὶ δισταγμὸν, ἐμφυτεύουσι δὲ, καὶ ἀνακαινίζουσιν εἰς αὐτάς τὴν πρὸς τοὺς παλαιούς Μάρτυρας ἀδίστακτον πίστιν. Καὶ καθὼς οἱ νέα τροφή ἐνδυναμόναι ὅλα ἐκεῖνα τὰ σώματα ὅπου εἶναι ἀδυνατισμένα ἀπὸ μίαν προλαβοῦσαν πείναν. Καθὼς ἡ νέα βροχὴ ἀναβάλλει τὰ δένδρα ἐκεῖνα ὅπου εἶναι ἐξηραμένα ἀπὸ τὴν δίψαν. Καθὼς ἡ δευτέρα ἀνάληψις τῶν πτερῶν ἀνακαινίζει τὸν γηράσαντα αἰτὸν «ἀνακαινισθήσεται ὡς αἰτοῦ ἡ νεότης σου» (Ψαλμ. ρβ'. 15.). Ἐτὶ καὶ οἱ νεοφανεῖς οὗτοι Μάρτυρες ἐνδυναμόνουσιν ἐν ταυτῷ, καὶ ἀναθάλλουσι, καὶ ἀνακαινίζουσι τὴν ἀδυνατισμένην, τὴν μεμαραμμένην, καὶ τὴν γηραλίαν πίστιν τῶν τωρινῶν Χριστιανῶν.

Διὰ τοῦτο οἱ τωρινοὶ Χριστιανοὶ δὲν ἀμφιβάλλουσι πλέον περὶ ἐκείνων· ἐπειδὴ ἐκεῖνα τὰ μαρτύρια ὅπου μὲ μόνην τὴν ἀκοὴν ἤκουον, ὅτι ὑπέμειναν οἱ παλαιοὶ Μάρτυρες, ταῦτα τὰ ἴδια βλέπουσι τῶρα μὲ τοὺς ἰδίους τῶν ὀφθαλμοῦς, ὅτι τὰ ὑπομένουν οἱ νέοι οὗτοι τοῦ Χριστοῦ Μάρτυρες· οἱ δὲ ὀφθαλμοί, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν, τῶν ὠτίων πιστώτεροι. Τί λέγω, ὅτι βλέπουσι μόνον; πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τωρινούς Χριστιανούς εἶχον φίλους· ἔτι ζῶντας πολλοὺς ἀπὸ τοὺς νεοφανεῖς Μάρτυρας, καὶ συνέφαγον πολλάκις μὲ αὐτούς, καὶ συνέπιον, καὶ εἰς τὰ μαρτύρια αὐτῶν παρόντες εὐρέθησαν, καὶ τὰ Ἅγια αὐτῶν αἵματα, καὶ φορέματα πρὸς ἁγιασμόν τοὺς διεμοιράσθησαν, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὡς φιλακτήρια ταῦτα θαστάζουσι, καὶ μὲ τὰς ἰδίας τῶν χεῖρας τὰ τίμια λείψανα αὐτῶν ἐνταφίασαν· ὅθεν ἀπὸ τοὺς νέους τούτους μάρτυρας ἔλαβον πληροφορίαν ἀκριβῆ καὶ περὶ τῶν παλαιῶν μαρτύρων· ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς παλαιούς Μάρτυρας βλέπουσιν, ὅτι μαρτυροῦσι καὶ τῶρα ὑποκάτω εἰς τὸ πρόσωπον τῶν νέων τούτων Μαρτύρων, καὶ ὅτι φαίνονται πάλιν εἰς τὸν

Κόσμον δεῦτεροι Γεώργιοι, δεῦτεροι Δημήτριοι, νέοι Θεόδωροι, ὅχι μόνον διὰ τὴν ταυτότητα τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον διὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν Μαρτυρίων.

Μὰ δὲν φθάνουσι μόνον ἕως ἐδῶ, ἀλλὰ πρὸς τούτοις ἀνακαινίζουσιν εἰς τὰς καρδίας τῶν τωρινῶν Χριστιανῶν οἱ νέοι οὗτοι μάρτυρες καὶ τὸ κήρυγμα τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων, καὶ πιστόνουσι τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον, καὶ βεβαιόνοῦσι τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δηλαδὴ εἶναι υἱὸς ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ, Ὁμοούσιος μὲ τὸν Ἀναρχόν του Πατέρα, καὶ μὲ τὸ ζωοποιὸν αὐτοῦ Πνεῦμα, καὶ κηρύττουσι τὸ μέγα μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅλην τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν τῶν Χριστιανῶν ἐπισφραγίζουσιν, ὅχι μόνον μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ τὰ πάνδενα κολαστήρια ὅπου ἔλαβον, καὶ μὲ αὐτὸ τὸ ἴδιον αἷμα, καὶ τὸν μαρτυρικόν τους θάνατον. Καὶ λοιπὸν καθὼς πάλαι ἡ ῥάβδος τοῦ Μωϋσέως οὕσα πρότερον ῥάβδος, ὕστερον ἔγινεν ὄφιν· «καὶ ἔρριψεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐγένετο ὄφιν» (Ἐξόδ. δ'. 2) τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ πίστις, οὕσα πρότερον θερμότης ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Ἀποστόλων καὶ Μαρτύρων διὰ τὴν νεαρότητα, μετετρέπη αὕτη ὕστερον εἰς χλιαράν ὀλιγοπιστίαν διὰ τὴν παλαιότητα. Ἀλλὰ καθὼς ὁ Μωϋσῆς ἐποίησε τὸν Ὄφιν ἀπὸ τὸ τελευταῖον μέρος, ἥτοι ἀπὸ τὴν οὐρὰν, καὶ ὁ ὄφιν ἔγινε ῥάβδος· «ἐκτείνας δὲ τὴν χεῖρα ἐπέλαβετο τῆς κέρκου, καὶ ἐγένετο ῥάβδος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.» (αὐτόθ. 4.) ἔτζη καὶ ὁ Θεὸς οἰκονομήσας εἰς τούτους τοὺς τελευταίους καιροὺς, νὰ γένουν οἱ νέοι Μάρτυρες, δι' αὐτῶν ἀπέδειξε πάλιν θερμὴν, καὶ νεαράν τὴν κάτωθεν ἀφ' ἡμῶν ἕως αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἀναβαίνουσιν, δύο σχεδὸν χιλιάδων χρόνων πίστιν, καὶ ἐνταυτῇ συναπέδειξεν αὐτοὺς ἀνακαινισμόν ὅλης ὅλης τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως· ὅπερ ἦν τὸ αἶ.

Δεύτερον κάμνουν οἱ νέοι οὗτοι Μάρτυρες ἀναπολογήτους τοὺς ἄλλοπίστους ἐν τῇ ἡμέ-

ρα τῆς Κρίσεως· διὰ τί καθὼς τὸ ὀλίγον προζύμι σμιγόμενον μὲ τὸ πολὺ ἄλευρον μεταδίδει τὴν ἰδικήν του δύναμιν εἰς αὐτὸ, καὶ γίνεται ὅλον ζύμη· τοιοῦτοτρόπως οἰκονόμησεν ὁ Θεὸς νὰ ᾖναι ἐσμιγμένοι οἱ ὀλίγοι πιστοὶ μὲ τοὺς πολλοὺς ἄλλοπίστους, διὰ νὰ μεταδώσουν εἰς αὐτοὺς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ νὰ τοὺς φέρουν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας· ἔτι μᾶς τὸ θεοαίονοι ὁ θεὸς Χρυσόστομος « διὰ τοῦτο καὶ ἀνέμιξεν (ὁ Θεὸς) » δηλαδή) τῷ πλήθει τοὺς αὐτῷ πιστεύον- » τας, ἵνα μεταδῶμεν ἀλλήλοις τῆς ἡμετέρας συνείσεως » (Ὁμίλ. μς'. εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον). Τοῦτο δὲ μάλιστα, καὶ ἐξαιρέτως οἰκονόμησε νὰ γένη μὲ τοὺς νεοφανεῖς τούτους Μάρτυρας· διὰ τί αὐτοὶ σχεδὸν ὅλοι γεννηθέντες, καὶ ἀνατραφέντες, ἀνάμεσα εἰς τὰ πλήθη τῶν ἄλλοπίστων, τελευταῖον, ἐνώπιον τῶν ἐδικῶν τους ἡγεμόνων, καὶ κριτῶν, μὲ μεγάλην ἀνδρείαν ἐκήρυξαν τὴν πίστιν τῶν Χριστιανῶν, ὅτι εἶναι ἀπλανῆς, καὶ ἀληθινὴ, καὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν λαμπρῶς τῇ φωνῇ ὡμολόγησαν υἱὸν Θεοῦ, καὶ Θεὸν ἀληθινόν, « καὶ σοφίαν καὶ λόγον τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο ». (Ἰωάν. α'. 2) Καὶ τὴν ὁμολογίαν τους ταύτην ἐβεβαίωσαν, ὅχι μόνον μὲ τὴν χύσιν τοῦ ἰδίου αἵματός τους, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον μὲ τὰ διάφορα θαύματα, τὰ ὅποια ἐνήργησε δι' αὐτῶν ὁ Θεός, τὸσον ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Μαρτυρίου των, ὅσον καὶ μετὰ τὴν τοῦ Μαρτυρίου των τελείωσιν.

Ἀφ' ὧ νὰ λέγω, ὅτι καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν Μαρτύρων τούτων ἐλεήσαντες τὴν ἀπώλειαν τῶν ἄλλοπίστων, ἐπῆγαν ἐπὶ τούτου εἰς τὸ Μαρτύριον, καὶ ἐκήρυξαν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν, διδάσκοντές τους νὰ ἀφήσουν τὸ σκότος, εἰς τὸ ὅποιον εὕρισκονται, καὶ νὰ προστρέξουν εἰς τὸ φῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ θεοσεβείας, καὶ πίστεως, ἵνα μὴ κατακριθῶσιν ἐν τῷ ἀσέστῳ πυρὶ τῆς Κολάσεως.

Ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἄθλιοι τυφλωθέντες ἀπὸ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τού-

του, καὶ ἀπὸ τὰ πάθη, δὲν ἠμπόρουν νὰ ἀνοίξουν τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ νὰ ἴδωσιν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως· καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· « ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύ- » φλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ » μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ » Εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ ». (6'. Κορινθ. δ'. 4.) ὅθεν καὶ ἔχουν νὰ μείνουν ἀναπολόγητοι· ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως· καθ' ὅτι καὶ τὸ κήρυγμα ἀκούσαντες τῶν νέων τούτων Μαρτύρων, καὶ τὰ τόσα, καὶ τόσα φοβερά μαρτύρια τούτων ἰδόντες, καὶ τὰ δι' αὐτῶν γινόμενα τοῦ Θεοῦ θαυμάσια, δὲν ἐπίστευσαν ὁμῶς, ἀλλὰ πάλιν ἔμειναν μὲ τὸ σκότος· « ἀπετύφλωσε γὰρ αὐτοὺς » ἡ κακία αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν μυστή- ρια Θεοῦ » (2οφ. 6'. 2.).

Καὶ οἱ μὲν νέοι οὗτοι Μάρτυρες, ἔχουν τότε νὰ κατηγορήσουν, καὶ νὰ κατακρίνουν αὐτοὺς, καθὼς καὶ ὁ Μωϋσῆς ἔχει νὰ κατηγορήσῃ τότε τοὺς Ἑβραίους· « ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς ». (Ἰωάν. ε'. 45) καὶ οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι ἔχουν νὰ κατακρίνουν τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ. (Ματθ. ιθ'. 28.) ὁ δὲ Θεὸς ἔχει νὰ δικαιωθῇ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, κατὰ τὸν Δαβὶδ, καὶ νὰ νικήσῃ ἐν τῷ κρίνεσθαι διὰ τῶν Μαρτύρων του τούτων· καθὼς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται, « ὅτι ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς ». (Ματθ. ια'. 19) καὶ τρόπον τινὰ μέλλει νὰ εἰπῇ καὶ πρὸς αὐτοὺς· ἐκεῖνα τὰ εὐαγγελικὰ λόγια· « εἰ » μὴ ἐλάλησα ὑμῖν διὰ τῶν Μαρτύρων » μου τούτων, ἁμαρτίαν οὐκ εἴχετε, νῦν » δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχετε περὶ τῆς ἁμαρ- » τίας ὑμῶν » (Ἰωάν. κ'. 22.).

Τρίτον οἱ νέοι οὗτοι Μάρτυρες εἶναι δόξα μὲν, καὶ καύχημα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἔλεγχος δὲ τῶν κακοδόξων· διὰ τί κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα δύσφημα ὁποῦ ἐξέρασαν οἱ ἀντίπαλοι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦτο ἀκόμη ἐπρόσθεσαν, ὀνειδίζοντες ὅτι

νέον Ἅγιον, ἡ Μάρτυρα δὲν ἀπόκτησεν. αἰσχυνέσθωσαν λοιπὸν αἰσχυνέσθωσαν αἰσχύνῃ αἰώνιον, καὶ ἐντραπήτωσαν, βλέποντες τὴν διὰ τοῦ παρόντος βιβλίου τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εὐθυνουμένην, καὶ πεπληθυσμένην ὅχι ἀπὸ ἑνα, ἡ δύω, ἡ τρεῖς νέους Μάρτυρας, ἀλλὰ ἀπὸ πλῆθος νέων Μαρτύρων (τοὺς γὰρ ἄλλους νέους Ὅσιους τε, καὶ Ἁγίους, τοὺς κατὰ διαφόρους καιροὺς, καὶ τόπους λάμπσαντας εἰς τοὺς ὑστέρους χρόνους ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀποσιωπῶμεν, μὲ τὸ νὰ μὴν ᾔναι τοῦτο οἰκεῖον τοῦ παρόντος σκοποῦ μας) οἵτινες δὲν εἶναι κατώτεροι ἀπὸ τοὺς παλαιούς Μάρτυρας, οὔτε κατὰ τὴν πρὸς τοὺς τυράννους παρρησίαν, οὔτε κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, οὔτε κατὰ τὰ μαρτύρια, οὔτε κατὰ τὰ σημεῖα καὶ θαύματα· ἀλλὰ κατὰ πάντα ταῦτα συνέρχονται μὲ ἐκείνους.

Ἐκεῖνοι διὰ τὴν πίστιν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐμαρτύρησαν; καὶ οὗτοι ὁμοίως· ἐκεῖνοι διὰ τὸ ὄνομα, καὶ τὴν Θεότητα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔχυσαν τὸ αἷμά τους; καὶ οὗτοι ὁμοίως· (ἵνα μὴ λέγω ὅτι, οὗτοι ἔχουσι τί περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους· καθ' ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἡγωνίσθησαν κατὰ τῆς πολυθείας, καὶ εἰδωλολατρείας, ἥτις εἶναι μία προφανὴς ἀσέβεια, ὅπου δύσκολα ἡμπορεῖ νὰ ἀπατήσῃ ἓνα λογικὸν νοῦν, οὗτοι δὲ ἡγωνίσθησαν κατὰ τῆς τῶν ἀλλοπίστων μονοπροσώπου μονοθείας, ἥτις εἶναι μία κεκρυμμένη ἀσέβεια ὅπου εὐκόλως δύναται νὰ ἀπατήσῃ τὸν νοῦν.

Ὅθεν ἀγκαλὰ καὶ οὗτοι οἱ Μάρτυρες ἦναι νέοι κατὰ τοὺς χρόνους, ἀλλὰ κατὰ τὰ μαρτύρια εἶναι παλαιοί· ἀγκαλὰ καὶ ἦναι ἔσχατοι κατὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ γένους, ἀλλὰ κατὰ τοὺς στεφάνους εἶναι πρῶτοι· ὁ γὰρ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Κύριος τοῦ νοητοῦ ἀμπελῶνος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐκάλεσεν ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνά του, κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου παραβολὴν (Ματθ. κ'. 1.) καὶ τοὺς παλαιούς, καὶ τοὺς νέους τούτους

Μάρτυρας, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν πρώτων ἕως τῶν ἐσχάτων ἴσους αὐτοὺς ἐποίησε, μὲ τὸ νὰ δώσῃ εἰς ὅλους τὸ ἐν καὶ τὸ ἴσον δυνάριον· τὸ ὅποιον εἶναι ὁ στέφανος τοῦ Μαρτύριου, καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῆς οὐρανοῦ βασιλείας.

Ὡστε ὅπου τὴν εὐλογίαν ἐκείνην ὅπου ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν παλαιὸν Ἰσραὴλ, τὸ νὰ φάγωσι παλαιὰ, καὶ νέα γεννήματα «καὶ φάγεσθε παλαιὰ . . . καὶ παλαιὰ ἐκ προ» σώπου νέων ἐξοίσετε» (Λευϊτ. κς'. 10.) καὶ τὴν εὐλογίαν ἐκείνην ὅπου ὑπόσχεται νὰ δώσῃ εἰς τὸν φοβούμενον αὐτόν, τὸ νὰ ἰδῇ υἱούς, καὶ ἐγγόνους «Καὶ ἰδοὺ υἱούς τῶν υἱῶν σου» (Ψαλμ. ρκή. 6.) αὐτὰς πνευματικώτερον ἀπολαμβάνει τὴν Ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία· διὰ τί ἐντρυφᾷ, καὶ τρέφεται νοητῶς, ὅχι μόνον μὲ τὰ γεννήματα τῶν παλαιῶν τῆς Μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ καινούρια τῶν νέων τῆς Ἀθλητῶν. Καὶ βλέπει γεννηθέντας ἐξ αὐτῆς πνευματικῶς, καὶ τοὺς πρώτους τῆς υἱούς, τοὺς παλαιούς λέγω Μάρτυρας, καὶ τοὺς υἱούς τῶν υἱῶν τῆς, ἥτοι τοὺς διαδόχους ἐκείνους νέους τῆς Ἀθλητῆς τῶν ὁποίων τὰ ἱερά λείψανα περιχαρῶς ἐναγκαλισαμένη, καὶ τὰ τούτων Ἁγία αἷματα νυμφικῶς στολισαμένη, ὡς περιπέρφυρα, καὶ μεσοπόρφυρα, καὶ βύσσινα, καὶ ὑακίνθινα, καὶ κόκκινα, καὶ διαφανῆ λακωνικά, καὶ χλιδῶνας, καὶ ἐμπλόκια, καὶ ἐνώτια, καὶ κοσμήτους, καὶ μνηνίσκους, καὶ ψέλλια, καὶ δακτυλίους, καὶ περιδέξια, καὶ θέριστρα κατὰκλιτα (Ἠσαϊ. γ'. 18.) καὶ κρίκους, καὶ κλοιούς, καὶ περιδέρβαια, καὶ ἱματισμούς ἐνδόξους, καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους λιθομαργαροχρύσους νυμφικούς Κόσμους, ὅσους ἀναφέρει ἡ θεία Γραφή· καυχᾶται εἰς αὐτά, καὶ καλλωπίζεται, καὶ δοξάζεται· καὶ διὰ τοὺς δύο ὁμοῦ υἱούς τῆς, χαίρεται, ὡς καλὴ, καὶ φιλόπαις μήτηρ, χαρὰν δεδοξασμένην, καὶ ἀνεκλάλητον, φωνάζουσα ἁσματικῶς πρὸς τὸν νυμφίον τῆς Χριστόν· «ἀπρόδρυα

» νέα πρὸς παλαιά, ἀδελφιδέ μου ἐτήρησα »
(Ἀσμά. ζ'. 13.)

Τοῦτο δὲ μάλιστα εἶναι, ὅπου αὐξάνει τὴν χαράν της, διὰ τὶ βλέπει, ὅτι ὅσον ὁ καιρὸς προβαίνει, τόσον αὐξάνουσιν εἰς πληθυσμὸν καὶ οὗτοι οἱ νέοι υἱοὶ της' (ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἐνεστὸς ἔτος (1) εἰς διάστημα ἐν-νέα μηνῶν, εἶδεν, ὅτι ἦνθησαν εἰς τὸν νοητόντης παράδεισον, ὡς ῥόδα ἐρυθρά, καὶ εὖσσμα, πέντε νέοι Μάρτυρες, ἐν διαφόροις τόποις ἀθλήσαντες). Καὶ ἐντεῦθεν βεβαιού-ται, πῶς αὐτὴ ἡ κατηγορουμένη ὡς στεῖρα, καὶ ἔρημος, ἔτεκεν ἀληθῶς τώρα ἐπτά, ὡς ἡ Ἄννα, καὶ πολλὰ τὰ τέκνα αὐτῆς ἐγένοντο, οἱ νέοι λέγω αὐτῆς Ἅγιοι τε καὶ Μάρτυρες »· στεῖρα ἔτεκεν ἐπτά, καὶ ἡ πολ-λὴ ἐν τέκνοις ἡσθένησε » (ἀ. Βασιλ. β'. 5.)· καὶ « πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, » ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα » (Ἡσαΐ. νδ'. 1).

Μὰ τί λέγω μόνον ὅτι ἔτεκεν; αὐτὴ καὶ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ἔχει νὰ τίκη τοιοῦτους νέους υἱούς, καὶ Μάρτυρας, καὶ ἡ γενεὰ αὕτη τῶν νέων Ἁγίων της, βέ-βαια βεβαίωτατα δὲν θέλει λείψει ἀπὸ αὐτὴν ποτέ. « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται »· (Ματθ. κδ'. 34.) καὶ τὸ αἷτιον εἶναι προ-φανές· διὰ τί ἂν ὁ Νυμφίος τῆς Ἀνατολι-κῆς Ἐκκλησίας Χριστὸς, ζῇ, καὶ εὕρισκεται πάντοτε, μὲ τὴν νύμφην του ἐνωμένος πνευ-ματικῶς, καθὼς ὑπέσχετο « ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συν-τελείας τοῦ αἰῶνος ». (Ματθ. κη'. 20.) Ἄν ὁ νυμφαγωγὸς της τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον μένῃ μετ' αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα « Καὶ ἄλλον παρὰ κλητὸν δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα »· (Ἰάκ. ιδ'. 16.). Τίς ἔπειτα ἀμφιβάλλει, ὅτι ἀπολούθως μέλλουν νὰ γεν-νῶνται εἰς αὐτὴν καὶ τέκνα τοιαῦτα πνευ-ματικῶς ἕως τοῦ αἰῶνος;

Καὶ λοιπὸν ἀνίσως αἱ νέοι αὗτοι Μάρτυ-

(1) Τὸ αψλδ'. δηλῶδῃ.

ρες ἦναι ὁμολογουμένως, καὶ ἀληθῶς Ἅγιοι, καὶ εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ, καὶ ἐδοξάσθησαν ὑπ' αὐτοῦ, διὰ τῶν θαυμάτων τῆς θείας χάριτος· καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ φωτός. Οὗτοι δὲ εἶναι τέκνα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὰ δόγματα ταύ-της κατέχοντες. Τώρα ἂς ἔλθουν καὶ τὰ μικρὰ παιδιάρια νὰ κάμουν τὸ συμπέρασμα, καὶ νὰ εἰποῦν, ὅτι καθὼς αὐτοὶ εἶναι Ἅγιοι, καὶ εὐάρεστοι τῷ Θεῷ, ἔτζη καὶ ἡ πνευμα-τικῶς γεννήσασα αὐτοὺς Ἀνατολικὴ Ἐκ-κλησία ἐπομένως εἶναι Ἁγία, καὶ εὐάρεστος τῷ Θεῷ, καὶ ταμιούχος τῆς θείας χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· συνεπομένως δὲ καὶ τὰ δόγματα αὐτῆς εἶναι ὀρθόδοξα καὶ εὐσε-βέστατα· οἱ γὰρ οἱ υἱοί, τοιαύτη καὶ ἡ μήτηρ· καὶ οἷος ὁ καρπός, τοιοῦτον καὶ τὸ δένδρον· καὶ οἷα τὰ αἰτιατὰ, τοιαῦτα καὶ τὰ αἷτια· ἵνα μὴ λέγω, ὅτι καὶ πολλῶ μᾶλ-λον τοιαῦτα, κατὰ τοὺς μεταφυσικούς,

Τέταρτον, οἱ νέοι οὗτοι Μάρτυρες, εἶναι παράδειγμα ὑπομονῆς εἰς ὅλους τοὺς ὀρθο-δόξους ὅπου τυραννοῦνται ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῆς αἰχμαλωσίας. Καὶ ἐγὼ ἐδῶ πλέον δὲν ὀμιλῶ, ἀλλὰ ἂς ἔλθουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι Μάρτυρες νὰ ὀμιλήσουν, ὡς ἐκ προσώ-που ἐδικοῦ των ζωντανώτερα εἰς τοὺς Χρι-στιανούς. Τί λοιπὸν τοὺς λέγουν αὐτοί; Ἀδελφοί μας Χριστιανοί. Ἀδελφοί μας ἀ-γαπητοί, καὶ παμπόθητοι· ὁ λαὸς τοῦ Κυ-ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ἐκλεκτός, καὶ περιούσιος, λάβετε παράδειγμα ὑπομονῆς τῶν θλίψεων ὅπου δοκιμάζεστε, ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς συναδελφούς σας· ἡμεῖς διὰ νὰ ὑπομεί-νωμεν ἀνδρείως διὰ τὸν Χριστὸν τὰ παρὰ τῶν ἁλλοπίστων διάφορα μαρτύρια, ἐκλη-ρονεμήσαμεν μίαν Βασιλείαν αἰώνιον, καὶ ἐσυναριθμήθημεν μετὰ τοὺς παλαιούς, καὶ Ἁ-γίους Μάρτυρας· καὶ ἐσεῖς ἂν ὑπομένετε μετὰ εὐχαριστίας, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, τοὺς δαρμούς, τὰς φυλακὰς, τὰς ἀλύσεις, τὰς ἀγκυρεῖας, τὰς ζημίας, τὰ ἀνυπόφορα δοσίματα, καὶ τὰ ἄλλα βάσανα ὅπου σᾶς

κάμουν οἱ νῦν κρατοῦντες, βέβαια ὡς Μάρ-
τυρες τῇ προαιρέσει λογιζέσθε κοντὰ εἰς τὸν
Θεόν· ἐπειδὴ, καθὼς λέγει ὁ Θεὸς Χρυσό-
στομος· «τὸ Μαρτύριον οὐ τῇ ἀποβάσει
» κρίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ προθέσει·
» οὐκ ἐπειδὴν ἀποτμηθῇ ὁ Μάρτυς, τότε γί-
» νεται Μάρτυς, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἂν τὴν πρό-
» θεσιν ἐπιδείξηται Μάρτυς ἐστὶ, καὶ μὴ
» πάθῃ τὰ μαρτύρια»· (Ἑρμην. εἰς τὸν 14.
Ψαλμ.). Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· «φέρει τοίνυν
» τὰ συμπίπτοντα γενναίως, τοῦτο γάρ σοι
» Μαρτύριόν ἐστίν»· (Ἑρμην. εἰς τὸν ρκζ'.
Ψαλμ.). Ὅθεν καὶ ὡς τῇ προαιρέσει Μάρ-
τυρες λογιζόμενοι, μετὰ θάνατον μέλλετε
νὰ συναριθμηθῆτε μετ' ἡμᾶς, καὶ νὰ κατοική-
σετε εἰς τόπον φωτεινὸν καὶ πλατύτατον, εἰς
τόπον χαρᾶς καὶ ἀναπαύσεως.

Θέλετε νὰ πληροφορηθῆτε, πῶς εἶναι τοῦ-
το ἀληθινόν; ἀναγνώσετε τὸν βίον τοῦ ὁσίου
Ἀκακίου τοῦ νέου τοῦ ἐν τῷ Καυσοκαλυ-
βίῳ τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀσκήσαντος, (1) καὶ
θέλετε εὑρετε ἐκεῖ, ὅτι ὁ Ὁσίος αὐτὸς ἡζιώ-
θη ποτὲ μιᾶς τοιαύτης ὀπτασίας καὶ ἀπο-
καλύψεως, ἣγουν, ὑψώθη ὁ νοῦς του εἰς τὰ
οὐράνια, καὶ ἐκεῖ εἶδεν ἓνα τόπον, ὡς ἓνα
κάμπον πολλὰ εὐρύχωρον, ὡραιότατον, καὶ
φωτεινότατον, γεμάτον ἀπὸ παλάτια μεγά-
λα, καὶ περικαλλέστατα, ἔρημα ὅμως ἀπὸ
ἐγκατοίκους, ἐπειδὴ εἰς αὐτὰ τινὰς δὲν ἐφαι-
νετο, οὔτε Ἄγγελος, οὔτε ἄνθρωπος· ταῦτα
θεωρῶν ἠπόρει εἰς τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ἐθαύ-
μαζε, πῶς τὰ τόσον ὡραῖα παλάτια, καὶ ὁ
τόσον εὐρύχωρος, καὶ εὐμορφος τόπος, δὲν
ἔχουν καὶ ἓνα ἐγκατοίκον; ὅθεν ἠρώτησε
περὶ τούτου τὸν Ἄγγελον ὅπου τὸν ὠδήγει·
ὁ δὲ ἀπεκρίθη· Ἀκάκιε, ὁ τόπος αὐτός, καὶ
τὰ παλάτια ταῦτα εἶναι ἐτοιμασμένα, διὰ
νὰ κατοικήσουν εἰς αὐτὰ μετὰ τὸν θάνατον

(1) Διὰ τοῦτο ἐγρίφθη εἰς τὸ τέλος τῆς Βί-
βλου ὁ βίος τοῦ ὁσίου Ἀκακίου, καὶ ἀναγνώσα-
τε αὐτὸν, διὰ νὰ ἴδῃτε καὶ τὴν ὀπτασίαν ταύ-
την, καὶ τὴν ὑπεράνθρωπον Πολιτείαν του, καὶ
τοὺς τρεῖς ὁσιογράφους ὑποῦ ἑκαμέ.

καὶ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν, ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ
Χριστιανοί, ὅπου διὰ τὴν πίστιν, καὶ τὸ
ὄνομα τοῦ Χριστοῦ πληρόνουν δοσίματα
εἰς τοὺς Ἀγαρηνοὺς, καὶ μετὰ εὐχαριστίας
ὑπομένουν τὰ κακὰ, καὶ τὰς θλίψεις ὅπου
τοὺς προξενοῦν· ὅθεν καλότυχοι εἶναι ἐκεῖνοι
ὅπου δίδουν τὰ τοιαῦτα ἀγώγιστα. Ὡ-
χαρὰ, ὦ παρηγορία, ὦ ἀναψυχὴ τῶν τω-
ρινῶν Χριστιανῶν!

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ οὐράνιος τόπος ὅπου σᾶς
προσμένει, ὡς ἐντυπωθῇ καλὰ εἰς τὴν φαν-
τασίαν σας ἀδελφοί· αὐτὰ τὰ ὡραῖα πα-
λάτια ὡς μὴ λείπουν ποτὲ ἀπὸ τὴν ἐνθύμη-
σίν σας, διὰ νὰ σᾶς παρηγοροῦν μετὰ τὴν ἐλ-
πίδα των, εἰς τὰς θλίψεις, καὶ θάσανα ὅπου
δοκιμάζετε· διὰ τί καὶ ἡμᾶς ἄλλο πρᾶγμα
δὲν μᾶς θίεραν τόσον, διὰ νὰ ὑπομείνω-
μεν τὰ μαρτύρια, ὅσον ἡ ἐλπίς τῆς ἀπολαύ-
σεως τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν· ἀκόμη ὀλίγον
ὑπομείνατε ἀδελφοί, καὶ ἔρχεται ὁ τοὺς κο-
πιῶντας ἀναπαύων γλυκύτατος Ἰησοῦς
Χριστὸς, διὰ νὰ σᾶς παραλάβῃ μαζὶ του,
καὶ νὰ σᾶς ἀναπαύσῃ αἰῶνια εἰς τὸν ῥηθέν-
τα τόπον τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀναπαύσεως,
ὅπου σᾶς ἔχει ἐτοιμασμένον, καθὼς ὑπόσχε-
ται ὁ μόνος του «ἐάν πορευθῶ, καὶ ἐτοιμάσω
ὑμῖν τόπον, πάλιν ἔρχομαι, καὶ παρ-
λείψωμαι ὑμᾶς πρὸς ἑμαυτὸν, ἵνα ὅπου εἰμί
ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ᾗτε» (Ἰωάν. ιδ'. 3).· διότι
δὲν εἶναι ἄδικος νὰ ἀλησμονήσῃ τοὺς κό-
πους καὶ μόχθους ὅπου ὑποφέρετε διὰ τὸ
ὄνομά του, ἀλλὰ μόνον μακροθυμεῖ διὰ νὰ
σᾶς δοκιμάσῃ, ἂν ἔχετε ὑπομονὴν, καὶ ἀγά-
πην εἰς αὐτόν· «οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ἐπι-
λαθίσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν, καὶ τοῦ κόπου τῆς
ἀγάπης» (Ἑβρ. 5'. 10.).

Ὅθεν ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος τῆς ἐπαγγελ-
σίας δὲν ἀργαπορεῖ νὰ ἔλθῃ, (Β'. Πέτρ.
γ'. 19)· ἀλλ' ὅσον ὁ ἐρχόμενος ᾗξει καὶ οὐ
χρονεῖ» (Ἀββακ. 6'. 4)· «διὰ τοῦτο χρεῖαν
ἔχετε ὑπομονῆς, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ
ποιήσαντες, κομίσθητε τὴν ἐπαγγελίαν»
(Ἑβρ. ι. 36)· διὰ τί κατὰ ἀλήθειαν ἐν-

τροπή μεγάλη εἶναι, οἱ μὲν τῶν ἐξωτερικῶν ἀγώνων ἀθλήται, καὶ παλαισταὶ νὰ ἀγωνίζονται μέχρις αἵματος, διὰ νὰ λάβουν μετὰ τὴν νίκην ἓνα στέφανον φθαρτὸν ἀπὸ δάφνης, ἢ μυρσινιᾶν, ἢ ἀγριοελείαν, ἢ κουκουναρίαν, ἢ ἄλλο τί φυτόν· ἐσεῖς δὲ οἱ Χριστιανοὶ ὅπου ἔχετε νὰ λάβετε Στεφάνους ἀφθάρτους καὶ οὐράνιους, καὶ νὰ κατοικήσετε καὶντοτεῖν εἰς οὐράνια παλάτια, νὰ μὴ δείχνετε ὀλίγην ὑπομονὴν εἰς τὰ δεινὰ ὅπου πάσχετε· ἐκεῖνοι μὲν «οὐν ἵνα φθαρ» τὸν Στέφανον λάβωσιν, ὑμεῖς δὲ ἀφθαρ» τον»· (ἀ. Κορινθ'. θ'. 35.)

Ἐπειτα σὰς λέγομεν καὶ τὸ ἐναντίον, ὅτι ἂν ἡμεῖς ἠθέλαμεν χάσῃ τὴν ὑπομονὴν εἰς τὰ μαρτύρια ὅπου ἐλάδομεν· ἀλλοίμονον εἰς ἡμᾶς· βέβαια ἠθέλαμεν χάσῃ ἐνταυτῷ καὶ τὴν πίστιν μας, καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ἠθέλαμεν καταδικασθῇ εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν. Καὶ ἐσεῖς παρόμοια· ἂν δὲν ὑπομένετε τὰ κακὰ ὅπου πάσχετε διὰ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ χάσετε τὴν ὑπομονὴν, ἀλλοίμονον εἰς ἐσᾶς· διὰ τί θέλετε χάσῃ καὶ τὴν πίστιν σας, καὶ τὸν Θεόν, καὶ τὴν Βασιλείαν του, καὶ θέλετε κληρονομήσει τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν· ὅθεν γράφει τὸ πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ τοῦ Σειράχ «οὐαὶ τοῖς ἀπολωλεκόσι τὴν ὑπομονὴν» (β'. 15.).

Ἐπειδὴ σὰς πληροφοροῦμεν ἀδελφοί, ὅτι διὰ ἄλλο τέλος δὲν σὰς παιδεύουν μὲ τὰ βαρεὰ δοσίματα, καὶ μὲ τὰ ἄλλα κακὰ, πάρεξ διὰ νὰ βαρεθῇτε νὰ χάσετε τὴν ὑπομονὴν, καὶ ἔτι νὰ ἀρνηθῇτε τὴν πίστιν σας, καὶ νὰ δεχθῇτε τὴν ἐδικὴν των θρησκειᾶν· ὅθεν καὶ ἐσεῖς τὸν σκοπὸν αὐτῶν ἠξεύροντες φυλαχθῇτε ἀγαπητοὶ ἀδελφοί μας, φυλαχθῇτε, διὰ ἀγάπην Θεοῦ, καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν σας, νὰ μὴ σὰς κλέψουν τὸν θησαυρὸν τῆς Ἀγίας σας πίστεως, τῆς ὁποίας ὁλος ὁ Κόσμος μὲ ὅλας του τὰς δόξας, καὶ ἀναπαύσεις, καὶ τὰ βασίλεια, δὲν εἶναι ἀντάξιός.

Ἐνθυμηθῇτε πῶς ὁ δεσπότης μας Χριστὸς

ὅπου σὰς ἔβαλεν ὡς τὰ πρόβατα ἀνάμεσά εἰς τὰ ἀνήμερα θηρίων, σὰς ἔδωκε τοιαύτην παραγγελίαν, νὰ ἦσθε φρόνιμοι ὡς τὸ ὄφιδι· «ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων, γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις»· (Ματθ. ι. 16.) καὶ διὰ τί τοῦτο; ἐπειδὴ καθὼς τὸ ὄφιδι περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη του ἀγωνίζεται νὰ κρύψῃ, καὶ νὰ φυλάξῃ τὴν κεφαλὴν του, διὰ νὰ μὴ τυπηθῇ, ἔτι καὶ ἐσεῖς ἀδελφοί χρεωστεῖτε νὰ προτιμᾶτε καλλίτερα νὰ χάσετε ὅλας σας τὰ ὑπάρχοντα, καὶ νὰ περιπατῇτε πτωχοὶ καὶ ζητοῦλοι· καλλίτερα νὰ στερηθῇτε τὴν τιμὴν σας· καλλίτερα νὰ χάσετε καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν ζωὴν σας, παρά νὰ προδώσετε καὶν παραμικρὸν τὴν ἀγιωτάτην καὶ οὐράνιον πίστιν σας, καὶ νὰ ἀρνηθῇτε τὸ γλυκύτατον ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ μας· ὅστις μόνος εἶναι ἡ κεφαλὴ, καὶ ἡ δόξα, καὶ ὅλη ἡ σωτηρία μας καὶ εἰς τούτην τὴν ζωὴν, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν.

Διὰ νὰ ἔχετε ὅμως στερεότητα εἰς τὴν πίστιν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχετε καὶ ζωὴν χριστιανικὴν ἀκόλουθον τῆς τοιαύτης πίστεως· ἦγουν συντροφευμένην μὲ καλὰ ἔργα· διὰ τί καθὼς ἡ ὀρθὴ, καὶ Ἁγία πίστις γεννᾷ, καὶ στερεώνει τὴν ὀρθὴν, καὶ ἁγίαν ζωὴν· ἔτι ἀντιστρόφως καὶ ἡ ἁγία ζωὴ γεννᾷ, καὶ στερεώνει τὴν Ἁγίαν πίστιν· καὶ ἓνα τοῦ ἄλλου εἶναι συστατικόν, κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον· καὶ βλέπομεν μὲ τὸ ἔργον, ὅτι ὅσοι ἀρνοῦνται τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, ἢ πίπτουν εἰς δόγματα πονηρά, οὗτοι εἶναι πρότερον διεφθαρμένοι ἀπὸ μίαν ζωὴν πονηράν, ἐμπαθῇ, καὶ διστραμμένην, ἂν τοιαύτην Χριστιανικὴν ζωὴν ἔχετε, ὅχι μόνον ἐσεῖς θέλετε φυλάξει τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ὅχι μόνον ἐσεῖς δὲν θέλετε γένη αἵτιαι νὰ βλασφημοῦν οἱ ἀσεβεῖς τὸ Ἅγιον ὄνομα, καὶ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ· διὰ τὸ ὅποσον παραπονούμενος ὁ Θεὸς λέγει «δι' ὑμᾶς διὰ παντὸς τὸ ὄνομα μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν»· (Ἠσαΐ. νβ'. 3) ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀλλοπίστους

θέλετε παρακινήσει νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς αὐτήν, ἐλέποντες τὸ φῶς τῶν καλῶν ἔργων σας, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος· «οὕτω λαμ-»
 » φάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀν-»
 » θρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα,
 » καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν
 » τοῖς οὐρανοῖς»· (Ματθ. ε. 16.) καὶ πρὸς τούτοις θέλετε τοὺς ἀναγκάζει νὰ σᾶς ἐπαι-
 ναῖν καὶ νὰ λέγουν· ἀληθῶς ὁ λαὸς οὗτος τῶν Χριστιανῶν, εἶναι εὐλογημένος ἀπὸ τὸν Θεόν· «πᾶς ὁ ὄρων αὐτούς, ἐπιγνώσεται αὐτούς, ὅτι οὗτοί εἰσι σπέρμα εὐλογημένον ὑπὸ Θεοῦ»· (Ψαλμ. 136. 9).

Ἐνθυμηθετε ἀδελφοί ἐκεῖνο ὁποῦ λέγει ὁ Μακάριος Παῦλος, ὅτι εἰς ἡμᾶς τοὺς Χρι-
 στιανούς ἐδόθη χάρισμα, ὅχι μόνον τὸ νὰ πιστεύωμεν εἰς τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ πάσχωμεν διὰ τὸν Χριστόν· «ἡμῖν ἐχα-
 ρίσθη οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ πάσχειν»· (Φιλιππισ. α. 29). Βλέπετε ἀγαπητοί πῶς οἱ ὁσμοί, ἢ φυλακαὶς, τὰ κούτζουρα, ἢ ἀλυσίδες, ἢ ζημῖαι, ἢ ἀτιμῖαι, ἢ καταδρομαὶς, οἱ διωγμοί, ἢ ἑξορίαι, ἢ διαρπαγαὶς τῶν ὑπαρχόντων, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα βάρεια κακὰ ὁποῦ πάσχετε, ὅχι διὰ κάμμιαν κακίαν σας, ἀλλὰ διὰ μόνην τὴν πίστιν, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ· βλέπετε λέγω, πῶς ταῦτα εἶναι χαρίσματα θεϊκά· πῶς εἶναι δωρεαίς, καὶ ἀξιώματα οὐράνια· διὰ τί αὐτὰ σᾶς κάμνουν νὰ ἀπέχετε ἀπὸ κάθε εἶδος κακίας· διὰ τί αὐτὰ σᾶς καθαρίζουν, καὶ σᾶς λαμπρύνουν, καθὼς τὸ πῦρ λαμπρύνει καὶ καθαρίζει τὸ χρυσάφι, «ὡς χρυσὸν ἐν χω-
 νευτηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτούς»· (Σοφ. γ'. 6) διὰ τί αὐτὰ σᾶς ἀποδείκνουν πῶς εἰσθε υἱοί, καὶ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀληθινοί, καὶ ὅχι ψευδεῖς· γνήσιοι, καὶ ὅχι νόθοι· «εἰ»
 » παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοὶς ὑμῖν προσ-»
 » φέρεται ὁ Θεός· τίς γὰρ ἐστὶν υἱός, ὃν
 » οὐ παιδεύει πατήρ;»· (Ἑβρ. ιβ'. 9) καὶ ἀπλῶς, διὰ τί τὰ τοιαῦτα πάθη σᾶς κά-
 μνουν νὰ συνδοξασθῇτε μετὰ τὸν Χριστὸν καὶ

διὰ τὸν Χριστόν, «εἴγε συμπάσχωμεν»
 » ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν»· (Ῥωμ. ι. 17) καὶ σᾶς προξενοῦν ἐκεῖνα τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, «ἃ ὀφθαλμοὶ οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ»
 » ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ»
 » ἀνέβη»· (ἀ. Κορινθ. α. 9)»

Ὅθεν ὡς φρόνιμοι, περισσότερον πρέπει νὰ προτιμᾶτε τὸ νὰ πάσχετε μετὰ τὸν Χριστόν, καὶ διὰ τὸν Χριστόν, παρὰ τὸ νὰ τρυφᾶτε μετὰ τοὺς ἄλλους, καὶ νὰ ξεφαντώνετε. «τὸ μετὰ Χριστοῦ πάσχειν, καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ, τοῦ με-
 τὰ τῶν ἄλλων τρυφᾶν αἰρετώτερον»· λέγει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· (Λόγ. εἰς τὸ Πάσχα) νὰ εἰποῦμεν καὶ μεγαλότερον; καλλίτερα πρέπει νὰ ἀγαπᾶτε, τὸ νὰ παιδεύεσθε διὰ τὸν γλυκύτατον Ἰησοῦν Χριστόν, παρὰ τὸ νὰ ἀνασταίνεται νεκρούς, καὶ νὰ κάμνετε θαύματα· διὰ τί ἐκεῖνο ἀπὸ τοῦτο εἶναι θαυμασιότερον, κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον «καὶ γάρ ἐστιν ὄντως (τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ) τοὺς νεκρούς ἀνιστᾶν, καὶ ση-
 » μεῖα ποιεῖν πολλῶν θαυμαστότερον». Διὰ τί ἐκεῖ μὲν εἰς τὰ θαύματα χρεώσται γίνονται οἱ θαυματουργοὺντες εἰς τὸν Χριστόν, ὅστις τοὺς ἔδωκε τὴν τοῦ θαυματουργεῖν δύναμιν, ἐδῶ δὲ εἰς τὰ παθήματα χρεώσται γίνεται ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς δι' αὐτὸν πάσχοντας· «ἐκεῖ μὲν ὀφειλέτης εἰμὶ, ἐνταῦθα δὲ ὀφει-
 λήτην ἔχω Χριστόν»· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος περισσότερον ἐκαυχᾶτο εἰς τὸν σταυρὸν καὶ εἰς τὰς ἀσθενείας, ἢτοι εἰς τὰς θλίψεις, καὶ πάθη ὁποῦ ὑπέμεινε διὰ τὸν Χριστόν, παρὰ εἰς τὰς ἀποκαλύψεις, καὶ εἰς τὰ θαύματα ὁποῦ ἔκαμνεν «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. ε'. 14). Καὶ «ἥδιστα οὖν μᾶλλον καυχῆσμαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου» (β'. Κορ. ιβ'. 9).

Τέλος πάντων λέγομεν εἰς ἐσᾶς τοὺς αἰχ-
 μαλωτισμένους ἀδελφούς μας, ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς εἰσθε ἀναπολόγητοι, καὶ πρόφασιν κάμ-
 μίαν δὲν ἔχετε νὰ εἰπῇτε, ὅτι τάχα εἰς τοὺς καιρούς σας δὲν εἶδετε ἄλλα παραδείγματα

ὕπομονῃς, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐσεῖς δὲν ὑπομένετε τὰς τυραννίας τῶν κρατούντων· ἰδοὺ ὅπου ἡμεῖς μὲν ὑπεμείναμεν αὐτάς ἕως εἰς τὸν ἴδιον θάνατον· ἐσεῖς δὲ ἀκόμῃ δὲν ἐφθάσατε εἰς τοῦτον τὸν ἑαυτὸν τῆς ὑπομονῆς. « Οὐπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι » (Ἑβρ. ιβ'. 4.) Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἔχετε ὑπομονὴν εἰς θλαστέας θλίψεις ὅπου δοκιμάζεστε· καὶ ὑπομονὴν ὅχι ἀτελῇ, καὶ κολοβῇ, ἀλλὰ σώαν καὶ μετὰ τὴν τελειότητα· « ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἔχεται » (Ἰακώβ. α'. 4.) ἤγουν δὲν φθάνει μόνον νὰ ὑπομένετε τὰ κακὰ ἀπλῶς, ἀλλὰ νὰ τὰ ὑπομένετε χωρὶς κἀνένα γογγυσμὸν, χωρὶς κἀμμίαν θλασφημίαν μετὰ χαρᾶς, καὶ εὐχαριστίας. « Πᾶσαν φησὶ χάριν ἡγήσαθε, ὅταν πειρασμοὶς περιπέσῃτε » ποικίλοις· ἐὰν οὕτως ὑπομένετε ἀληθῶς » μακάριοι ἐστέ, μακάριος ἀνὴρ, ὡς ὑπομένει πειραζόμενος » (αὐτόθ. 12.) μετὰ ταύτην ὑπομονὴν ἔχετε νὰ κερδήσετε τὰς ψυχὰς σας· « ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσαθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν » (Λουκ. κβ'. 19.) καὶ ἔτι ὑπομένοντες μέχρι τέλους βεβαιότατα, βεβαιότατα θέλετε σωθῆ. « Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται » (Ματθ. κδ'. 13.).

Πέμπτον δὲ καὶ τελευταῖον· οἱ νέοι οὗτοι Μάρτυρες εἶναι θάρρος καὶ παρακίνησις, εἰς τὸ νὰ τοὺς μιμοῦνται διὰ τοῦ ἔργου καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι χριστιανοί, ἐξαιρέτως δὲ, οἱ πρότερον ἀρνηθέντες τὸν Χριστὸν, καὶ ἐδῶ πάλιν ἅς ἔλθουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι μάρτυρες, διὰ νὰ τὸ ἀποδείξουν ὡς ἐκ προσώπου των, λέγοντες· « τιμὴ Μάρτυρος, μίμησις Μάρτυρος », λέγει ὁ θεὸς Χρυσόστομος· ὅθεν ἂν ἐσεῖς ἀδελφοί, τιμᾶτε ἡμᾶς ὡς νέους Μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ· ἂν ἐσεῖς μᾶς ἐπαινῇτε, καὶ ὡς Ἁγίους μᾶς δοξολογῇτε μετὰ ἐγκώμια καὶ τροπάρια, καὶ μετὰ ἱεράς Ἀκολουθίας, διὰ τὴν ὑπεμείναμεν γενναίως τόσα μαρτύρια, καὶ ἐχούσαμεν τὸ αἷμά μας διὰ τὴν πίστιν, καὶ ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, σᾶς εὐχαριστοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο θέλομεν πρεσβεύει πάν-

τοτε πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν σωτηρίαν σας. Ἡ πλέον ὁμῶς εὐάρεστος, καὶ μεγαλειτέρα τιμὴ ὅπου ἡμπορεῖτε νὰ προσφέρετε εἰς ἡμᾶς εἶναι, τὸ νὰ μᾶς μιμηθῇτε μετὰ τὸ ἔργον, καὶ νὰ ὑπομείνετε καὶ ἐσεῖς μαρτύριον, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἤθελε τὸ καλέσῃ ὁ καιρὸς, καὶ ἡ χρεία· « τιμὴ μάρτυρος, μίμησις, Μάρτυρος ». Καὶ λοιπὸν ἐὰν κἀμμίαν φορὰν τύχη νὰ σᾶς φθονήσουν οἱ ἄλλοι πιστοὶ, ἢ νὰ σᾶς συκοφαντήσουν, ἢ νὰ σᾶς βιάσων, ἢ μετὰ ἄλλον οἶον δῆτινα τρόπον νὰ σᾶς παρακινήσουν νὰ ἀρνηθῇτε τὸν Χριστὸν, καὶ νὰ δεχθῇτε τὴν ἐδικὴν των θρησκείαν, φυλαχθῇτε ἀδελφοί γλυκύτατοι διὰ ἀγάπην Χριστοῦ, ὅστις σᾶς ἐξαγόρασε μετὰ τὸ ἴδιόν του αἷμα· φυλαχθῇτε διὰ τὴν πολυτίμητον σωτηρίαν τῶν ψυχῶν σας· (τριπλασιάζομεν τὴν φωνήν) φυλαχθῇτε νὰ μὴν ἀρνηθῇτε τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν σας, καὶ νὰ ὁμολογήσετε τὴν ἐκείνων θρησκείαν· μὴ τυφλωθῇτε τόσον, ὅπου νὰ προτιμήσετε τὸ σκότος ἀπὸ τὸ φῶς· τὸ ψεῦδος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, τὸ χαλκοῦν καὶ κάλπικον νόμισμα ἀπὸ τὸ καθαρὸν καὶ δοκιμασμένον μάλαγμα· τὸ γυαλί καὶ ἄτιμον χαλῆκι ἀπὸ τὸ ἀτίμητον πετράδι· μετὰ ἓνα λόγον, τὸν ᾧδον ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν κόλασιν ἀπὸ τὸν Παράδεισον· μὴ τὸ καταδεχθῇτε ποτὲ μὴ, νὰ ἀφῆσετε τὴν ἀγιωτάτην πίστιν σας, ἥτις κάμνει ἐκείνους ὅπου τὴν πιστεύουν ἀπὸ ἀνθρώπους Ἀγγέλους· ἀπὸ ἐπιγείους, οὐρανίους· ἀπὸ ὑλικούς υἱούς Θεοῦ κατὰ χάριν, λαμπροτάτους ἡλίου· κληρονόμους τῆς οὐρανῶν βασιλείας. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, μὴ τὸ στέρξετε ποτὲ, ποτὲ ἀδελφοί, νὰ ἀρνηθῇτε τὸν πρῶτον τὸν γλυκύτατον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἀληθινὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεόν, δι' οὗ ἐκτίσθησαν διὰ τὰ πάντα, οὐράνια, ἐπίγεια, καὶ καταχθόνια, τὸν πλάστην σας· τὸν προνοητὴν σας· τὸν πατέρα σας· τὸν εὐεργέτην σας· τὸν σωτῆρά σας· τὸν διδάσκαλόν σας· ὅστις ἐγένετο ἄνθρωπος, καὶ ἔπαθε, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη διὰ τὴν σωτηρίαν τὴν ἐδικὴν σας·

ὅστις σᾶς ἐπλυνε μὲ τὸ θεῖον του βάπτισμα· σᾶς ἔθρεψε μὲ τὸ σῶμά του· σᾶς ἐπότισε μὲ τὸ αἷμά του· ὅστις σᾶς ἐξαγόρασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου· σᾶς ἐλύτρωσεν ἀπὸ τὴν κόλασιν· καὶ σᾶς ἔκαμε κληρονόμους τῆς βασιλείας του· ἀλλ' οὐδὲ μὲ λόγον ψιλὸν πρέπει νὰ στέρξετε, ἀλλ' οὐδὲ μὲ νεῦμα μόνον ἀπλοῦν, νὰ φανῇτε πῶς ἀρνεῖσθε τὸν Χριστὸν, καὶ δέχεσθε ἄλλην θρησκείαν, κἂν μυρία θάσανα σᾶς κάμουν, κἂν χιλίους θανάτους σᾶς δώσουν· διὰ τί καὶ ὁ ψιλὸς ἐκεῖνος λόγος, καὶ τὸ ἀπλοῦν ἐτοῦτο νεῦμα, σᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν βασιλείαν του, καὶ σᾶς καταδικάζουν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Καὶ εἰς τοῦτο μιμηθῆτε ἡμᾶς τοὺς νέους μάρτυρας, οἵτινες δὲν ἐστέρεξαμεν κατ' οὐδένα τρόπον, οὐδὲ νὰ εἰποῦμεν μόνον μὲ τὸν λόγον, ὅτι ἀρνούμεθα τὴν πίστιν μας, καὶ μὲ αὐτὸ νὰ λυτρωθῶμεν εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τὰ θάσανα, καὶ νὰ ἔχωμεν πάλιν τὴν πίσιν μας, ὡς καὶ πρότερον· μιμηθῆτε καὶ τοὺς παλαιούς ἐκεῖνους μάρτυρας, οἱ ὅποιοι ἐπροτίμησαν νὰ πάθουν καλλίτερα Μαρτύρια φοβερώτατα, παρά νὰ εἰποῦν μίαν μόνην συλλαβὴν, ἥ νὰ κάμουν ἓνα μόνον νεῦμα, τὰ ὅποια, τοὺς ἐλύτρωσαν μὲν ἀπὸ τὸν θάνατον, ἦσαν ὅμως ἀρνητικὰ τῆς πίστεως τοῦ Θεοῦ, τὸν ὅποιον ἀφ' οὗ μίαν φορὰν ἐπρόδιδαν, ἄλλον πλέον νὰ εὗρουν δὲν ἐδύναντο· « οἱ τῆς εὐσεβείας ἀθληταὶ εἵλοντο προθύμως πάσχειν, ἃ κάμπτεται καὶ τὸν ἄλκυ· μῶτατον, καὶ ταῦθ' ὑπὲρ συλλαβῆς, ἴσως » μιᾶς, καὶ νεύματος ἑνός, κακῶς σώζοντος » ἐξ ἀρνήσεως· Θεὸς γάρ ἐστιν ἐν βραχεὶ τὸ » κείμενον, ὃν περ προδοῦσιν, ἄλλον οὐκ ἔστι » λαβεῖν· » λέγει ὁ θεολόγος Γρηγόριος (παρὰ τῇ σειρᾷ τοῦ κατὰ Ματθ. κεφ. 10.). Ἐνθυμηθῆτε καὶ τὸν γενναϊότατον τοῦ Χριστοῦ Μάρτυρα Βαρλαάμ, τὸν ὅποιον ἠθέλησαν οἱ Ἕλληνες μὲν νὰ καταπέσουσιν εἰς τὸ νὰ σαλεύσῃ μόνον τὸ χεῖρ του, ἵώς γράφει ὁ μέγας Βασίλειος, (Λόγ. εἰς τὸν αὐτὸν) ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο

ἐπέτυχον· ὅθεν ἔβαλαν εἰς τὴν δεξιάν του οἱ μιαροὶ λιθάρι με ἀναμμένα κάρβουνα· ἐκαίετο ἡ χεῖρ του· κατεφαγώθησαν αὐτῆς αἱ σάρκες· ἀνέλυσαν τὰ νεῦρα, καὶ τὸ πῦρ κατὰ γῆς ἔπεσεν, ἀλλ' ὁ Μάρτυς τεντομένον τὸ χεῖρ ἐβάσταζε, χωρὶς νὰ τὸ σαλεύσῃ ὀλίγον, ἢ νὰ τὸ κινήσῃ ὀλίγον· διὰ τί μὲ τὸ ὀλίγον ἐκεῖνο κίνημα ἐνομίζετο ἀπὸ τούς ἀπίστους, ὅτι ἀρνεῖται τὸν Χριστὸν, καὶ προσφέρει θυμίαμα εἰς τὰ εἰδῶλα « Θεὸς γάρ ἐστιν ἐν βραχεὶ τὸ κείμενον, ὃν περ προδοῦσιν, ἄλλον οὐκ ἔστι λαβεῖν ».

Ἐσεῖς λέγετε, ὅτι πιστεύετε εἰς τὸν Χριστὸν, λέγετε, ὅτι, τὸν ἀγαπᾶτε ὀλοψύχως· καὶ ἂν εἶναι τοῦτο ἀληθινόν, ἰδοὺ ἡ ῥόδος, ἰδοὺ καὶ τὸ κήδημα· ἐδῶ πρέπει νὰ κάμετε τὴν ἀποδείξιν ἐμπράκτως τῆς πίστεως ταύτης καὶ τῆς ἀγάπης σας, τῆς ὁποίας τὸ τέλειον σημάδι εἶναι, τὸ νὰ ἀποθάνῃ τις διὰ τὸν ἀγαπητόν του· « μείζονα ταύτης ἀγά· » πην οὐδεὶς ἔχει, ἢ τὸ θεῖναι τὴν ψυχὴν » αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ » (Ιωάν. ιε. 13)

Πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς νέους μάρτυρας θεληματικῶς καὶ αὐτόκλητοι ἐπῆγαν καὶ ἐμαρτύρησαν· τὸ ὅποιον εἶναι κινδυνώδες, καὶ ἔχι τόσο νόμιμον· καὶ ἐσεῖς ὅπου εὐρίσκετε τὴν αἰτίαν τοῦ μαρτυρίου νόμιμον, ἐπειδὴ δὲν προῆλθεν ἀπὸ λόγου σας ὅπως δι' ὅλου, διὰ τί νὰ ὀλιγοψυχῆσετε, καὶ νὰ μὴ σταθῇτε ἀνδρειωμένα, νὰ ἀποθάνετε διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ πλάστου σας ;

Αὐτὰ ὅπου εἶπαμεν ἕως τώρα, διὰ ἐσᾶς τοὺς μὴ ἀρνηθέντας, τὰ λέγομεν καὶ διὰ ἐσᾶς, ἀδελφοί, ὅπου ἐφθάσατε· φεῦ ! ἡ θεληματικῶς, ἡ στανικῶς, νὰ ἀρνηθῇτε τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ δεχθῇτε τὴν θρησκείαν τῶν ἁλλοπίστων. Ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο μέρη δύνασθε μὲ αὐτὰ νὰ παρακινήθῃτε εἰς τὸ καὶ μιμηθῇτε τὰ ἐδικὰν μας μαρτύριον.

Διὰ ἐσᾶς ὅμως τοὺς ἀρνησιχρίστους, προσθέτομεν ἐδῶ χωριστὰ τὰ ἐξῆς ῥηθησόμενα· ἡγοῦν, ὅτι δὲν εἶναι τόσο παράδοξον, τὸ νὰ

νικηθῆτε ἄδελφοί, καὶ νὰ πέσετε εἰς τοῦτο τὸ πτώμα τῆς ἀρνήσεως, διὰ τί εἰς τοῦτον τὸν Κόσμον γίνεται πόλεμος παντοτεινὸς τοῦ διαβόλου μετὰ τὸν ἄνθρωπον· καὶ πότε ὁ ἄνθρωπος νικᾷ, πότε νικᾶται «ἐπτάκις πεσεῖται δίκαιος, καὶ ἀναστήσεται» (Παρ. κδ'. 16). Οἱ δὲ εἶναι κἀνένα καινούριον πρᾶγμα τοῦτο ὁποῦ ἠκολούθησεν εἰς ἑσᾶς· αὐτὴν τὴν συμφορὰν ἔπαθον τόσοι, καὶ τόσοι ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς νέους μάρτυρας· οἵτινες ἠρνήθησαν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τὴν πίστιν τους· τὸ παρὰδοξον ἀληθῶς, καὶ μέγα κακὸν εἶναι, τὸ νὰ μένετε εἰς αὐτὸ τὸ ἀξιοδάκρυτον πτώμα, ὅπου ἐπέσετε, καὶ τὸ νὰ μὴ θελήσετε νὰ σηκωθῆτε ἀπὸ αὐτό· σᾶς παρακινῶμεν λοιπὸν ἄδελφοί, νὰ μιμηθῆτε ἡμᾶς τοὺς ὁμοιοπαθεῖς ἀδελφούς σας, καὶ νὰ πιασθῆτε δευτέρον εἰς τὸν πόλεμον μετὰ τὸν ἐχθρὸν ὅπου σᾶς ἐνίκησε, καὶ νὰ μὴ τὸν ἀφήσετε πλέον ἕως ὅπου κατὰ κράτος νὰ τὸν νικήσετε· τὸ λέγομεν καθαρώτερον ἅ. Πρέπει νὰ ὑπάγετε εἰς κἀνένα πνευματικὸν ἔμπειρον, καὶ ἐνἄρετον, νὰ ἐξομολογηθῆτε τὴν ἄρνησιν ὅπου ἐκάμετε, καὶ ὅλας τὰς λοιπὰς ἁμαρτίας σας· φανερόντες εἰς αὐτὸν καὶ τὸν σκοπὸν ὅπου ἔχετε διὰ τὸ μάρτύριον ὅ·. Νὰ ζητήσετε νὰ λάβετε τὴν δευτέραν χρίσιν τοῦ Ἁγίου μύρου, κατὰ τὴν διατάξιν τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας μας· γ'. Νὰ τραβιχθῆτε εἰς ἓνα μέρος ἥσυχον, καὶ ἐκεῖ καθήμενοι νὰ παρακαλέσετε τὸν Θεὸν μετὰ νηστείας, ἀγρυπνίας, καὶ δάκρυα, διὰ νὰ γένη ἰλεως εἰς τὸ μέγα σφάλμα ὅπου ἐκάμετε· καὶ μάλιστα διὰ νὰ ἀνάψῃ τὴν θεῖαν τοῦ ἀγάπης εἰς τὴν καρδίαν σας, καὶ νὰ σᾶς ἐνδυναμώσῃ εἰς τὸ Μαρτύριον, διὰ νὰ καταισχύnete τὸν διάβολον, καὶ τοὺς ὑπηρετάς του· δ'. Νὰ κοινωνήσετε τὰ θεῖα μυστήρια μετὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ εὐλόγησιν. Καὶ ἐ. ὕστερα ἀπὸ ὅλα ταῦτα, νὰ σηκωθῆτε νὰ ὑπάγετε εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ὅπου ἠρνήθητε τὸν Χριστὸν πρότερον, καὶ ἐκεῖ νὰ ἄρνηθητε τὴν θρησκείαν ἐκείνην ὅπου ἐδέχθητε, καὶ νὰ ὁμολογήσετε τὴν πίστιν τοῦ

Χριστοῦ, καὶ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ νὰ χύσετε τὸ αἷμά σας, καὶ νὰ ἀποθάνετε· ἐτῆ ἐκάμαμεν ἡμεῖς, καὶ μετὰ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ ἐνίκησαμεν· ἐτῆ κάμετε καὶ ἐσεῖς διὰ νὰ νικήσετε.

Ἐπειδὴ σᾶς λέγομεν καὶ τοῦτο ἄδελφοί, ὅτι ἐσεῖς ὅπου ἠρνήθητε μίαν φορὰν τὸν Χριστὸν, ἀγκαλὰ καὶ ἠμπορεῖτε νὰ σωθῆτε διὰ μετανόιας, καὶ ἱκανοποιήσεως, ὅπου διορίζουν οἱ θεοὶ κανόνες, χωρὶς νὰ μαρτυρήσετε ἢ μετάνοιά σας ὁμῶς αὕτη δὲν εἶναι τελεία, καὶ ὁλοκάρδιος, ἀλλὰ ἀτελής, μερικὴ, καὶ κολοβή, μετὰ τὸ νὰ μὴ ἐξισούται καὶ νὰ ἀναλογῇ ὁ Κανὼνας, καὶ ἡ ἱκανοποίησις μετὰ τὸ σφάλμα τῆς ἀρνήσεως, καὶ μετὰ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ὅπου ἐκάματε εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀρνήσεως· πάντοτε δὲ πρέπει νὰ ᾖ καὶ ἡ ἀναλογία, καὶ ὁμοιότης ἀναμεταξύ εἰς τὸ σφάλμα, καὶ εἰς τὸν κανόνα τοῦ σφάλματος, καθὼς οἱ θεολόγοι διδάσκουσι· Διὰ ταύτην τὴν ἀφορμὴν καὶ ὁ ὁγδοὸς κανὼν τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Πέτρου Ἀλεξανδρείας, διορίζει, ὅτι τελειοτάτη, καὶ ὁλοκάρδιος μετάνοια τῶν ἀρνησιχρίστων εἶναι, τὸ νὰ ὑπάγουν εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ὅπου ἠρνήθησαν τὸν Χριστὸν, καὶ ἐκεῖ νὰ τὸν ὁμολογήσουν πάλιν ἐμπρὸς εἰς ὅλους, καὶ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ νὰ ἀποθάνωσιν· «ὅπερ εἰ» καὶ πάντες οἱ ἐκπεπτωκότες πεποιθήκεσαν, » τελειοτάτην, καὶ ὁλοκάρδιον μετάνοιαν » ἐνεδείξαντο· διὰ τί καὶ κατὰ τὸν φυσικὸν, καὶ ἀνθρώπινον νόμον, ὅπου τινὰς χάσῃ τὸν θησαυρὸν του, ἐκεῖ πρέπει διὰ νὰ τὸν ζητῇ· καὶ τοὺς κλέπτας ὅπου τοῦ ἐπῆραν τὰ ὑπάρχοντά του, ἐκείνους πρέπει νὰ πιάσῃ, διὰ νὰ τὰ ζητῇ ἀπὸ λόγου των.

Ἀνδρίζεσθε λοιπὸν ἄδελφοί, καὶ κραταῖουσθε ἡ καρδιά σας εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Μαρτυρίου· μὴ σᾶς νικήσῃ ἡ προσπάθεια καὶ ἡ ἀγάπη γονέων, ἀδελφῶν, συγγενῶν, γυναικός, τέκνων, καὶ ὑπαρχόντων· μὴ σᾶς ἐμποδίσῃ ἀπὸ μακαρίαν ὁδὸν τῆς ἀθλήσεως, ἡ φιλία πλούτου, δόξης, ἡδονῆς, παντὸς τοῦ Κόσμου,

καὶ τῶν ἐν Κόσμῳ· οὔτε αὐτὴ ἡ φιλία τῆς ἰδίας σας ζωῆς· διὰ τί ἂν ἐσεῖς θελήσετε νὰ φυλάξετε τὴν ζωὴν σας, θέλετε τὴν χάσει· μὰ ἂν τὴν χάσετε διὰ τὸν Χριστὸν, θέλετε τὴν εὐρῃ. «ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν » αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολείσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν» (Ματθ. ις'. 25). ὁ ἐδικός σας πλοῦτος εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός· ἡ ἐδική σας δόξα εἶναι ὁ Ἰησοῦς· ἡ ἐδική σας ἡδονὴ εἶναι ὁ Ἰησοῦς· ὅλη σας ἡ ζωὴ εἶναι ὁ Ἰησοῦς· ἐπειδὴ μαρτυροῦντες διὰ τὸν Ἰησοῦν, ἔχετε τὸν Ἰησοῦν· καὶ ἔχοντες τὸν Ἰησοῦν, ἔχετε ὁμοῦ καὶ οὐράνια, καὶ ἐπίγεια, καὶ ὅλα, ὅλα τὰ πᾶντα.

Στοχασθῆτε, ὅτι ἂν ὁ δεσπότης τῶν ἀπάντων, καὶ ἀγαμάρτητος Ἰησοῦς Χριστός, ἐθυσίασεν τὴν ζωὴν του, καὶ ἀπέθανεν ἐπ' ἡμῶν εἰς τὸν σταυρὸν διὰ τὴν ἀγάπην τὴν ἐδικήν σας «συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, ὅτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, » Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε». (Ῥωμ. ι'. 8). Τί μεγάλον πρᾶγμα, εἶναι, ἂν ἐσεῖς οἱ δούλοι καὶ ἁμαρτωλοὶ, καὶ μάλιστα ἄρνηται ἀποθάνετε διὰ τὴν ἀγάπην του, ὃς λέγει ὁ μέγας Βασιλεῖος; «τί μέγα δούλω τὰ τοῦ δεσπότου παθεῖν; » Ἄν ὁ ἴδιος Θεός καὶ πατὴρ ἔγινε Μάρτυς τῆς Θεότητος τοῦ υἱοῦ του, κηρύξας αὐτὸν καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην, καὶ εἰς τὸ Θαβώριον ὄρος, καὶ εἰς τὸ πάθος ἐρχόμενον. Καὶ ἂν ὁ μονογενὴς τοῦ υἱὸς ἔγινε Μάρτυς τοῦ πατρὸς του δι' ὅλης του τῆς οἰκονομίας· τί μεγάλον, λέγω πρᾶγμα εἶναι, ἂν ἐσεῖς οἱ θνητοὶ ἄνθρωποι γενῆτε Μάρτυρες τῆς Ἀγίας Τριάδος; «γίνεσθὲ » μοι Μάρτυρες, καὶ ἐγὼ Μάρτυς Κύριος » ὁ Θεός, καὶ ὁ παῖς ὃν ἐξελεξάμεν» (Ἠσαΐ. μγ'. 10). Ἄν οἱ τοῦ κόσμου τούτου ἄνθρωποι, διὰ νὰ ἀποκτήσουν δόξαν, καὶ πλοῦτον, φθαρτὰ, καὶ μάταια πράγματα, ἐβάλλουν τὴν ζωὴν των εἰς θάνατον, καὶ πολλὰς φορὰς πάλιν δὲν τὰ ἐπιτυχαίνουν. Τί μεγάλον πρᾶγμα θέλετε κάμῃ σεῖς, ἂν θυσιάσετε τὴν ζωὴν σας,

διὰ νὰ ἀποκτήσετε θεβαίως, καὶ ἀσφαλῶς ἓνα ἀδαπάνητον πλοῦτον; καὶ μίαν παντοτεινὴν βασιλείαν, καὶ νὰ γενῆτε κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγχληρονόμοι δὲ Χριστοῦ; (Ῥωμ. ἡ. 17).

Μὴ σὰς φοβίσουν ἀδελφοί, τὰ ἄγρια πρόσωπα τῶν τυράννων, οὔτε τὸ πλῆθος αὐτῶν, οὔτε ἡ φωναὶς τους, οὔτε ἡ φοβέραις τους. Μὴ σὰς φοβίσουν ἡ πληγαὶς, ἡ σπαθιδῆς, ἡ ἀλυσίδες, ἡ φυλακαὶς. Μὴ σὰς φοβίσουν ἡ φούρκαις, τὰ τζεγγέλια, ἡ πυρκαϊαὶς· ἀλλὰ διὰ τί αὐτὰ ὅλα κατὰ μὲν τὴν θεωρίαν μόνην φαίνονται φοβερά, κατὰ δὲ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὴν δοκιμὴν εἶναι τῇ ἀληθείᾳ οὐτιδανὰ καὶ εὐκαταφρόνητα, κοντὰ εἰς μίαν ψυχὴν μεγαλόκαρδον· ὅτι διὰ τί, ὅταν μίαν φορὰν ἀνάψῃ εἰς τὴν καρδίαν σας ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ πόθος τοῦ Μαρτυρίου, ἔχει μόνον θέλετε νομίζει ὅλα ταῦτα ὡς παίγνια, καὶ περιγελάσματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτοις θέλετε τὰ ἔχει ὡς ῥόδα, ὡς ἄνθη, ὡς τρυφάς, καὶ ὡς ξεφαντώματα· καλῶς καὶ ἡμεῖς μὲ τὸ ἔργον τὸ ἐδοκιμάσαμεν. «Ὅταν γὰρ ὁ τῆς εὐσεβείας ἔρως τὴν ψυχὴν προκατάσχη, ἅπαν αὐτῇ πολέμων » καταγέλαστον εἶδος· καὶ πάντες αὐτήν » ὑπὲρ τοῦ ποθομένου καταξέοντες τέρπουσι μᾶλλον, ἢ πλήττουσι » λέγει ὁ μέγας Βασιλεῖος (Λόγ. εἰς τὸν μάρτ. Βαβλανάμ). Ὅθεν καὶ ὑπὸ τῆς θείας ἀγάπης τότε καταφλεγόμενοι, θέλετε φωνάζει καὶ ἐσεῖς ὁμοῦ μὲ τὸν Ἀπόστολον. «Τίς; τίς ἡμᾶς » χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, » θλίψις; ἡ στενοχωρία, ἡ λιμὸς, ἡ διωγμὸς, ἡ γυμνότης, ἡ μάχη» (Ῥωμ. ἡ. 35.) γὰρ ἂς μὴ σὰς φοβίσουν τὰ εἰρημένα βασανιστήρια, διὰ τί αὐτὰ τὸ σῶμα μόνον θανατώνουν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν σας νὰ θανατώσουν δὲν δύνανται, μᾶλλον δὲ καὶ ζωοποιοῦσιν αὐτήν ὁμοῦ μὲ τὸ σῶμά σας. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος σὰς παραθάρρυνει λέγων· «μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων » τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων

» ἀποκτεῖναι » (Ματθ. ι. 28.) θέλετε νὰ σᾶς δεῖξωμεν ἡμεῖς ποῖον πρᾶγμα πρέπει νὰ φοβηθῆτε ἀδελφοί; τὸ νὰ ἀρνηθῆτε τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ νὰ μὴ σταθῆτε ἀνδρεῖοι νὰ τὸν ὁμολογήσετε· τοῦτο μοναχὸν εἶναι ἀληθῶς ἄξιον φόβου, διὰ τὸ ἂν ἐσεῖς ἀρνηθῆτε τὸν Χριστὸν ἀλλοίμονον! καὶ ὁ Χριστὸς θέλει σᾶς ἀρνηθῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Κρίσεως. « ὅστις δ' ἂν ἀρνήσῃται με ἔμπροσθεν τῶν » ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι καὶ ἐγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανῶν » νοῦ; » (Ματθ. ι. 33.) καὶ θέλετε εἶναι τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμά σας εἰς τὴν γένναν τοῦ πυρός· « ὑποδείξω δὲ ὑμῖν τίνα φοβηθῆτε » φοβηθῆτε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι » ἐξουσίαν ἔχοντα ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γένναν, » τοῦτον φοβηθῆτε » (Λουκ. ιβ'. 5.).

Ἰδοὺ ἀδελφοί ὅπου στέκεται ἀοράτως ὁ Δεσπότης Χριστὸς, καὶ βλέπει ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀγῶνα τοῦ μαρτυρίου σας, βασιλεύοντας εἰς τὰς χεῖράς του ἀφθάρτους, καὶ οὐρανίους Στεφάνους, συντροφεύμενος μὲ ὅλας τὰς μυριάδας τῶν Ἀγγέλων, καὶ μὲ ὅλα τὰ τάγματα τῶν Ἀγίων καὶ εὐθὺς ὅπου σᾶς ἰδῇ νὰ ἐμβῆτε εἰς τὸ μαρτύριον, μὲ πίστιν, ἀγάπην, καὶ μεγαλοψυχίαν, καὶ νὰ κηρύξετε μὲ παρρησίαν τὸ ὄνομα τοῦ ἐνώπιον τῶν ἀλλοπίστων, θέλει σᾶς στείλει μυστικῶς, καὶ ἀοράτως τὴν θείαν του χάριν, καὶ βοήθειαν, διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσῃ, καὶ νὰ σᾶς ἐνδυναμώσῃ εἰς τὸ μαρτύριον· εὐθὺς δὲ ὅπου σᾶς ἰδῇ νὰ τελειώσετε τὸν δρόμον τοῦ μαρτυρίου σας, θέλει δεχθῆ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ τῆς Ἀγίας σας ψυχᾶς, διὰ νὰ τὰς στεφανώσῃ, νὰ τὰς δοξάσῃ, νὰ τὰς τιμῇ, ὡς καὶ τὰς ψυχὰς τῶν παλαιῶν μαρτύρων, καὶ νὰ τὰς ἀξιώσῃ νὰ συμβασιλεύουν μὲ αὐτὸν αἰῶνια εἰς τὴν οὐράνιον βασιλείαν του, καὶ νὰ συνευφραίνωνται μὲ ὅλα τὰ τάγματα τῶν Ἀγγέλων, καὶ μὲ ὅλους τοὺς χοροὺς τῶν Πατριαρχῶν, τῶν Προφητῶν, τῶν Ἀποστόλων, τῶν Ἱεραρχῶν, τῶν μαρτύρων, τῶν Ὁσίων, καὶ

ὅλων ὁμοῦ τῶν Ἀγίων. Καὶ ἐπάνω εἰς ὅλα θέλει ὁμολογήσῃ αὐτάς ἐνώπιον τοῦ πατρὸς του, καθὼς καὶ αὐτοὶ τὸν ὁμολόγησαν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. « πᾶς ὃς τις ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁ » μολογήσω καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ » Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς » (Ματθ. ι. 32.) Τὰ δὲ τίμια λείψανά σας θέλει δοξάσει ἐδῶ κάτω εἰς τὴν γῆν, ἢ μὲ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ φωτός του, ἢ καὶ μὲ ἄλλα σημεῖα καὶ θαύματα καθὼς ἤθελε κρίνῃ ἢ θεία δικαιοσύνη του· ἢ τὸ ὀλιγώτερον ὀλιγώτερον θέλει τὰ τιμῇ μὲ τὴν παρά τῶν Χριστιανῶν προσκύνῃ, καὶ εὐλόγειν.

Τί ταύτης τῆς δόξης ἡμπορεῖ νὰ εὐρεθῇ ἐνδοξότερον, ἢ μεγαλότερον; τί τῆς παρρησίας ταύτης ὑψηλότερον, ἢ ποθεινότερον; κατὰ ἀλήθειαν ἓνα οὐδὲν λογίζεται, τὸ νὰ θυσιάσῃ τινὰς, ὅχι μίαν, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἀλλὰ χιλιάς ζωάς, μόνον νὰ κερδήσῃ μίαν τοιαύτην θεοπρεπῆ ἀξίαν, καὶ δόξαν· « Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσιν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς » (Ῥωμ. ἡ. 18).

Τρέχετε, τρέχετε λοιπὸν ἀδελφοί, διὰ νὰ φθάσετε τὸν ποθοῦμενον δράμετε, δράμετε, διὰ νὰ μὴ φύγῃ τὸ κυνῆι ἀπὸ τὰς χεῖράς σας· ἀγωνισθῆτε, ἀγωνισθῆτε, διὰ νὰ μὴ σᾶς πάρουν ἄλλοι τὸν Στέφανον· ὀλίγος εἶναι ὁ κόπος, ἀλλ' ἡ ἀνάπαυσις εἶναι πολλή· προσωρινὰ εἶναι τὰ βάσανα ἀλλὰ τὰ ἀγαθὰ ὅπου κληρονομεῖτε εἶναι παντοτεινά· πικρὸν εἶναι τοῦ μαρτυρίου τὸ ποτήριον, ἀλλὰ γλυκιᾶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ἀπόλαυσις· πραγματεία πολυκερδῆς εἶναι αὕτη ἀγαπητοί· φθαρτὸν σῶμα διδότε, καὶ ἀφθαρτον τὸ ἀπολαμβάνετε· αἵματα πωλεῖτε, καὶ οὐρανούς ἀγοράζετε· ἢ πρῶτον, ἢ ὕστερον εἰσεῖς εἶναι ἀνάγκη φυσικῇ, διὰ νὰ ἀποθάνετε· λοιπὸν κάμετε τὴν ἀνάγκην ταύτην φιλοτιμίαν, καὶ μὲ τὸν θάνατόν σας τοῦτον, κερδήσετε ζωὴν αἰώνιον, ζωὴν ἄλυπον, ζωὴν μακαρίαν καὶ πανευδαίμονα, μακράν μὲν

ἔβυσσαν ἀπὸ κάθε κακόν, συντροφευμένην δὲ ἀπὸ κάθε ἀγαθόν· διὰ τὴν ἀξιώθητε ἐσεῖς ὁποῦ ἐνικήσατε, καὶ ἐρρίψατε ἀπὸ λόγου σας τὸ σημεῖον, καὶ τὸ χάραγμα ὁποῦ σᾶς ἔδωκε τὸ θηρίον δηλαδὴ ὁ διάβολος, καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ θηρίου δηλαδὴ ὁ ἀρχηγὸς τῆς θρησκείας τῶν ἄλλοπίστων, τὴν ἀξιώθητε λήγῃ νὰ σταθῇτε εἰς τὴν ὑαλίνην θάλασσαν, ἥγουν εἰς τὴν θείαν μακαριότητα, τὴν διαφανεστάτην καὶ πεπληθυσμένην ἀπὸ ἀνεκλάλητα ἀγαθὰ, καὶ βαστῶντες εἰς τὰς χεῖρας καθάρας νὰ ψάλλετε καὶ νὰ δοξολογῇτε ὡς νικηταὶ αἰώνως τὸν Κύριον, κατὰ τὴν ἱερὰν Ἀποκάλυψιν. « Καὶ εἶδον ὡς θάλασσαν ὑαλίνην μεμιγμένην πυρὶ, καὶ τοὺς νικῶντας ἐκ τοῦ θηρίου, καὶ ἐκ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ χαράγματος, ἑστῶτας ἐπὶ τὴν θάλασσαν τὴν ὑαλίνην, ἔχοντας καθάρας Θεοῦ, καὶ ᾄδουσι τὴν ᾠδὴν Μωϋσεως δούλου τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ᾠδὴν τοῦ ἀρνίου » (ἐ. 2).

Κάμνομεν τέλος, καὶ σᾶς λέγομεν ἀδελφοί, ὅτι ἂν δὲν ἐβλέπετε εἰς τοὺς καιροὺς σας ἡμᾶς τοὺς νέους Μάρτυρας, εἴχετε ἀποικίαν ψυχρὰν πρόφασιν, νὰ μὴ τρέχητε εἰς τὸ Μαρτύριον· ἀλλὰ τώρα εἰσθε ἀναπολόγητοι· ὅθεν ἐπειδὴ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ ἔχετε ἕξι ἕνα, ἡ δύω, ἀλλ' ἕνα ὁλόκληρον σύμφωνον ἀπὸ νέους μάρτυρας, μιμεῖσθε ἡμᾶς, καὶ δι' ὑπομονῆς τρέχετε εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ Μαρτυρίου του, ἀποβλέποντες ὅλως δι' ὅλου εἰς τὸν πρωτομάρτυρα, καὶ ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας μας Ἰησοῦν. « Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς » τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος » Μαρτύρων, δι' ὑπομονῆς τρέχομεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγόν, καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν » (Ῥωμ'. ιβ'. 2.).

Ἀλλ' ὡς νέοι τοῦ Χριστοῦ ἀθληταί, καὶ Μάρτυρες, τὰ γλυκήτατα πᾶσι Χριστιανοῖς καὶ πράγματα, καὶ ὀνόματα (στρέφω γὰρ τὸν λόγον μου πρὸς ἐσᾶς) τοῦ ἱεραγίου βασιλείως παρεμβολὴ καινὴ, καὶ γεν-

ναϊότατον στρατεύμα· τῆς Ἀγίας Τριάδος οἱ διαπρύσιοι Κήρυκες· τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διαλαληταὶ καρτερόφυχοι· τῆς τῶν Χριστιανῶν εὐσεβείας οἱ ὑπέρμαχοι, καὶ τῆς ἀσεβείας οἱ ἀντίπαλοι· οἱ τῶν παθημάτων τοῦ Κυρίου κοινωνοί, καὶ μιμηταί, καὶ ἀκόλουθοι· οἱ νικηταί, καὶ τροπαιοῦχοι τῶν τριῶν μεγάλων ἐχθρῶν, σαρκὸς, καὶ κόσμου καὶ Κοσμοκράτορος· οἱ βαπτισθέντες μὲ τὸ δι' αἵματος βάπτισμα, ὁ δευτέρους ῥυτίδες οὐ μολύνεται, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον· ἐσεῖς ἀληθῶς εἰσθε ὁ ἀνακαινισμὸς ὅλης τῆς ὀρθοδόξου πίστεως· ἐσεῖς ἐδείξατε ἀναπολογήτους τοὺς ἄλλοπίστους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Κρίσεως· ἐσεῖς εἰσθε ἡ δόξα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν αἰρετικῶν ἡ κατασχύνη, καὶ ὁ ἔλεγχος· ἐσεῖς ἐδείχθητε παράδειγμα ὑπομονῆς εἰς ὅλους τοὺς Χριστιανούς ὁποῦ εἶναι αἰχμάλωτοι· καὶ ἐσεῖς παρακινεῖτε τοὺς Ὀρθοδόξους, καὶ μάλιστα τοὺς ἀρνησιχρίστους νὰ μιμνῶνται διὰ τοῦ ἔργου τὸ ἐδικόν σας Μαρτύριον· ἐσεῖς, ἐσεῖς ἀληθῶς κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, « ἀνεπληρώσατε τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί σας » (Κολ. α. 24) « καὶ ἐγεννήθητε θέατρον τῷ Κόσμῳ καὶ Ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ». (ἀ. Κορ. δ'. 9.) θέατρον ἀνθρώποις, εἰς μὲν τοὺς ἄλλοπίστους ἐντροπή, καὶ ἀτιμία, καὶ λύπη· εἰς δὲ τοὺς Ὀρθοδόξους Χριστιανούς καύχημα, καὶ δόξα, καὶ χαρὰ· θέατρον Ἀγγέλοις, εἰς μὲν τοὺς πονηροὺς δαίμονας πόνος, καὶ ἄθυμία ἀνυπόφορος· εἰς δὲ τοὺς Μακαρίους Ἀγγέλους εὐφροσύνη, καὶ ἀγαλλίασις ἀνεκλάλητος· χαίρουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἄγγελοι, καὶ ἐπιθυμοῦσι νὰ παρακύπτουσι, διὰ νὰ θεωροῦν τὰ παθήματα ὑμῶν τῶν νέων Μαρτύρων. Καὶ τοῦτο θέλει νὰ φανερώσῃ κατὰ τινὰς διδασκάλους, ἐκεῖνο ὁποῦ λέγει ὁ Μακάριος Πέτρος. « εἰς ᾧ (ἤτοι εἰς τὰ παθήματα τῶν Ἀγίων) ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι » (ἀ. Πέτρ. α. 12.)· καὶ ἀγαλλῶνται αὐτοὶ βλέποντες παντοτεὶνὰ τὸ Μακάριον

πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Κύριος· « οἱ Ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντός βλέψουσι » τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐ-
 » ρανοῖς » (Ματθ. ιη. 10)· ἐπειδὴ ὁμοῦς, κατὰ τὸν Ἅγιον Κυριακὸν, τὸ θέαμα τῶν Μαρτύρων εἶναι τόσον μακάριον, ὅπου φέ-
 ρει μαζὴ τοῦ τὴν μακαριότητα, διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἄγγελοι δὲν νομίζουν κάμμιαν ἐλάτ-
 τωσιν τῆς Μακαριότητός των, τὸ νὰ ἀφί-
 νουν τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ θεωροῦν ὑμᾶς τοὺς νέους Μάρτυρας, ἀλλ' ὅσον χαί-
 ρουσι καὶ μακαρίζονται, διὰ τὴν βλέπουν τὴν μακαρίαν ὄψιν τοῦ Θεοῦ, ἄλλο τόσον χαί-
 ρουσι, καὶ μακαρίζονται, διὰ τὴν βλέπουν ὑ-
 μᾶς τοὺς νέους Μάρτυρας ἀνάμεσα εἰς τὰ διὰ Χριστὸν μακάρια πάθη, καὶ Μαρτύρια·
 ἓνα γὰρ εἶναι νὰ εἰπῇς δόξαν, καὶ μακαριό-
 τητα, καὶ ἓνα νὰ εἰπῇς πάθος διὰ τὸν Χρι-
 στὸν, καὶ Μαρτύριον· δι' ὃ καὶ ὁ Κύριος δόξαν ὠνόμασε τὸν σταυρὸν, καὶ τὸ πάθος τοῦ « νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου »
 (Ἰωάν. ιγ'. 31). Τί λέγω ὅτι χαίρουσιν οἱ Ἄγγελοι εἰς τὰ μαρτυρικὰ σας παθήμα-
 τα; ἂν ἦτον δυνατὸν νὰ δοθῇ τὸ πάθος τοῦ φθόνου εἰς τοὺς ἀπαθείς ἄγγελους, θέ-
 βαια ἄλλο πρᾶγμα δὲν ἤθελαν φθονήσουν, παρὰ ἐσᾶς τοὺς Μάρτυρας· διὰ τί ἡξιώθητε νὰ πάθητε, καὶ νὰ μαρτυρήσετε διὰ τὸν Χριστόν. Καὶ ἂν ἦτον δυνατὸν νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς σῶμα, δὲν ἤθελαν τὸ μεταχειρι-
 σθοῦν εἰς ἄλλο παρὰ εἰς τὸ νὰ πάθουν διὰ τὸν Χριστόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο εἶ-
 ναι ἀδύνατα εἰς τὴν φύσιν τους, διὰ τοῦτο ἀναπληροῦσι ταῦτα, μὲ τὸ νὰ ἐπιθυμοῦν μεγάλως νὰ βλέπουν καὶ ἐσᾶς ὅπου διὰ τὸν Χριστὸν ἐπάθετε· « εἰς ὃ ἐπιθυμοῦσιν Ἄγ-
 γελοι παρακύψαι· ἐσεῖς ὧ νέοι Μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ, εἰθε αἱ ἀπαρχαί, καὶ τὰ πρω-
 τογεννήματα τῆς ἐδικῆς μας φύσεως· τὰ νέα χίδρα, καὶ ἡ νέα θυσία, τὰ ὅποια ὡς δῶρα εὐχαριστήρια προσφέρει τὸ ἐδικόν μας γένος εἰς τὸν Θεόν· καθὼς εἶναι γεγραμμένον « καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῶν νέων, δταν προσφέρητε

θυσίαν νέαν τῷ Κυρίῳ ». (Ἀριθμ'. κη'. 26.) « Καὶ, ἐὰν προσφέρῃς θυσίαν πρω-
 » τογεννημάτων τῷ Κυρίῳ, νέα πεφυγμέ-
 » να χίδρα ἐρικτὰ τῷ Κυρίῳ » (Λευϊτ. β'. 14.). Ἐσεῖς τῇ ἀληθείᾳ ἐφάνητε ἡ δι-
 καίωσις τῆς τωρινῆς διεστραμμένης γενεᾶς μας, διὰ μέσου τῆς ὁποίας ἐξίλειοῦται ὁ Θεὸς εἰς τὰς ἀμαρτίας μας· καὶ καταπαύει τὴν καθ' ἡμῶν κινουμένην ὀργὴν του, εὐθύς ὅπου γυρίσῃ καὶ ἴδῃ τὰ αἵματα, καὶ τὸν θάνατόν σας· καθὼς διὰ τοῦ Ἡσαίου τοῦτο δηλοῖ λέγων· « ἀγαγέτωσαν τοὺς Μάρτυρας, καὶ » δικαιωθήτωσαν » (μγ'. 9). Ἐσεῖς τέ-
 λος πάντων ἐστάθητε τὸ ἐμπόδιον, καὶ ἡ αἰ-
 τία, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἔως τώρα ἀργο-
 πόρησεν τὴν δευτέραν του παρουσίαν, καὶ δὲν ἔκαμε τὴν συντέλειαν τοῦ Κόσμου· ποῖος μᾶς τὸ θεοκρίνει; ἡ ἱερὰ Ἀποκάλυψις· διό-
 τι εἶναι γεγραμμένον εἰς αὐτὴν, ὅτι ὅλαι αἱ ψυχαὶ τῶν παλαιῶν Μαρτύρων ἐφώναζον εἰς τὸν Θεὸν ζητοῦσαι νὰ κάμῃ ἐκδίκησιν τοῦ αἵματός των, μίαν ὥραν πρότερον διὰ τῆς κοινῆς κρίσεως· ἐρρήθη ὁμοῦς εἰς αὐτάς, ὅτι πρέπει νὰ ἔχουν ὑπομονὴν ἀκόμη ὀλίγον, ἔως ὅπου νὰ τελειώσουν τὰ Μαρτύριά τους, καὶ οἱ ἄλλοι των ἀδελφοί· ὅποιοι δηλ. εἰθε ἐσεῖς οἱ νέοι μάρτυρες. « Καὶ ἐρρήθη αὐ-
 » τοῖς· ἓνα ἀναπαύσωνται ἔτι χρόνον μικρόν, » ἔως οὗ πληρωθῶσι καὶ οἱ σύνδουλοι αὐτῶν, » καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν, οἱ μέλλοντες ἀπο-
 » κτείνεσθαι ὡς καὶ αὐτοί » (ς'. ΙΙ.).

Καὶ λοιπὸν ὧ νέοι τοῦ Χριστοῦ, καὶ πολυάθλοι Μάρτυρες τί νὰ σᾶς ὀνομάσω-
 μεν; Ἀγγέλους; ναί· διὰ τὴν τὸ σῶμα ἀπε-
 στράφητε, καὶ ὡς ἀσώματοι παθόντες τὸν ἀσώματον ἐχθρὸν ἐνίκησατε καὶ ἐδείξατε μὲ τὸ ἔργον, ὅτι, κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον, Ἄγγελοι, καὶ Μάρτυρες. « μόνοις τοῖς ὀνό-
 » μαι διαφέρουσι ». φωστῆρας; ναί· διὰ τὴν ἀνάμεσα εἰς τὴν θαθεῖαν ταύτην νύκτα καὶ ψυχρότητα τῆς αἰχμαλωσίας, μὲ τὰς ἀκτῖνας τοῦ μαρτυρίου σας, λάμπετε μὲν εἰς τὰς διανοίας τῶν Ὀρθοδόξων τρανώτε-

πον τὸ φῶς τῆς θεογονίας, θερμαίνετε δὲ τὰς καρδίας αὐτῶν εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀγάπην, καὶ πίστιν· καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν ἐμπράκτως, ὅτι ἔσαν τινὰς νέος Μάρτυς ἀπὸ ἐσᾶς μαρτυρήσει, καὶ οἱ ὁρῶντες, καὶ ἀκούοντες Χριστιανοὶ ἀνάπτουσιν εἰς τὴν θείαν ἀγάπην, ὅπου σχεδὸν γίνονται ἔτοιμοι νὰ ὑπομείνουν καὶ αὐτοὶ τὸ διὰ τὸν Χριστὸν μαρτύριον· νὰ σᾶς ὀνομάσωμεν ποταμούς; καὶ ἀληθεύομεν· διὰ τί μὲ τὴν πλυμμήραν τῶν αἱμάτων σας, καταδυθίσασατε μὲν τὴν πλάνην τῶν ἀλλοπίστων, ἀνεβλαστήσατε δὲ τὴν πίστιν τῶν Ὁρθόδοξων, τὴν σχεδὸν οὐδὲν ἐξηραμένην διὰ τὴν παλαιότητα· ἱατρούς; ναί· καὶ ποίους ἀμφιβάλλει; διὰ τί μὲ τὴν ἱατρικὴν δύναμιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἔχι μόνον τὰς ἀσθενείας τῶν σωμάτων δωρεὰν ἱατρεύετε, ἀλλὰ καὶ τὰ πάθη τῶν ψυχῶν ἐκείνων ἀποῦσᾶς ἐπικαλοῦνται ἐκ πίστεως· νὰ σᾶς ὀνομάσωμεν πύργους, τῆς εὐσεβείας; φύλακας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ; μυρίνοια ἄνθη, καὶ ῥέδα τοῦ Παραδείσου, βεβαμμένα μὲ τὸ ἴδιον αἷμά σας; προστάτας; βοηθοὺς; σωτῆρας κοινούς πάντων τῶν Ὁρθόδοξων; καὶ τίποτε δὲν σφάλωμεν· πολλὰ καὶ ἄλλα εἶναι τὰ ὀνόματά σας, ἀλλὰ περισσότερα εἶναι τὰ χαρίσματά σας· μεγάλα εἶναι τὰ ἐγκώμια ὅπου σᾶς πρέπουσιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀξίαν ὑμῶν τῶν ἐγκωμιαζομένων ποτὲ δὲν φθάνουσι.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς συστειλάντες τὰ ἐγκώμια μὲ σιωπὴν καὶ ἄκραν εὐλάβειαν, προσκυνοῦμεν τὰ ἅγια σας λείψανα, παρμοίως καθὼς προσκυνοῦμεν καὶ τῶν παλαιῶν Μαρτύρων τὰ λείψανα· ἀσπαζόμεθα τὸ ἱερόν σας πρόσωπον, καὶ τὴν τιμίαν σας κεφαλὴν (1) τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς νοητῶς

ἐστεφάνωσεν· ὅτι κατὰ τὸ ἄσμα, τὸ πρόσωπόν σας ἐσκόπευσε πρόσωπον Λαμασκυῦ· « καὶ ἡ κεφαλὴ σας ἐπλήσθη ὀρόσου, καὶ ὡς » χρυσοῖον Κεφαλῆ, καὶ ὡς Κάρμηλος ἔλω· γίσθη ». Καταφιλοῦμεν τὸ γλυκύτατον στόμα σας, μὲ τὸ ὁποῖον τὴν μακαρίαν ἐκείνην φωνὴν ὁ καθ' ἑνας σας ἀνεκράξετε, τὸ, Χριστιανὸς εἰμι, καὶ Χριστιανὸς ἀποθαίνω· « ὅτι ὡς σπαρτίον τὰ κόκκινα χεῖλσας, καὶ » ἡ λαλῶν σας αὕτη ὥραία ». Προσπτυσόμεθα τὸν ἱερόν σας τράχηλον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδέχθητε τὴν σφαγὴν, καὶ τὴν φοῦρκαν, διὰ τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν· « ὅτι ὁ τράχηλός σας ὡς ὀρμίσκος », καὶ ὁ πύργος τοῦ Δαβὶδ, καὶ ὡς πύργος ἐλεφάντινος ἀνεδείχθη· σεδόμεθα τὰς χεῖράς σας, εἰς τὰς ὁποίας ἐδέχθητε σχοινία, καὶ δεσμά, διὰ τὴν ἀγάπην τῆς Ἁγίας Τριάδος· « ὅτι αἱ » χεῖρές σας ἔστασαν σφόδρα, καὶ ἐφάνησαν » τορευταὶ χρυσαὶ ὅμοιαι ὀρμίσκοις, » ἔργω χειρῶν τεχνίτου »· μακαρίζομεν τὰς κνήμας, καὶ τοὺς πόδας σας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐλάβετε μάλιστα καὶ ἀλυσίδας διὰ τὸ ὄνομα τοῦ γλυκυτάτου Δεσπότου σας, » ὅτι αἱ κνήμαί σας στύλοι μαρμαρίνοι τε » θεμελιωμένοι ἐπὶ βάσεις χρυσαῖς, καὶ οἱ » πόδες σας ἐνέφθησαν ἐν τῷ αἵματι ὑμῶν, » καὶ πῶς μαλυνεῖτε ἔτι αὐτούς; » ἐν συντομίᾳ καταγλυκασπαζόμεθα ὅλα τὰ ἅγια μέλη τοῦ σώματός σας, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδέχθητε φοβερά, καὶ διάφορα βάσανα, μὲ τὰ ὁποῖα τῷ Χριστῷ εὐηρεστήσατε, τοὺς Ἀγγέλους ἐξέπληξατε, τοὺς Ἁγίους εὐφράνατε, τοὺς

ἀποδεδειγμένα εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἢ ἐν κρυπτῷ πίστις καὶ ἀγάπῃ αὐτῶν εἰς τὸν Θεόν. Τῶν δὲ Μαρτύρων τὰ λείψανα προσκυνοῦνται ὡς ἅγια καὶ χωρὶς θαυμάτων, καὶ εὐωδίας, μὲ τὸ νὰ γινέται φανερά εἰς ὅλους διὰ τῆς ἐμπράκτου ἀποδείξεως τοῦ Μαρτυρίου, ἢ εἰς Θεὸν τέλει πίστις, καὶ τέλει ἀγάπη αὐτῶν· τῶν ὁποίων τούτων προηγούμεως, καὶ φανερώς εὐρισκομένων εἰς τοὺς Μάρτυρας, ὡς παρακολουθήματα εἶναι πλέον τὰ θαύματα, καὶ σχεδὸν λογίζονται, ὅσον εἰς ἀπόδειξιν, περιττά.

(1) Εἶναι γνώμη τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅτι, τῶν μὲν ὁσίων τὰ λείψανα δὲν προσκυνοῦνται ὡς ἅγια, ἀν' ὃ Θεὸς δὲν ἀποδείξῃ δι' αὐτῶν θαύματα, ἢ τὸ ὀλιγώτερον τὰ τιμῇ διὰ τῆς εὐωδίας, μὲ τὸ νὰ μὴ εἶναι

δαίμονας ἐτραυματίσατε, τοὺς ἄλλοπίστους ἐλυπήσατε, τοῦ Χριστοῦ τὴν Ἐκκλησίαν ἐχαροποιήσατε, τοὺς αἰχμαλώτους ἀδελφούς σας ἐπαρηγορήσατε, τοὺς τόπους εἰς οὓς ἐμαρτυρήσατε ἡγιάσατε, τοὺς τωρινούς Χριστιανούς εὐλόγησατε, τὸν αἶρα μὲ τὴν ἄνοδον τῶν ψυχῶν σας εὐωδιάσατε· δὲν ἐντρέπόμεθα, ὅχι, ἀλλὰ καὶ καυχόμεθα νὰ λαμβάνωμεν ἀπὸ τὸ ἐκχυθὲν αἷμά σας, καὶ νὰ ἀλειφώμεθα· οὐδὲ παραιτούμεθα νὰ πέρνωμεν ἀπὸ τὰ ἱμαῖάτιά σας, καὶ ἀπὸ ὅσα ἐστάθισαν ὄργανα τοῦ Μαρτυρίου σας, καὶ νὰ κρατῶμεν ταῦτα ὡς φιλακτήρια ἐπάνω μας· πιστεύομεν γάρ, ὅτι διὰ πάντων τούτων ἁγιαζόμεθα καὶ εἰς τὰ σώματα, καὶ εἰς τὰς ψυχὰς μας· ἡμεῖς δὲν βλέπομεν ὅτι τὰ σώματά σας εἶναι νεκρά, καὶ ἀπὸ ψυχῆν ἔρημα, ἀλλὰ μᾶλλον στοχαζόμεθα τὴν παντοδύναμον χάριν τοῦ Ἀγίου πνεύματος ὅπου κατοικεῖ εἰς αὐτά, καὶ ἐπιτελεῖ τὰ θαυμάσια, πειθόμενοι εἰς τὸν Θεῖον Χρυσόστομον λέγοντα· « Μὴ γὰρ τοῦτο ἴδης, ὅτι γυμνὸν » τοῦ Μάρτυρος τὸ σῶμα πρόκειται τῆς ψυχῆς ἐνεργείας ἔρημον ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, » ὅτι τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐτέρα παρακάθεται » μείζων αὐτῷ δύναμις, ἡ τοῦ Ἀγίου πνεύματος χάρις » (Λόγ. α. εἰς τὸν ἱερομάρτυρα Βαθύλαν) καὶ πληροφορούμεθα, ὅτι καθὼς ἡ θεότης τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸ θεοὑπόστατον σῶμά του ἐν τῷ τριημέρῳ θανάτῳ, ἔτιζεν οὐδὲ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐχωρίσθη μετὰ θάνατον ἀπὸ τὰ λείψανα, καὶ κόκκαλα ὑμῶν τῶν Μαρτύρων, κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης θεῖον Γρηγόριον· ὡς δαύτως (προσκυνήσεις) καὶ τὰς σοροὺς τούτων τὰς Ἀγίας, καὶ εἴτι τῶν ὁστέων λείψανον· « οὐ γὰρ διέστη τούτων ἡ χάρις » τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ προσκυνητοῦ

» σώματος Χριστοῦ διέστη ἡ θεότης ἐπὶ τῷ » ζωοποιῷ θανάτῳ· (ἐντῷ κατὰ Χριστὸν δεκαλόγῳ). Οὐ μόνον δὲ ταῦτα προσκυνούμεν, καὶ σεβόμεθα, ἀλλὰ καὶ τὰς Ἀγίας σας εἰκόνας ἱστοροῦμεν, καὶ σχετικῶς ἀσπαζόμεθα, ἀναφέροντες τὴν τιμὴν δι' αὐτῶν εἰς ἐσᾶς τὰ πρωτότυπα, καὶ τὰς ἐτησίας ὑμῶν ἐορτάς, καὶ μνήμας ἐπιτελοῦμεν « ὅτι » μνήμη μαρτύρων ἀγαλλίαμα τοῖς φοβου- » μένοις τὸν Κύριον ».

Ποίαν δὲ ἀμοιβὴν ἀντὶ τούτων ἀπάντων ζητοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ λόγου σας; τὸ νὰ μεσιτεύετε ὀλοφύχως πρὸς τὸν Ἄγιον Θεόν, διὰ νὰ γένη ἱλεως εἰς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· ἐξαιρέτως δὲ καὶ μάλιστα τῶν ἀναγινωσκόντων εὐλαβῶς τε, καὶ συνεχῶς τὰ νέα σας ταῦτα Μαρτύρια, τὰ εἰς τὴν βίβλον ταύτην περιεχόμενα, καὶ νὰ παύσῃ τὴν καθ' ἡμῶν δικαίαν του ἀγανάκτησιν, παρορῶν ὡς πολυέλεος τὰ πταίσματά μας, μετὰ ὅποια ἔργῳ, λόγῳ, καὶ διανοίᾳ καθ' ἑκάστην τὸν παραπικραίνομεν ἐνθυμήσετέ του τὰ μαρτύρια ὅπου διὰ τὸ ὄνομά του ἐλάβετε, καὶ οὕτως ἐξιλεώνετε τὸν θυμὸν του, ὅτι ἀληθῶς ὠλιγώθημεν καὶ ἐκακώθημεν σφάδρα, καὶ ἐσμικρύνθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη, ὑποκάτω εἰς τὴν πολυχρόνιον ταύτην σκλαβείαν· καὶ εἰς μὲν τὴν παροῦσαν ζωὴν ἐλευθερόνέτε μας ἀπὸ κάθε κακὸν ψυχικόν, καὶ σωματικόν, ἐνδυναμόνοντίς μας νὰ φυλάξωμεν στερεά, καὶ ὅλα ὅσα ἐκ μέρους σας μᾶς ἐδιδάξατε· εἰς δὲ τὴν μέλλουσαν ἀξιώσατέ μας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

ΚΑΙ δικαιοσύνη, καὶ πρέπουσα εἶναι ἡ ἐπωνυμία, ὅπου λημβάνει τὸ παρὸν ψυχωφελέστατον βιβλίον. Διατί, ἀνίσως πολλὰ τῶν Ἱερῶν, καὶ θεοπνεύστων βιβλίων τῆς Παλαιᾶς, καὶ Νέας Γραφῆς, ἔλαβον τὴν ὀνομασίαν ἀμέσως ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια πράγματα, ὅπου διδάσκουσιν (ἔτι λόγου χάριν, ἡ Γένεσις τοῦ Μωϋσέως ὀνομάσθη, ἐπειδὴ ἀναφέρει διὰ τὴν ἐκ μὴ ὄντος γένεσιν καὶ Δημιουργίαν τοῦ παντός· ἡ Ἑξοδος, διατί φανερίωνει τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἔξοδον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· τὸ Λευϊτικόν, διατί περιέχει τὰς ἱεροπραξίας τῆς λευϊτικῆς φυλῆς. Αἱ τέσσαρες βασιλεῖαι, διατί διηγοῦνται τὰς πράξεις, καὶ τὸν βίον τῶν βασιλέων· καὶ τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, διατί λογογραφοῦσι τὰ καλὰ, καὶ σωτηριώδη τῶν ἀνθρώπων μηνύματα). Τίς δὲν βλέπει, ὅτι καὶ ἡ παροῦσα βίβλος προσφυῶς ὀνομάσθη, Ἀόρατος Πόλεμος, ἐξ αὐτῆς ἀμέσως τῆς ὕλης, καὶ τῶν πραγμάτων, περὶ ἃ καταγίνεται;

Διδάσκει γάρ αὕτη, ὅχι διὰ κἀνένα αἰσθητὸν, καὶ ὁρατὸν πολέμον· ὅχι διὰ ἐχθροῦς σωματικῶς καὶ φκινομένους· ἀλλὰ διὰ τὸν νοητὸν, καὶ ἀόρατον πόλεμον· τὸν ὁποῖον ἀναλαμβάνει κάθε χριστιανός, εὐθὺς ἀπὸ τὴν ὥραν ἐκείνην, ὅπου βαπτισθῇ, καὶ ὑποσχεθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, νὰ πολεμῇ εἰς αὐτὸν ἕως θανάτου ὑπὲρ τοῦ θείου αὐτοῦ ὀνόματος. Διὸ, καὶ περὶ τούτου τοῦ πολέμου, ἀλληγορικῶς γέγραπται ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς. Διὰ τοῦτο λέγεται ἐν βιβλίῳ, ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΥΡΙΟΥ. (Ἀριθ. κἀ. 14.) καὶ διδάσκει διὰ ἐχθροῦς ἄσωμάτους, καὶ ἀφανεῖς· οἵτινες εἶναι, τὰ διάφορα πάθη, καὶ θελήματα τῆς σαρκὸς, καὶ αἱ πονηροὶ καὶ μισάνθρωποι δαίμονες· οἱ ὁποῖοι,

δὲν παύουν ἡμέραν καὶ νύκτα, νὰ μᾶς πολεμοῦν. Καθὼς εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος· « οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ » σάρκα· ἀλλὰ, πρὸς τὰς Ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς » τοὺς Κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς » τὰ Πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ». (Ἐφεσ. 5'. 12).

Καὶ στρατιῶται μὲν, ὅπου ἔχουν νὰ πολεμοῦν εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον, διδάσκει πῶς εἶναι ὅλοι οἱ χριστιανοί. Ἀρχιστράτηγος δὲ τούτων, παρασταίνεται ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, συντροφιασμένος μὲ ὅλους τοὺς χιλιάρχους, καὶ ἑκατοντάρχους, ἥτοι μὲ ὅλα τὰ Τάγματα τῶν Ἀγγέλων, καὶ τῶν Ἀγίων· στάδιον δὲ, καὶ πολεμήστρα, καὶ τόπος, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὁ πόλεμος γίνεται, εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδία μας καρδιά, καὶ ὅλος ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος· καὶ καιρὸς τοῦ πολέμου ὅτι εἶναι, ὅλη μας ἡ ζωὴ.

Ποῖα δὲ εἶναι καὶ τὰ ἄρματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀρματώνει τοὺς στρατιώτας τοῦ ὁ Ἀόρατος οὗτος Πόλεμος; Ἄκουσον· ἡ περικεφαλαία τούτων καὶ τὸ σκουτάρι εἶναι, ἡ τελεία ἀπιστία, καὶ ἀπελπισία τοῦ ἑαυτοῦ των. Ὁ θυρεὸς των, καὶ τὸ σιδηροποκάμισον εἶναι, τὸ πρὸς τὸν Θεὸν θάρρος, καὶ ἡ βεβαία ἐλπίς. Ὁ θώραξ, καὶ τὸ περιστήθιον αὐτῶν εἶναι, ἡ μελέτη τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου. Ἡ ζώνη των εἶναι, ἡ τῶν σαρκικῶν παθῶν ἀποχὴ. Τὰ ὑποδήματά των εἶναι, ἡ ταπεινὸς καὶ ἡ τῆς ἐδικῆς των ἀσθενείας ἐπίγνωσις· Ἡ ἀσπίς, ἥτοι, τὸ καλκάνι των εἶναι, ἡ ὑπομονὴ ἐν τοῖς πειρασμοῖς, καὶ ἡ τῆς ἀμελείας ἀποδίωξις, Ἡ μάχαιρα, ὅπου κρατοῦν ἀπὸ τὸ ἓνα χεῖρ, εἶναι, ἡ ἱερὰ προσευχή, τόσον ἡ νοερά, καὶ ἡ προφορικὴ, ὅσον καὶ ἡ διὰ μελέτης γινομένη. Καὶ κοντάρι τρίλογχον, ὅπου κρατοῦν ἀπὸ τὸ ἄλλο, εἶναι, τὸ νὰ μὴ συγκατατίθενται εἰς τὸ πάθος, ὅπου τοὺς πολεμεῖ· τὸ νὰ διώκουν αὐτὸ ἀπὸ λόγου των μὲ ὀργήν· καὶ τὸ νὰ μισοῦν αὐτὸ καὶ νὰ τὸ συχαίνωνται ἀπὸ καρδίας. Σιτηρέσιον δὲ, καὶ τροφαὶ τούτων, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔχουν καὶ δυναμόνονται κατὰ τῶν ἐχθρῶν, εἶναι, ἡ συνεχὴς μετάνοια.

ληψίς τῆς θείας Κοινωνίας, τόσον τῆς μυστηριώδους τοῦ θυσιαστηρίου, ὅσον καὶ τῆς νοερᾶς. Καὶ ἀέρας φωτεινὸς καὶ ἀνέφελος, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου ἔχουν νὰ βλέπουν ἀπὸ μακρὰν τοὺς ἐχθροὺς, εἶναι, ἡ παντοτεινὴ γύμνασις τοῦ νοῦς, εἰς τὸ νὰ γνωρίζῃ ὀρθῶς τὰ πράγματα, καὶ ἡ παντοτεινὴ γύμνασις τῆς θελήσεως, εἰς τὸ νὰ θέλῃ μόνην τὴν εὐαρέστησιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ τῆς καρδίας εἰρήνη καὶ ἡσυχία,

Ἐδῶ, ἐδῶ εἰς τοῦτον τὸν Ἀόρατον Πόλεμον, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν, εἰς τοῦτον τὸν Πόλεμον τοῦ Κυρίου, μαθηθάνουν οἱ τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται τὰς διαφοροὺς ἀπάτας, τὰς ποικίλας μηχανάς, τὰ δυσνόητα στρατηγήματα, καὶ τέχνας, ὅπου μετεχειρίζονται κατ' αὐτῶν οἱ νοητοὶ πολέμιοι, διὰ μέσου τῶν αἰσθήσεων, διὰ μέσου τῆς φαντασίας, διὰ μέσου τῆς στερήσεως τῆς εὐλαθείας· καὶ μάλιστα, διὰ μέσου τῶν τεσσάρων προσβολῶν, ὅπου φέρουν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου, τῆς ἀπιστίας, λέγω, ἀπογνώσεως, κενοδοξίας, καὶ τῆς μεταμορφώσεώς των εἰς Ἀγγέλους φωτός. Καὶ ἀκολουθῶς, ἐδῶ σοφίζονται καὶ αὐτοί, πῶς νὰ λύουν, καὶ νὰ ἀντιπολεμοῦν, τὰς τοιαύτας μηχανάς τῶν ἐχθρῶν. Καὶ ἐδῶ διδάσκονται, πόταν τάξιν καὶ νόμον πρέπει νὰ κρατοῦν, καὶ πόσον ἀνδρειωμένα νὰ πολεμοῦν. Καὶ διὰ νὰ εἰπῶ μὲ συντομίαν, ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦτο, κάθε ἄνθρωπος, ὅπου ἀγαπᾷ τὴν σωτηρίαν του, μαθητεύεται, πῶς νὰ νικήσῃ τοὺς ἀοράτους ἐχθροὺς του, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ κούρση καὶ θησαυροὺς, ἥτοι, ἀρετὰς θείας καὶ ἀληθινὰς, καὶ διὰ νὰ λάβῃ βραβεῖον καὶ στέφανον ἀμαράτινον· ὅςτις εἶναι, ἡ μετὰ Θεοῦ ἔνωσις, καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

Δέξασθε λοιπὸν τὸ παρὸν βιβλίον, ὧ φιλόχριστοι ἀναγνώσται, περιχαρῶς τε καὶ εὐμενῶς· καὶ μαθηθάνοντες ἀπὸ αὐτὸ τὴν τέχνην τοῦ Ἀοράτου Πολέμου, σπουδάσατε ὅχι μόνον νὰ πολεμῇτε ἀπλῶς· ἀλλὰ νὰ πολεμῇτε καὶ νομίμως, καὶ καθῶς πρέπει, διὰ νὰ στεφανωθῇτε. Ἐπειδὴ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον « ἐὰν καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ ».

(6^ο. πρὸς Τιμόθ.) Ἀρματωθῇτε μὲ τὰ ὅπλα ὅπου σᾶς διδά-

κει, διὰ νὰ θανατώσητε μὲ αὐτὰ τοὺς νοητοὺς καὶ ἀοράτους ἐχθροὺς σας· οἵτινες εἶναι, τὰ ψυχοφθόρα πάθη, καὶ οἱ τῶν παθῶν τούτων δημιουργοί, καὶ ἐνεργοὶ δαίμονες. « Ἐνδύσασθε » τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθε ὑμᾶς στῆναι πρὸς » τὰς μεθοδίας τοῦ διαδόλου » (Ἐφ. ς'. 10). Ἐνθυμηθῆτε, πῶς ὑπεσχέθητε εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, νὰ ἀποτάσσεσθε, καὶ νὰ πολεμῆτε τὸν Σατανᾶν, καὶ πάντα τὰ ἔργα του, καὶ πᾶσαν τὴν λατρείαν του, καὶ πᾶσαν τὴν πομπήν του, τὰ ὅποια εἶναι, ἡ φιληδονία, ἡ φιλοδοξία, καὶ ἡ φιλαργυρία, καὶ τὰ λοιπὰ πάθη. Ὅθεν καὶ ἀγωνίζεσθε, ὅσον ἡμπορεῖτε, διὰ νὰ τὸν κατατροπώσετε, διὰ νὰ τὸν καταισχύνετε καὶ διὰ νὰ τὸν νικήσητε μὲ ὅλην τὴν τελειότητα. Ποίαις δὲ εἶναι ἡ πληρωμαῖς καὶ οἱ μισθοί, ὅπου ἔχετε νὰ λάβετε διὰ ταύτην τὴν νίκην σας; Πολλοί, καὶ μεγάλοι. Καὶ ἀκούσατέ τους αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ ἴδιον στόμα τοῦ Κυρίου, ὅπου σᾶς τοὺς ὑπόσχεται εἰς τὴν ἱεράν Ἀποκάλυψιν. « Τῷ νικῶντι, δώσω αὐτῷ φαγεῖν ἐκ » τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ὃ ἐστὶν ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ. » (Κεφ. 6'. 7). Ὁ νικῶν, οὐ μὴ ἀδικῇ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ » δευτέρου. (Αὐτόθ. 11). Τῷ νικῶντι, δώσω αὐτῷ φαγεῖν ἀπὸ » τοῦ Μάννα τοῦ κεκρυμμένου. (Αὐτόθ. 17). Ὁ νικῶν, » δώσω αὐτῷ ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐθνῶν καὶ δώσω αὐτῷ » τὸν ἀστέρα τὸν πρωϊνόν. (Αὐτόθ. 28). Ὁ νικῶν, οὕτως πε- » ριβαλεῖται ἐν ἱματίοις λευκοῖς καὶ ἐξομολογήσομαι τὸ » ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Πατρός μου, καὶ ἐνώπιον τῶν » Ἀγγέλων αὐτοῦ. (Κεφ. γ'. 5). Ὁ νικῶν, ποιήσω αὐτὸν στύ- » λον ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ μου (Αὐτόθ. 12). Ὁ νικῶν, δώσω » καθίσαι μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ θρόνῳ μου (Αὐτόθ. 21). Ὁ νικῶν, » κληρονομήσει πάντα· καὶ ἔσομαι αὐτῷ Θεός, καὶ αὐτὸς » ἔσται μοι υἱός. (Κεφ. κ'. 7).

Βλέπετε ἀξιώματα; βλέπετε μισθοὺς; βλέπετε τὸν ὀκταπλάσιον τοῦτον, καὶ πολυανθῆ, καὶ ἀμαράντινον στέφανον, μᾶλλον δὲ στεφάνους, ὅπου σᾶς πλέκονται, ἀδελφοὶ ἀνίσως νικήσητε τὸν διάβολον; Εἰς τοῦτο οὖν σπουδάζετε, εἰς τοῦτο ἄγω-

νίξεσθε, καὶ ἐγκρατεύεσθε « ἵνα μηδεὶς λάβῃ τὸν στέφανόν σας » (Ἀποκάλ. γ'. 11). Διὰ τὴν ἀλήθειαν, ἐντροπὴ μεγάλη εἶναι, ἐκεῖνοι μὲν, ὅπου ἀγωνίζονται εἰς τοὺς σωματικούς, καὶ ἐξωτερικούς ἀγῶνας, καὶ πένταθλα, ὅλα νὰ τὰ ἐγκρατεύωνται, διὰ νὰ λάβουν ἕνα φθαρτὸν στέφανον ἀπὸ ἀγριελαίαν, ἢ σέλινον, ἢ κλάδον κουκουναρίας ἢ φοινικίας, ἢ δάφνης, ἢ μυρσίνης, ἢ τοιοῦτου ἄλλου φυτοῦ. Ἐσεῖς δὲ, ὅπου ἔχετε νὰ λάβετε τοιοῦτον ἄφθαρτον στέφανον, νὰ περνᾶτε ἐν ἀμελείᾳ καὶ ἀδιαφορίᾳ τὴν ζωὴν σας. Καὶ ὥς σᾶς καταπείσῃ εἰς τοῦτο ὁ Παῦλος, λέγων· « Οὐκ οἶδατε ὅτι ἐν σταδίῳ τρέχοντες, πάντες μὲν » τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ θραβεῖον; οὕτω τρέχετε, ἵνα » καταλάβητε. Πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος, πάντα ἐγκρατεύεται. » Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ὑμεῖς δὲ, » ἄφθαρτον. (ἀ. Κορινθ. θ. 24).

Τῆς τοιαύτης δὲ νίκης, καὶ τῶν λαμπρῶν τούτων στεφάνων ἀπολαύοντες, ἐνθυμηθῆτε, ἀδελφοί μου, νὰ δεηθῆτε πρὸς Κύριον, καὶ διὰ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐκείνου, ὅπου σᾶς ἔγινε συνεργὸς τοῦ τοιοῦτου καλοῦ, διὰ μέσου τῆς τοῦ βιβλίου τούτου ἐκδόσεως. Πρὸ δὲ πάντων, ἐνθυμηθῆτε νὰ σηκώσετε τὰ ὄμματα εἰς οὐρανὸν, καὶ νὰ δώσητε εὐχαριστίαν καὶ δόξαν τῷ Πρωτουργῷ, καὶ Αὐτουργῷ τῆς νίκης σας ταύτης Θεῷ, καὶ Ἀρχιστρατήγῳ σας Ἰησοῦ Χριστῷ· λέγοντες ἕκαστος πρὸς αὐτὸν ἐκεῖνο τὸ τοῦ Ζοροβάβελ· « Παρὰ σοῦ ἡ νίκη καὶ » σοῦ ἡ δόξα· καὶ ἐγὼ, σὸς οἰκέτης » (β'. Ἑσδρ. 59). Καὶ τὸ τοῦ Προφήτου Δαβὶδ· « Σοὶ, Κύριε, ἡ μεγαλωσύνη, καὶ ἡ » δύναμις, καὶ τὸ καύχημα, καὶ ἡ νίκη, καὶ ἡ ἐξομολόγησις, » καὶ ἡ ἰσχὺς » (ἀ. Παραλειπ. κθ'. 11). Νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ΑΜΗΝ.

(5)

ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΤΕΘΟΜΕΝΟΙΣ.

καὶ ἰδοὺ σὺ ἴδεις ἄγαν καὶ μέγα
ἐφ' ἡμῶν δὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ῥημὲν

Ο Θεός, τὸ γλυκὲ καὶ ὡραῖον καὶ ὄνομα τὸ παντοπόθη-
τον καὶ πανπόθητον ὄν· τὸ καὶ πᾶσαν ἀπόλυτον ἀνάγ-
κην ἀναγκαίαν ἔχον τὴν ὑπαρξιν, καὶ τὰ ὅποια ἢ ἀνυπαρξία καὶ παῦ-
ται ἐστὶν ἀδύνατος· ἀκίνητος ὢν, καὶ ἐν ἀκινήτῳ ταυτότητι μονίμως
πεπηγώς, καὶ τὸν ἐξοχούμενον ἐν Θεολόγοις Διονύσιον τὸν Ἀρεοπα-
γίτην. ὃς ἀγαθότητος μόνης ἠθέλησε νὰ κινήσῃ, διὰ νὰ δι-
ημιεργήσῃ πάντα τὰ ὄντα ὑλικά τε καὶ αἰθερά, καὶ τὸν
» Θεόν, ὃ αὐτὸς ἔφη Ἱεροφάντης, δεισιβῶς οἰκτιρῶν, ὃ καὶ φορᾶν,
» ἢ ἀλλοίωσιν, ἢ ἐπεροίωσιν, ἢ ἔσθλιν, ἢ πεπικὴν κίνησιν· ὃ
» τὴν δειψίαν, ὃ τὴν κυκλοφορικὴν, ὃ τὴν ἐξ ἀρφού, ὃ τὴν
» νοητὴν, ὃ τὴν ψυχικὴν, ὃ τὴν φυσικὴν· ἀλλὰ καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀ-
» γειν τὸν Θεόν, καὶ συνέχειν τὰ πάντα, καὶ παντελῶς πάντων
» κρονοεῖν. (καὶ δὲ δειψὶν ὀνομάτ. Κεφ. 9.) ὅθεν καὶ ὁ θεὸς
Αὐγουστῖνος χαριέντως λέγει, » Ἀκίνητός ἐστι, καὶ τὰ πάντα κινεῖ.
ἠθέλησε δὲ νὰ τὰ διημιεργήσῃ, ὅχι διὰ νὰ σέκωνται ἀκίνητοι
καὶ ἀργά· ἀλλὰ διὰ νὰ κινῶνται πάντες, καὶ ἔσθον τινα νὰ γυ-
μνάζωνται. καὶ ἡ αἰτία εἶναι· ἵνα διὰ τῆς παντοπότητος ταύτης γυ-

Esercizj Spirituali.

a 3

μεν

μνασίας κὴ κινήσεως, συνιστῶνται, κὴ ὑπολαμβάνωσι πὴν φύ-
σιν αὐτῆς τελειότητα. Ἀκίνητος μὲν εἶναι ὁ Θεός, διὰ τὸ εἶναι
κὴ φύσει τέλειος, μᾶλλον δὲ, ὑπερτελής κὴ ἀποτελείας· καὶ ἀκολού-
θως δὲν κηρύζει κινήσεως, ἵνα δὲ αὐτῆς ἔλθῃ ἐπὶ τῇ ἀτελεῖ εἰς
τὸ τέλειον. τὰ δὲ κτίσματα πάντα, φύσει ἀτελῆ ὄντα, ἀναγ-
καίως κηρύσσονται κινῆναι καὶ νὰ γυμνάζωνται πάντοτε, διὰ τὸ
δυνάμει νὰ φθάσῃ ποτὲ ἐν τῇ καιρῷ τῆς τῶ πάντων ἀνακατα-
σκευῆς, εἰς πὴν ἐνδεχομένην τῇ φύσει αὐτῆς τελειότητα. Διὸ ὁ καὶ
ἀξιόμα τὸτο πᾶσι τοῖς φιλοσοφῶσι κοινόν ἐστιν, ὅτι „πάν τὸ κί-
νῆμα, ἐνεκά τῃς κινεῖται. Ἐπεὶ δὲ κὴ ἂν αὐτὰ καμμία φορὰν
παύσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ κινῶνται, ἢ καὶ φυσικὴν ἀδυναμίαν, ἢ ἀρρε-
τικὴν, αἰθερὸς χάριν κὴ τῆς τελειότητός των, κὴ φθείρῃ κὴ τὸ εἶ-
ναι τῆς φύσεως αὐτῆς.

Θέλει νὰ τὰ καταλάβῃς; πῆγαινε μοναχός σου, καὶ κάμει τίς
ἀπαρίθμησιν· καὶ ἰδὲ πῶς ὅλα τὰ κτίσματα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἕως
τῆς ἐσχάτου, ἐν κινήσει καὶ γυμνασίᾳ δέσσονται. ἔτσι ὅλα αἱ
τάξεις τῆς αἰῶνος Ἀγγέλων κινῶνται ἀγγελωσχεπῶς καὶ ἕως ἔσχα-
της κινήσεως· τῆς κυκλικῆς, διὲς ἥς εὐδύνται ταῖς ἀνάρχοις καὶ ἀ-
πολύτοις ἐλάμψεσι τῆς καλῆς καὶ ἀγαθῆς· τῆς αἰθέρας, διὲς ἥς
προοῶσι τῆς καταδυσέρας· καὶ τῆς ἐλικοειδῆς, διὲς ἥς καὶ ἀπονοῶν-
τες πόων, μένουσιν ἀέκαστος ἐν ταυτοῦτι πᾶσι τὸν Θεόν, καὶ
τὴν ἀπορρήθουτα φιλόγγελον Διονύσιον. (Κεφ. δ'. πρὸς τὸν
ὀνοματ.) ἔτσι τὰ ἐραῖα σώματα, ὡς ἡ σελήνη, καὶ ἄ-
στρα, καὶ ἡ τῶ παντὸς ἐρανὲς σφαῖρα· ὅ καὶ ἀπὸ τὸν κινητὸν καλεῖ-
ται.

ται, κινῶνται πάντοτε καὶ κύβητον· ἔτι τὰ στοιχεῖα κινῶνται κατ' ἐξάκων, ἢ ἐν τῷ κοίτῃ τῆς γῆς ἀνρχόμενα, ἢ πρὸς τὸ κοίτῃ τῆς γῆς ἀνρχόμενα. Καὶ ἀπλᾶς εἰπεῖν, ἔτι ὅλα τὰ φυτά· ἔτι ὅλα τὰ ζῶα, τὰ χερσαῖα, τὰ οὐδρα, τὰ πετεινά, τὰ ἀμφίβια, ἀκαταπαύτως κινῶνται· ἰσοπερικῶς μὲν, διὰ τῆς κυκλοφορικῆς κινήσεως τῷ αἵματι αὐτῶν, ἢ τῇ ἀνταρθεσίᾳ τῆς αἵματι ὑγρῶν· ὁμοπερικῶς δὲ, ἅπασι τῶν μερῶν αὐτῶν ἀναρῶν κινήσεως, καὶ πῶς ἐν τόπῳ εἰς τόπον πολυειδῆς μεταβάσεως. Δι' ὃ καὶ ἡ Θεία Γραφή τὸτο θέλῃσα καὶ φανερῶς, πῶρα μὲν, λέγει· „παῦν ἐρπετῶν κινέμενον ἐπὶ τῆς γῆς. (Γέν. ζ'. 14.) πῶρα δὲ „παῦν πετεινῶν κινέμενον ἐπὶ τῆς γῆς. (ἀποκτ. α'. 19.) Καὶ πάλιν „ἔπος ὁ νόμος τοῦ πάσης ψυχῆς τῆς κινήσεως ἐν τῇ ὕδατι. (Λευίτ. ια'. 46.) Ὡς οὖν, ὅλος ὁ κοίτῃς δ-μῆ, καὶ αἰδητὸς Κόσμος θεωρεῖται, δεῖ εἶναι καὶ, πᾶσι ὅλα μέγιστον, καὶ οὐρανόθεν γυναικῆς, μέγα εἰς τὸ ὅποιον ὅλα τὰ κτίσματα, μικρά, μεγάλα· ὕλη, αὔρα, πάντοτε γυναικῶνται, πάντοτε κινῶνται, πάντοτε ἀναρῶνται, ἅπασι καὶ λάβειν τὰ κατ' ἐκὰς τῶν τελειότητάς, ἀναλόγως καὶ τῶν φυσικῶν ἀπιδείκνυται ὅπως ἔχει.

Τοιοῦτόπως λοιπὸν καὶ τὸν μικρὸν ἐν τῇ μεγάλῃ Κόσμῳ καὶ πάντας τὰς Σοφίας, μᾶλλον δὲ τὸν μέγαν ἐν τῇ μικρῇ Κόσμῳ, καὶ τὰς ποικίλας δυνάμεις, καὶ ἐργείας, ἀνθρώπων καὶ τὸν Να-ξικῶνζων Γρηγόριον τὸν σινοδοκον τῇ δυνάμει Κόσμων, πᾶσι καὶ αἰδητῇ, καὶ τὸν Νεμέσιον, τὸν ἀπιδείκνυται ὅλων τῶν κτισμάτων καὶ

τὸν Θεσσαλονίκης Γρηγόριον, τὸν ἄρχοντα καὶ βασιλέα πόλεως τῆς ὁρά-
 τῆς κτίσεως καὶ τῷ Γραφίῳ, τὸν ναὸν καὶ εἰκόνα Θεῶ καὶ ὁμοίωσιν,
 καὶ πάντας τὰς Θεολόγους· τὸν Ὀρίζοντα καὶ σωματικῶν καὶ καὶ ἀ-
 σωματικῶν, καὶ τὸν Συνέσιον· τὸ μέγα θαῦμα, καὶ τὸν Ἑρμῆν·
 τὸ μέγαν καὶ ἀπαύτων, καὶ τὸν Πυθαγόραν· τὸ θαῦμα θαυμα-
 τῶν, καὶ τὸν Πλάτωνα· τὸ πολιτικὸν ζῶον, καὶ τὸν Ἀριστοτέλην·
 τὸ ἀτίμητον φθόγγημα καὶ τὸν Θεόφραστον. Τοιαυτῶν λέγοντες
 καὶ τὸν ἀνθρώπον ἐδημιόργησεν ὁ Θεός· ὅχι ὅτι νὰ ᾔναι ἀνθρώπος καὶ
 ἀκίνητος· ἀλλὰ ὅτι νὰ κινῆται πάντοτε, ὅτι νὰ γυμνάζεται, καὶ
 ὅτι τῆς γυμνασίας ταύτης νὰ λαμβανῇ τὴν σύστασιν, καὶ τελειότη-
 τάς· ἥτις ἐστὶν, ἐν μὲν τῇ παρούσῃ ζωῇ, ἡ ἀπόκλισις τῆς θείας
 χάριτος, ἐν δὲ τῇ μελλούσῃ, ἡ ἀπόκλισις τῆς θείας δόξης· τοῦ-
 τῶν εἶπεν ὁ Δαβὶδ „ χάριν καὶ δόξαν δώσει. (ψαλμ. πγ'. 12.)
 ἀτελής ἦν ἐκτίσθαι καὶ αὐτὸς, καὶ ὅτι πᾶσι χεῖρε γυμνασίας, ἵνα
 ἔλθῃ ἐκ τῆ ἀπλῆς εἰς τὸ τέλειον. καὶ δηλοῖ μὲν πᾶσι ἡ δοθεῖσα
 τῇ Ἀδὰμ ἐν τῷ Παραδείσῳ φθόγγος Θεῶ ἐντολή „ ἐργάζεσθαι αὐ-
 τὸν καὶ φυλάσσειν. (Γεν. β'. 15.) ἥτις δὲν ἦτον μόνον σω-
 ματικὴ, ἀλλὰ καὶ πνευματικὴ, καθὼς καὶ ὁ Παράδεισος ἦτον δι-
 πλῆς, αἰδητὸς καὶ νοητὸς, καὶ τὸν ἐκ Δαμασκῆ Γωάννην, καὶ τὰς
 θείας Πατέρας· καὶ καθὼς ὁ ἀνθρώπος ἦτον ὁμοίως αἰδητὸς καὶ
 νοητὸς· δηλοῖ δὲ ὕστερον καὶ ὁ Κύριος εἰπὼν „ ἐργάζεσθε μὴ τὴν
 „ βρώσιν τῷ ὑποκομῆναι, ἀλλὰ τῷ βρῶσιν τῷ μένουν εἰς
 „ ζωὴν αἰώνιον. (Γω. ε'. 27.) Διὰ τῶν καὶ ὁ Θεός Ἀπόστο-
 λος μὲν ταῦτα, ὡς ἐν πολλῷ ἔγραφε τῷ Τιμοθέῳ. „ γυμναζε-

„ σται·

„ σιαυτὸν πρὸς Διόβειαν· ἡ δὲ σωματικὴ γυμνασία, πρὸς ὀλίγον
 „ ἐστὶν ἀφέλιμος· ἡ δὲ Διόβεια, πρὸς πάντα ἀφέλιμός ἐστιν· ἐ-
 „ παγγελίαν ἔχουσα ζωῆς, τῆς νῦν, καὶ τῆς μελλέουσας. (Ἀ. Τι-
 μοθ. δ'. γ.)

Καὶ ἀγκαλὰ ἡ Διόβεια ἰσὺς μία ὀνομασία πολυσήμαντος·
 ἥτις ἐκτείνεται εἰς πολλὰ ὑποκείμενα, ἕως καὶ εἰς τὰς σωματικὰς
 καὶ πνευματικὰς ἀρετὰς. (1) εἰδικώτερον ὅμως λαμβανομένη, σημαί-
 νει καθεὶ ἐργασίαν πνευματικὴν, καὶ τὸν ἐκ Δαμασκῆ Οὐσιώτατον
 Πέτρον. (Λόγ. δ'. Φιλοκαλ. σελ'. 650.) ἦγεν προσοχὴν νοε-
 ραὴν, ψαλμοδίαν, ἥτοι προσοχὴν διὰ σώματος· προσοχὴν τῇ λο-
 γισμῶν ἀκρόασι τῶ θείου λόγου· ἐκκοπὴν τῇ παθῶν· πνευ-
 ματικὴν ἐγκράτειαν· ταπείνωσιν· ἀγαπῶν· ἀγάπην πρὸς Θεόν, καὶ
 τὸν πλησίον, καὶ καθεὶ ἄλλῃ ψυχικῇ ἀρετῇ. Μάλιστα δὲ καὶ
 ἐξαιρέτως τὰ θεία ταῦτα, μελέτω, ἐξέτασιν τῆς συνειδήσεως, καὶ
 ἀνάγνωσιν πνευματικῇ.

Τέτα χάριν καὶ ἡ παρῶσα ψυχοφειλεσία, μεγαλωφειλεσία, καὶ
 πολυωφειλεσία Βίβλος· ἥδη μὲν τὸ φῶς τῆς Τυπογραφίας προβαί-
 νουσα εἰς τὸ θέατρον τοῦ Κόσμου, κατ' ἄρᾳ ὑποβλέπει εἰς τὸτο
 τὸ μέγα τέλος καὶ τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐδημιέργη-
 σε τὸν ἄνθρωπον· καὶ εἰς τὴν τῶ θείου Παύλου ταύτην ὑποστολικὴν
 ἐντολήν, ἥτις ἐστὶν ἡ παντοτινὴ γύμνασις εἰς τὴν Διόβειαν, καὶ
 εἰς

(1) Ὅρα περὶ τήδε τὴν Β'. λέγον τῇ Γ'. Μέρει τῆς Ἀσφαλῆς Ὁδηγίας.

εἰς καθὲν ἐργασίαν πνευματικὴν. „ Μέχρι κατανήσωμεν οἱ
 „ πάντες εἰς τὴν εὐσέβειαν τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Ἰησοῦ τοῦ
 „ Θεοῦ. εἰς ἀνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τῆς πληρώματος τοῦ
 „ Χριστοῦ. (Εἴφ. δ'. 13.) ὅθεν λέγω καὶ λαμβάνει ἡ Βίβλος
 αὐτῇ τὸτο τὸ ὄνομα καὶ καλεῖται „ ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ ΠΝΕΥ-
 ΜΑΤΙΚΑ. Πάλιν· ἐπειδὴ καὶ ὅλαι αἱ αὐτῶν εἰρηρῆμαι πνευματικαὶ
 ἐργασίαι καὶ ἀρεταί, διὰ μέσε τῶν βιβλίων ἐκείνων δοιοῦνται, τῆς με-
 λέτης λέγω, τῆς ἐξετάσεως τῆς σινοειδήσεως, καὶ τῆς πνευματικῆς
 ἀναγνώσεως, διὰ τὸτο καὶ ἡ Βίβλος αὐτῇ εἶναι μοιρασμένη εἰς Με-
 λέτας, Ἐξετάσεις, καὶ Ἀναγνώσεις. διὰ μέσε τοῦ τῶν Μελετῶν τέπων
 μελετῶντος ὁ ἄνθρωπος, ἢ τὸν Θεόν, ἢ τὴν Κρίσιν, ἢ τὴν
 Κόλασιν, ἢ καμμίαν ἀλήθειαν τῆς Πίστεως, ἢ καμμίαν ἀξίωμα τοῦ
 Εὐαγγελίου, ~~καὶ καμμίαν~~ Ἐορτήν καὶ πράξιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἢ τι-
 καὶ ἀρετήν, ἢ κακίαν, λαμβάνει μεγαλύτερον γύμνασιν εἰς τὴν δό-
 σέβειαν· διὰ τὸ δὲ ὡς ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ ἔχει οὐκ ἔλαττον τὰ μελετώμενα, καὶ οὕτως
 κάμνει εἰς τὸ ἄλλα, ἀλλὰ μετὰ σκέψιν ἄριστον καὶ προσοχίαν τὰ
 συλλογίζεται, θεωροῦντος ὅλα τὰ πνευματικὰ των· ὅθεν ἐν-
 τυπώνει ταῦτα βαθέως εἰς τὸν ἑαυτόν αὐτοῦ, καὶ ποιεῖται μὲν καὶ τὸ
 νῦν ὑπὸ τὸ τοιοῦτον φῶς ὅπως εἶναι κεκρυμμένον ἐκ δεξιῶν. Θεωροῦν-
 ται δὲ καὶ τὴν θέλησιν εἰς τὸ ναὶ τὰ ἀρετῆς, καὶ καὶ τὰ πράξ-
 ην, ὑπὸ τὴν ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένην τὴν ἐκείνου χάριν, καὶ λαμβάνει
 εἰς τὴν καρδίαν χαρὰν ἀνεκλάλητον, διὰ τὰ πνευματικὰ νοήματα
 καὶ λόγια ὅπως δίδει εἰς τὸ κατ' εἶνα ἐξ αὐτῆς. Διὰ δὲ τῶν ἐν-
 ταυμάτων ἐξετάσεων τῆς σινοειδήσεως ἐξετάζων ὁ ἄνθρωπος, τότε

μετῶν.

μοῦ, τὰς ἁμαρτίας ὅπῃ ἔλαμψεν, καὶ τὰς εἰς αὐτὰς κλίσεις τῆς καρδίας, καὶ προσβολὰς τῆ νοῦς, καὶ συγκαταθέσεις, καὶ συνδυασμούς· τότε δὲ ἐξετάζοντας τὰς ἀρετὰς, ὅπῃ μεταχειρίζεται, καὶ ἕως εἰς πόσον μέτρον αὐτῇ ἐφθασεν, καὶ πόσον λέπει ἀλόμην ὑπὸ αὐτὰς, βλέπει μίσα εἰς τὴν συνείδησίν τε, εἰσαὶ εἰς καθαρὸν καθρέπτην, ἢ τὰς ἐκλείψεις ὅπῃ ἔχει εἰς τὰς ἀρετὰς, ἢ τὰς ἔξεις ὅπῃ ἔχει εἰς τὰς ἁμαρτίας, καὶ ἀπολεθῶς ἀποδίδει δὴ τῆς μετανοίας, τὰ ἐξαρτίωσιν μὲν ταύτας, καὶ ἐμφυτοῦσιν δὲ ἐκείνας εἰς τὴν ψυχὴν.

Διὰ δὲ τῆς πνευματικῶν τάτων Ἀναγνώσεων διδασκομένου ὁ ἄνθρωπος, ποῖα μὲν εἶναι τὰ ἐμπόδια εἰς τὴν σωτείαν του, ποῖαι δὲ εἶναι αἱ ζημίαι ὅπῃ ἐξ αὐτῆς προξοῦνται εἰς τὴν ψυχὴν τε· μετὰ δὲ καὶ πῶς καὶ ἰατρῶσιν τὰς ζημίας ταύτας, καὶ καὶ ἀσκηῶσιν τὰ ρηθέντα ἐμπόδια, δαγάνει ὑπὸ τὰς ψάλλει δόξας τῷ Κόσμῳ, καὶ ἀπορρίπτει τὰς ματαιότητας τῆς ἀνδραπίνων παραγμάτων· δίδει γινώσιν εὐαγγελικῶ· ἀποκτᾷ φροντίδα περὶ τῆς αἰωνίου ἀγαθῶν· γνωρίζει ποῖα εἶναι ἡ ἀληθινὴ μετανόια· ἐπανορθοῖ τὰ ἥθη τε· χαλιναγωγεῖ τὸν ἔρωτα τῆς ἡδονῶν, τῷ πλάττει, καὶ τῆς δόξης· ὑψόνοι πρὸς ἔρανόν τὸ πνεῦμά τε, καὶ εἰς τὸν φόβον, καὶ πίσιν, καὶ ἐλπίδα, καὶ ἀγάπην τῷ ἄκρῳ ἀγαθῷ προσκολλᾷ τὴν καρδίαν τε.

Πολλὰ ἐγκώμια ἔσπετε καὶ εἰπῶ δὴ τὴν ὄντως θαυμασθεῖαν, καὶ σερωτάτην ταύτην Βίβλον, πῶς εἶναι καταπεπληρωμένη ἀπὸ χρησίμης τῆς Θείας Γραφῆς· πῶς εἶναι πεπληρωμένη ἀπὸ μαρτυ-

είας

είας τῆς Θεῶν Πατέρων . πῶς εἶναι γεμάτη ὑπὸ Θεοσοφίαν . γε-
 μάτη ὑπὸ καταύξιν . γεμάτη ἀπὸ ἀφελείαν πνευματικῶν . ἀλλὰ
 ἀφίνα καὶ τὴν ἐγκωμιάσαν διὰ τῆς πείρας , οἱ μὲν προσοχῆς καὶ
 γνώσεως ταύτῃ ἀναγινώσκοντες . πόσον δὲ μόνον ἀποπλημῶ καὶ λέ-
 γω ὅτι ἐκεῖνο τὸ θαυμαστὸν ἀποτέλεσμα ὅπερ εἶπεν ὁ Παῦλος ,
 ὅτι προξενεῖ πᾶσα ἡ Θεία Γραφή, ὅπερ ἔστι, τὸ καὶ ἅλῃ ὁ αἰ-
 ῥωπος τέλειος, καὶ εἰς κάθε ἀγαθὸν κατηρτισμένος . „ πᾶσα
 „ Γραφή θεόπνευστος καὶ ἀφελίμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγ-
 „ χον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ .
 „ ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τῆς Θεᾶς αἰῥωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν
 „ ἡμμενισμῶς . (β΄ Τιμόθ. γ΄ 16.) Τέτοιο, λέγω, τὸ ἀποτέ-
 λεσμα, θαυμασίως ἐνεργεῖ καὶ ἡ παρ᾽ ἡμῶν Βίβλος· καὶ μὲν, δι-
 δάσκουσα πᾶς μὴ εἰδώς· καὶ δευτέρως, ἐλέγχουσα τὰς σκληροκαρδίους·
 πᾶρα, ἐπανορθῶσα τὰς πεπτωκότας· καὶ τρίτον, παιδεύουσα πᾶς μὴ
 ἔμπειρον, μηδὲ μετανοῶντας .

Ταύτῃ δὲ τὴν περὶ αὐτῆς καὶ τιμῆς αὐτῆς ἀφελείας πεπληρωμένην
 Βίβλον θεωρήσας ὁ πᾶντα ἄριστος ἀνὴρ ὁ χρησιμώτατος ἐν Πραγ-
 ματόδοταῖς κύριος ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ τῆς Πελοποννησίου καὶ βλάσημα
 τῆς φιλοχείεως τὸ ἥδυσμα, καὶ τῆς Θεοφοβημένων ἀνδρῶν τὸ καλλώ-
 πισμα· καὶ καταμαθὼν ὅτις θαυματοῦς Θεοσοφίας! ὅτις μαργαρί-
 τος ψυχικῆς σωτηρίας! ὅτις πολυτίμος λίθος πνευματικῆς γνώ-
 σεως ἐν αὐτῇ δέξεται· ἀλλὰ κεκρυμμένος μὲν, ἐὰν αὐτὴ ἐν
 γαλήνῃ καὶ σκότῳ ἀδραμεύῃ ἀνέκδοτος . φανερὸς δὲ εἰς τὰς μὲν προ-
 σοχῆς ἀναγινώσκοντες, ἐὰν αὐτὴ προπεθῇ εἰς τὸ κοινὸν καὶ τῶν πᾶ-
 ντων

τὸς τῆς Τυπογραφίας· ἵνα χάριν ἐκινήσῃ ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῷ ἐν-
θις ζήλῳ ὅπως ξέφει εἰς ὅλα τὰ κοινοφελῆ καλὰ ἢ Θεοσεβεστάτη
αὐτῷ καρδίᾳ, καὶ δι' οἰκείων ἀναλωμάτων ἐξέδωκεν αὐτὸν εἰς τύ-
πον, πρὸς ἀφίλειαν τῷ Γένει καὶ τῷ ἀδελφῶν, ὡς φιλογρηγὴς καὶ
φιλάδελφος.

Οὕτως ψυχῇ, φίλῃ Θεῷ, καὶ πῶς ἀνθρώποις ἀξιογάπητος !
ὅπως Ἀντ' ἄξιος (χωρὶς κολακείας) νὰ λαμβάνῃ τὸν ὑψηλὸν
ἐπέτιον τίτλον, καὶ νὰ ὀνομάζεται τῇ ἀληθείᾳ Χριστιανός· καθὼς ποτε
ποτὶ τότε ὁ Κύριος ἔγραφε Θεοδώρητος λέγων. „ ἡ τῷ Χριστιανῷ
προσηγορία δοφημίας καὶ εὐλογίας ἐστὶ μεσὴ· ὅταν γάρ τινες ἐ-
παίρεται βεληθῶσι, μὴ πολλῆς δοφημίας ἐπιλέγειν εἰώθασιν·
ἀληθῶς Χριστιανός· καὶ πρὸς καλεῖντες πάλιν εἰώθασιν λέγειν· ὡς
Χριστιανὸς ποίησον· ὃ ἄρτι Χριστιανῷ ποίησον.

Δέξαθε λοιπὸν ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ, πρὸς νοσηρὸν πούτῳ
Βίβλον, μὴ περὶ χαρείας καὶ δολιχείας δέξαθε· καὶ ἐν μὲν ταῖς
Μελέταις αὐτῆς, μελετᾶτε διὰ παντός, ἵνα καὶ τῷ μακαρισμῷ ἀξιο-
σῆτε τῷ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου μελετῆτος ἀνθρώπου „ μακάριος ὁ
νὴρ ὅς... ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός.
(ψαλμ. α. 2.) ἐν δὲ ταῖς Ἐξετάσεσιν αὐτῆς, ἐξετάζετε σιω-
πῶς πρὸς σινοῦσιν σας, πρὸς ὅποιαν „ δικαστήριον σινοῦσιν σας
ὁ Θεὸς Φίλων ἀνόμασε· καὶ καθὼς σᾶς πρὸς ἀγγέλλει ὁ ἱερός
Αὐγεστίνος „ γίνεσθαι κεκατα, καὶ ἐχὶ πρὸς ἀτάται τῷ ἁμαρτιῶν σας·
ἵνα διὰ τῆς τοιαύτης ἐξετάσεως εὐρήσῃτε ἱλασμόν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς
παγκοσμίου ἐκείνης Κρίσεως, καθὼς σᾶς βεβαιόνοι διὰ τῷ Σει-

ράχ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. „ Πρὸ κρίσεως ἐξέταξε σεαυτὸν, καὶ
 „ ἐν ᾧ ὥρα ἐπισκοπῆς εὐρήσεις ἐξιλασμόν. (1. 20.) ἐν δὲ ταῖς
 Ἀναγνώσεσιν αὐτῆς ἀναγινώσκειτε ἀκαταπαύτως, ἵνα καὶ τῶ μακά-
 ρισμῷ ἀξιώθῃτε τῷ ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ πνευματικοῖς βιβλίοις ἀνα-
 γινωσκόντων. „ μακάριος ὁ ἀναγινώσκων. (Ἀποκάλ. α. 3.)
 Καὶ δεῖ πάντων τέτων γυμναζόμενοι εἰς τὴν δόσέβειαν, καὶ τὴν
 ἀνόθευτον εἰδήσιν καὶ ἐπιστήμην τῷ Καθηκόντων λαμβάνειν, (ἔπα-
 ρε δὲ ὁ Θεοφόρος Μάξιμος ὤρισε τὴν δόσέβειαν Κεφαλ. λ. 1. τῆς Ε'.
 Ἐκατοντάδ. τῷ Θεολογικ. σελ. 396. τῆς Φιλοκαλ.) μὴ παύσητε
 θεόμενοι τῷ Θεῷ, καὶ δεῖ πᾶς ψυχὰς μὲν ἐκείνων ὅπως εἰς τὴν Βί-
 βλον ταύτῃ λόγοις τε καὶ ἔργοις σιωήρησαν· ἑξαιρέτως δὲ καὶ μά-
 λιστα δεῖ τὴν εἰρηναίαν ζωὴν, καὶ αἰώνιον σωτείαν τῷ Ἐκδεδωκότι
 τύποις αὐτὴν Τιμιώπαιτε Κυρίε ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, καὶ ποσῶτον
 μᾶλλον, ὅσον μᾶλλον πολλῆς τῆς ποροθυμίας καὶ θερμότητος ταύτῃ
 ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ψυχικῆς ὠφελείας ὁ δόλορημένος ἐξέδωκεν.
 ΕΡΡΩΣΘΕ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ.

Τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ, λέγει προφητικῶς, πρὸς τὴν Παρθένον καὶ Θεοτόκον ἀποτεινὼν τὸν λόγον, ὁ ταύτης Προπάτωρ, καὶ δι' αὐτὴν Θεοπάτωρ Προφήτης Δαβὶδ, (Ψαλ. μδ'. 14.) ὁ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ᾠδικῶν ἐνθεώτατος· Πλούσιοι δὲ τοῦ λαοῦ, οἰκειότατα καὶ προσφεύσαστα δύνανται νὰ λογισθῶσιν οἱ ἐν τῷ παρόντι Θεοτοκρίῳ περιεχόμενοι ἱεροὶ καὶ θεοπέσειοι μελωδοί· διότι οὗτοί εἰσιν οἱ ἐκ τοῦ κοινου καὶ χύδην λαοῦ ἀριστίνδην ἐκλεγεγμένοι, καὶ πλούσιοι ἀληθῶς, πλήρεις, οὐχὶ μόνον τῶν χαρισμάτων τῆς θάραθεν σοφίας καὶ γνώσεως, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον τῆς ἀγιότητος, καὶ τῶν λοιπῶν θεοειδῶν καὶ ποικίλων δωρεῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἵτινες λιτανεύουσι, καὶ ὑμνολογοῦσι τὸ πρόσωπον τῆς Ἀειπαρθένου Μαρίας διὰ τῶν Θεοκροτήτων τούτων καὶ μελισταγῶν ἁμαρτῶν.

Λέγω δὴ, Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, ὁ Ἀρχηγὸς τῶν μελωδῶν ἀπάντων, καὶ Κύκνος τῆς Ἐκκλησίας ὁ λιγυρόφωνος· Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἡ μουσικωτάτη καὶ γλυκύφωνος τοῦ Χριστοῦ Ἀηδὼν. Θεοφάνης Νικαίας καὶ Γραπτός, ὁ ἠδύλαος καὶ ᾠδικώτατος Κότυφος. Ἰωσήφ ὁ ὑμνογράφος, ἡ πολύφωνος καὶ τορόφωνος τῶν πιστῶν Χελιδὼν. Ἰωάννης Εὐχαΐτων, ἡ μελίφωνος καὶ θελεκτήριος Σειρὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μητροφάνης Σμύρνης, ὁ εὐλαὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεκτρυών. Θεόδωρος στουδίτης, ὁ μουσικὸς Τέτιξ τῶν Ὀρθοδόξων. Φώτιος Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Κωτίλος, καὶ ᾠδικὸς Ὄρνις τῆς Ἐκκλησίας. Γεώργιος Νικομηδείας, ἡ εὐχῆος Κιθάρα καὶ καλλικέλαδος. Θεόκτιστος στουδίτης, τὸ δεκάχορδον Ψαλτήριον. Παῦλος ὁ Ἀμορίου, ἡ λιγυρὰ λύρα τοῦ Πνεύματος. Νικόλαος Κατασκοπεηνός, ἡ πνευματικὴ Κινύρα καὶ ἐνερμόνιος. Ἀθανάσιος Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ἐμπνεόμενον Ὅργανον ἀπὸ τὰς αὐρας τοῦ Παρακλήτου. Ἰγνάτιος Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ἱερὸν καὶ ἡχολογικὸν Τύμπανον. Μάρκος ὁ Ἐφέσου, ἡ μεγάλῳφνος Σάλπιγξ. Θεόδωρος Λάσκαρις, ὁ ἠδύφωνος Σύριγξ. Μανουὴλ ὁ ῥήτωρ, τὸ ἀλαλακτικὸν Κύμβαλον. Κλήμης, ἡ μελιφθογγὸς τοῦ Πνεύματος Νάβλα. Ἠλίας ἐκδικος, ἡ τερπνὴ Σαμβύκη τῆς χάριτος. Καλλίνικος Ἡρακλείας, ὁ Παιμνικός αὐλὸς καὶ γλυκύλαλος. Νικόλαος ἑτερος, ὁ ἐαρινὸς Σπίνος καὶ λιγυρόφθογγος. Καὶ Θάλα, ἡ γλυκυτάτη Ἠχώ.

Καὶ καθὼς ἐν τῷ παλαιῷ Νόμῳ ὁ Προητάναξ Δαβὶδ, συνιδεόμενος ὑπὸ τῶν οὐρανῶν τοῦ Ἀσφ καὶ τοῦ Ἰδιούμ, καὶ τῶν λοιπῶν χορῶν καὶ ψαλμῶδων, ἔψαλλε καὶ ἐμελῶδαι τοὺς ἑαυτοῦ ψαλμοὺς ἐνώπιον τῆς Τυπικῆς Κιβωτοῦ· ὁ δὲ συνακολουθῶν λαὸς, λαμβάνωντες παρ' αὐτῶν τὰς ἀφορμὰς, συνέψαλλον καὶ αὐτοί· οὕτω καὶ ἐν τῇ Νέᾳ Χάριτι τοῦ Εὐαγγελίου οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ, οἱ ἱεροὶ, λέγω, οὗτοι ἁματογράφοι καὶ μελωδοί, οἱ μὲν τὸ Δώριον μέλος ἄδοντες· οἱ δὲ τὸ Ἀύδιον· ἑτεροὶ τὸν Φρύγιον ἁσματίζοντες ἔχον· ἄλλοι τὸν Μιξολύδιον· οἱ δὲ τοὺς τούτων πλαγίους· οἱ δὲ τὸν λόγον τοῦ ἡμιολίου φυλάττοντες· οἱ δὲ τὸν τοῦ ἐπιτρίτου, ἢ τὸν τοῦ ἐπογδοῦ, ἢ τὸν τοῦ διπλασίου, καὶ τὴν διὰ πατῶν συμφωνίαν· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἅπαντας τοὺς ἁρμονικοὺς λόγους ταῖς ἰδίαις αὐτῶν συναρμόσαντες μελωδίαις μουσικώτατα, κοινῇ πάντες, νῦν μὲν ἀντιφωνοῦντες, νῦν δὲ συμφωνοῦντες, οὕτως ἐκ μῆδ' οὐκ ἄλλου μουσικῆς ἐξηκονταθῶ Ἀσματικῶν κανόνων, ἐν μέλος παναρμόνιον συγκροτοῦσι καὶ ἀνάχορδον, ἐμπροσθεν τῆς ἀληθοῦς καὶ ἐμψύχου Κιβωτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἥτοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν Θεοτόκου, λιτανεύοντες καὶ ὑμνολογοῦντες τὸ Θεομητορικὸν Αὐτῆς πρόσωπον, διὰ τῶν Θεομητοροπρεσβεστάτων ἁμαρτῶν καὶ ἐγκωμίων, καὶ τὴν ἀπρὸς μάχητον Αὐτῆς πρεσβεῖαν ἐξαιτούμενοι διὰ τῶν παρακλητικωτάτων καὶ λίαν κατανυκτικῶν λόγων.

Κατὰ μέμνησιν δὲ τῶν ἐν τῷ χορῷ Κορυφαίων, προηγουμένων τε καὶ χορευόντων τούτων, καὶ ὁ λοιπὸς ἅπας Χριστιάνικος τοῦ Κυρίου λαός, τὰ αὐτὰ ἅσματα δανειζόμενοι, συνηχοῦσι καὶ αὐτοὶ καὶ δοξολογοῦσι τὴν Θεομήτορα, τὴν προστασίαν αὐτῆς ἐπικαλούμενοι, καὶ βοήθειαν ἐν παντὶ καίρῳ καὶ περιστάσει. Διὸ καὶ ὁ Προφήτης Δαβὶδ, προφητεύσας τοὺς ἱεροὺς τούτους χοράρχας διὰ τοῦ ἀνωτέρου ῥήτου, ἐπιφέρει ἀκολούθως, ὅτι καὶ οἱ λοιποὶ χριστιάνοι λαοὶ παρὰ τούτων λήψονται τὰς ἀφορμὰς τοῦ ἐξομολογεῖσθαι, καὶ δοξολογεῖν εἰς αἰῶνα τὴν Ἀειπαρθένον, λέγων “Διὰ τοῦτο λαοὶ ἐξομολογήσονται σοι εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος”, καὶ τοῦτο βεβαίως τὸ ῥητὸν πρὸς τὴν Θεοτόκον ἀποτείνεται, ὡς ἐρμηνεύει αὐτὸ ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τῶν Εἰσοδίων ὁ μέγας τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριος.

β'.

Τούτους δ' ἁσμητικὸς αὐτῶν κανόνες ἐν ποίᾳ διαφόροι χειρογράφοι Θεοδοκάρῳ τῶν Ἱερῶν καὶ Βασιλικῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους Μονῇ διασπαρμένους δ. 4, καὶ συλλεγέντας εἰς ἓν μετὰ πολλοῦ πόνου καὶ σπουδῆς, Θεοσεβής τις καὶ φιλόχριστος ἀδελφός, φιλοτίμῳ δαπάνῃ εἰς φῶς ἐξέδωκεν ἅπαντας, πρὸς δόξαν τῆς Ἀειπαρθένου, καὶ κοινὴν ἅπαντων τῶν Ὁρθοδόξων καὶ εὐλαβῶν τῆς Θεοτόκου ἐραστῶν ὠφέλειαν.

Καὶ ὡς ἐξ ἐνὸς λειμῶνος ἀνθιμόμεντος ὥραιός τις καὶ ποικίλος στέφανος ἐκ τῶν ἐκείσε μυριπνῶν πλεκόμενος καὶ τερπνῶν ἀνθέων προσφέρεται τῷ ἐπιγίῳ Βασιλεῖ, ὡς δῶρόν τι εὐχάριστον· οὕτω δὴ κἀνταῦθα ἐξ ἁπάντων τῶν ἁσμητικῶν κανόνων τῆς Θεοτόκου, τῶν εὐρισκομένων ἐν τῷ Ἁγιωνύμῳ Ὄρει, τοῦ ἀλληγορικοῦ τῆς Ἀειπαρθένου παραδείσου, ὁ παρὼν ποικιλόχρους, ἀρωματόπνους, καὶ πολυανθὴς συνελέγη ΣΤΕΦΑΝΟΣ, καὶ μετὰ πολλοῦ πόθου καὶ εὐλαβείας τῇ Παντοδυνασίᾳ ταύτῃ τῶν οὐρανῶν Θεοτόκῳ προσφέρεται, δῶρον αὐτῇ ποθεινότερον καὶ τοῦ χρυσοπλάτντου καὶ βαρυτίμου στεφάνου τοῦ Μολχῆμ, ὃν ἔφερον ὁ Βασιλεὺς Δαβὶδ ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ τοῦ δωδεκαστέρου στεφάνου τῆς Ἀποκαλύψεως, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πάντων τῶν λιθομαργαροχρύσεων ἐπὶ γῆς Βασιλικῶν στεφάνων.

Δέξασθε οὖν ἀδελφοὶ τὸ νόον τοῦτο καὶ περικαλλέστατον Θεοδοκάρῳ. Δέξασθε ἀπαξάπαντες, Ἱερωμένοι, Μοναχοί τε καὶ λαϊκοί, εὐέλπιδες ὄντες, ὅτι πάντες θέλετε μένει εὐχαριστημένοι, ἀναγινώσκοντες αὐτὸ πλείονι εὐλαβείᾳ τῆς ψυχῆς, καὶ πλείονι προθυμίᾳ καὶ κατανύξει καὶ χαρᾷ τῆς καρδίας, παρὰ τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο Θεοδοκάρῳ, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ χειρόγραφον· πλείονι μὲν εὐλαβείᾳ, ὅτι ἐκάστῳ κανόνι ἐπιγράφεται ὁ ποιητὴς αὐτοῦ ὁ μελωδίστας· πλείονι δὲ προθυμίᾳ καὶ κατανύξει καὶ χαρᾷ, ἐνεκα τῆς ποικιλίας, ὅτι τοσοῦτοι μελωδοί, καθ' ἡμέραν διάφοροι διασκεδάζουσι τὸν κόρον καὶ τὴν ἀκηδίαν, καὶ ἀποτελοῦσι τὴν ψυχὴν, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, νεωρωτέραν καὶ ἀμψύουσαν. » Ἐν μὲν τῇ ὁμιλίᾳ, πολλάκις που καὶ ἀκηδιᾷ ἡ ψυχὴ, καὶ ἀπομετρωρίζεται· ἐν δὲ τῇ ἐναλλαγῇ, καὶ τῷ ποικίλῳ τῆς ψαλμωδίας, νεκροποιεῖται αὐτῆς ἡ ἐπιθυμία, καὶ ἀνγκαινίζεται τὸ νιφάλιον. » (Ὁρ. κατὰ Πλάτ. λζ'.) (α.) Ἐστω δὲ γνωστὸν τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ, Ἀδελφοί, ὅτι ὅσῳ μᾶλλον διὰ τῶν ἁσμητικῶν τούτων, Κανόνων ὑμνολογεῖτε τὴν Θεομήτορα, καὶ ὅσῳ πλείονι κατανύξει, καὶ συντριβῇ τῆς καρδίας, τὰς ἐν τοῖς Κανόσι τούτοις διαφόρους ὑμῶν δεήσεις, τῇ ταπεινῇ τὴν καρδίαν, καὶ τοὺς ταπεινόφρονας ἀγαπῶση Κυρία προσφέρειτε, τοσοῦτω μᾶλλον ἀπολαμβάνετε καὶ τὰς περὶ αὐτῆς βοήθειάς καὶ χάριτας· ἐν μὲν τῷ παρόντι αἰῶνι, λυτρούμενοι πάσης ἐναντίας περιστάσεως τῶν ὀρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι, λυτρούμενοι τῆς κολάσεως, καὶ τῆς Βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀξιούμενοι, κατὰ τὸν Θεολόγον τῆς Θεσσαλονίκης Γρηγόριον· προτιθεὶς γάρ οὗτος τὸ ἀνώτερον ῥητὸν τοῦ Δαβὶδ, τὸ » Διὰ τοῦτο λαοὶ ἐξομολογήσονται σοὶ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· » καὶ ἐρμηνεύων τοῦτο, λέγει· » Ὁρᾷ ἤπασαν τὴν Κτίσιν ἐξομολογουμένην τῇ Μητροπρεσβύνῃ ταύτῃ· καὶ οὐκ ἐν πεπερασμένῳ αἰῶσιν, ἀλλ' » εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· συνορᾷ οὖν ἔστιν ἐντεῦθεν, ὡς οὐδὲ ἐκείνη λήξει, διὰ τοῦ παντός » αἰῶνος, εὐποιούσῃ πάσαν τὴν Κτίσιν. » (λόγ. α'. εἰς τὰ εἰσόδ.)

Τούτων δὲ τῶν καλῶν διὰ τῆς ἀναγνώσεως· τούτου ἀπολαύοντες, εὐχεσθε καὶ ὑπὲρ τοῦ πρώτου τοῦτο εἰς φῶς ἐκδεδωκότος, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἑξῆς τὸ δεύτερον μετατυπώσαντος, ὑπὸ τοῦ Πανδμάτορος χρόνου εἰς παντελῆ ἑλληψιν καταντήσαν, καὶ εἰσέτι ὑπὲρ τῶν συνεργισάντων καὶ συνδραμόντων Ἀδελφῶν. ἵνα πάντες ἐπίσης διὰ τῆς μεσιτείας τῆς Ἀειπαρθένου, τῆς ποθεινέας σωτηρίας ἀξιωθῶσι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, τοῦ ἐξ αὐτῆς τεχθέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὃ ἡ δόξα, καὶ τὸ Κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀ Μ Η Ν.

(α.) Ἐφ' οὗ τούτου, τὸ μὲν παλαιὸν τετυπωμένον Θεοδοκάρῳ ὑπάρχει ἀτελές, καθότι δεκατέσσαρες Κανόνες ἐκ τούτου λείπονται, καὶ μόνον ὅσῳ ἐπλήρυνται κατὰ τὴν Σάββετον, καὶ Πέμπτην, δι' ὅλης τῆς περιόδου τῶν ὀκτὼ ἡμερῶν. Τοῦτο δὲ τέλειον ἐστὶ, ὡς περιέχον καὶ τούτους

18.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΤΕΡΟΝ

Εἰς τοὺς συνδρομητὰς τῆς παρούσης βιβλίου.

- Ὑψιμέδοντος ἐν: πᾶσι, Οὐρανίδια θεοῦ
- Νόσφιν ἔχου σε κακῶν, ἀργαλέων τε νόσων.
- Ὡ φιλόχριστον ἔθνος, τῶν συμβολέων τὸ δόρυσμα,
- Ψυχασκωτεῖται, ἡ δ' ἱερὰς τε βιβλίου.
- Ὡς οὐ γὰρ μεγάλων, ἐν Οὐλύμπω δέ γε πάντως,
- Λήληθ' τὸν μισθὸν πολλαπλῶν Θεοῦν.
- Σέο δὲ τοῦνομα, ἐν πέραςιν γῆς αἰνετὸν ἔσται.
- Ἐκδὸν τὴν Δέλτον, καὶ καταγραφάμενον.
- Ἀλλ' ὁ Θεὸς τόδε ἐν βίβλῳ ζώντων καταγράφει
- Πολλὰ τοι δ' ἐσθλὰ νέμοι, κάλιστα ἐξελάοι.

ΕΤΕΡΟΝ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ,

Ὡς ἀπὸ μέρους τῆς βιβλίου πρὸς τὸν ἀναγνώστην.

- Τίποτε ὁρᾷ μ' Ἀναγνώστης; ἄρ' οἶδας ἐγώ γε τίς εἰμ';
- Ζωῶς τ' εὐτάκτως τῶν ζαθέων λαλέω.
- Δεῦρ' ἴθι θαρρῶν, θησαυρὸν θαμινοῖς ὑπὸ χερσίν,
- Τὸν δ' ἀνέλιττε Ἀνέρος τὸν πολυδαίδαλον.
- Πανδότης δ' εὐρήσεις πένδωρον πῖθον ὡς περ
- Παντοδαπῇ τε χύδην δῶρα χαρίζεμενον.
- Ὅρχον εὐκνήθ' πολυποίκιλον αἰδὼς αὐδῆς,
- Τοῖς τε ἐπερχομένοις πᾶσιν ἀνογόμενον.
- Ὡς γὰρ παντοδαποῖς προσπέτῃσ' αὐτοῖσι μέλισσας
- Ἐκ πάντων γλυκερῶν μῆδετ' ἰούσα μέλι.
- Οὕτως οὕτως Ἀνὴρ, ἐσθλῶν βιβλίων περὶ πάντων
- Διδαλέην αὐδῆν δὴν ἀναλεῖξάμενος
- Τῷ ἱερῷ Γεμένει, τοῖς Εὐσεβέσιν μ' ἀνέθηκε,
- Πουλυμαθημοσύνης εἵνεκα κ' εὐπορίης.
- Ὡς τινι ἐντροφίῳ σπουδῇ πολλῇ Ἀναγνώστης
- Ἰαθῇ Παμμεδέων τῷ πονέσαντι, λέγε.

ΑΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ ΦΙΛΟΧΡΙ-
ΣΤΟΙΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΙΣ.ΤΟΙΣ ΤΕ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΙΣ ΠΑΤΡΑΣΙ
ΑΓΑΠΗΤΟΙΣ ΕΝ ΚΥΡΙΩ ΑΔΕΛΦΟΙΣ

ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΛΟΙΠΟΙΣ ΕΥΣΕΒΕΣΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙΣ

Τὴν νύκτιν προσκύνει, καὶ τὸν ἐν Χριστῷ
ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν ἀπονέμω.

Ἀνίσως, κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν, περιτ-
τὸν ἔναι τὸ νὰ γεννᾷ τινὰς δῶω φοραῖς ἐκεῖνο,
ὅπου ἐγεννήθη καλῶς τὴν μίαν φορὰν, «περιτ-
τὸν δις τίχτειν, τὸ τεχθὲν ἅπαξ καλῶς» βέ-
βαια ἀκολουθεῖ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅτι δὲν εἶναι
περιττὸν, ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμον, καὶ χρήσιμον,
μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκαῖον, τὸ νὰ γεννᾷ τινὰς
δῶω φοραῖς ἐκεῖνο, ὅπου δὲν ἐγεννήθη καλῶς
τὴν μίαν φορὰν καὶ μάλιστα, ὅταν τὸ γεννώ-
μενον ᾖ ἀναγκαῖον εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκ-
κλησίαν καὶ χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον. Τὸ πρῶ-
τον βεβαίον ὁ ἐκ Ναζιανζοῦ Θεολόγος Γρηγό-

ριος, διατὶ, τὴν Θεολογίαν, ὅπου ἀναφέρει ἐν
τῷ εἰς τὴν Χριστοῦ Γέννησιν Λόγῳ, τὴν αὐ-
τὴν μὲ τὰς αὐτὰς λέξεις ἀναφέρει καὶ εἰς τὸν
περὶ τοῦ Πάσχα Λόγον αὐτοῦ, ὡς ἅπαξ κα-
λῶς καὶ ἀκριβῶς συντεθεῖσαν. Ὁμοίως καὶ ὁ
Θεσσαλονίκης συνώνυμος, καὶ μηδὲν διαφέρων
ἐκείνου τῇ Θεολογίᾳ Γρηγόριος, διὰ τί καὶ ἐ-
κείνος τὰ περὶ τῆς ἱερᾶς Νήψεως μυστήρια,
ὅπου ἀνακαλύπτει ἐν τῇ τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ
Ἀθωνίτου βιογραφίᾳ, τὰ αὐτὰ σχεδὸν αὐτολε-
ξεῖ ἐκθέτει καὶ ἐν τῷ εἰς τὰ Εἰσόδια πρώτῳ
Λόγῳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ εἰς τὴν μονάζουσαν
ξένην· μᾶλλον δὲ πρὸ αὐτῶν τοῦτο βεβαίον ὁ
προφήτης Μωϋσῆς, ὁ ὁποῖος τὸν Δεκάλογον,
ὅπου ἀναφέρει ἐν τῷ εἰκοστῷ κεφαλαίῳ τῆς
Ἐξόδου, τὸν αὐτὸν μὲ τὰς αὐτὰς λέξεις ἀνα-
φέρει καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ τοῦ Δευτερονομίου.
Τὸ δὲ δεύτερον βεβαίον ἡ ἱερὰ τοῦ ὁσίου καὶ
θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου βιβλος, ἥτις
διότι περιέχει κατὰ τῆσιν τὰς βαθμίδας τῶν ἁ-
ρετῶν, ἐπονομάζεται Κλίμαξ, αὕτη καὶ γὰρ,
ἐπειδὴ καλῶς ἅπαξ οὐκ ἐγεννήθη, ἥτοι οὐ με-
τεφράσθη, διὰ τοῦτο, ὅχι μόνον δις, ἀλλὰ καὶ
τρὶς μέχρι τοῦ νῦν, γλαφυρωτέραν καὶ ἀκριβε-
στέραν ἔλαβε τὴν γέννησιν καὶ μετάφρασιν.

Τοῦτο τὸ ἴδιον ἠκολούθησε καὶ εἰς τὴν ἱεράν
ταύτην βιβλὸν Μαυρικίου τοῦ διακόνου τῆς
μεγάλης Ἐκκλησίας,¹ ὅστις διὰ τὴν εὐνοαξεν
ἐν συντομίᾳ ἐκ διαφόρων ἱστορικῶν² τοὺς ἱε-

¹ Ἐπὶ μαρτυρεῖ ὁ αἰδὶμος Δοσίθεος τῶν Ἱεροσολύμων
σελ. 526 τῆς Δωδεκαβίβλου· καὶ καὶ ὁ μακαρίτης Ἀγάπιος
ὁ Κρής λέγει οὐκ ὀρθῶς, ὅτι εἴ·αι Νικηφόρος ὁ Κάλλιςτος, αὐ-
τοῦ γὰρ συνέγραψε τὰ τοῦ Τριωδίου, καὶ Πεντηκοσταρίου Συ-
ναξάρια, καὶ οὐχὶ τὰ τῶν Μηναιῶν.

² Ἦτοι ἐκ τοῦ Συμεὸν τοῦ Μεταφραστοῦ, ἐκ τῆς Φιλο-
θέου ἱστορίας καὶ ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ ἱεροῦ
Θεοδορήτου, ἐκ τοῦ Εὐσεβίου, ἐκ τοῦ Σωζομένου, ἐκ τῆς
Τετραβίβλου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγαπίου
Πάπᾳ μεταγλωττισθείσης Ἑλληνιστί, καὶ ὑπὸ τοῦ Καισαρίου
Δαπόντε μεταφρασθείσης εἰς τὸ ἀπλούστερον· ἐκ τοῦ Σωφρο-
νίου Ἱεροσολύμων, ἐκ τοῦ Λαυραϊκοῦ, ὅπερ συνέγραψεν Ἡ-
ρακλεῖδης· ὁ Καππαδοκίας ἐπίσκοπος (ὅστις, κατὰ τινὰς, λέ-
γεται καὶ Παλλάδιος· ἐπίσκοπος Ἐλενουπόλεως, ὁ ἐπὶ Θεοδο-
σίῳ τοῦ μεγάλου τοῦ βίου πολλῶν ὁσίων συγγράψας· οἱ τοῦ-
το δὲ λέγοντες τὸ συμπεραίνουν, διὰ τί καὶ ὁ Παλλάδιος ἐγρα-
ψε πρὸς Λαῶσιν τὸν Πραιπόσιτον, πρὸς δὲ ἐγράψεν καὶ ὁ Ἡ-
ρακλεῖδης· κατ' ἄλλους δὲ, ἄλλος εἶναι ὁ Παλλάδιος ἀπὸ τὸν
Ἡρακλεῖδην) ἐκ τοῦ χειρογράφου Παραδείσου τῶν Πατέρων,
τὸν ὁποῖον συνέλεξεν ὁ βῆλεις Παλλάδιος, καὶ ἐμοίρασεν εἰς
κγ'· ὑποθέσεις, ἐκ τοῦ νέου Παραδείσου, ἥτοι ἐκ τοῦ Δεσμω-
ναρίου, τὸ ὅπερ συνέγραψεν Ἰωάννης πρεσβύτερος καὶ μονα-

ρούς και πλατυτέρους βίους τῶν ἁγίων Πάντων τῶν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἑορταζομένων, καὶ ἀναγινωσκομένων κατὰ τὴν ἐκτὴν ὁδὴν τῶν κανόνων ὠνομάσθη Συναξαριστής. Μετέφρασε γὰρ αὐτὴν παλαιά, ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς κοινωτέραν ταύτην διάλεκτον ὁ σοφὸς ἀνὴρ, Μάξιμος ὁ Μαργαρίνης, ὁ χρηματίσας ἐπίσκοπος Κυθήρων, ἦτοι τοῦ νῦν λεγομένου Τζυρίγου. ¹ Ἡ μετάφρασις ὁμῶς αὕτη, δὲν ἤξεύρω διὰ ποίαν ἀφορμὴν, ἀπέβη τόσον ἀσαφής, καὶ τόσον κακόφραστος καὶ ἀηδής, εἰς τρόπον ὅτι, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς, ἀηδιζόμενοι εἰς τὴν ἀσαφή καὶ ἀνοστον φράσιν αὐτῆς, παραίτησαν μὲν παντελῶς τὴν ταύτης ἀνάγνωσιν, ἀναγινώσκουσι δὲ, τὰ ἐν τοῖς Μηναίοις Συναξάρια τῶν καθ' ἡμέραν ἁγίων, τὰ γεγραμμένα Ἑλληνιστί, καὶ μὲ ὅλον ὁποῦ εἶναι ἀπειροὶ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου· ἐπειδὴ καλλίτερα καταλαμβάνουν αὐτὸ τὸ Ἑλληνικὸν κείμενον, παρέξ τὴν τοιαύτην μετάφρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ. Προσετέθη δὲ καὶ ἄλλη περίστασις, διὰ τί ἡ μετάφρασις αὕτη τοῦ Συναξαριστοῦ, ἀγκυλὰ καὶ ἴναι ἐξ ἑσφαλῆς καὶ ἀηδής, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, μ' ὅλον τοῦτο καὶ αὐτὴ δις ἐκδοθεῖσα τύποις ἕως τοῦ νῦν, ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας ἐξέλιπεν, ὅθεν καὶ πολλοὶ ἀδελφοὶ ζητοῦντες νὰ ἀγοράσουν βιβλία ἐξ αὐτῆς, οὐχ εὐρίσκουσιν.

Ἐκ τούτων λοιπὸν παρακινούμενοι ἐν τῷ Ἀγιωνύμῳ ὅρει μερικοὶ φιλόκαλοι ἀδελφοί, τόσον μοναστηριακοί, ὅσον Σκητιῶται καὶ Κελιωταί, δέησιν προσέφερον τῇ ἐμῇ ἀναξιοτήτι, ἵνα ποιήσω δευτέραν μετάφρασιν σαφῆ τε καὶ καθαράν τοῦ ἰδίου Συναξαριστοῦ, πρὸς κοινὴν ἀπάσης τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ὠφέλειαν· ὣν τῇ δεήσει, ἀντέτεινον μὲν κατ' ἀρχάς, (τὸ καματηρόν καὶ πολύμοχθον τῆς βίβλου συλλογιζόμενος,) συμβουλῇ δὲ καὶ προτροπῇ τοῦ παναγιωτάτου καὶ πανσεβάστου μοι δεσπότου

πρώην Κωνσταντινουπόλεως Κυρίου Γρηγορίου ὑπὸ ἡγεσίας γενόμενος, ἐπέισθην τελευταῖον ἐπιχειρῆσαι, τὸ πολυωφελὲς καὶ μεγαλωφελὲς αὐτῆς στοχαζόμενος. Καὶ δὴ ταῖς πρεσβείαις Πάντων τῶν ἁγίων ἐπιθαρσίσας, τῶν ἐν τῷ Συναξαριστῇ περιεχομένων, καὶ ταῖς εὐχαῖς πάντων τῶν Χριστιανῶν ιερωμένων τε ἅμα καὶ λαϊκῶν ἐπελπίσας, κατήλθον εἰς τὴν ἱεράν, σεβασμίαν καὶ βασιλικὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, ἧς ἐν τοῖς ὁρίοις κατοικῶ, καὶ ἔλαβον τὸν χειρόγραφον αὐτῆς Συναξαριστῆν, ἐν ᾧσι Τόμοις διηρημένον, καλλιγράφου καὶ ὀρθογράφου χειρὸς ὄντα φιλοπόνημα. Εἶτα καλὰ μου καὶ χάρτου ἀψάμενος, καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν φιλοπόνως, καὶ μεθ' ὅσης εἶχον τῆς προθυμίας ἐπιμείνας τῷ ἔργῳ, μετέφρασα τοῦτον χάριτι Χριστοῦ, καὶ τῇ βοηθείᾳ καὶ ἀντιλήψει τῶν ἁγίων Ἀπάντων. ¹

Μετέφρασα δὲ, οὐ μόνον τὰ τοῦ τετυπωμένου Συναξαριστοῦ Συναξάρια, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ χειρογράφου καὶ ὅσα μὲν Συναξάρια ἦτον ἐλλιπῆ ἐν τῷ τετυπωμένῳ Συναξαριστῇ, ἀνεπλήρωσα ταῦτα ἐκ τῶν τελειωτέρων Συναξαρίων τοῦ χειρογράφου Συναξαριστοῦ, σημειώσας αὐτὰ διὰ τοῦ σημείου τούτου τοῦ Σταυροῦ ὡς Πλήν καὶ ὅσα Συναξάρια δὲν ἔχουσι Σταυρὸν, ὅλα σχεδὸν ἔχουν προσθήκας τινὰς καὶ ἀναπληρώσεις ἐκ τοῦ χειρογράφου Συναξαριστοῦ, καὶ μόλις εὐρίσκεται Συναξάριον, ὁποῦ νὰ ἦναι μόνον ἐκεῖνο τὸ ἐν τοῖς Μηναίοις καὶ τῷ τετυπωμένῳ περιεχόμενον Συναξαριστῇ. Ὅσα δὲ παντελῶς δὲν εὐρίσκοντο εἰς τὸν τετυπωμένον Συναξαριστῇ (τὰ ὅποια, δὲν ἤξεύρω πῶς, οἱ παλαιοὶ ἐκείνοι τὰ ἀφῆκαν, καὶ μὴ ὅλον ὁποῦ εἶναι ὠραῖα καὶ ἀξιοθαύμαστα) ταῦτα προσέθηκα ἐκ τοῦ χειρογράφου Συναξαριστοῦ, σημειώσας αὐτὰ ἐξωθεν δι' ἀστερίσκου. * Πανταχοῦ δὲ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὡς πρωτότυπον καὶ κείμενον ἐμεταχειρίσθηκα τὸν χειρόγραφον Συναξαριστῇ, ὡς πολὺ τελειώτερον καὶ ἀκριβέστερον ὄντα τοῦ τετυπωμένου. Ἐσπούδασα δὲ νὰ καθάρίσω τὴν μετάφρασίν μου ταύτην, ἀπὸ τὰ ἐν τῷ τετυπωμένῳ Συναξαριστῇ καὶ τοῖς Μηναίοις περιεχόμενα, διπλὰ καὶ

χρὸς, ὁ ἐπικαλούμενος Μόσχος, ὅστις ἤκμαζεν ἐπὶ τῆς βυζαντινῆς Τιβερίας καὶ Μαυρικίου, ἐν ἔτει 880, καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν.

¹ Μάξιμος ὁ Μαργαρίνης ἐγεννήθη εἰς τὴν Κρήτην, ἀνὴρ εἰς ἄκρον παιδείας φθάσας καὶ διαβεβημένος ἐπ' ἀρετῇ, ὅστις ἐξέδωκε συγγράμματα παντοδαπὰ, καὶ πολλὰς ἐπιστολάς ἀτιπικῶν χαρίτων γεμούσας, ἐτελεύτησε δὲ, ἔτι ὡν ὀγδοήκοντα, ἐν ἔτει 946. Ἀπὸ δὲ τούτου Ἀνακρεοντίους στίχους ὁποῦ σώζονται τοῦ αὐτοῦ, φαίνεται, ὅτι ἦτον εἰς τῶν δοκιμωτέρων Λυφικῶν ποιητῶν τοῦ καιροῦ τούτου. (Μελέτης τόμ. ψ'. σελ. 440).

¹ Δὲν εὐχαριστήθηκα δὲ εἰς μόνον τὸν τοῦ Παντοκράτορος Συναξαριστῇ, ἀλλὰ παραλαβὼν καὶ τοὺς Συναξαριστὰς τοῦ τοῦ περιωνύμου ναοῦ τοῦ Πρωτάτου, τῆς ἱερᾶς καὶ κοινοβιακῆς μονῆς τοῦ Διονυσίου, καὶ τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Κουλουμβίου, παρέβαλον τοῦτον μὲ ἐκείνους, καὶ εἴτι εἶχεν ἐλλιπές, ἀνεπλήρωσα ἐξ ἐκείνων.

τριπλᾶ καὶ τετραπλᾶ Συναξάρια, τὰ ὅποια καθώς ἦτον ἐν τῷ Ἑλληνικῷ περιττῶς καὶ ἀτάκτως καὶ ἀπερισκέπτως, ἔτι καὶ περιττῶς μετέφρασεν αὐτὰ εἰς τὸν ἀπλοῦν Συναξαριστὴν ὁ σοφὸς Μάξιμος, μηδεμίαν ποιήσας τούτων ἐπιμέλειαν. Ἵνα δὲ ἐν μέρει δηλοποιήσω τοῖς φιλολόγοις, τίνων ἀγίων εἰσὶ διπλᾶ, καὶ τίνων τριπλᾶ Συναξάρια, ἰδοὺ ἐδῶ ἐκτίθημι ταῦτα.

Νικάνδρου τοῦ Αἰγυπτίου, δύο Συναξάρια. Βαρλαάμ μάρτυρος, δύο. Παύλου Πλουσιάρχου, δύο. Ὑπατίου Ἐπισκόπου Γαγγρῶν, δύο. Χρυσάνθου καὶ Δαρείας, δύο. Μενίγγου τοῦ Κναφέως, δύο. Σαρβήλου καὶ Βεθαίας, τρία. Βενιαμὶν Διακόνου, δύο. Βικεντίου Διακόνου, δύο. Βαρσιμαίου Ἐδέσσης, δύο. Ἀρτέμονος τοῦ πρεσβυτέρου Λαοδικείας, τέσσαρα. Θεοδότου Ἐπισκόπου Κυρηναίας τῆς Κύπρου, τρία. Παγγαρίου μάρτυρος, δύο. Ἰωάννου τοῦ Ψυχαίτου, δύο. Μαξίμου μάρτυρος, δύο. Γεωργίου τοῦ νεοσφαινοῦ καὶ θαυματουργοῦ, δύο. Γεωργίου Μιτυλήνης, δύο. Ῥωμανοῦ Κίλικος τοῦ θαυματουργοῦ, δύο. Παρμενᾶ, Ἀμφιανοῦ, καὶ Αἰδεσίου τῶν αὐταδέλφων δύο. Πατρικίου Προύσης, δύο. Κοσμᾶ Ἐπισκόπου Μαίουμα, δύο. Δωροθέου Ἐπισκόπου Τύρου, δύο. Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, δύο. Μαυρικίου μάρτυρος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐβδόμηκοντα μαρτύρων, δύο. Πελαγίας τῆς ἐξ Ἀντιοχείας, τῆς κρημνισάσης ἑαυτὴν, δύο. Μαρκιανοῦ ὁσίου τοῦ ἐν τῇ Κύρῳ, δύο. Ιουλιανοῦ ὁσίου, δύο. Βησσαρίωνος ὁσίου, δύο. Ἀπελλοῦ, Λουκᾶ, καὶ Κλήμεντος ἐκ τῶν ἐβδόμηκοντα. δύο. Ἀγνῆς μάρτυρος, δύο. Πατερμουθίου, Κόπρι, καὶ Ἀλεξάνδρου, δύο. Κυρίλλου Γορτύνης, δύο. Μαρτίνου Πάπα Ῥώμης, δύο. Φωκᾶ ἱερομάρτυρος, δύο. Θεοδότης καὶ τῶν τριῶν τέκνων αὐτῆς, δύο. Στεφάνου ἱερομάρτυρος Πάπα Ῥώμης, δύο. Ἰας μάρτυρος, δύο. Σαλαμάνου ὁσίου, δύο. Μάρκου, Ἀριστάρχου, καὶ Ζήνωνος τῶν ἀποστόλων, δύο. Τῶν ὀγδοήκοντα πρεσβυτέρων καὶ Διακόνων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Οὐάλεντος ἐν πλοίῳ πυρποληθέντων, δύο. Σεβαστιανῆς μάρτυρος, δύο. Συμεὼν ἱερομάρτυρος συγγενοῦς τοῦ Κυρίου, δύο. Πάλαγις μάρτυρος τῆς ἀπὸ Ταρσοῦ, δύο. Παίδων ἐπτὰ τῶν ἐν Ἐφέσῳ, δύο. Ἰωάννου Χοζεβίτου, δύο. Κοσμᾶ, καὶ Δαμιανοῦ, τῶν ἐξ Ἀραβίας Ἀναργύρων, δύο. Σωσάννης τῆς ὁσιομάρτυρος, δύο. Θεοδούλης μάρτυρος, δύο. Εὐγενίου καὶ Μακαρίου τῶν ὁμολητῶν, δύο. τὰ ὅποια ὅλα περιττὰ Συναξάρια, συμπεσοῦνται πεντήκοντα τρία. Πρὸς εἰδήσιν δὲ τῶν ἀναγι-

νωσκότων, ὑπεσημείωσα εἰς τοὺς τόπους τῶν Συναξαρίων τούτων, ὅτι περιττῶς ἐκεῖ γράφονται παρὰ τοῖς Μηναίοις, καὶ τῷ τετυπωμένῳ Συναξαριστῇ, ἵνα μὴ ἀπορῶσι, βλέποντες αὐτὰ λείποντα ἐκ τοῦ ἡμετέρου Συναξαριστοῦ.

Ὅμοιως ἐσπούδασα νὰ καθάρισω τὸν παρόντα Συναξαριστὴν μου, καὶ ἀπὸ τὰς αὐτὰς διπλᾶς καὶ τριπλᾶς μνήμας τῶν τε ἀνωτέρω, καὶ ἄλλων προσέτι παμπόλλων ἀγίων, αἱ ὁποῖαι ἀτάκτως καὶ ἀηδῶς περιέχονται, ἐν τε τῷ τετυπωμένῳ Συναξαριστῇ καὶ ἐν τοῖς Μηναίοις. Ἐπιμελήθημεν δὲ νὰ καθάρισωμεν τὴν μετάφρασιν ἡμῶν ταύτην, καὶ ἀπὸ τὰ ἐν τῷ Συναξαριστῇ περιεχόμενα ἐναντία τῇ Θεῇ Γραφῇ, καὶ ἀπίθανα παρὰ τῷ ὀρθῷ λόγῳ καὶ τοῖς κριτικοῖς ὅποια εἶναι, τὰ ἐν τῷ θρήνῳ τοῦ προφήτου Ἰερεμίου λεγόμενα κατὰ τὴν τετάρτην τοῦ Νοεμβρίου· ὅτι δηλαδὴ ὁ Ἰερεμίας ἀπῆλθεν εἰς Βαβυλῶνα, εἰς καιρὸν ὅπου ἡ Θεία Γραφή λέγει, ὅτι οὐκ ἀπῆλθε· καὶ τὰ ἐν τῷ Συναξαρίῳ Μακαρίου τοῦ Ῥωμαίου περιεχόμενα κατὰ τὴν εἰκοστὴν τρίτην τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ἄλλα ὁμοία. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλ' ἐπιμελήθημεν νὰ προσθέσωμεν ἐν τῇ μεταφράσει ἡμῶν ταύτη, καὶ τὰς χρονολογίας εἰς κάθε ἀγίου Συναξάριον, ὅσας δηλαδὴ ἐδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν. Ὅμοιως καὶ τὰς ὀνομασίας τῶν τόπων καὶ πόλεων, καθὼς δηλαδὴ τῶρα ὀνομάζονται οἱ ἐν τοῖς Συναξαρίοις ἀναφερόμενοι τόποι καὶ πόλεις, πρὸς σαφήνειαν καὶ κατάληψιν περισσοτέρων τῶν ἀναγινωσκόντων· οὐχὶ δὲ πάσας τὰς ὀνομασίας ἐπροσθέσαμεν, ἀλλ' ὅσας ἡδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἀπὸ τοῦς ἐν τοῖς Συναξαρίοις περιεχομένους ἀγίους, ἔχουσι καὶ βίους κατὰ πλάτος, μεταφρασμένους εἰς τὸ ἀπλοῦν, καὶ περιεχομένους εἰς τὸν Δαμασκηνόν, εἰς τὸ Ἐκλόγιον, εἰς τὸ νέον Ἐκλόγιον, εἰς τὸν Παράδεισον, εἰς τὸν νέον Παράδεισον, εἰς τὸν νέον Θησαυρόν, εἰς τὴν Καλοκαιρινήν, εἰς τὸν Ἐφραίμ, καὶ εἰς ἄλλα βιβλία· διὰ τοῦτο ἐπιμελήθημεν καὶ ἐσημείωσαμεν εἰς τὸ τέλος κάθε Συναξαρίου τῶν τοιούτων ἀγίων, εἰς ποῖον βιβλίον ἐκ τῶν ἀνωτέρω εὐρίσκεται ὁ κατὰ πλάτος βίος αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς βίους τῶν ἀνωτέρω ἀγίων, καὶ τοὺς συγγραφεῖς αὐτῶν, καὶ μάλιστα Συμεὼν τὸν Μεταφραστὴν, ἐσπούδασαμεν νὰ σημειώσωμεν, καὶ ἐν ποίοις ἱεροῖς μοναστηρίοις τοῦ ἀγίου Ὄρους εὐρίσκονται, πρὸς εἰδήσιν τῶν φιλολόγων, καλῶς εἰδότες, ὅτι οὐκ ἄχαρις ἐστὶ παρ' αὐτοῖς μία τοιαύτη εἰδήσις.

Πρὸς τούτοις τὰ ἀσυμβίβαστα, ὅσον τὸ δυ-

νατόν ἡμῖν, συνεβιάσαμεν· τὰ ἀτακτα ἐρ-
ρυθμίσαμεν· τὰ ἀσαφῆ ἐσαφηνίσσαμεν· τὰ ἀν-
τιφατικά καὶ ἀνάρμοστα συναρμόσαμεν· καὶ
ἀπλῶς πᾶσαν τὴν δυνατὴν ἡμῖν ἐπιμέλειαν κα-
τεβάλομεν, εἰς τὸ νὰ φέρωμεν τὴν παροῦσαν
μετάφρασιν τοῦ Συναξαριστοῦ εἰς κρεῖττονα
καὶ τελειοτέραν τάξιν τε καὶ κατάστασιν. Ἐ-
πειδὴ, ἐὰν θέλωμεν νὰ εἰποῦμεν τὴν ἀλήθειαν,
ἄλλο βιβλίον τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας δὲν
ἦτο πλέον ἀτακτον καὶ ἀνεπιμέλητον, ὥσάν ὁ
Συναξαριστής, καθὼς τοῦτο κοινῶς παρὰ πάν-
των τῶν εἰδότην ὁμολογεῖται. Καὶ τοῦτο δὲ
προσημειοῦμεν, ὅτι ἠκολουθήσαμεν εἰς τὴν
τάξιν τῶν ἡμερῶν τῶν ἁγίων, τὴν ὁποίαν με-
ταχειρίζονται τὰ Μηναῖα, καὶ ὁ μεταφρασμέ-
νος Συναξαριστής, δηλαδὴ ἐν ὁποίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ
μηνὸς ἕκαστον τῶν ἁγίων διορίζουσι τὰ Μη-
ναῖα, ἐν ταύτῃ καὶ ἡμεῖς αὐτὸν διορίζομεν, διὰ
τὴν ἐκπαλαί ἐπικρατήσασαν συνήθειαν· καὶ οὐ-
τε εἰς τὸν χειρόγραφον Συναξαριστὴν ἠκολου-
θήσαμεν, οὔτε εἰς τὸ Ὡρολόγιον, ἀτίνα μερι-
κοὺς ἁγίους τάττουσιν ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ, παρὰ
τὴν ἐν Μηναίοις, καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν Συνα-
ξαριῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ Μαργουίνου με-
ταφρασθεὶς Συναξαριστής δὲν περιέχει τοὺς ἐν
τοῖς Μηναίοις στίχους, τοὺς τε δῶν Ἰαμβικούς,
καὶ τὸν ἑνα ἡρωϊκόν, τούτου χάριν ἐπροξένει ὀχι-
δλίγην σύγχυσιν καὶ χασμωδίαν· καθότι, ἄλ-
λος μὲν ἦτον χρεῖα νὰ ἀναγινώσκῃ τοὺς ἐν
τῷ Μηναίῳ στίχους, ἄλλος δὲ, τὸν Συναξαρι-
στήν. Ὅθεν, ὅταν τυχόν ἐτελειονεν ὁ εἰς τὸ ἐν
Συναξάριον, καὶ ὁ ἄλλος δὲν ἦτον ἔτοιμος εὐ-
θύς διὰ νὰ ἀναγνῶσθαι τοὺς ἐν τῷ Μηναίῳ στί-
χους τοῦ ἀκολουθοῦντος Συναξαρίου, ἐγένετο
μεταξὺ χασμωδία οὐκ ὀλίγη καὶ σύγχυσις. Διὰ
τοῦτο ἐπροσθέσαμεν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς Νέῳ τού-
τῳ Συναξαριστῇ καὶ τοὺς Ἰαμβικούς στίχους,
καὶ τὸν Ἡρωϊκόν, ἵνα εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἀναγι-
νῶσκῃ καὶ τὰ Συναξάρια καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς
στίχους· καὶ ἐπομένως, ἵνα ἀρθῇ ἐκ τοῦ μέσου
ἡ πρῶτη ἀκολουθοῦσα χασμωδία καὶ σύγχυσις.

Οἱ στίχοι δὲ αὗτοι, τόσον οἱ δῶν Ἰαμβικοί,
ὅσον καὶ ὁ εἰς Ἡρωϊκός, συνετέθησαν ἀρίστα
καὶ προσφύεστατα ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς κυ-
ρίου Χριστοφόρου Πατρικίου Ὑπάτου τοῦ Μιτυ-
ληναίου. Καὶ οἱ μὲν Ἰαμβικοί, ἐγκωμίου τάξιν
ἔχουσιν, ἀρμοζόντως καὶ γλαφυρῶς τὸ ὄνομα
καὶ τὸ τέλος τοῦ ἐγκωμιαζομένου ἁγίου περι-
έχοντες· ὁ δὲ εἰς τὸν πρῶτον ἅγιον ἡρωϊκός,
δηλοῖ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸ ὄνομα καὶ τὴν
ἡμέραν, καθ' ἣν ἐτελειώθη ἡ ἐκείνου ὁ ἅγιος,
ἐνίοτε δὲ περιέχει καὶ τὸ τέλος τοῦ προκειμέ-

νου ἁγίου. Ἐγὼ δὲ παρετήρησα, ὅτι οἱ ἐν τοῖς
Μηναίοις ἐμφορόμενοι στίχοι, δὲν εἶναι ὅλοι·
τοῦ ρηθέντος Χριστοφόρου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων
τινῶν νεωτέρων. Ὅσοι λοιπὸν στίχοι ἔλπον
ἀπὸ τὰ τετυπωμένα Μηναῖα, οὗτοι ἀνεπληρώ-
θησαν παρ' ἐμοῦ ἐκ τοῦ χειρογράφου Συναξα-
ριστοῦ, σημειωθέντες εἰς τὴν ἀρχὴν μετὰ ἀ-
στερίσκου ἐνός * πρὸς διάκρισιν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς
πολλῶν ἁγίων Συναξάρια ἔλιπον οἱ προσήκον-
τες δῶν Ἰαμβικοί στίχοι, καὶ οὔτε ἐν τοῖς τε-
τυπωμένοις Μηναίοις εὐρίσκονται, οὔτε ἐν τῷ
χειρογράφῳ Συναξαριστῇ· τούτου χάριν ἡ ἐμὴ
ἀδυναμία ἐσυνέθεσεν οἰκοθεν τοὺς ἐκάστῳ ἁγίῳ
ἀρμοζόντας δῶν Ἰαμβικούς, ἵνα πάντες ὁμοῦ
οἱ ἅγιοι στίχους ἔχωσι, καὶ μὴ κατὰ τοῦτο
ἐλλειπεῖς φαίνωνται. Μνήμη γὰρ ἁγίου καὶ ὀνο-
μα, μάλιστα δὲ Συναξάριον ἁγίου, τὰ ὁποῖα
δὲν ἔχουσι τοὺς συνήθεις δῶν Ἰαμβικούς στί-
χους, ἀτελῆ νομίζονται καὶ κολοβά παρὰ τοῖς
ἀναγινώσκουσι. Πρὸς διάκρισιν δὲ, ἐσημείωσα
ἐξωθεν ἕνα σταυρὸν † εἰς πάντας τοὺς παρ'
ἐμοῦ συντεθέντας στίχους. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀκόμη
καὶ πολλοὶ Ἡρωϊκοὶ στίχοι ἔλειπον, τόσον ἀπὸ
τὰ Μηναῖα, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν χειρόγραφον Συ-
ναξαριστὴν, διὰ τοῦτο συνετέθησαν καὶ αὗτοι
παρ' ἐμοῦ, καὶ ἐσημειώθησαν ἐξωθεν μετὰ τοῦ αὐτοῦ
σημεῖον τοῦ σταυροῦ †. Ἐσπουδάσαμεν δὲ νὰ
διορθώσωμεν, ὅσον τὸ δυνατόν, καὶ ὅσον ὁ και-
ρὸς ἡμῖν ἐσυγχῶρει, κατὰ τε μέτρον καὶ νόη-
μα, πολλοὺς στίχους Ἰαμβικούς τε καὶ Ἡ-
ρωϊκούς, ὅσοι προφανῶς ἦτον ἐσφαλμένοι καὶ
ἐπιλήψιμοι, ὑπὸ τῶν κατὰ καιροῦς ἀντιγρα-
φῶν παραφθάρεντες.

Οὐ μόνον δὲ τὰ Συναξάρια τὰ ἐν τῷ χειρο-
γράφῳ Συναξαριστῇ περιεχόμενα μετέφρασα,
καὶ ἐν τῷ παρόντι ἔγραψα Συναξαριστῇ· ὅσα
δηλαδὴ δὲν περιείχοντο ἐν τῷ τετυπωμένῳ Συ-
ναξαριστῇ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἐκείνῳ στίχους
Ἰαμβικούς τε καὶ Ἡρωϊκούς μετέγραψα ἐν
τούτῳ ¹ καὶ οὐ μόνον τούτους, ἀλλὰ καὶ τὰς
μνήμας πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἐν τῷ χειρο-
γράφῳ Συναξαριστῇ περιεχομένων, ὑπὲρ τὰς
ἐν τοῖς Μηναίοις καὶ ἐν τῷ τετυπωμένῳ Συνα-
ξαριστῇ ἀναφερομένας· καὶ ταύτας, λέγω, ἐ-
νέγραψα τῷ παρόντι ἡμῶν Συναξαριστῇ, στί-

¹ Σημειοῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τῶν Ἰαμβικῶν στί-
χων ἔχουσι κατὰ τὸν ἑατον πόδα, τραχέϊον ἢ σπονδαῖον, καὶ
μάλιστα ὅπου εἰσὶν ὀνόματα κύρια· καὶ ἀγκαλὰ ταῦτα παρὰ
κανόνα ἐστίν, ἀλλ' ὁμοῦ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου, ἀφήκα-
μεν καὶ τὸ αὐτὸ, καθὼς ἦτον.

μειώσας ἔξωθεν εἰς κάθε ἅγιον, ἀστερίσκον * πρὸς διάκρισιν. Καὶ λοιπὸν, ἀγαπητέ μοι ἀναγνώστα, εἰς ὅποιον μὲν Συναξάριον βλέπεις ἔξωθεν ἀστερίσκον * ἐν τῷ παρόντι Συναξαριστῇ, ἤξευρε, ὅτι τὸ Συναξάριον ἐκεῖνο, τελείως δὲν εὐρίσκεται, οὔτε ἐν τοῖς Μηναίοις, οὔτε ἐν τῷ τετυπωμένῳ Συναξαριστῇ. Εἰς ὅποιον δὲ Συναξάριον βλέπεις ἔξωθεν σταυρὸν †, ἤξευρε, ὅτι τὸ Συναξάριον ἐκεῖνο, εὐρίσκεται μὲν καὶ εἰς τὰ Μηναῖα, καὶ εἰς τὸν τετυπωμένον Συναξαριστῇ, εἶναι δὲ ἀτελές καὶ ἑλλιπές, καὶ ἀνεπληρώθη ἡδὴ παρ' ἐμοῦ ἀπὸ τὸν χειρόγραφον Συναξαριστῇ. Ὁμοίως ὅποιον ἅγιον βλέπεις καὶ ἔχει ἀστερίσκον *, ἤξευρε ὅτι ἐκεῖνος ὁ ἅγιος δὲν περιέχεται, οὔτε εἰς τὰ Μηναῖα, οὔτε εἰς τὸν τετυπωμένον Συναξαριστῇ. ¹ Ὁμοίως ὅσους στίχους Ἰαμβικούς ἰδῆς, ἢ Ἡρωϊκοὺς, ἔχοντας ἀστερίσκον *, ἤξευρε, ὅτι αὐτοὶ δὲν εὐρίσκονται εἰς τὰ Μηναῖα, ἀλλὰ εἰς μόνον τὸν χειρόγραφον Συναξαριστῇ, καὶ ἐξ ἐκείνου ἀνεπληρώθησαν. Ὅσους δὲ στίχους ἰδῆς, τόσον Ἰαμβικούς, ὅσον καὶ Ἡρωϊκοὺς, ἔχοντας Σταυρὸν †, ἤξευρε, ὅτι αὐτοὶ συνετέθησαν παρ' ἐμοῦ. Κοντὰ δὲ εἰς τοὺς ἁγίους, ὅπου ἐπροσθέσαμεν ἐκ τοῦ χειρογράφου Συναξαριστοῦ, συνετάξαμεν ἐνταῦθα καὶ πάντας τοὺς ἁγίους νεομάρτυρας, τοὺς ἐν τῷ νέῳ Μαρτυρολόγιῳ περιεχομένους· ὁμοίως καὶ τοὺς ὁσίου τοὺς ἐν τῷ νέῳ Ἐκλογίῳ ἀναφερομένους· ὡσαύτως καὶ ἄλλους τινὰς ἁγίους, τοὺς ἐν ἄλλοις βιβλίοις περιεχομένους, συνθέσαντες καὶ δύο στίχους Ἰαμβικούς εἰς τὸν καθ' ἓνα ἐξ αὐτῶν.

¹ Χρὴν περιεργίας ἡριθμήσαμεν πάντας τοὺς ἁγίους, ὅσοι δι' ἀστερίσκου εὐρίσκονται ἐν τῷ παρόντι ἡμετέρῳ Συναξαριστῇ, παρὰ τὸν τοὺς εὐρισκομένους ἐν τῇ παλαιῇ τετυπωμένῳ Συναξαριστῇ καὶ ἐν τοῖς Μηναίοις, καὶ εὐρέθησαν παρὰ νῶν, ὀνόμαστοι μὲν ἄγιοι, ἐξακόσιοι πεντήκοντα καὶ ἐπέκεινα· ἀνώνυμοι δὲ, ἀριθμητοὶ ὅμως, πεντήκοντα ἑννέα χιλιάδες, καὶ ἑκατὸν τεσσαρρακοντακτῶ. Εὐρίσκονται δὲ καὶ ἄλλοι ἄγιοι, ὅχι μόνον χωρὶς ὀνόμα, ἀλλὰ καὶ χωρὶς ἀριθμὸν ὠρισμένον, εἰς διάφορα μέρη, καὶ σπεῖρα βλῆ στρατιωτῶν· καὶ ὅχι μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. Ὁμοίως ἡριθμήσαμεν καὶ τὰ Συναξάρια, καὶ τὰ δίστιχα Ἰαμβικά, καὶ εὐρέθησαν, τὰ μὲν ἐν τῷ Συναξαριστῇ τούτῳ περιεχόμενα Συναξάρια, παρὰ τὸν τὰ ἐν τῷ τετυπωμένῳ καὶ τοῖς Μηναίοις εὐρισκόμενα ἑκατὸν. Τὰ δὲ δίστιχα Ἰαμβικά, τὰ ἐκ τοῦ χειρογράφου Συναξαριστοῦ προστεθέντα ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ τετυπωμένῳ Συναξαριστῇ καὶ τοῖς Μηναίοις μὴ περιεχόμενα, ὅλα ὁμοῦ ἐξακόσια ἑβδομηκοντα ὀκτὼ καὶ εἴς πρὸς, πλὴν τῶν Ἡρωϊκῶν. Προσέτεθον δὲ καὶ παρ' ἐμοῦ δίστιχα Ἰαμβικά περίπου τὰ τριῶναι, χωρὶς τῶν Ἡρωϊκῶν.

Ταῦτα πάντα ἀνέφερα ἐδῶ, ὅχι ματαίως καὶ χωρὶς σκοπὸν, ἀλλὰ διὰ δύο αἰτίαι· πρῶτον, διὰ νὰ δώσω εἰδῆσιν εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας, περὶ τῆς τάξεως τοῦ καθ' ἡμᾶς τούτου νέου Συναξαριστοῦ· καὶ δεύτερον, διὰ νὰ γνωρίσῃ ἕκαστος τῶν ἀναγινωσκόντων, ὅχι μόνον πῶς δὲν ἦτον περιττὸν, ἀλλὰ πῶς ἦτον καὶ ἀναγκαῖον νὰ μεταφρασθῇ δεύτερον ὁ ἱερός τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Συναξαριστῆς, καὶ νὰ λάβῃ μίαν ξεχωριστὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἀνακάθαρσιν καὶ διόρθωσιν καὶ ἀκολούθως, νὰ εἰδοποιηθῇ μὲ μίαν, ὅσον τὸ δυνατόν, ἀκριβῆ τελειότητα. Προσέθηκα δὲ καὶ διαφόρους ὑποσημειώσεις κατὰ τὴν συνήθειάν μου, ἵνα διὰ τούτων φιλεύω τὴν περιέργειαν τῶν φιλολόγων ἀναγνωστῶν μου. Ἐδιαίρεσα δὲ τὸν Συναξαριστῇ ὅλον εἰς τρεῖς τόμους διὰ τὸ εὐκολομεταχειρίστον, ὧν ἕκαστος περιέχει τὸν ἐδικὸν τοῦ Πίνακα. Ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ τρίτου Τόμου, μετὰ τὸν ἴδιον ἐκείνου Πίνακα, ἐφιλοπόνησα καὶ προσέθηκα Πίνακα ἄλλον κατὰ ἀλφάβητον, Πάντων τῶν ἁγίων περιέχοντα τὰ ὀνόματα, εἰς εὐχερτεστέραν χρῆσιν τῶν βουλομένων εὐρίσκειν ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς εορτάζεται ἕκαστος τῶν ἁγίων, καὶ ἐν τίσι βιβλίοις εὐρίσκεται ὁ κατὰ πλάτος βίος ἑκάστου. Ὅθεν καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι Τόμοι δεδεμένοι εἰσὶν εἰς ἓν μόνον βιβλίον καὶ σῶμα (οὕτω γὰρ μοι παραγγελῖα παρήγγειλεν ὁ σεβαστός μου δεσπότης ἅγιος Δράμας ¹, ἵνα ὑπάρχῃ ἐν σῶμα ὅλος ὁ Συναξαριστῆς, ὅπως φυλάττεται ἀσφαλέστερον παρὰ τοῖς κεκτημένοις, καὶ οὐχὶ νὰ ᾖται εἰς τρία βιβλία διηρημένος, ὅπως μὴ εὐκόλως ἐν ἐξ αὐτῶν παραπόλῃται, καὶ οὕτω μείνῃ ὅλος ὁ Συναξαριστῆς κολοβός·) καὶ λέγω οἱ τρεῖς τόμοι εἰς ἓν βιβλίον δεδεμένοι εἰσὶν, ἀλλ' ὁμοῖως ὅποιος βούλεται, εὐκόλως δύναται νὰ διαιρέσῃ τὸ ἐν εἰς τρία καὶ νὰ δέσῃ αὐτὰ, εἰς εὐκολωτέραν τοῦ μεταχειρίσιν.

Τούτων οὕτω προεγνωσμένων, καιρὸς ἤδη εἶναι νὰ καλέσω ἅπαντας τοὺς Χριστιανώμους εἰς τὴν τοῦ Συναξαριστοῦ τούτου ἀνάγνωσιν. Ἐλθετε λοιπὸν πάντες οἱ πατριάρχαι, ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, καὶ ὅσοι τῆς τῶν κληρικῶν τυγ-

¹ Ἦτοι ὁ νῦν Πανιερολογιώτατος Μητροπολίτης ἁγίου Θεσσαλονίκης Κύριος Ἰωσήφ, ᾧ τινι καὶ τὸ γένος ὀφείλει ὁμολογεῖν πολλὰς τὰς χάριτας, καὶ οὐχὶ μόνον τὰ ἔξοδα τῆς ἀντιγραφῆς τῆς βίβλου ταύτης κατέβαλε, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς συνδ.ομητὰς ἐφάνη προθυμότερος, ὑποδεχθεὶς καὶ πληρώσας σώματα ἑκατόν.

χάνετε τάξεως. Ἐλθετε βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες καὶ ἄρχοντες. Ἐλθετε πάντες οἱ ἀπὸ Χριστοῦ ὀνομαζόμενοι ὀρθόδοξοι χριστιανοί, ὁ περιούσιος λαὸς τοῦ Κυρίου, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, νέοι καὶ γέροντες. Ὁ γὰρ Συναξαριστὴς οὗτος, πολυφωτὸς ἐστὶν Οὐρανός, ὁ ὁποῖος, ὡς μέγαν μὲν Φωστῆρα καὶ λαμπρότατον Ἥλιον ἔχει τὸν Δεσπότην Χριστόν· ὡς Σελήνην δὲ ἀργυροειδῆ καὶ πλησιφαῆ ἔχει τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον· ὡς Ἀστέραι δὲ ἀπλανεῖς καὶ ἀνεκλείπτους περιέχει ὁ λους τοὺς χοροὺς τῶν ἁγίων ἀπάντων. Ὅθεν φωτίζει, θερμαίνει, ζωοποιεῖ, καὶ διεγείρει πρὸς γονιμότητα τῶν ἀρετῶν, ὅλην τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ πᾶσαν τὴν ὑφήλιον Κτίσιν. Ὁ Συναξαριστὴς οὗτος, δικαίως πρέπει νὰ ὀνομασθῇ Κήπος πολυειδὴς καὶ εὐδέστατος τῆς τοῦ Χριστοῦ ἁγίας Ἐκκλησίας, γεμάτος ἀπὸ Ῥόας καὶ Ἀκρόδρου· ἀπὸ Νάρδους καὶ Κρόκους· ἀπὸ Καλάμους καὶ Ὑακίνθους· ἀπὸ Ναρκίσσους καὶ Κιναμώμους, καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ πρῶτιστα καὶ εὐδέστατα μῦρά τε καὶ ἁρώματα· μὲ τοῦ ὁποῖου τὰς ἀγλαίας καὶ χάριτας, αὕτη γλυκαίνει, εὐφραίνει, χαροποιεῖ, καὶ εὖ διαζέει τὰ ἐδικὰ τῆς τέχνης, ἕκαστον κατὰ τὴν οἰκίαν τάξιν καὶ τὸ ἐπάγγελμα. Περὶ οὗ ἔγραψεν ἡ Ἀσματοζώουσα Νύμφη « ἔρχου Νότε, διάπνευσον Κήπόν μου, καὶ ῥευσάτωσαν ἁρώματά μου. » (Ἀσμ. δ'. 16.) καὶ πάλιν « καταβήτω ἀδελφιδός μου εἰς Κήπον αὐτοῦ, καὶ ραγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ. » (Ἀσμ. ε'. 1) Ὅθεν διὰ τὸν Κήπον τοῦτον, δίκαιον εἶχε νὰ γράφῃ πρὸς Αὐτόλυκον Θεόφιλος ὁ ἔκτος τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι κατὰ ἀλήθειαν Κήπος, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκονται Ῥόδα μαρτύρων, Κρίνα Παρθένων, Ἰα χηρευουσῶν, καὶ Κισσοὶ τῶν ὑπάνδρων.

Διὰ τοῦτο ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ λανθασθεῖσα (διὰ νὰ εἰπῶ ἐτζι) δὲν ἐλανθάσθη, καὶ παραγνώρισσα, δὲν ἐπαγνώρισεν, ὅταν ἐν τῷ κήπῳ ἐνόμισεν ὡς κηπουρὸν τὸν Δεσπότην Χριστόν. Ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, αὐτὸς ἐστάθη ὁ ἀληθινὸς κηπουρὸς τοῦ Κήπου τούτου Συναξαριστοῦ, καὶ αὐτὸς ἐφύτευσεν ἐν αὐτῷ μὲ τὴν παντοδύναμον δεξιάν του, τὰ πολυειδῆ καὶ παντοδαπὰ καὶ πολυποίκιλα δένδρα τῶν ἁγίων ἀπάντων, καὶ ἔδειξεν αὐτὸν ἀσυγκρίτως καλλίτερον ἀπὸ τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ Κήπους καὶ παραδείσους, οὓς ἐφύτευσεν ὁ βασιλεὺς Κύρος· καὶ ἀπὸ τοὺς κρεμαστους Κήπους τῆς Βαβυλώνας, αἵτινες ἦτον ἓνα ἀπὸ τὰ ἑπτὰ θαύματα τοῦ Κόσμου· ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ὁ καρ-

πὸς ὅλος τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν εἰδει πυρῶν γλώσσων, τῆς γενομένης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς· καὶ τὸ κέρδος ὅλον τοῦ Εὐαγγελίου, τοῦ κηρυχθέντος ἐν ὅλῳ τῷ Κόσμῳ ὑπὸ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, ἐστάθησαν οἱ ἅγιοι Πάντες, οἱ περὶ τοὺς ὁποῖους περιέχονται ἐν τῷ Συναξαριστῇ τούτῳ. Ὅθεν περὶ τοῦ καρποῦ τούτου ἔλεγεν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἱερεῖς ἀποστόλους· « ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ Πατήρ μου, ἵνα καρπὸν πολὺν φέρητε, καὶ γενήσεσθε ἐμοὶ μαθηταί. » (Ἰωάν. ιε'. 8.)

Ὁ Συναξαριστὴς οὗτος πρέπει νὰ ὀνομασθῇ κοινὸν ψυχῶν ἱατρεῖον, ἀπὸ τῶν ὁποίων κάθε Χριστιανός, ὁποῖας ἂν εἴη τάξεως καὶ βαθμοῦ, λαμβάνει τὴν ἱατρούριαν τοῦ πάθους του· ὅθεν εἶπεν ὁ μέγας Βασίλειος· « οἱ βίοι τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ἀνάγραπτοι παραδεδομένοι, οἷον εἰκόνες τινὲς ἔμψυχοι τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας, τῷ μιμήματι τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρόκεινται· καὶ τοῖνυν, περὶ ὅπερ ἂν ἕκαστος ἐνδεὴς ἔχοντος ἑαυτοῦ αἰσθάνεται, ἐκείνῳ προσδιατρίβων, οἷον ἀπὸ τινος κοινοῦ ἱατρείου, τὸ πρόσφορον εὐρίσκει τῷ ἀρρωστίματι φάρμακον. » (Ἐπιστ. α'.) Καὶ καθὼς οἱ Ζωγράφοι, ὅταν θέλουν νὰ μεταγράψουν καμμίαν εἰκόνα ἀπὸ ἄλλης εἰκόνας, ἀποβλέπουν συχνὰ εἰς τὸ πρωτότυπον, καὶ ἐτζι μιμοῦνται τοῦτο καὶ μεταφέρουσιν εἰς τὴν ἐδικήν τους εἰκόνα· τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ Χριστιανοί, ὅσοι θέλουν νὰ μιμηθοῦν ἀκριβῶς τὰς ἀρετὰς τῶν ἁγίων, τῶν ἐν τῷ Συναξαριστῇ τούτῳ περιεχομένων, συχνὰ πρέπει νὰ ἀναγινώσκουν τοὺς βίους αὐτῶν καὶ τὰ Συναξάρια, ὡς εἶπε πάλιν τοῦτο ὁ μέγας Βασίλειος· « ὥσπερ οἱ ζωγράφοι, ὅταν ἀπὸ εἰκόνων εἰκόνα γράφωσι, πυκνὰ πρὸς τὸ παράδειγμα βλέποντες, τὸν ἐκείθεν χαρακτῆρα πρὸς τὸ ἑαυτῶν σπουδάζουσι μεταθεῖναι φιλοτέχνημα· οὕτω δὲ τὸν ἐσπουδαχότα ἑαυτὸν πᾶσι τῆς μέρεσι τῆς ἀρετῆς ἀπεργάσασθαι τέλειον, οἷον εἰς πρὸς ἀγάλματα κινούμενα καὶ ἔμπρακτα, τοὺς βίους τῶν ἁγίων ἀποβλέπειν, καὶ τὸ ἐκείνων ἀγαθὸν, οἰκεῖον ποιεῖσθαι διὰ μιμήσεως. » (αὐτόθι.)

Παραδείγματος χάριν, ἐὰν ἐσὺ ὁ ἀναγινώσκων ἦσαι Πατριάρχης, ἀναγίνωσκε τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περιεχόμενα Συναξάρια τῶν μακαρίων ἐκείνων καὶ ἁγίων Πατριαρχῶν, οἵτινες εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ διὰ θεωρίας καὶ πράξεως. Ἐὰν ἦσαι ἀρχιερεὺς, μιμοῦ τοὺς ἐν τῷ Συναξαριστῇ τούτῳ ἁγίους καὶ ἀοιδίμους ἐκεί-

νομε ἀρχιερεῖς. Ἐὰν ὑπάρχῃς ἱερεὺς, ἀκολουθεῖς τοὺς ἐνταῦθα περιεχομένους εὐλαβεῖς καὶ ἁγίους ἱερεῖς, οἵτινες φυλάξαντες καθαρὸν τὸ ἅξιωμα τῆς ἱερωσύνης, ἐχρημάτισαν φίλοι Θεοῦ. Ἐὰν ἔχῃς τὸ τοῦ διακόνου ἐπάγγελμα, ἀπόβλεπε εἰς τὸ παράδειγμα τῶν εὐαρεστησάντων τῷ Χριστῷ διακόνων, ἡ δὲ ὁμολογίας, ἡ διὰ μαρτυρίου, ἡ δι' ἀρετῆς, οἵτινες περιέχονται ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ. Ἐὰν ἐνεδύθῃς τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ ἔγινες μοναχός, μιμοῦ τὰ ἐνταῦθα ἀναφερόμενα πολυάριθμα πλήθη τῶν ὁσίων καὶ μοναχῶν, οἵτινες καταφρονήσαντες τῶν γηίνων ἀπάντων, καὶ ἄραντες ἐπὶ ὧμων τὸν ἐλαφρὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, ἐπολιτεύθησαν θεαρέτως, καὶ τῆς αἰωνίου δόξης κατηξιώθησαν καὶ φεύγε μὲν τὰ παραδείγματα τῆς παρακοῆς, ὅποια μάλιστα εἶναι ὁ μοναχὸς ἐκεῖνος καὶ μάρτυς, οὗ ἡ διήγησις ἀναφέρεται κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτῃν τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ ὁ μοναχὸς Μάλχος, οὗ ἡ διήγησις εὐρίσκεται κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἕκτῃν Μαρτίου. Ζήλου δὲ, καὶ ἀκολουθεῖ εἰς τὰ παραδείγματα τῆς ὑπακοῆς, ὅποια εἶναι, Ἀκάκιος ὁ ἐν τῇ Κλίμακι, ὁ ἐν τῇ εἰκοστῇ ἕκτῃ τοῦ Νοεμβρίου ἀναφερόμενος καὶ Παῦλος ὁ ἀπλοῦς, ὁ ἑορταζόμενος κατὰ τὴν ἐβδόμην Μαρτίου. Ἐὰν ἦσαι Παρθένης μοναχῇ, τρέχε ὀπίσω εἰς ταῖς ἔχνη τώσων καὶ τώσων Παρθένων καὶ μοναζουσῶν, τῶν ἐν τῷ Συναξαριστῇ τούτῳ περιεχομένων, καὶ γίνου παρθένης, ὅχι μόνον κατὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν ὅχι μόνον κατὰ τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλας τὰς κινήσεις, τὰς σωματικὰς τε καὶ ψυχικὰς. Ἀκουσον γὰρ τί λέγει ὁ Χρυσορρήμων «τὴν παρθένον, οὗ τῷ σώματι μόνον καθαρὰν εἶναι δεῖ, ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ· εἴγε μέλλοι τὸν ἅγιον ὑποδέχεσθαι Νυμφίον» καὶ πάλιν «Παρθενείας ὅρος, τὸ καὶ σώματι καὶ πνεύματι εἶναι ἁγίαν.» (Λόγ. Παρθενίας.) Παραγγέλλει σοι δὲ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ταῦτα ἡρωϊκῶς. «Παρθένη παρθένης ἴσθι καὶ οὔσαι καὶ φαέεσαι, καὶ γλώσση· πᾶσιν γὰρ ἐπίτροχός ἐστιν ἁμαρτίας».

Ἐὰν ἦσαι βασιλεὺς, ἀκολουθεῖς εἰς τὰ ἔχνη τῶν ἐνταῦθα περιεχομένων αἰοιδίμων ἐκείνων βασιλέων, τοῦ μεγάλου, λέγω, Κωνσταντίνου, τοῦ κατὰ τὴν εἰκοστὴν πρώτην τοῦ Μαΐου ἑορταζομένου· τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην Ἰανουαρίου μνημονευομένου. Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, τοῦ ἀναφερομένου κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἐνάτην τοῦ Ἰουλίου. Μαρκιανοῦ, οὗ ἡ μνήμη τελεῖται κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην Φεβρουαρίου, Ἰωάννου Βατάτζη

τοῦ ἐλεήμονος, ὅστις ἑορτάζεται κατὰ τὴν τετάρτην τοῦ Νοεμβρίου καὶ Ἰωάννου Βλαδιμήρου τοῦ Θαυματουργοῦ, τοῦ κατὰ τὴν εἰκοστὴν δευτέραν Μαΐου ἑορταζομένου· οἵτινες ὅλοι δὲν ἐμποδίσθησαν ἀπὸ τὸν ὄγκον τοῦ βασιλικοῦ ἁξιώματος, ἀλλὰ ἀγαπήσαντες τὸν Θεόν, ἐφύλαξαν τὰς τούτου ἐντολάς, καὶ ἐσώθησαν. Ἐὰν ἦσαι βασίλισσα, εἴτε μήτηρ βασιλέως, εἴτε γυνή, εἴτε θυγάτηρ, ἡ Δόμνα, ἡ Ἀρχόντισσα, ἔχε εἰς παράδειγμα τὰς ἐν τῷ Συναξαριστῇ τούτῳ ἀναφερόμενας Ἀρχοντίσσας καὶ βασιλίσσας, ὅποιαι μάλιστα εἶναι, ἡ βασίλισσα Ἐλένη, ἡ κατὰ τὴν εἰκοστὴν πρώτην Μαΐου ἑορταζομένη· ἡ Πλακίλλα, ἡ κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην τοῦ Σεπτεμβρίου ἀναφερομένη· ἡ Θεοφανώ, ἡ μνημονευομένη κατὰ τὴν δεκάτην ἕκτῃν τοῦ Δεκεμβρίου· ἡ Πουλχερία, ἥς ἡ μνήμη γίνεται κατὰ τὴν δεκάτην τοῦ Σεπτεμβρίου· ἡ Σωπάτρα, ἡ θυγάτηρ τοῦ Μαυρικίου βασιλέως, ἡ ἑορταζομένη κατὰ τὴν ἐνάτην τοῦ Νοεμβρίου· ἡ Μαρκιανή, ἥτις μνημονεύεται κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἐβδόμην Ἰανουαρίου· ἡ Θεοδώρα, ἡ σύζυγος Ἰουστίνου, ἡ κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτῃν τοῦ Νοεμβρίου ἀναφερομένη· ἡ Θεοδώρα, ἡ συστήσασα τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ κατὰ τὴν ἐνδεκάτην Φεβρουαρίου ἑορταζομένη· ἡ Φευρωνία, ἡ θυγάτηρ Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως, ἥτις ἑορτάζεται κατὰ τὴν εἰκοστὴν ὀγδόην τοῦ Ὀκτωβρίου· αὗται γὰρ αἱ αἰοιδίμοι, βασιλείαν καὶ τὰ τῆς βασιλείας καλὰ, ὡς σκύβαλα λογισάμεναι, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων Χριστοῦ, ἀντὶ τῆς ἐπιγείου βασιλείας, ἔγειναν κληρονόμοι τῆς Οὐρανίου.

Ἐὰν ἦσαι ἄρχων καὶ κριτὴς καὶ ἐξουσιαστής, μιμοῦ τὸς τοὺς καὶ τοσούτους ἀρχοντας καὶ ἐξουσιαστὰς τοὺς ἐδῶ ἀναφερομένους, οἵτινες διατὶ δὲν εἶχον προσπάθειαν εἰς τὴν ἀρχοντίαν καὶ ἐξουσίαν τοὺς, διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐπαρέβηκαν τοὺς ὅρους τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ δικαίως πολитеυσάμενοι, εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ. Ὅποιος μάλιστα ἦτον ὁ μακάριος Φιλογόνιος, ὁ κατὰ τὴν εἰκοστὴν Δεκεμβρίου ἑορταζόμενος· ὁ αἰοιδίμος Θεόδουλος ὁ ἀπὸ ἐπάρχων, ὁ κατὰ τὴν τρίτην τοῦ Δεκεμβρίου ἀναφερόμενος, καὶ ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος ὁ Μεδιολάνων, ὁ ἐν τῇ ἐβδόμῃ τοῦ Δεκεμβρίου ἑορταζόμενος. Ἀνίσως εὐρίσκεσαι εἰς τὴν κατωτέραν τάξιν τῶν λαϊκῶν καὶ γυναικί συνδεομένων, μὴ λυπηθῇς διὰ τοῦτο, ἀλλὰ ἔχε παράδειγμα τῆς ζωῆς σου πάμπολλα πλήθη τῶν ἐνταῦθα γεγραμμένων λαϊκῶν, οἵτινες διατὶ ἐφύλαξαν τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου, καὶ δὲν ἦτον προσηλωμένοι εἰς τὰ

τοῦ Κόσμου πράγματα, ἐγείναν σκεύη ἐκλογῆς καὶ ἔζησαν εἰς τὸν Κόσμον ὄντες, ὡσὰν ἔξω τοῦ Κόσμου, καὶ ὡσὰν νὰ ἦτον εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ ἔρημον, ὁποῖος μάλιστα ἦτον ὁ ἅγιος Φιλάρετος ὁ ἐλεήμων, ὁ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ Δεκεμβρίου ἑορταζόμενος, Μέτριος ὁ γεωργός, ὁ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ Ἰουνίου ἀναφερόμενος, καὶ Ζαχαρίας ὁ τζαγκάρης, οὗ ἡ διήγησις ἀναφέρεται κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην τοῦ Νοεμβρίου. Παρακινεῖ δέ σε εἰς τοῦτο καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος, λέγων· « Δυνατὸν καὶ σφόδρα δυνατὸν, καὶ γυναῖκας ἔχοντας τὴν ἀρετὴν μετέναι, ἐὰν θέλωμεν· πῶς; ἐὰν ἔχοντες γυναῖκα ὡς μὴ ἔχοντες ὦμεν· ἐὰν μὴ χαίρωμεν ἐπὶ κτήσεσιν· ἐὰν τῷ Κόσμῳ χρώμεθα, ὡς μὴ καταχρώμενοι· εἰ δέ τινες ἐνεποδίσθησαν ἀπὸ γάμου ἰδέτωσαν, ὅτι οὐχ ὁ γάμος ἐμποδίζει, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἡ κακῶς χρησαμένη τῷ γάμῳ· ἐπεὶ οὐδὲ ὁ οἶνος ποιεῖ τὴν μέθην, ἀλλ' ἡ κακὴ προαίρεσις, καὶ τὸ πέραν τοῦ μέτρου χρῆσθαι· μετὰ συμμετρίας τῷ γάμῳ χρῶ, καὶ πρώτος ἐν τῇ βασιλείᾳ ἔσθι, καὶ πάντων ἀπολαύσεις τῶν ἀγαθῶν. » (Λόγ. ζ'. εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους.) Ἐὰν ἦσαι γυνὴ συνδεδεμένη μετ' ἀνδρα, καὶ ἔχουσα τέκνα, μὴ ἀποκάμης διὰ τοῦτο, μηδὲ ἀπελπίσης τὴν σωτηρίαν σου. Ἐδῶ εὐρίσκεις πολλὰς ἁγίας γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ὁμοίαι οὖσαι μετ' ἐσένα, δὲν ἐμποδίσθησαν ἀπὸ τὸν Κόσμον καὶ τὰ τοῦ Κόσμου πράγματα, ἀλλὰ καλῶς αὐτὰ μεταχειρισθεῖσαι, ἔλαψαν ἐν τῷ Κόσμῳ διὰ τῶν ἀρετῶν, ὡς ἡ Σελήνη λάμπει ἐν τῷ καιρῷ τῆς νυκτός, καθὼς μάλιστα εἶναι ἡ μακαρία Θεοκλητῶ, ἡ ἑορταζομένη κατὰ τὴν τρίτην τοῦ Αὐγούστου, καὶ Σοφία ἡ ἐξ Αἴνου, ἥτις ἀναφέρεται κατὰ τὴν τετάρτην τοῦ Ἰουνίου.

Τί νὰ περιτολογῶ; ἐν τῷ Συναξαριστῇ τοῦτω εὐρίσκεις, ἀγαπητὲ ἀναγνώστα, τὰ ἔξ ἐκεῖνα τάγματα τῶν εὐαρεστησάντων Χριστῷ, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ἡ τοῦ Χριστοῦ ἁγία Ἐκκλησία, ψάλλουσα· « ἀπόστολοι, μάρτυρες, καὶ προφῆται, ἱεράρχαι, ὅσοι καὶ δίκαιοι· ἦτοι ἐδῶ εὐρίσκεις τάγματα ἀποστόλων, τάγματα μαρτύρων, τάγματα προφητῶν, ἱεραρχῶν, ὁσίων, καὶ δικαίων. Ὅθεν ἐὰν φθάσης εἰς τὸν βαθμὸν τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, καὶ γένῃς ἱσαπόστολος καὶ κήρυξ τοῦ Εὐαγγελίου, μιμοῦ τοὺς ἐνταῦθα ἱερούς ἀποστόλους, μηδὲν ἔχων καὶ πάντα κατέχων, ἀόκνως τρέχων καὶ κηρύττων τὸ Εὐαγγέλιον « ἵνα φανῶσιν οἱ πόδες σου ὡραῖοι, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, εὐαγγελιζομένου τὴν εἰρήνην καὶ τὰ ἀγαθὰ. » (Ἡσ. νβ'. 7.) Ἐὰν, ἀγα-

πητὲ, ποθῇς μαρτυρῆσαι, μιμοῦ τὰς χιλιάδας καὶ μυριάδας καὶ μιλλιῶνια τῶν ἐνταῦθα γεγραμμένων ἁγίων μαρτύρων, νομίμως ἀθλῶν, καὶ καλῶς τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος, ἵνα καὶ νομίμως λάβῃς τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον· ἤκουσας γὰρ τοῦ ἀποστόλου Παύλου λέγοντος· « Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. » (β'. Τιμ. β'. 5). Καθὼς καὶ ὁ ἐνταῦθα περιεχόμενος ἅγιος μάρτυς Ἀναστάσιος ὁ Πέρσης, ὁ κατὰ τὴν εἰκοστήν δευτέραν τοῦ Ἰανουαρίου ἑορταζόμενος, ἀναγινώσκων εἰς τὰ βιβλία τὰ μαρτύρια τῶν μαρτύρων, ἐμιμήθη τούτους, καὶ νομίμως ἐνθλήσεν.

Ἐὰν ἀρνήθῃς ποτὲ τὸν Χριστόν, μὴ ἀπελπισθῇς διὰ τοῦτο, ἀλλὰ ἀνακάλεσον τὴν ἡτταν, καὶ πάλαισον δεύτερον μετὰ τὸν ἀπατήσαντά σε διάβολον, μιμούμενος τοὺς ἐνταῦθα περιεχομένους ἀρνησίχριστους μάρτυρας, οἵτινες μετ' ὅλον ὁποῦ ἡρνήθησαν τὸν Χριστόν, ὕστερον ὁμῶς ὡμολόγησαν πάλιν παρησία τὸ ὄνομά του, ἐνίκησαν τὸν νικήσαντα τούτους ἐχθρόν, καὶ ἔλαβον τοὺς στεφάνους τοῦ μαρτυρίου. Τοιοῦτοι ἀρνησίχριστοι ἐστάθησαν, πάλαι μὲν ὁ ἅγιος μάρτυς Ἰάκωβος ὁ Πέρσης, ὁ ἑορταζόμενος κατὰ τὴν εἰκοστήν ἐβδόμην τοῦ Νοεμβρίου· ὁ ἅγιος μάρτυς Γοθαζάτ, ὁ καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν Περσῶν καταγόμενος, καὶ κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην τοῦ Ἀπριλίου ἀναφερόμενος· ὁ ἅγιος μάρτυς Παγγάριος ὁ Ῥωμαῖος, ὁ κατὰ τὴν δεκάτην ἐννάτην τοῦ Μαρτίου μνημονούμενος· ὁ ἅγιος ὁσιομάρτυς Κόπρις, ὁ κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην τοῦ Δεκεμβρίου ἑορταζόμενος· ὁ ἅγιος μάρτυς Μείραξ ὁ Αἰγύπτιος, ὁ κατὰ τὴν ἐνδεκάτην τοῦ Δεκεμβρίου πανηγυριζόμενος. Τοιοῦτοι δὲ ἀρνησίχριστοι ἐστάθησαν εἰς τοὺς ὕστερινους καιροὺς, καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τούτων ἐν τῷ νέῳ Μαρτυρολογίῳ περιεχομένους, ὧν αἱ μνήμαι καὶ τὰ ὀνόματα ἀναφέρονται ὧδε. Ἀνίσως ἡξιώθῃς νὰ λάβῃς παρά Θεοῦ τὸ τῆς προφητείας καὶ προσράσεως χάρισμα, μιμοῦ τοὺς ἐνταῦθα προφήτας, δῶν μᾶλλον ἔλαβες, τοσοῦτω ταπεινούμενος, καὶ μένων εὐχάριστος πρὸς τὸν δόντα τὰ χάρισμα, ἵνα μὴ ὑπερηφανευθῇς ἐκπέσης τοῦ χαρίσματος.

Ἐὰν ἐγείνης ἱεράρχης καὶ ἔλαβες προστασίαν λαοῦ, ἔπου εἰς τὰ ἴχνη τῶν ἐνταῦθα ἁγίων ἱεραρχῶν, καὶ γενοῦ ποιμὴν καλός, τὴν ψυχὴν σου ὑπὲρ τῶν προβάτων τιθέμενος· οὐχὶ δὲ μιθῶτός, καὶ τῶν προβάτων μὴ ἐπιμελούμενός· ἐκ τῶν χειρῶν σου γὰρ αἱ ψυχὰς τῶν

ἀπολλυμένων ἐκζητηθήσονται ὡς λέγει ὁ Ἰεζεκιήλ. « Τάδε λέγει Κύριος Κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ τοὺς ποιμένας, καὶ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν ». (Ἰεζ. κδ'. 10). Ἀνίσως ἀγαπᾷς τῶν ὁσίων τὴν πολιτείαν, βλέπε εἰς τὸ παράδειγμα τῶν ἐδῶ εὐρισκομένων ὁσίων, καὶ ἀναθεωρῶν τὴν ἐκθασίν τῆς τούτων ἀναστροφῆς, ὡς λέγει ὁ Παῦλος, μιμοῦ τὴν πίστιν καὶ τοὺς ἀγῶνας. Ἀνίσως ἐπιθυμῆς τῶν δικαίων τὴν τάξιν, μὴ ἀδίκει τὸν ἀδελφόν σου· ἐκκλινον ἀπὸ τῆς πλεονεξίας, καὶ φύλαττε τοὺς ὄρους τῆς δικαιοσύνης, ἀποδιδούς τὰ κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ· ἤκουσας γὰρ τοῦ Παροιμιαστοῦ λέγοντος· « ὅς δίκαιον κρίνει τὸ ἀδικον, ἀδικον δὲ τὸ δίκαιον, ἀκάθαρτος καὶ βδελυκτὸς παρὰ Θεῷ ». (Παρ. ιζ'. 15). Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, σπούδαζε ἀγαπητέ, ἵνα εὐρεθῇς μετὰ θάνατον, εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἑξ τάγματα τῶν εὐαρεστησάντων Θεῷ, ἐργαζόμενος τὰς ζωποιοὺς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, καὶ τὰς ἀρετὰς μεταχειριζόμενος.

Ἐν τῷ Συναξαριστῇ τούτῳ δὲν περιέχονται δύο καὶ τρεῖς, ἢ δέκα, ἢ ἑκατὸν, ἢ χίλιοι ἅγιοι, ἀλλὰ χιλιάδες καὶ μυριάδες καὶ μυλλιώνια δολοκλήρα ἁγίων, καὶ σύννεφα πυκνότατα ἀπειρων δικαίων· διατί· διὰ τὸ νὰ σὲ ἀναψύχουν Χριστιανέ, μετὰ τὰς πρεσβείας των, ἀπὸ τοῦ καύματος τῶν πειρασμῶν· διὰ τὸ νὰ σὲ δροσίξουν μετὰ τὰς ἐπιρροὰς τῶν χαρίτων τους, ὅταν ξηρανθῇς ἀπὸ τὴν φλόγα τῶν παθῶν· διὰ τὸ νὰ σὲ σκεπάζουν ἀνωθεν μετὰ τὰς πτέρυγας τῶν προστασιῶν τους, ἀπὸ τὰς ἐπιβουλάς τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν· καὶ τελευταῖον, διὰ τὸ νὰ σὲ κάμουν νὰ μὴ φοβῇσαι ἀπὸ τὸν ἀόρατον πόλεμον τῶν παθῶν καὶ δαιμόνων, ἔχων κύκλω σου μίαν ἀναρίθμητον παράταξιν τόσων καὶ τόσων ἁγίων, οἵτινες εἶναι βοηθοὶ σου. Καθὼς καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς τοῦ προφῆτου Ἐλισσαίου, ἐφοβήθη μὲν, ὅταν εἶδε τὴν παράταξιν τῶν Σύρων, πῶς ἤλθεν ἐναντίον τοῦ διδασκάλου τοῦ Ἐλισσαίου· ἀπεδίωξε δὲ τὸν φόβον, ὅταν εἶδε κύκλω τὴν νοητὴν παράταξιν τῶν ἁγίων Ἀγγέλων. « Καὶ ὠρθρισέ φησιν, ὁ λειτουργὸς Ἐλισσαί· ἀναστῆναι, καὶ ἐξῆλθε· καὶ ἰδοὺ δύναμις κυκλοῦσα τὴν πόλιν καὶ ἵππος καὶ ἄρμα· καὶ εἶπε τὸ παιδάριον πρὸς αὐτόν, ὦ κύριε, πῶς ποιήσωμεν; καὶ εἶπεν Ἐλισσαί, μὴ φοβοῦ· ὅτι πλείους οἱ μεθ' ἡμῶν ὑπὲρ τοὺς μετ' αὐτῶν· καὶ προσήρξατο Ἐλισσαί καὶ εἶπε· Κύριε, διάνοιξον δὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ παιδαρίου, καὶ ἰδέτω καὶ διήνοιξε Κύριος τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ εἶδε· καὶ ἰδοὺ τὸ ὄρος πληρὲς ἵππων, καὶ ἄρμα πυ-

ρὸς περικύκλω Ἐλισσαί »· (δ'. Βασιλ. ζ' 15).

Θέλεις ἀγαπητέ νὰ μάθης, πόσον εἶναι τὸ πλῆθος μόνον τῶν ἁγίων μαρτύρων; ἀκουσον· ἀναφέρεται εἰς τὸν κατὰ Ἀθῶν δευτέρου Τόμον τοῦ ἱεροκλήρυκος Προκοπίου (σελ. 227 καὶ 237)· ὅτι μερικοὶ περιεργοὶ ἱστορικοὶ, περιεργασθέντες ὅλα τὰ Μηηνολόγια καὶ Συναξάρια τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ἐν διαφόροις βίβλοις περιεχόμενα, ἐλογαρίασαν τοὺς μάρτυρας, ὅπου περιέχονται εἰς αὐτὰ, καὶ ἐσημείωσαν, ὅτι εἶναι εἰς τὸν ἀριθμὸν δέκα μυλλιώνια καὶ ἑνεακόσια πενήντα χιλιάδες· ὥστε ὅπου, ἐὰν αὐτοὶ μοιρασθοῦν ἰσόμετρα εἰς τὰς τριακοσίας ἐξήντα πέντε ἡμέρας τοῦ χρόνου, πίπτουν εἰς καθὲ ἡμέραν νὰ ἐσρτάζωνται τριάντα χιλιάδες μάρτυρες· ὄντως τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο τὸ μέγα σύννεφον, περὶ οὗ ἔγραφεν ὁ μακάριος Παῦλος « τοσοῦτον ἔχοντες περιεκείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων ». (Ἐβρ. ιβ'. 1). ¹ Ἐὰν δὲ τίνας, καθ'

¹ Ἀναγκαῖον ἐκρίναμεν νὰ δώσωμεν ἐδῶ μίαν καθολικὴν εἰδήσιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ παρόντος ἡμῶν Συναξαριστοῦ, πότε, καὶ πῶς, καὶ παρὰ τίνων ἐθανατώθη τὸ τόσον μέγα σύννεφον τῶν ἁγίων τούτων μαρτύρων, ἵνα ἡ εἰδήσις αὕτη γένηται εἰς ἐπαινον μὲν καὶ τιμὴν τῶν θεῶν μαρτύρων, καὶ εἰς δόξαν τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως καὶ τῆς ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας. Ἐκ τοῦ ἐναντίου δὲ, εἰς ἀτιμίαν μὲν τῶν εἰδωλολατρῶν τυράννων, εἰς κατασχύνην δὲ αἰώνιον τῆς πλάνης· καὶ ἀθείας. Λέγομεν λοιπὸν, ὅτι δέκα μεγάλοι καὶ πικρότατοι διωγμοὶ ἐστάθησαν κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ πίστεως, καθὼς ἀναφέρουσιν αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ ἱστορίαι. Πρῶτος, ἐπὶ Νέρωνος, ἐν ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ 64. Δεύτερος, ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἐν ἔτει 95. Τρίτος, ἐπὶ Τραϊανοῦ ἐν ἔτει 141. Τέταρτος, ἐπὶ Ἀδριανοῦ ἐν ἔτει 126. Πέμπτος, ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ λεγομένου Εὐσεβοῦς, καὶ ἐπὶ Ἀντωνίνου τοῦ φιλοσόφου ἐν ἔτει 162. Ἑκτος, ἐπὶ Σεβήρου ἐν ἔτει 202. Ἑβδομὸς, ἐπὶ Μαξιμίνου ἐν ἔτει 233. Ὀγδοὺς, ἐπὶ Δεκίου ἐν ἔτει 250. Ἐννατὸς, ἐπὶ Οὐαλλερικανοῦ ἐν ἔτει 258. Δέκατος, ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ ἐν ἔτει 302.

Οὗτοι λοιπὸν οἱ δέκα δριμύτατοι διωγμοὶ, μετὰ τὴν πολλὴν ἀγριότητα ἐκινήθησαν, κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ Πίστεως, ὥστε ὅπου, αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ σκληρότης ἐὰν ἤθελε σαρκωθῇ, δὲν εἶδοντο νὰ ἐνεργήσῃ φοβερώτερα ἔργα καὶ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια διὰ τὸ σφοδρότερον, εἰς τρεῖς ὄρους ἡμποροῦν νὰ ἀναχθῶν. Πρῶτον, εἰς τὰ πολυειδῆ βίαια, ὅπου ἐφευρέθηκαν οἱ τότε διωκταί. Δεύτερον, εἰς ὅλα τὰ μέλη τῶν βλαπτιζομένων σωματίων τῶν χριστιανῶν. Καὶ τρίτον, εἰς τὸ πάμπαν καὶ ἀναρίθμητον πλῆθος τῶν θανατωθέντων χριστιανῶν.

Πρῶτον οὖν οἱ θηριώδεις ἐκεῖνοι καὶ ἀπανθρωπώτατοι διωκταί, δὲν εὐχαριστήθησαν εἰς μόνον τὰ παλαιὰ ἐκείνα γένη καὶ εἶδη τῶν βλαπτιζομένων, καὶ εἰς μόνον τὰ πολύτροπα τιμωρητικὰ ὄργανα, τὰ ὅποια ἐφευρέθησαν ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος ἀπὸ τῶν

υπόθεσιν, ἤθελε ζητήσῃ νὰ ἀριθμῇ καὶ ὅλους τοὺς ἀποστόλους, καὶ προφῆτας, καὶ ἱεράρχας, καὶ ἱερομάρτυρας, καὶ ὁσίους, καὶ ὁσιομάρτυρας, καὶ ὁμολογητάς· καὶ ἀπλῶς, πάντας τοὺς ἁγίους, ἀνδρας τε ὁμοῦ καὶ γυναῖκας, τὸσον τοὺς ἐν τῷ Συναξαριστῇ τούτῳ περιεχομένους, ὅσον καὶ ἐν ἄλλοις βιβλίοις τῆς Ἐκκλησίας· ἐὰν, λέγω, ἤθελε ζητήσῃ τινὰς νὰ ἀριθμῇ ὅλους τοὺς ἀνωτέρω ἁγίους καὶ φίλους τοῦ Θεοῦ, θέλει τοὺς εὖρη νὰ ὑπερβαίνουν τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης εἰς τὸν ἀριθμὸν, καὶ θαυμαστικῶς ἔχει νὰ φωνάξῃ ἐκεῖνο τὸ τοῦ Δαβὶδ· « Ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου ὁ Θεός, λίαν ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν· ἐξαριθμήσομαι αὐτοὺς, καὶ ὑπὲρ ἄμμον πληθυνθήσονται. » (Ψαλ. ρλζ. 17)· ὁπερ ἐρμηνεύων

ὁ Χρυσορρήμων λέγει· « Ἐγὼ μὲν, αὐτοὺς τιμῶ· σὺ δὲ, πολλοὺς ποιεῖς καὶ ψάμμου πλείους· οὐ μόνον δὲ πολλοὺς, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρούς· τὸ γὰρ ἐκραταιώθησαν, τοῦτο ἐστὶ· καὶ διπλῆν λέγει τὴν εὐημερίαν, τὴν τε εἰς πλῆθος, τὴν τε εἰς ἰσχὺς ἐπίδοσιν ».

Ὅθεν, ἂν ὁ Ἰακώβ θεωρήσας τοὺς ἁγίους ἀγγέλους, ὠνόμασε τὸ πολὺ πλῆθος ἐκείνων παρεμβολήν· « Καὶ ἀναβλέψας Ἰακώβ, εἶδε παρεμβολὴν Θεοῦ παρεμβεβληκυῖαν, καὶ συνήντησαν αὐτῷ οἱ ἀγγελλοὶ τοῦ Θεοῦ· εἶπε δὲ Ἰακώβ ἡνίκα εἶδεν αὐτοὺς, Παρεμβολὴ Θεοῦ αὐτῇ. » (Γέν. λβ'. 1.) Ἡμεῖς θεωροῦντες ἅπαντας τοὺς ἁγίους, καὶ τὴν σύναξιν ὁμοῦ τῶν ἐννεῶν ἀγγελικῶν Ταγμάτων, τῶν ἐν τῷ Συναξαριστῇ τούτῳ περιεχομένων, ἔχομεν κάθε δι-

παλαιότερους ἀσπλάγγχους καὶ ἀπανθρώπους τυράννους· ἀλλὰ ἐπρόσβησαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ λόγου τῶν πάμπολλα ἄλλα βάσανα κατὰ τῶν χριστιανῶν, δεινότερα τῶν παλαιῶν καὶ δριμύτερα, ὅσα ἡδυνήθη νὰ ἐπινοήσῃ ἡ ἀκρα σκληρότης τῶν καρδιῶν τους· εἰς τρόπον ὅτι, τὰ ἴδια στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ τὰ μεγάλα κτίσματα τοῦ παντός, γῆν, λέγω, ὕδωρ, ἀέρα, καὶ πῦρ, ἐσθ· κώσαν εἰς τὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν πόλεμον.

Δεύτερον, καθὼς σχεδὸν δὲν ἔμεινε τόπος τοῦ κόσμου, ὃ δ· πῶς νὰ μὴν ἐβάψῃ μὲ τὰ αἵματα τῶν μαρτύρων τοιουτοτρόπως δὲν ἔμεινε μέρος, ἢ μέλος, μικρὸν ἢ μέγαλον, ἐσωτερικὸν ἢ ἐξωτερικόν τῶν σωματικῶν τῶν μαρτύρων, τὸ ὅποιον νὰ μὴν ἐδοκίμασε μίαν ξεχωριστὴν βάσανον ἀπὸ τὰς ἐπινοηθείσας ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω τυράννων. Τί λέγω; πολλάκις ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ μέλος τοῦ σώματος τῶν μαρτύρων, ἐδοκίμαζε δύο καὶ τρεῖς καὶ πολλὰ εἶδη βασάνων· ὥστε ὅπου μερικὴ ἀπὸ τοὺς γενναίους μάρτυρας, τόσα πολλὰ βάσανα ἔλαβον οἱ ἀοιδίμοι, ὅσα εἶναι τὰ μέλη καὶ μέρη, ὅσα εἶναι τὰ νεύρα καὶ κόκκαλα, καὶ ὅσα εἶναι σχεδὸν αἵ ἴνες τῶν σωματικῶν τους.

Ὅθεν οἱ ἀνδρείοτατοι ἐκείνοι τῆς ἀληθείας ἀλλήτῃ, ἐδοκίμασαν ἐν τοῖς διὰ Χριστὸν μαρτυρίαις των, πεπυρωμένας περικεφαλαίας εἰς τὰς κεφαλὰς· τύφλωσιν εἰς τὰ ὀμμάτια· σούβλας καὶ καρφίαι εἰς τὰ αὐτὰ· κόψιμον εἰς τὴν μύτην· χαλινάρια, εἰς τὸ στόμα· ἐκκοπήν, εἰς τὴν γλῶσσαν· ἐκρίζωσιν εἰς τὰ ὀδόντια· ραπίσματα εἰς τὸ πρόσωπον· φούρκας εἰς τὸν λαιμόν· καυσίματα εἰς τὸ στήθος· κοψίματα εἰς τὰ βυζία, μὲ πεπυρωμένα σιδηρὰ ἔργαλεῖα· τζακίσματα εἰς τὰ πρᾶττα· ὀξεία καλάμια εἰς τὰ ὀνύχια τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν· στρεβλώσεις εἰς τοὺς ὀκατύλους· σχισίματα εἰς τὴν κοιλίαν· εὐγαλμούς εἰς ὅλα τὰ ἐντόσθια καὶ ἐσωτερικὰ σπλάγχχνα· ἐξαρθρώσεις εἰς ὅλας τὰς ἀρμονίας· χωρισμὸν εἰς ὅλας τὰς κλειδώσεις τοῦ σώματος των, καὶ τζακισμούς· εἰς ὅλα τὰ κόκκαλα.

Αὐτοὶ ἐποτίζοντο καὶ ἐγέμοζαν τὰ ἐντόσθια των ἀπὸ ἀναλυμένα μολίδια· ἐκαίοντο ἀπὸ σκάρας πεπυρωμένας· ἐτηγανίζοντο ἀπὸ τηγάνια γεμάτα θεῖον καὶ ἔλαιον· ἐφλογίζοντο ἀπὸ κάρβουνα ἀνημμένα· ἐπυρπολοῦντο ἀπὸ ἀνημμένα λαμπάδα· κατετρεφόντο ἀπὸ καμίνια· ἔδραζον μέσα εἰς καυλᾶζοντα καζάνια· ἐστριφογυρίζοντο δεδεμένοι ἐπάνω εἰς ζιφηφόρους τρο-

χούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐσκορπίζοντο καὶ ἐσφενδονίζοντο εἰς σάρκες των εἰς ἓνα καὶ ἄλλο μέρος· ἐρίπτοντο μέσα εἰς λάκκους φλογωδεστάτης ἀσβέστου· ἐδίδοντο φαγιτὸν εἰς τὰ σαρκοφάγα θηρία· ἐξεδεσματίζοντο ζωντανοὶ ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν· ἐτέμνοντο κατὰ τὸ δέρμα εἰς πολλὰ λωρία· ἐσύροντο δεδεμένοι κατὰ γῆς καὶ κατὰ κρημνῶν ἀπὸ ἀγρίους ἵππους· ἐδέρνοντο μὲ λωρία, μὲ σχοινία, μὲ ἀλυσσίδας, μὲ βέργας, μὲ σίδερα, μὲ ξύλα, μὲ βράχια ἢ τανυσμένοι ὄντες ἐκ τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ σώματος, ἢ κρεμασμένοι ἀπὸ ὕψηλὰ μέρη ἐκ τῶν τριγῶν, ἢ ἀπὸ ἀγγυέλων· καὶ ἐρίπτοντο ἀσπλάγγχως, ἢ μέσα εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης, ἢ μέσα εἰς λίμνας, ἢ μέσα εἰς ποταμούς. Τί νὰ πολυλογῶ; ὁ ἴδιος ἄρης, καὶ οἱ ἴδιοι καταχθόνιοι δαίμονες, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἡ λύσσα ὅλη τοῦ αἵτου καὶ τῶν ὑποχθονίων δαιμόνων, δὲν ἐδύνετο νὰ ἐπινοήσῃ τόσα σκληρὰ εἶδη βασάνων, ὅσα ἐπενόησαν οἱ ἀνωτέρω δυνάμεις καὶ τύρηννοι κατὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων, οἱ ὅποιοι εἰς κάθε βάσανον ἐδοκίμαζον ἓνα θάνατον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, πολλοὺς θανάτους, καὶ ἀκολούθως ὑπέπεσαν ἓνα πολυθάνατον θάνατον, μὲ τὴν ἀργοπορίαν τῆς τελευταίας καταδίκης τοῦ θανάτου.

Τρίτον φοβερὸν ἀποτέλεσμα τῶν ἀνωτέρω δυνάμεων, ἐστάθη τὸ πολὺ εἰς ἀμέτρητον πλῆθος τῶν χριστιανῶν, ὅπου ἠφάνισθη. Μὲ τὴν γὰρ μανίαν ἐπολέμησαν τοὺς χριστιανούς· οἱ κατάρτοι, ὥστε ὅπου αὐτοὶ ἐπεθύμουν νὰ ἔχουν ἓνα μοναχὸν λαιμόν ὅλα τὰ πλῆθη τῶν χριστιανῶν ἓνα καὶ μὲ ἓνα μόνον κατέβασμα τοῦ ζήφους καὶ τῆς μαχαίρας, κόψουν αὐτὸν, καὶ οὕτως ἀφάνισον αὐτοὺς καθάπαξ εἰς μίαν στιγμήν.

Ὅθεν ἀναγινώσκουμεν εἰς τὰς ἱστορίας, ὅτι εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Τραϊανοῦ, τόσοι πολλοὶ χριστιανοὶ ἠφάνισθησαν διὰ μαχαίρας καὶ ἄλλων βασάνων, εἰς τρόπον ὅτι, ἐπειδὴ ἐκουράσθησαν καὶ ἀπέκαμον πλέον οἱ στρατιῶται καὶ δῆμιοι ἀπὸ τὸ νὰ τοὺς θανατόνουν διὰ τοῦτο ἐκατασκευάσθησαν δύο καμίνια ὑψηλὰ ῥόδατα, κατὰ τὸ πλάτος καὶ μήκος, καὶ ἐκαύθησαν. μὲ ὅλην τὴν ὑπερβολὴν· εἴτα ἐξεδόθη βασιλικὴ πρᾶταγῃ, ὅτι ὅποιος χριστιανὸς θέλει νὰ δείξῃ, πῶς πιστεύει εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ δὲν προσκυνεῖ τὰ εἰδωλα οὗτος νὰ πηγαίνῃ μόνος του νὰ ῥιπτεται μέσα εἰς ἐκεῖνα τὰ πυρίφλεκτα καμίνια. Ὅθεν ἀναριθμητὸν πλῆθος χριστιανῶν ἔρριψαν μόνοι τὸν ἐαυτὸν τοὺς ἐκεῖ

καιον να ονομάσωμεν τὸ πολὺ καὶ ἀπειρον πληθος τούτων, ὅχι παρεμβολῇ ἀπλῶς, ἀλλὰ παρεμβολῇ παρεμβολῶν· καὶ ἂν ὁ Ἰακώβ ὠνόμασε παρεμβολάς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου ἐστέκοντο τὸ πλῆθος τῶν ἁγίων ἀγγέλων· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκεῖνου, παρεμβολαί· (αὐτόθι. 2) ἡμεῖς μὲ περισσώτερον δίκαιον πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν τὸν Συναξαριστὴν τοῦτον παρεμβολάς· διὰ τί περιέχει, ὅχι μό-

νον τὴν σύναξιν τῶν μυρίων ἀγγέλων¹ καὶ ὁλων τῶν ἀγγελικῶν ταγμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν χιλιάρημον καὶ μυριάριθμον καὶ μυλλωνάριθμον πληθὺν τῶν ἁγίων ἀπάντων. Καὶ ἂν βίβλοι τινες ὠνομάσθωσαν, παγκόσμιος ἱστορία, ἢ παγκόσμιος βιβλιοθήκη, βέβαια μὴδὲ τούτων τῶν μεγαλοπρεπῶν τίτλων καὶ ὕψων ὀνομάτων εἶναι ἀλλότριος ὁ ἱερός οὗτος Συναξαριστής. Ὅθεν μὲ κάθε δίκαιον πρέπει

μέσα καὶ κατεκάθισαν, προσφερθέντες εἰς τὸν Θεὸν ὁλοκαυτώματα λογικά καὶ ὑπρόδεκτα. (ὅρα περὶ τούτου εἰς τὴν εἰκοστὴν δευτέραν τοῦ Μαρτίου ἐν τῷ Συναξαρίῳ τῆς ἁγίας Δροσίδος.

Ἀλλὰ καὶ ὁ δέκατος διώκτης τῶν χριστιανῶν Διοκλητιανός· μὲ τὴν λύσαν ἐκινήθη ὁ μαρὸς κατὰ τῶν χριστιανῶν, εἰς τὸν τρόπον ὅτι, εἰς ἓν μὲν μῆνα, ἐθανάτωσε δεκαεπτὰ χιλιάδας χριστιανῶν· ἀνάμεσα δὲ εἰς δέκα χρόνους, ἐθανάτωσεν ἐν μόνῃ τῇ Αἰγύπτῳ, ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρας χιλιάδας, καὶ ἐζώρισεν εἰς διαφόρους τόπους, ἑπτακοσίας χιλιάδας. Φθάνει μόνον νὰ ἡξεύρωμεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Διοκλητιανοῦ, ἐκηρύχθη ἓνας καθολικὸς ὁρισμὸς εἰς ὅλην τὴν εὐρύχωρον αὐτοκρατορίαν τῆς Ρώμης, ὁ ὁποῖος ἐδίδεν ἀπόλυτον ἀδειαν εἰς κάθε ἐθνικὸν καὶ εἰδωλολάτρην, νὰ θανατόνῃ κάθε χριστιανόν, ὅπου τὸν εὕρισκε καὶ μὲ ὅποιον τρόπον θελήσῃ. Ὅθεν τόσος πολλὸς ἀφανισμὸς ἠκολούθησεν εἰς τοὺς χριστιανούς ἐν παντὶ μέρει τοῦ κόσμου, ὥστε ὅπου, οἱ ἐθνικοὶ νομίζοντες, ὅτι ἐβύσαν παντελῶς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν, ἔγραφον ἐπάνω εἰς πολλὰ μάρμαρα μὲ γλυπτὰ γράμματα, ταύτην τὴν ἐπινίκιον ἐπιγραφὴν. «Ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ πανταχοῦ ἐξηλείφθη.»

Ὅλα θύμῳ τὰ ἀνωτέρω ἐνέκλινεν ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες. Ἐνέκλινε πρῶτον τοὺς ῥηθέντας δέκα διώκτας· καὶ διωγμούς, διὰ τὴν ἡ τοῦ Χριστοῦ πίστιν, ἀλλήλων φορὰν ἐν αὐτῇσιν, οὕτε ἐπλάτυνθη τόσον, ὥσαν εἰς τοὺς καιρούς ἐκεῖνους· κατὰ τοὺς ὁποίους ἐδίωκον αὐτὴν οἱ Νέρωνες οἱ Δομετιανοί, οἱ Τρηϊανοί, οἱ Ἀδριανοί, οἱ Σεβήροι, οἱ Ἀντωνίνοι, οἱ Δέκιοι, οἱ Οὐαλλερειανοί, καὶ οἱ Διοκλητιανοί καὶ Μαξιμιανοί. Ὅθεν ὁ σκληρότερος τῶν ἄλλων διώκτης, ὁ Διοκλητιανὸς λέγω, εἶδε μὲ μεγάλην του καταστροφήν, ὥς ἐπροσκύνησαν ὅλα τὰ ἔθνη τὸν Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἐδίωκε, καὶ μάλιστα, πῶς ἐπροσκύνησαν αὐτὸν ἡ γυνὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου· ἡ ἀνεψία τοῦ Σωάννα· οἱ θεοὶ τοῦ Κλαύδιος καὶ Μαξιμίνος· ὁ στρατηγὸς σου Σεβαστιανός· ὁ ἐπίτροπός του Κάστωλος, καὶ οἱ πλεον οἰκιακοὶ του δορυφόροι, ὁ Γοργόνιος, καὶ ὁ Δωρόθεος, οἱ ὅποιοι ἐποίησαν Ἐκκλησίαν ἓνα μέρος τοῦ παλατίου του, καὶ ἐκεῖ μέσα ἐλάτρευον τὸν Χριστὸν ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὁ ἄθλιος ἐσπούδαζε νὰ ἀφανίσῃ ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς μὲ τὰς αἰματοχυσίας τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν χριστιανῶν καὶ μαρτύρων.

Ἐνέκλιναν δευτέρω τὰ πολυετῆ βάσκανα, ὅπου ἐφεύρηκαν οἱ διώκται, ἡ πίστις τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ μάρτυρες· διὰ τί αὐτοί, ἀντὶ νὰ φοβηθοῦν ἀπὸ αὐτὰ, μᾶλλον ἐνεδυναμώθησαν· ὅθεν βασιμνιζόμενοι, ἐθάρρουν περισσώτερον τοὺς αὐτοὺς βασανίζοντας· καὶ πάσχοντες, ἐνέργουν· ἐλογίζον γὰρ τὰς πεπυρωμέ-

νας κλίνας, καὶ σιδηρὰ κρεβάτια, ὥσαν ἀπάλὰ σφρόματα· τὰ ἀναμμένα κάρβουνα, ὥσαν φῶς καὶ τριαντάφυλλα· τὰς ἀναμμένας καὶ σπινθηροβολούσας ἐσχάρας, ὥσαν οὐρανίους κλίμακας· τὰς φούρκας, ὥς νυμφικὰ περιδέραια· τὰς φυλακάς, ὥς βασιλικά παλάτια· τὰς φλογίζούσας καμίνους, ὥς νυμφικὰς καμάρας· τὰς δυσωδίας ὥς εὐωδίας· τὰς τιμωρίας καὶ λιμαρηνήσεις, ὥς τρυφὰς καὶ ἀναπαύσεις· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τὸν πικρότατον θάνατον ἐλογίζον ὥς γλυκυτάτην ζωὴν, καὶ ταῦτα ποιοὶ τὰ ἐκατέρωθεν· οὐ μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ πολλὰ καὶ γυναῖκες τρυφεραὶ, καὶ ἀπάλὰ κοράσις, καὶ βρέφη ἀνήλικα τε καὶ ὑπομάρζια.

Ἐνέκλιναν τρίτον οἱ μάρτυρες, διὰ τὴν ὅσον οἱ τύραννοι ἐσπούδαζον νὰ τιμωροῦν ὅλα τὰ μέλη καὶ μέρη τῶν σωμάτων τους μὲ τὰ ἀνωτέρω πολύτροπα κολαστήρια, τόσον οἱ ὁλοκληρῶς τιμωρούμενοι, ἔχαρον περισσώτερον καὶ εὐφραίνοντο. φέροντες ὑπὲρ σαφείρους καὶ μαργαρίτας πολυτίμους τὰ στήθια τοῦ Χριστοῦ εἰς ὅλα τὰ μέλη των· καὶ μὲ αὐτὰ ἀνταναπληροῦντες τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκὶ των, ὥς λέγει ὁ μακάριος Παῦλος.

Τέταρτον δὲ καὶ τελευταῖον, ἐνέκλιναν οἱ μάρτυρες διὰ τὴν ὅσον ὁ ἀριθμὸς τῶν πεπονημένων μαρτύρων ἦτον περισσότερος, τόσον αὐτοὶ ἐδυναμόντο τοὺς ζωντανούς μάρτυρας εἰς τὸ νὰ ἀποθνήσκουν προθυμότεροι, διὰ νὰ λάβουν τοὺς στεφάνους τοῦ μαρτυρίου, καὶ ὅσον περισσώτεροι ζωαὶ ἐθερίζωτο τῶν μαρτύρων, τόσον περισσώτεροι πιστὸι ἐσπεύοντο μὲ τὸ αἶμα ἐκείνων. Ὅ ἓνας μάρτυς ἀποκεφαλίζόμενος, ἐφύτρωνε δέκα καὶ ἑκατὸν πιστούς· οἱ δέκα ἀποκεφαλίζόμενοι, ἐτρέφον εἰς τὴν πίστιν διακοσίας ἀπίστους· καὶ οἱ ἑκατὸν ἀποτεμνόμενοι, ἐγένονον παραδόξως χιλιάδας καὶ μυριάδας χριστιανῶν. Ὅθεν καὶ ἀληθεύει τὸ περὶ αὐτῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ῥηθὲν «ὅτι ἡ σπαγὴ τῶν μαρτύρων ἀπέτεκε τῶν πιστῶν τὸ πλήρωμα.»

Καὶ λοιπὸν ὅποιος στοχασθῇ, πῶς οἱ Καλλίνικοι μάρτυρες διὰ τῶν ἀνωτέρω δέκα διωγμῶν, διὰ τῶν πολυετῶν βασάνων διὰ τοῦ βασανισμοῦ ὅλων τῶν μελῶν τους, καὶ διὰ τῆς σπαγῆς τοῦ πολλοῦ πλῆθους των, ἐνέκλιναν τοὺς ἀσωμάτους δαίμονας· ἐνέκλιναν τοὺς ἐνσωμάτους τυράντους, καὶ ἐνέκλιναν τελευταῖον κόσμον καὶ τὰς τοῦ κόσμου ἡρώνας τε καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν, ἀναγκάζεται νὰ φωνάξῃ ἐκείνα τὰ γραφικά· «Δάκτυλος Θεοῦ ἐστὶ τοῦτο» (Ἐξοδ. η'. 19) καὶ τὸ «Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ Πίστις ἡμῶν· τίς ἐστὶν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰμὲ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;» (α', Ἰωάν. ε'. 4.) Ὅρα καὶ τὴν ὑποσημείωσιν εἰς τὴν τριακοστὴν πρώτην τοῦ Μαρτίου, εἰς τοῦτο συντείνουσιν.

¹ Ὅρα εἰς τὴν ἐνδεκάτην τοῦ Ἰαννουαρίου ἐορταζομένην τὴν σύναξιν τῶν μυρίων ἀγγέλων.

καὶ αὐτὸς νὰ ὀνομάζεται, ἡ μία παγκόσμιος ἱστορία, ἡ μία παγκόσμιος βιβλιοθήκη, καθότι ἐν αὐτῇ εὐρίσκονται ἀποτεθῆσάυρεσμέναι ὅλαι αἱ ἱστορίαι, ὅσαι ποτὲ ἠκολούθησαν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου μέχρι τοῦ νῦν· αἶτε ἀφορῶσαι πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ παλαιοῦ νόμου, καὶ μάλιστα αἱ ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς νέας χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου.

Δέξασθε λοιπόν, σεβάσμιοι Πατέρες μου καὶ ἀδελφοί, καὶ πάντες οἱ ἀναγινώσκοντες τὸν Συναξαριστὴν τοῦτον μετὰ εὐμενείας καὶ ἀγάπης ἀδελφικῆς, δέξασθε, καὶ τὴν μνήμην τῶν ἐν αὐτῷ ἁγίων διὰ παντός ἐν ταῖς γλώσσαις ὑμῶν περιφέρετε· διὰ τῆς μνήμης γὰρ ταύτης καὶ τὰς γλώσσας ὑμῶν ἀγιάζετε, καὶ τῆς παρὰ τῶν ἁγίων βοήθειας καταξιοῦσθε. Ταῦτά γάρ ποτε καὶ ὁ ἱερός Θεοδότης ἡμεῶν νὰ γένουν εἰς αὐτὸν διὰ τῆς μνήμης τῶν ὁσίων, τῶν ἐν τῇ Φιλοθέῳ ἱστορίᾳ αὐτοῦ περιεχομένων· «Εμοὶ δὲ εἴη τῆς τούτων ἐπικουρίας τυχεῖν, τῇ τούτων μνήμῃ τὴν γλῶτταν καθαγιάσαντι.» (Ἀριθμὼς ζ'). Μὴ ζητήσετε δὲ νὰ εὐρήτε εἰς αὐτὸν εὐφρόδειαν καὶ εὐγλωττίαν ῥητορικὴν τοῦτο μὲν, διατὶ ἡμεῖς εἰμεθα ἔρημοι τῶν τοιούτων καλῶν· τοῦτο δὲ, καὶ διατὶ ἡ φύσις τῆς μεταφράσεως, σαφένειαν μὲν κυρίως καὶ καθαρότητα ἀπαιτεῖ, τὴν ὁποίαν ἐπιμελήθηκα νὰ κατορθώσω, ὅση μοι δύναμις· οὐχὶ δὲ καὶ εὐγλωττίαν ῥητορικὴν καὶ τὰς τῆς τέχνης χάριτας, ἵνα μὴ ὁ μεταφράζων εὐρεθῇ ὡς συγγράφων. Καὶ εἴτι μὲν καλὸν καὶ ἀξιόλογον ἐν τούτῳ εὐροιτε, τῷ Θεῷ τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀπόδοτε, παρ' οὐ πᾶν καλὸν καταπέμπεται. Εἴ τι δὲ ἐπιλήψιμον καὶ ἀτελὲς ἐν αὐτῷ ἀπαντήσοιτε, ἀπόδοτε τοῦτο τῇ ἀδυναμίᾳ καὶ ἀτελειότητι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· καὶ συγγνωμονεῖτέ μοι, ἀδελφοί, καλῶς εἰδότες, ὅτι ἡ βίβλος αὕτη δὲν ἦτον εὐκολοδιόρθωτος, ἀλλὰ τιώοντι ἦτον βίβλος πολλὰς ἔχουσα τὰς δυσκολίας, βίβλος λαβυρινθώδης, καὶ βίβλος σχεδὸν ἀνεξάντλητος· ὅθεν ἀκολούθως καὶ μυρίων ὀμμάτων ἐδέετο καὶ ἰδρωτῶν πολλῶν· ἕως οὗ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ὁράται νῦν τελειότητα· καθὼς αὐτὴ μονονουχὶ φωνὴν ἀφείσα περὶ ἑαυτῆς μαρτυρεῖ.

Παρακαλῶ δὲ πάντας τοὺς Πανιέρους ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἱεροὺς ἐφημερίους τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, ἵνα ἐπιμελῶνται νὰ ἀναγινώσκουν τὰ Συναξάρια ἐκάστης ἡμέρας εἰς ἐπῆκοον τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συναθροισζομένων χριστιανῶν· καὶ μάλιστα τὰ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος εὐρισκόμενα, ὅταν αἱ νύκτες εἴ-

ναι μεγάλαι. Τὰ δὲ Συναξάρια τοῦ θέρους, ταῦτα, ἐὰν δὲν ἀναγινώσκωνται ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Ὁρθρου διὰ τὴν βραχύτητα τῆς νυκτός, ἄς ἀναγινώσκωνται ἐν τῇ Θείᾳ Λειτουργίᾳ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ κοινοῦ. Μνήσθητέ μοι τῆς ἀγάπης ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν ὑμῶν προσευχαῖς, σεβάσμιοι πατέρες καὶ ἀδελφοί καὶ πάντες οἱ ἀπανταχοῦ γῆς ὀρθόδοξοι χριστιανοί, ὅς τὴν παροῦσαν βίβλον ἀναγινώσκοντες· ἀλλὰ κατὰ χρέος ἀπαραίτητον μνήσθητε, ἵνα παρακαλήτε ἐκτενῶς τὸν φιλόψυχον Θεὸν ὑπὲρ τῆς πολυχρονίου ζωῆς, εἰρηνικῆς καταστάσεως καὶ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν πάντων τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων· συνδρομητῶν, τῶν ἀδραῖς δαπάναις ἐκδοσάμενων τὴν παροῦσαν ἱερὰν βίβλον τοῦ Συναξαριστοῦ, εἰς κοινὴν ἀπάντων τῶν Χριστιανῶν ὠφέλειαν. Ἐρρωσθε. ¹

Ὁ ἐν Μόναχῳ ἐλάχιτος ΝΙΚΟΛΑΟΣ.

¹ Δίδομεν εἰδῆσιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ παρόντος Συναξαριστοῦ, ὅτι ἐπαραιτήσαμεν τοὺς ἐν τοῖς Μηναιοῖς στίχους τῶν ἐν τῇ Κυρίῳ Πάσχᾳ ἀκολουθουσῶν ἑορτῶν, τῶν ἀρχομένων ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φωριαίου, εἰς τῆς Κυριακῆς τῶν ἁγίων Πάντων, καὶ δὲν ἐγράψαμεν αὐτοὺς ἐν τῷ παρόντι Συναξαριστῇ, ὡς πρᾶγμα ὃν περιττὸν καὶ ἀργὸν καὶ ἄχρηστον· καθότι οἱ στίχοι αὗτοι, ἄλλην φορὰν δὲν λέγονται, εἰμὴ μόνον, ὅταν τύγῃ τὸ Κύριον Πάσχα. Κύριον δὲ Πάσχα λέγεται, ὅταν ἡ λαμπροφόρος Κυριακὴ τύγῃ κατὰ τὴν εἰκοστὴν πέμπτην τοῦ Μαρτίου· ἐν τῇ εἰκοστῇ γὰρ ἑβδόμῃ τοῦ Μαρτίου ἐσταυρώθη ὁ Κύριος, καὶ ἐν τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἀνέστη. Ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν οἱ στίχοι αὗτοι λέγονται, οὐχὶ ἐν τῷ Μηναίῳ καὶ Συναξαριστῇ, ἀλλ' ἐν τῷ Τριωδίῳ καὶ Πεντηκοσταρίῳ.

Σημειοῦμεν δὲ καὶ τοῦτο χάριν τῶν ἀπλουτέρων, ὅτι ἐκεῖνος ὁ λόγος, ὅπου γράφεται ἐν τῷ τέλει πάντων σχεδὸν τῶν Συναξαρίων· ἦτοι τὸ, τελείται δὲ ἡ αὐτοῦ Συναξίς ἐν τῷ Ναῷ τοῦ τιμίου Προδρόμου, θεοῦ, ἢ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ἢ τοῦ Κορυφαίου Πέτρου, ἢ ἄλλου τινὸς ἁγίου, αὐτὸς σημαί ὁ λόγος δηλοῖ, ὅτι ὁ ἅγιος ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ Συναξάριον, δὲν ἐορτάζεται εἰς ὅλους τοὺς Ναοὺς καὶ Ἐκκλησίας τὰς εὐσεβοῦσιν· εἰς ὅλους τὸν Κόσμον, ἀλλ' ἐγένετο ἡ ἐκεῖνου Συναξίς, ἦτοι ἡ συνάθροις τῶν χριστιανῶν καὶ ἑορτὴ καὶ λειτουργία, εἰς μεσικούς μόνον Ναοὺς καὶ Ἐκκλησίας. Ὅθεν καὶ ὁ λόγος αὐτὸς ἄχρηστος εἶναι καὶ περιττός τὴν σήμερην· καὶ ὅτι τῷρ' αὖ καὶ ἅγιος ἐκάστης ἡμέρας, ἐορτάζεται, οὐχὶ μερικῶς, ἀλλὰ καθολικῶς καὶ εἰς πᾶσας τὰς τοῦ Χριστοῦ ἁγίας Ἐκκλησίας. Πλὴν ἡμεῖς καὶ τοῦτον τὸν λόγον ἐγράψαμεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ Συναξαριστῇ, δυσωπηθέντες τὴν παλαιόθεν ἐπικρατήσαν ἐν τούτῳ παρὰ τοῖς Συναξαρίοις συνήθειαν· ὅποιος δὲ θέλει, ἄς ἀξίνη τὸν λόγον αὐτὸν, καὶ ἄς μὴ τὸν ἀναγινώσκῃ. Παρομοίως δὲ ἄχρηστοι καὶ περιττοὶ εἶναι οἱ λόγοι ἐκεῖνοι, ὅπου γράφονται ἐν τῷ Συναξαριστῇ· ἔχουν οὖν τὰ Ἐγκρίματα τοῦ Ναοῦ τῆς Θεοτόκου, καὶ ὑπόθεσιν, ἢ τοῦ Προδρό-

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ.

Ὅσον ὁ Θεὸς εὐεργετῇ τοὺς ἀνθρώπους, τόσον καὶ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν χρέος νὰ εὐχαριστοῦν τὸν εὐεργέτην αὐτῶν Θεόν· ἀχάριστος γὰρ ὁμολογουμένως καὶ εἶναι καὶ λέγεται ὅς τις εὐεργετούμενος ἀπὸ τὸν Θεόν, δὲν προσφέρει αὐτῷ καὶ τὰς διὰ λόγων εὐχαριστίας. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσε μὲν πρότερον ὁ Προφητὰναξ Δαβὶδ εἰπὼν πρὸς τὸν Θεόν· „Ἐξομολογήσεται σοι, ὅταν ἀγαθῆς αὐτῷ“ (Ψαλ. μὴ. 19.)· ἤγουν ὅταν σὺ, Κύριε, δώσης ἀγαθὰ καὶ εὐεργεσίας εἰς τὸν ἄνθρωπον, τότε καὶ ὁ ἄνθρωπος θέλει σοὶ προσφέρει ἐξομολόγησιν· ἦτοι εὐχαριστίαν· ἐδήλωσε δὲ ὕστερον καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν δέκα λεπτῶν, ὅς τις παραπονεῖται ἐκεῖ διὰ τὴν ἀχαριστίαν, ὅπου ἔδειξαν οἱ ἐννέα λεπτοὶ εἰς τὴν εὐεργεσίαν, ὅπου ἔλαβον, οὕτως εἰπὼν· „Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθά- ρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; οὐχὶ εὐρέθησαν ὑποστρέφαντες δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, εἰμὴ „ὁ ἀλλογενὴς οὗτος“ (Λουκ. ιζ'. 17.); Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς Λόγος ἐστὶ ζῶν καὶ ἐνυπό- στατος, καὶ μὲ τῷτο τὸ ὄνομα χαίρει νὰ ὀνομάζεται, ἄρα καὶ ἡ διὰ λόγου εὐχαριστία εἶναι εἰς αὐτὸν ἢ πάντων τῶν ἄλλων μᾶλλον εὐπρόσδεκτος· λόγος δὲ εἶναι, ὅχι μόνον ὁ ἀναγινωσκόμενος μὲ πεζὴν καὶ ἄμετρον φράσιν, ἀλλὰ καὶ ὁ συνθεμέτος μὲ στίχους ἐμ- μέτρους καὶ μὲ ᾄσματα καὶ ᾠδὰς.

Οὕτω λόγου χάριν εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὁ Μωϋσῆς, ὅταν ὁ Θεὸς ἐποίησε τὴν μεγάλην ἐκείνην εὐεργεσίαν εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν, καὶ ἐλύτρωσεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν σκλαβίαν τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀπὸ τὴν Ἑρυθρὰν Θάλασσαν, ἐσύνθεσεν εἰς Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν μὲ στίχους ἐξαμέτρους τὴν πρώτην ᾠδὴν, κατὰ τὸν Ἰώσηπον, καὶ ἔβαλλεν αὐτὴν εἰς τὸν Θεόν μὲ ὅλους τοὺς ἄνδρας, εἰς εὐχαριστίαν τῆς τόσο μεγάλης χάριτος· οὕτως ἡ Προφῆτις Ἄννα ἡ μήτηρ Σαμουὴλ τοῦ Προφήτου, εἰς εὐχαριστίαν τῆς εὐεργε- σίας, ὅπου ἐνήργησεν εἰς αὐτὴν ὁ Θεός, ἐποίησε τὴν τρίτην ᾠδὴν· ὁμοίως καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ οἱ τρεῖς Παῖδες ἐσύνησαν τὰς ᾠδὰς τῶν εἰς εὐχαριστίαν τῆς εὐεργεσίας, ὅπου ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἅγιος Σαβαώθ, τὸν μὲν Ἰωάννην διασώσας ἀπὸ τὰ κῆτος, τοὺς δὲ τρεῖς Παῖδας διασώσας ἀπὸ τὴν κάμινον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Προφήτης Δαβὶδ τοὺς περισσοτέ- ρους τοῦ Ψαλμοῦς, οἳ τινες εἶναι συνθεμέτοι μὲ μέλος καὶ ᾠδικὴν ἀρμονίαν, προσφέρει εἰς τὸν Θεόν, πρὸς εὐχαριστίαν τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων αὐτοῦ εὐεργεσιῶν, τὰς ὁποίας εἰς αὐτὸν κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τρόπους ἐνήργησεν.

Εἰς δὲ τὴν Νέαν Διαθήκην, ὅταν διετάρχθωσαν νὰ πανηγυρίζονται ἐτησίως αἱ μεγάλαι καὶ Δεσποτικαὶ ἑορταί, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξέχεεν εἰς τὸν Κόσμον τὰς ποταμὺς τῶν χαρίτων καὶ εὐεργεσιῶν διὰ τῆς ἐνσάρκου τε οἰκονομίας (εὐεργεσιῶν γὰρ υποθέσεις καὶ δωρεῶν εἶναι αἱ Δεσποτικαὶ ἑορταί), περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Κύριος Θεοδότης ἔγρα-

ἔγραφε· „Φροντίσιν ἡμᾶς καὶ λύπαις μετὰ τὴν ἁμαρτίαν συζεύξας ὁ δημιουργήσας Θεός, „παρέσχεν ἡμῖν παραμυθίας ψυχῆς ἀφορμὰς τὰς θείας ἐν μέσῳ τεθεικώς ἑορτάς· αἱ γὰρ „τέτων ὑποθέσεις, καὶ τῶν θεοδότων ἡμᾶς ἀναμιμνήσκουσι δωρεῶν, καὶ τὴν παντελῆ τῶν „ἀνιαρῶν προμνηύουσι λύσιν“ (Ἐπιστολ. ἑορταστικ. Ε'). ἔταν, λέγω, διετὰχθησαν αἱ „Δεσποτικαὶ ἑορταί, τότε πολλοὶ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἐπρόσφε- „ραν τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ εἰς λόγον εὐχαριστίας, ὅχι μόνον λόγους πανηγυρικοὺς τὰς ὑ- „ποθέσεις τῶν ἑορτῶν με φράσιν περὶ περιέχοντας, ἀλλὰ καὶ ποιήματα ἑμμετρα, καὶ „ᾄσματα ἐναρμόνια, καὶ μέλη καὶ ᾠδὰς διαφόρους ἐσύνθεσαν, τὴν ὑπόθεσιν καὶ αὐτὰ τῆς „ἑορτῆς περιέχοντα, καὶ τέρποντα τὸν χριστιάνουμον τοῦ Κυρίου λαόν, διὰ τοῦ μέλους καὶ „τῆς ἀρμονίας. Ἐσύνθεσαν δὲ ταῦτα οἱ ἀνωτέρα Πατέρες, κατὰ ζῆλον καὶ μίμησιν τῶν „παλαιῶν ἐκείνων ᾠδῶν, καὶ τῶν Ψαλμῶν τοῦ Δαβὶδ, ὅπου ἀνεφέραμεν. Διὰ τί δὲ „τὰ ποιήματα ταῦτα μετὰ μέλους ἐσύνθεσαν; „Ἰνα, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, τῷ „προσινεῖ καὶ λείῳ τῆς ἀκροῆς τὸ ἐκ τῶν λόγων ὠφέλιμον λανθανόντως ὑποδεξάμεθα, „κατὰ τοὺς σοφοὺς τῶν ἱατρῶν, οἱ τῶν φαρμάκων τὰ αὐστηρότερα πίνειν διδόντες τοῖς „κακοσίτοις, μέλιτι πολλάκις τὴν κύλικα περιχρίουσι· διὰ τοῦτο τὰ ἐναρμόνια ταῦτα „μέλη ἐπιτενούνται, ἵνα οἱ νεκροὶ τὸ ἥθος τῷ μὲν δοκεῖν μελωδῶσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τὰς „ψυχὰς ἐκπαιδεύωνται“ (Ἑρμιν. εἰς τὸν ἀ. Ψαλμόν).

Οὕτως ὁ ἱερός Κλήμης Ἀλεξανδρείας, ὁ κατὰ τὸν Β'. αἰῶνα ἀκμάσας, ἐσύνθεσεν εἰς „αἶνον καὶ εὐχαριστίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μερικά ἑμμετρα ἔπη καὶ ᾄσμα- „τα· οὕτως ὁ μάρτυς Ἀθηνόγειος ἐσύνθεσε τὸ „Φῶς ἰλαρόν“, διὰ τὸ ἰσχυρὸν κατὰ τὸ „ἐσπέρως εἰς αἶνον καὶ εὐχαριστίαν Θεοῦ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ μέγας Βασίλειος· ὁμοίως καὶ „Νέπωτος ὁ ἐν Αἰγύπτῳ Ἐπίσκοπος, καὶ Οὐϊκτωρίνος, καὶ Λακτάντιος, καὶ ὁ Θεολόγος „Γρηγόριος (ὅρα σελ. 40. τῆς ἱεράς Τελετουργίας), καὶ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, καὶ Ἰωσήφ „ὁ Ὑμνογράφος, καὶ ὁ Ἀνατόλιος, καὶ ἄλλοι πολλοί· μάλιστα δὲ καὶ ἐξαιρεταίς ὁ ἐξ „Ἱεροσολύμων Ἱεράρχης Κοσμάς (1), καὶ ὁ ἐκ Δαμασκού χαριτάνουμος Ἰωάννης ὁ Ἱεροσο- „λύμων πρεσβύτερος (2), αἱ δὲ ἱεραὶ Μοῦσαι, καὶ οἱ δὲ οὐράνιοι Ὀρφεῖς, καὶ αἱ δὲ αὐτὰ καλ-

(1) Οὗτος ὁ θείος καὶ Ἱεράρχης Κοσμάς παρε- „κίνησε τὸν σύμπαντον καὶ ὁμόψυχον αὐτῷ ἁγίον Ἰω- „άννην τὸν Δαμασκηνόν, καὶ συνεγράφε τὸ Βιβλίον „τὸ καλούμενον Πηγὴν τῆς γνώσεως· τὸ ὅποιον περιέ- „χει τὴν λογικὴν, ἢ διαλεκτικὴν, κατὰ φιλοσόφους „γράφει περὶ ἑκατὸν τριῶν αἰρέσεων, καὶ περὶ ὀρθο- „δόξου Πίστης. Ταῦτο δὲ τὸ Βιβλίον συγγραφεὶς κα- „δ' ὑπακοὴν ὁ χαριτάνουμος Ἰωάννης, ἀπέστειλεν οὐ- „τὸ εἰς τὸν ἅγιον Κοσμᾶν μετὰ καὶ ἐπιστολῆς, ἐ- „πιγραφῶν ταῦτα· „Τῷ Ὁσιωτάτῳ καὶ θεοτιμῆτῳ „Πατρὶ Κοσμᾷ ἁγιοτάτῳ Ἐπισκόπῳ τοῦ Μαΐου- „μας, ἐλάχιστος Μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος Ἰωάν- „νης ἐν Κυρίῳ χαίρειν“.

(2) Περὶ τοῦ θείου Δαμασκηνοῦ ταῦτα γράφει „Μακάριος ὁ Ἀγκύρας ἐν κεφ. λβ. κατὰ Βαρλαάμ· „Δαμασκηνὸν μέντοι εἰπὼν, πάντας τὰς διδασκα- „λους καὶ Θεολόγους συμπεριλαβὼν ἐδήλωσα· σπό- „μα γὰρ καὶ διερμηνεύς οὗτος ὁ πᾶν πάνταν τῶν „Θεολόγων· οὐ χάριν, καὶ οὐ λέγω, γράφει, ἀλλὰ „λέγομεν, φησὶν· οὐ γὰρ ἠλίκον τὸ τῶν λόγων ὕψος, „καὶ ἡ τῶν δογμάτων ἀκρίβειά τε καὶ σαφὴς, „καὶ ὅσον τὸ ἐν ἅπασιν μέγιστον κλέος, ἢ τῶν οἰ- „κουμένων ἁγίων Συνόδων ἐβδόμη περίστασις“.

Ἐφ' ἧ δὲ καὶ Κωνσταντίνος ὁ Ἀκροπολίτης περὶ τοῦ „Δαμασκηνοῦ ταῦτα· „Ἐὰς ταῖς ἀλλὰ, παρήσω τοὺς „ἐγκωμιαστικὰς λόγους τῶν ἁγίων, τοὺς αἰνετη- „ρίους τῆς Θεομητορίας, τοὺς τὰς σεβασμίας ἑορτάς „περικροτούντας, αἱ δὲ πρὸς χρεῖαν μετακαλούνται „θειοτέρων ὅπως καὶ κρείττονα (ταῦτο φαίνεται τὰ

λέγει διὰ τοὺς ἀσματικούς Κανόνας τῶν ἑορτῶν)· „τὴν δὲ Πηγὴν πᾶς ἀρετὰ παραδραμούμαι τῆς γνῶ- „σεως; ἢ πᾶς οὐχὶ καὶ ἐκ παρόδου ταύτης ἀρῶσα- „μαι, ἵνα πρὸς τὸν ἐφεξῆς δρόμον ἀκμαιότερος γέ- „νωμαι; Διὰ τί δὲ ἡ Βίβλος αὕτη τῷ Δαμασκη- „νῷ ἀνομάσθη Πηγὴ γνώσεως; Ἀποκρίνεται Γεωργίος „ὁ Χιοιᾶτης καὶ λέγει· „Ἐπιγράφεται δὲ Πηγὴ „γνώσεως κατ' ἐξοχὴν, ὡς οὐκ ἐστὶν ἕω ταύτης „τῆς Βίβλου γνώσις, εἴτε ἀνθρωπίνη, εἴτε θεία, „καὶ ἀπλῶς, εἴτε θεωρητικὴ, εἴτε πρακτικὴ, εἴτε „ἐγκόσμιος, εἴτε ὑπερκόσμιος“. Μὲ τοὺς δὲ ἑξ ἱεροῦ Μελεῶδους, τὸν Κοσμᾶν, λέγω, καὶ τὸν „Ἰωάννην συναριθμεῖται καὶ τρίτος ὁ νῦν μένους καὶ „φεράνουμος Ἰωσήφ, ὁ κατ' ἐξοχὴν καλούμενος Ὑμνο- „γράφος, ὁ ἀπὸ τῆς Σικελίας καταγόμενος. Οὗτος ὁ „αοίδιμος μετὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἰωάννου ἐκόσμησε „τὴν ἐνδοξὴν ἑορτὴν τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου, με- „λουργήσας εἰς αὐτὴν τὸν δεύτερον Κανόνα τὸν εἰς τὸν „Δ'. ἦχος. Εἶπα δὲ ὅτι ὁ ἅγιος οὗτος Ἰωσήφ φερῶ- „νύμους εἶναι νῦν μένους, διότι Ἰωσήφ νῦν μένους ὀ- „λεῖ· ἀλλὰ καὶ Ὑμνογράφος καλεῖται, ἐπειδὴ ἡ- „τός ὑπὲρ πάντας τοὺς ἱεροὺς Μελεῶδους περισσοτέ- „ρους φσματικούς Κανόνας ἐφιλοπόνησεν· ὥστε οἱ πε- „ρισσότεροι ἅγιοι τοῦ χρόνου ἀπὸ αὐτοῦ μὲ Κανόνας „ἐκασμίδησαν· καὶ σχεδὸν οἱ ἐν τοῖς ὀκτῶ Μηναίοις „τοῦ χρόνου περιεχόμενοι Κανόνες τοῦ Ἰωσήφ εἰσὶ „πᾶντα· μόνον δὲ οἱ Κανόνες οἱ ἐν τοῖς τέσσαρσι „Μηναίοις περιεχόμενοι τῶν ἄλλων Μελεῶδων εἰσὶ „πᾶντα.

καλλιμέλαδοι καὶ γοργογλυκόστροφοι ἀνδρόνες τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας Ἐκκλησίας· αὐτοὶ ἐκόσμησαν, αὐτοὶ ἐχαρίτωσαν φερωνύμως, καὶ αὐτοὶ κατεγλύκαναν ὅλας τὰς δημοσίας καὶ μεγάλας καὶ Δεσποτικὰς ἐορτὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς Δεσποϊκῆς ἡμῶν Θεοτόκου, μετὰ τὰς ἁσματικούς αὐτῶν Κανόνας, καὶ μετὰ τὰ μελίρρυτα καὶ νεκταρώδη μέλη, ὅπου ἐσυνάρμοσαν οἱ τρισόλβιοι, ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῆς χάριτος καὶ ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πρὸς ὕμνον καὶ εὐχαριστίαν τῶν μεγάλων ἐργεσιῶν τοῦ Χριστοῦ, τὰς ὁποίας ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἐορταῖς, πρὸς χαρὰν δὲ καὶ εὐφροσύνην πνευματικὴν τῶν ψαλλόντων καὶ ἀναγινωσκόντων καὶ ἀκουόντων αὐτοὺς Χριστιανῶν.

Ὅθεν ὁ Σοῦδας ἐν τῷ λεξικῷ εἶπε τὸ μέγα τοῦτο ἐγκώμιον περὶ τῶν ἁσματικῶν Κανόνων τῶν δύο τούτων Ἱερῶν Μελωδῶν· „Οἱ γοῦν ἁσματικοὶ Κανόνες Ἰωάννου τε καὶ Κοσμᾶ σύγκρισιν οὐκ ἐδέξαντο, οὐδὲ δέχονται, μέχρις ἂν ὁ κατ' ἡμᾶς βίος περαιωθῇ“· καὶ ὁ ἀνώνυμος Ἑρμηνευτὴς τῶν Κανόνων εἶπε περὶ τῶν δύο τούτων Μελωδῶν· „Πλὴν ἐπίσης θαυμάζεσθαι χρὴ τοὺς Μελωδοὺς ἀμφοτέρους, ἄλλως καὶ ἄλλως ὑμνήσαντας τὰς θείας ταύτας ἐορτὰς, καὶ ὡς ἡ θεία χάρις ἀμφοτέροις ἐνέπνευσεν“.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ ρηθέντες Κανόνες ὅχι μόνον συγγένησαν εἰς γλῶσσαν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ καὶ νοήματα περιέχουσιν ὑψίλα καὶ θεολογικά, διὰ τοῦτο εἶναι δυσκολοκατάληπτοι κοινὰ εἰς τὰς ἀπλοϊκοὺς ἡμῶν ἀδελφούς, τὰς ἀπείρους γλώσσης Ἑλληνικῆς. Τί λέγω; καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ εἰδήμονες γραμμάτων Ἑλληνικῶν δυσκολεύονται νὰ καταλάβουν τὰ νοήματα ὅπου περιέχουν οἱ Κανόνες. Τούτου χάριν ἐπεχείρησαν νὰ ἐξηγήσουν αὐτοὺς καὶ νὰ σχολιάσουν, πρῶτον μὲν ἀνώνυμός τις ἐξηγητὴς, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξηγήσις εὐρίσκεται χειρόγραφος ἐν μεμβραίνῳ βιβλίῳ (1)· δευτέρον δὲ ὁ σοφὸς Θεόδωρος ὁ καλούμενος Πτωχὸς Προδρόμος, ὃς τις εὐρὼν τὰς τοῦ ἀνώνυμου ἐξηγήσεις, καὶ ἰδὼν αὐτάς ὅτι δὲν ἐπιτυχαίνουν τὴ σκοποῦ, οὐδὲ προσφυῶς καὶ ἀρμοζόντως ἐρμηνεύουν τὰ ἐν ταῖς ἱεροῖς Κανόσι τῶν δύο ἀνωτέρω Μελωδῶν περιεχόμενα, ἐπεχείρησεν αὐτὸς καὶ ἠρμήνευσεν εὐστοχάτα καὶ ἐπιβολώτατα (πλὴν τινῶν) τοὺς ρηθέντας ἁσματικούς Κανόνας, παρακινηθεὶς εἰς τοῦτο ἀπὸ κάποιον Ὀρφανοτρόφον· τούτου δὲ τὸ ὄνομα δὲν ἐδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν, ἀλλ' οὐδὲ τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκατοίκει· ἐκ συμπεράσματος ὁμως λέγομεν ὅτι ἐκατοίκει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αἱ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν τῶν δύο συγγένησαν εἰς γλῶσσαν Ἑλληνικὴν, διὰ τοῦτο οἱ ἀπλοϊκοὶ ἀδελφοὶ ἐστεροῦντο τῆς ὠφελείας αὐτῶν· οὐ μόνον δὲ οὗτοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἔμπειροι ἐστερημένοι ἦτον τῆς αὐτῶν ὠφελείας· διότι αἱ Ἑρμηνεῖαι αὗται δὲν ἐξεδόθησαν εἰς τύπον ποτέ, ἀλλ' εἶναι ἕως τῆ νῦν ἀνέκδοτοι. Ὅθεν ἡμεῖς βλέποντες, ὅτι οἱ ἀπλοϊκοὶ ἀδελφοί μας στεροῦνται τῆς ὠφελείας τῶν ἀνωτέρω ἁσματικῶν Κανόνων, τούτεστι τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ, τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, τῶν Θεοφανείων, τῆς Παπαντῆς, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τῶν Βαΐων, τῆς Μεγάλης Β'. τῆς Μεγάλης Γ'. τῆς Μεγάλης Δ'. τῆς Μεγάλης Ε'. τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, τῆς Λαμπρᾶς, τῆς Ἀναλήψεως, τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Μεταμορφώσεως, καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου· καὶ ὅτι ἀναγινώσκουν μὲν καὶ ψάλλον αὐτοὺς εἰς ὀκτῶ ἡμέρας, οὐδὲν δὲ, ἢ ὀλίγον τι καταλαμβάνουν ἐκ τῶν ψαλλομένων καὶ ἀναγινωσκομένων· ὁμοίως βλέποντες, ὅτι καὶ οἱ πεῖραν ἔχοντες γραμμάτων Ἑλληνικῶν στεροῦνται τῆς αὐτῶν ὠφελείας διὰ τὸ ἀνέκδοτον ἐν ταῖς τύποις· τούτου χάριν ἐπεχειρήσαμεν νὰ ἐξηγήσωμεν εἰς τὸ ἀπλοῦν τὰς ρηθέντας ἁσματικούς Κανόνας, ἵνα ὠφελησωμεν καὶ τὰ δύο μέρη· τοὺς μὲν ἀπλοϊκοὺς ἀδελφούς, διὰ τῆς ἀπλῆς αὐτῶν ἐξηγήσεως· τοὺς δὲ ἔμπειρους τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, διὰ τῆς τοῦ τύπου ἐκδόσεως. Παρεκινήθημεν δὲ εἰς τοῦτο ἀπὸ πολ-

(1) Ὅσον ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Ζωναρὰν ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς Ὀκταήχου ἐδυνήθημεν νὰ συμπεράνωμεν, ὁ ἀνώνυμος οὗτος Ἑρμηνευτὴς τῶν Κανόνων ἦτον Θεσσαλονικὴς Μητροπολίτης· τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ οὐ γράφει ἐκεῖ. Λέγει δὲ πρὸς τούτους, ὅτι ὁ

αὐτὸς ἀνώνυμος ἐποίησε καὶ ἐρμηνεῖαι εἰς τοὺς Ὀκτωήχους ἀναστασίμους Κανόνας τοῦ Διαμασκηνοῦ· τούτους ὁμως οὐχ εὕρωμεν· ὅθεν καὶ συναγεται, ὅτι ὁ ἀνώνυμος αὐτὸς ἦτον πρὸ τοῦ Ζωναρά τοῦ ἀκμάσαντος ἐν ἐτὶ φρενί.

πολλούς ἀδελφούς ζηλωτάς τῶν καλῶν, καὶ ἐραστὰς τῆς κοινῆς ὠφελείας τοῦ γένους τῶν ὀρθοδόξων.

Καὶ λοιπὸν εὐρόντες τὴν μὲν τοῦ ἀνανύμου ἐξηγητοῦ βίβλον ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ βασιλικῇ Μονῇ τοῦ Δοχειαρίου μεμβραίνῃ, τὴν δὲ τῆ σοφοῦ Θεοδώρου τῆ Πτωχοῦ Προδρόμου ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ βασιλικῇ Μονῇ τοῦ Ξηροποτάμου, ταύτας, λέγω, τὰς βίβλους εὐρόντες, ἐρανίσθημεν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐρμηνείαν ταύτην τῶν ρηθέντων ἱερῶν Κανόνων, σπανιάκις μὲν, ἐκ τῆς τοῦ ἀνανύμου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ καὶ σχεδὸν παιταχοῦ, ἐκ τῆς τοῦ σοφοῦ Θεοδώρου, ὡς παλὺ κρείττονος καὶ εὐστοχωτέρας, τὴν ὁποίαν καὶ ἐν μέρεσι πολλοῖς μετεφράσαμεν. Δὲν εὐχαριστήθημεν ὅμως εἰς μόνους τοὺς δύο αὐτοὺς, ἀλλὰ συνερανίσθημεν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν τὰ συντείνοντα εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν προκειμένων Τροπαρίων, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν πανηγυρικῶν λόγων τῶν ἀγίων τῶν εἰς τὰς ἐορτὰς φιλοποινηθέντων, καὶ σημειώσεις διαφόρους ἐποίησαμεν κατὰ τὴν συνήθειάν μας, διὰ τὴν εὐχαριστήσωμεν τὴν περιέργειαν τῶν φιλολόγων ἀναγνωστῶν μας. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐρμηνευτῶν, καὶ ὧς προέβη ἡ εἰς τὸ ἀπλοῦν ἐρμηνεία αὕτη τῶν ᾠσματικῶν Κανόνων, ἀρκοῦσι ταῦτα.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ σοφὸς Θεόδωρος δὲν εἶχεν ἐρμηνείαν οὔτε εἰς τὸν Κανόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, οὔτε εἰς τοὺς Κανόνας τῆς Ἀναλήψεως, οὔτε εἰς τὸν Ἰαμβικὸν Κανόνα τῆς Πεντηκοστῆς, ἀλλ' οὔτε εἰς τοὺς Κανόνας τῆς Κοιμήσεως· διὰ τοῦτο ἐφιλοπονήσαμεν ἡμεῖς οἱ κοθεῖν, ὅσον ἦτον δυνατόν, τὰς ἐρμηνείας αὐτῶν· ἡ γὰρ τοῦ ἀνανύμου εἰς αὐτοὺς ἐρμηνεία ἐλαχίστου λόγου ἀξία ἐστὶ. Πάλιν, ἐπειδὴ οὔτε ὁ ἀνάνυμος, οὔτε ὁ Θεόδωρος εἶχον ἐρμηνείαν τινὰ εἰς κάποια ὀνόματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἡξέωρουν ὅσοι μέλλουν νὰ ἀναγνώσουν τοὺς παρόντας Κανόνας· διὰ τῆτο ἐρανίσθημεν τὴν τῶν ἀνωτέρων ὀνομάτων ἐρμηνείαν ἀπὸ τὴν πλατυτάτην ἐξήγησιν Ἰωάννου τοῦ Ζωναρᾶ· τὴν ὁποίαν ἐφιλοπόνησεν εἰς τοὺς ἀναστασίμους Κανόνας τῆς Ὀκτωήχου Ἰωάννου τῆς Δαμασκηνοῦ, ἥτις εὐρίσκεται χειρόγραφος ἐν τῇ ἱερᾷ βασιλικῇ καὶ μεγίστῃ Λαύρᾳ τοῦ ἑσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἀθῶ· ὅθεν συντεμόντες τὴν τῶν ἀνωτέρων ὀνομάτων ἐρμηνείαν, καὶ εἰς τὸ ἀπλοῦν μεταφράσαντες, παραθέτομεν καὶ ταύτην ἐδῶ τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐν εἰδεί προλεγομένῃ.

Πρέπει λοιπὸν νὰ ἡξεύρουν οἱ ἀναγινώσκοντες τοὺς παρόντας Κανόνας τὰ κάτωθεν ὀνόματα, ὅπου περιέχονται ἐν αὐτοῖς· οἷον, τί θέλει νὰ εἴπῃ Εἰρμός· τί θέλει νὰ εἴπῃ Τροπάριον· τί θέλει νὰ εἴπῃ Ὠδὴ· καὶ τί θέλει νὰ εἴπῃ Κανών. Καὶ ὁ μὲν Εἰρμός εἶναι μία ἀρμονία συνθεμένη μετ' ὡνὴν ἐμμελῆ, καὶ μετ' διωρισμένον μέτρον καὶ ποσότητα λέξεων· ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἦναι προγνωμένη· διότι εἰς αὐτὴν ἀναφέρονται τὰ ἀκολουθοῦντα Τροπάρια, καὶ κατ' ἐκείνην φάλλονται· καὶ διὰ τὴν εἰπῶν συντόμως, ὁ Εἰρμός εἶναι ἀρχὴ καὶ τῶν Τροπαρίων, καὶ τῶν Ὠδῶν, καὶ ὅλου ἀπλῶς τῶ Κανόνος· ἐτυμολογεῖται δὲ ὁ Εἰρμός ἀπὸ τῆς Εἰρῶς φιλομένης, ὃ δηλοῖ τὸ, Συμπλέκω· καθότι καὶ ὁ Εἰρμός κατὰ τὰξιν τινὰ καὶ μελουργίαν συμπλέκεται, καὶ ὅχι ἀπλῶς, ὡς τὰ ἄλλα λόγια· ἡ Εἰρμός λέγεται ἢ ἀκολουθήσις· ὡς λέγομεν, „Καθ' εἰρμόν ὁ λόγος προβαίνει“, ἥτοι κατὰ ἀκολουθήσιν. Τὰ προτεταγμένα λοιπὸν ἐκάστης Ὠδῆς λέγονται Εἰρμοὶ, διότι δίδουσιν ἀκολουθίαν τινὰ καὶ τὰξιν μέλους εἰς τὰ μετ' αὐτὰ Τροπάρια.

Τροπάρια δὲ λέγονται τὰ μετὰ τὸν Εἰρμόν ἀκολουθοῦντα· διότι κατὰ τὴν ποσότητα τῶν λέξεων καὶ τῶν τόνων καὶ τῆς ἀρμονίας καὶ μέλους τῶ Εἰρμοῦ, οὕτω καὶ αὐτὰ τρέπνται καὶ ἀκολουθοῦν, καὶ τρόπον τινὰ τὰ Τροπάρια ἔχουσι παράδειγμα τὸν Εἰρμόν, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀναφέρονται. Μερικοὶ δὲ νεώτεροι εἶπον, ὅτι Τροπάρια διὰ τοῦτο λέγονται, διότι οἱ κανοναρχοῦντες αὐτὰ, τρέπονται ἀπὸ τὸν ἓνα χορὸν εἰς τὸν ἄλλον. Ὠδὴ δὲ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, „Φωνὴ ἐστὶ μουσικὴ καὶ ἐναρμόνιος, διὰ μόνου προφερομένη τοῦ στόματος χαρὶς συνηχίσεως τοῦ ὀργάνου“. Τὸ αὐτὸ λέγει καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεῖος Νύσσης Γρηγόριος, ἐρμηνεύων τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ τετάρτου Ψαλμοῦ. Ὠδὴ δὲ λέγεται ἀπὸ τοῦ, ᾄδω τὸ, Ψάλλω, οἷον εἰς αἰοδή τις οὖσα μουσικὴ, συναρουμενὸς τοῦ ᾄω εἰς ᾧ, καὶ τοῦ ἱ υπογραφομένου· παρ' Ἑβραίοις μὲν γὰρ οἱ πρὸς Θεὸν ὕμνοι ἐφάλλοντο καὶ δὲ ὀργάνου· ἀφ' οὗ δὲ ὁ Θεὸς ἀπέβαλε τὰ ὄργανα ἐκείνων, καθὼς εἶπε διὰ τοῦ Ἀμώς, „Ἀπόστισον ἀπ' ἐμοῦ ἡχοὺς ᾄδων σου, καὶ ψαλμῶν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι“ (Ἀμ. ε'. 23.)· ἀπὸ τότε ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ διὰ φωνῆς μόνης ἀναφέρομεν τοὺς ὕμνους μας εἰς τὸν Θεόν.

Κα-

Κανὼν δὲ εἶναι, κυρίως μὲν, τὸ ξύλον τὸ ὀνομαζόμενον κανόνιον, (ἢ πῆχη), τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται οἱ τεχνῖται διὰ νὰ ἰσάζουν τὰ ξύλα, ἢ τὰς πέτρας, ἢ καὶ τὰ ἄλλα ὅπου δουλεύουσι· βάλλοντες γὰρ τὴν ρηθεῖσαν πῆχην εἰς τὰ δουλεύόμενα παρ' αὐτῶν, εἰς αὐτὰ ἵναί στραβά ἔσται, ἢ ἔξω, τὰ ἰσάζουσι καὶ εὐθέα κατασκευάζουσιν· ἐκ τούτου δὲ κατὰ μεταφορὰν Κανόνες ὀνομαζονται καὶ αἱ ἀποφάσεις τῶν θείων Ἀποστόλων, τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῶν τοπικῶν, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων· ὁμοίως Κανόνες ὀνομαζονται καὶ τὰ ἄσματα ταῦτα τὰ πρὸς δοξολογίαν Θεοῦ συντεθειμένα· διότι καθε Κανὼν ἔχει μέτρον ὁρισμένον, καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτὸ δὲν ἐκβαίνει· καθε γὰρ Κανὼν περιέχει ἐννέα Ὠδαὶς (μᾶλλον δὲ ὀκτώ, διότι ἡ δευτέρα Ὠδὴ καταλιμπάνεται ἐν ἐκάστῳ Κανόνι, διὰ τὰς αἰτίας ὅπου λέγομεν ἐν τῇ περὶ αὐτῆς ὑποθέσει), καὶ οὕτε περισσότερας ἔχει, οὕτε ὀλιγώτερας· κατὰ τὸ τοιοῦτον σημαίνοντον ἐξέλαβεν ὁ Ἀπόστολος τὸ ὄνομα τοῦ Κανόνος, γράφων· „Ἡμεῖς δὲ, οὐχὶ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ „μέτρον τοῦ Κανόνος, οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μέτρον ἀφικέσθαι ἄχρι καὶ ὑμῶν“ (β'. Κορ. ι. 13.) (1).

Ἐννέα δὲ εἶναι ὅλαι αἱ Ὠδαί, διότι ὁ ἑννατος ἀριθμὸς εἶναι τὸ μεγαλύτερον μέτρον ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀριθμούς· αἱ γὰρ μονάδες τῶν ἀριθμῶν ἕως εἰς τοὺς ἐννέα προχωροῦσιν οὕτως· α. β. γ. δ. ε. ς. ζ. η. θ. ὁμοίως καὶ αἱ δεκάδες ἐννέα εἶναι οὕτως· ι. κ. λ. μ. ν. ξ. ο. π. υ. ὡσαύτως ἐννέα εἶναι καὶ αἱ ἑκατοντάδες οὕτω· ρ. σ. τ. υ. φ. χ. ψ. ω. υ. καὶ καθεξῆς ἐννέα εἶναι καὶ αἱ χιλιάδες. α. β. γ. δ. ε. ς. ζ. η. θ. οἱ δὲ ἄλλοι ἀριθμοὶ κατὰ σύνθεσιν καὶ ἀνακύκλῃσιν τούτων γίνονται, ὅσον τὰ ἐνδεκα ἐκ τῆς δεκάδος καὶ τῆς μονάδος, τὰ δώδεκα ἐκ τῆς δεκάδος καὶ δυάδος οὕτω· ια. ιβ. ιγ. ιδ. ιε. ις. ιζ. ιη. ιθ. καὶ οἱ λοιποὶ ἀριθμοὶ ὁμοίως. Δηλοῦσι δὲ αἱ Ὠδαὶ αὗται τὰ ἐννέα τάγματα τῶν Ἀγγέλων· καθὼς γὰρ ἐν τῇ οὐρανίῳ ἱεραρχίᾳ ἐννέα τάγματα εἶναι, καὶ καθε τάγμα ὕμνον ἀναφέρει εἰς τὸν Θεόν· οὕτω καὶ ἐν τῇ κάτω ἱεραρχίᾳ ἐννέα τάγματα εἶναι, Ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς, Διάκονοι, Ὑποδιάκονοι, Αναγιῶσται, Ψάλται, Κληρικοὶ, Μοναχοὶ, καὶ Λαϊκοί· καὶ καθε τάγμα ὑμνεῖ τὸν Θεόν, ὡς εἶναι γεγραμμένον· „Ἐν τῷ ναβὶ αὐτοῦ πᾶς τις λέγει δόξαν“ (Ψαλ. κη. 8.). „Ἐστὶ δὲ καὶ τύπος συμβολικὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁ ἐννέα ἀριθμὸς· ὅθεν καὶ εἰς τιμὴν αὐτῆς ἐδιωρίσθησαν ὑπὸ τῶν Πατέρων αἱ ἐννέα Ὠδαί· καθότι τριάκις τὰ τρία γίνονται ἐννέα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἑννατος ἀριθμὸς τριπλὴν τριάδα περιέχει, διὰ τοῦτο οἱ θεῖοι Πατέρες ἐθέσπισαν τὰς ἐννέα Ὠδαὶς εἰς ὕμνον καὶ τιμὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος· ὅθεν καὶ ὁ μέγας ἐν Θεολογίᾳ Γρηγόριος εἰς τὸν λόγον τοῦ Πάσχα ἐτριπλασίωσε τὸ ὄνομα Πάσχα εἰς τιμὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος, „Πάσχα, εἰπὼν, Κυρίου Πάσχα, καὶ πάλιν ἐρῶ Πάσχα, τιμὴ τῆς „Τριάδος“.

Ἐπει-

(1) Ἑρμηνεύομεν ἐνταῦθα καὶ ἄλλα τινὰ πρὸς εἰδυσιν τῶν ἀναγινωσκόντων ἀπλοϊκῶν ἀδελφῶν μας, ἅπερ εἰσὶ ταῦτα. Ἀπολυτίκιον λέγεται τὸ Τρόπαριον ἐκεῖνο, ὅπου φαίνεται εἰς τὰς ἀπολύσεις τοῦ Ἐσπερινοῦ καὶ τῆς Ὁρδου, ὅταν ἀπολύεται ὁ λαὸς ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Συμῶν ρηθὲν πρὸς τὸν Κύριον· „Νῦν ἀπολύεις τὸν δούλόν σου, Δέσποτα“. Καδίσμα λέγεται ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὁποῖον φαλλόμεν, κάθηνται οἱ φαλλόντες αὐτὸ πρὸς ἀναπαύσιν μικρὰν τῆς προλαβούσης ἀναγνώσεως τοῦ Ψαλτηρίου· ὅθεν καὶ τὸ Ψαλτήριον ὅλον εἰς εἰκοσι καδίσματα διαιρεῖται διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἥγουν διὰ νὰ κάθηνται οἱ ἀναγινώσκοντες αὐτό, καὶ μικρὸν εὖ ἀναπαύωνται. Καταβασίαι λέγονται οἱ Εἱρμοὶ· διότι, ἀφ' οὗ ἐφάλλετο ἡ Ὠδὴ ὅλη, τότε τῶν δύο χορῶν οἱ Ψάλται καταβαίνοντες ἀπὸ τὰς σκαλεῖδά των, καὶ ἐρχόμενοι εἰς τὸ μέσον τοῦ Ναοῦ ἐφαλλον καὶ οἱ δύο συμφῶνως τοὺς Εἱρ-

μοὺς τῆς αὐτῆς Ὠδῆς· καὶ ὅρα εἰς τὴν ἱερὰν τελετουργίαν, σελ. 345. Κοντάκιον λέγεται ἀπὸ τοῦ Κόντον, ὅπερ δηλοῖ τειλιγμένον χαρτίον· τοιοῦτον γὰρ χαρτίον ἐπέδωκεν ἡ Θεοτόκος εἰς τὸν ἅγιον Ῥωμαῖόν, τὸν Ποιητὴν τῶν Κοντακίων διὰ νὰ φάγῃ, τὸ ὁποῖον εὐδὺς ὅπου εἶραγεν, ἐξερῶνσε τὸ „Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν πρεσβύτερον λόγον“. ἦτον δὲ ἡ νύξ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως, καθὼς διηγείται τὸ το Νικηφόρος ὁ Ξανδόπουλος. Οἶκος ὀνομάζεται τὸ μετὰ τὸ Κοντάκιον ἀκολουθοῦν· τὸ ὁποῖον οὕτως ἀνομάσθη· διότι καθὼς ὁ οἶκος ἐν συντόμῳ περιέχει τὴν περιουσίαν τοῦ ἔχοντος, οὕτω καὶ ὁ Οἶκος περιέχει ἐν αὐτῷ μὲ συντομίαν ἅπαντα τὰ τὰ Ἁγία καὶ τῆς εὐρυφῆς· ἢ καθὼς οἱ ἀστέρες περιφέρονται καὶ κινούνται ἐν τοῖς κατ' οὐρανὸν καλουμένοις οἰκοῖς, ὡς καὶ οἱ Ἅγιοι, ἀστέρες νοητοὶ ὄντες, μένουν καὶ κινούνται ἐν τοῖς οἰκοῖς τοῦ στερωμάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἢ καὶ ἐν ταῖς οὐρανίαις μοταῖς.

κ.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ τῶν ἐννέα Ὠδῶν ἐστίν, ἐξ ὧν ὁ καθέ Κανὼν ἀπαρτίζεται, διὰ τοῦτο ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ δώσωμεν μίαν εἰδησιν σύντομον εἰς τοὺς Ἀναγνώστας διὰ τὴν καθέ μίαν Ὠδὴν, ἐκ τοῦ Ζωναρά καὶ ταύτην ἐρανισάμενοι. Ἡ μὲν οὖν πρώτη Ὠδὴ ἐσυντάχθη ἀπὸ τὸν Προφήτην Μωϋσῆν· ὅταν γὰρ οἱ Ἑβραῖοι ἐφυγον ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, καὶ διεπέρασαν τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν, ὁ δὲ Φαραὼ καὶ οἱ ὑπηρεταὶ τε κατεποντίσθησαν ἐν αὐτῇ· τότε ὁ Μωϋσῆς βλέπων τὸ ὑπερβολικὸν αὐτὸ θαῦμα, ἐσύνθεσεν, ὡς εἴπομεν, διὰ στίχων ἐξαμέτρων, ὡς λέγει ὁ Ἰώσηπος, τὴν πρώτην Ὠδὴν (ἡ ὅσην γὰρ καὶ παρ' Ἑβραίοις μέτρων διαφορὰ), καὶ μοιράσας τὰς μὲν ἀνδρας εἰς ἓνα μέρος, τῶν ὁποίων ἦτον αὐτὸς ἀρχηγός, τὰς δὲ γυναῖκας, εἰς ἄλλο, τῶν ὁποίων ἦτον ἐξάρχουσα ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μαρίας, Ἐλλάδον καὶ οἱ δύο χοροὶ τὸν ἐπινίκιον τοῦτον ὕμνον καὶ ἔλεγον· „Ἀσώμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται“. Νοεῖται δὲ κατὰ ἀλληγορίαν ἡ Ὠδὴ αὕτη εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν.

Καθὼς γὰρ ὁ Θεὸς ἐδιάλεξε τὸν Ἀβραάμ ἀπὸ τοῦ γένους τῶν Χαλδαίων, καὶ ἐμετοίκισεν αὐτὸν εἰς τὴν Παλαιστίνην, εἰς γῆν ρέουσάν μελι καὶ γάλα· οὕτω καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς οἰκειοποιήθη ἀπὸ ὅλην τὴν κτίσιν, καὶ ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὸν Παράδεισον τῆς Ἑδέμ (ἡτοι τῆς τρυφῆς). Καὶ καθὼς οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ διὰ βρώματα καὶ φαγητὰ ἐμετοίκισαν εἰς τὴν Αἴγυπτον· οὕτω καὶ ὁ Ἀδὰμ διὰ τὴν βρώσιν τοῦ ξύλου ἐμετοίκισεν εἰς τὴν νοσημένην Αἴγυπτον· ἡτοι εἰς τὸ σκότος τῶν παθῶν καὶ τὴν ἐκ τῶν παθῶν κακώσιν. Αἴγυπτος γὰρ σκότος καὶ κακώσις ἐλληνιστὶ ἐρμηνεύεται. Καὶ καθὼς οἱ Αἰγύπτιοι ἐμεταχειρίζοντο ὡς δούλους τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀβραάμ, ταλαιπωροῦντες αὐτοὺς μὲ τὰ ἄχαρα καὶ τὴν πλίνθον, καὶ θανατόντες τὰ ἀρσενικά αὐτῶν τέκνα· οὕτω καὶ οἱ νοητοὶ Αἰγύπτιοι Δαίμονες, σκότος γεγονότες ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἦτον πρῶτον φῶς, ἐμεταχειρίζοντο τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὡς δούλην, εἰς πᾶσαν κακίαν αὐτὴν ἐκκυλίσαντες, καὶ βιάζοντες αὐτὴν νὰ καταγίνεται πάντοτε εἰς τὸν πηλὸν καὶ τὴν πλινθείαν· ἡτοι εἰς τὰ γήινα καὶ ἀχρωάδη τῷ Κόσμῳ τούτου πράγματα. Ἐθανάτοσαν δὲ καὶ τὰ ἀρσενικά τέκνα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διότι ἂν κανένας ἀνδρεῖος λογισμὸς ἐγεννᾶτο εἰς κανένα ἀνθρώπον, δὲν ἄφιναν αὐτὸν οἱ Δαίμονες νὰ γένη ἀνδρας, ἀλλὰ Ἐθανάτοσαν αὐτὸν, φοβούμενοι μήπως οἱ τοιοῦτοι ἀνθρώποι ἤθελαν στοχασθῇ ἐκεῖνο ὅπου πρέπει διὰ τὴν σωτηρίαν των, καὶ ἀκολουθῶς φύγωσιν ἀπὸ τὴν κακίαν, καὶ ἀπὸ τὴν τυραννίαν τὴν ἰδικήν των.

Καὶ καθὼς ὁ Θεὸς σπλαγχνισθεὶς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ Ἰσραηλῆτας, ἐξ-ἀπέστειλε τὸν Μωϋσῆν καὶ ἠλευθέρωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν σκλαβίαν τῆς Αἴγυπτου· οὕτω καὶ ὅλον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων σπλαγχνισθεὶς ὁ Θεός, δὲν ἔστειλε κανένα Ἀγγελον, οὐδὲ κανένα ἀνθρώπον, ἀλλὰ αὐτὸν τὸν Μονογενῆ τοῦ Υἱόν, καὶ ἐλύτρωσεν αὐτὸ ἀπὸ τὴν σκλαβίαν τῶν νοητῶν Αἰγυπτίων (ἡτοι τῶν Δαιμόνων). Καὶ καθὼς ὁ Μωϋσῆς σχίσας τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν, τὰς μὲν Ἰσραηλῆτας διεπέρασεν ἀπὸ αὐτὴν μὲ ἄβροχα ποδάρια, τοὺς δὲ Αἰγυπτίους, ὅπου ἐδίωκον ἐκείνους, κατεπόντισεν εἰς αὐτὴν· οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τοὺς μὲν πειδομένους εἰς αὐτὸν Χριστιανοὺς, καὶ θέλοντας νὰ φύγουν τὴν σκλαβίαν τῶν Δαιμόνων, διαπερνᾷ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Θάλασσαν τῶν παθῶν, τοὺς δὲ Δαίμονας καταποντίζει καὶ καταπνίγει· βλέποντες γὰρ αὐτοὶ τοὺς ἀνθρώπους, ὅπου πρῶτον ἐκυρίευν, νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν τυραννίαν, καὶ νὰ καταπατῶν αὐτοὺς ὡς ἀσπίδας καὶ βασιλίσκους, δὲν υποφέρουν οἱ κατάρτοι τὴν νίκην ταύτην· ὅθεν ἀποπνίγονται καὶ ἀφανίζονται. Ὅρα δὲ καὶ εἰς τὸν ἡμέτερον νεοτύπων Κῆπον τῶν Χαρίτων τὴν κατὰ λέξιν ἐρμηνείαν τῆς πρώτης ταύτης Ὠδῆς.

Ἡ δευτέρα τοῦ Μωϋσεως Ὠδὴ ἐγράφη διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην· προβλέπων ὁ Θεός, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωϋσεως ἐμελλεν ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ νὰ πέσῃ εἰς εἰδωλολατρείαν, καὶ νὰ μὴ φυλάξῃ τὸν Νόμον τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο ἐπρόσταξε τὸν Μωϋσῆν νὰ γράψῃ τὴν παρούσαν φοβεριστικὴν Ὠδὴν, καὶ νὰ διδάξῃ ὅλους τοὺς Ἰσραηλῆτας διὰ νὰ μελετοῦν αὐτὴν συνεχῶς, καὶ διὰ τῆς μελέτης νὰ ἐμποδίζονται ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας ἀμαρτίας· „Εἶπε γὰρ, φησὶ, Κύριος πρὸς Μωϋσῆν· Ἰδοὺ σύ κοί, „μᾶσαι μετὰ τῶν Πατέρων σου, καὶ ἀναστὰς ὁ λαὸς οὗτος ἐκπορνεύσει ὅπισω Θεῶν „ἀλλοτριῶν τῆς γῆς, εἰς ἣν εἰσπορεύεται εἰς αὐτὴν, καὶ ἐγκαταλείψουσίν με καὶ διασκε- „δάσουσιν τὴν διαθήκην μου· καὶ νῦν γράψατε τὰ ρήματα τῆς Ὠδῆς ταύτης, καὶ διδά- „ξτε

κα.

„Ξατε αὐτὴν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐμβαλεῖτε αὐτὴν εἰς τὸ στόμα αὐτῶν, ἵνα γέννηται
„μοι ἡ Ὠδὴ αὕτη κατὰ πρόσωπον μαρτυροῦσα τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ“ (Δευτ. λδ. 16.).

Ἡ αἰτία δὲ, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν τροπαρολογοῦσι τὴν δευτέραν ταύτην Ὠδὴν οἱ ἱεροὶ
Μελῳδοὶ, ὁ Κοσμάς, λέγει, καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης εἰς τοὺς ἀσματικούς των Κανό-
νας, εἶναι αὕτη κατὰ τὸν σοφὸν Θεόδωρον· διότι ἡ μὲν ὑπόθεσις τῶν ἀσματικῶν αὐτῶν
Κανόνων εἶναι χαροποιὰ καὶ εὐφροσύνη· καθότι φάλλονται εἰς ὑποθέσεις καὶ εὐφρο-
σύνας· ἀν γὰρ καὶ αὐτὰ τὰ πάθη ἀναφέρωσι καὶ τὸν Σταυρὸν καὶ τὴν ταφὴν·
ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα ἔχουσι μαζί με τὸ φοβερόν καὶ τὸ χαροποιόν· διότι ἀναπλάττουν
ὅλην τὴν Κτίσιν· ἡ δὲ ὑπόθεσις τῆς δευτέρας ταύτης Ὠδῆς εἶναι ἐκ τοῦ ἐναντίου ὅλη
σκυθρωπὴ, ὅλη φοβεριστικὴ, χωρὶς νὰ ἔχη σμιγμένον κανένα χαροποιόν. Διὰ τοῦτο λοι-
πὸν, οἱ μὲν πανηγυρικοὶ καὶ χορευτικοὶ Μελῳδοὶ, ἄλλην ἰδέαν καὶ ὑπόθεσιν ἔχοντες
χαροποιὰν παραιτοῦσιν ὡς πενθικὴν τὴν δευτέραν ταύτην Ὠδὴν· οἱ δὲ ἄλλοι ἀσματογρά-
φοι οἱ τὰ Τριψῆδια συγγράφοντες, οὗτοι μεταχειρίζονται καὶ τὴν δευτέραν Ὠδὴν εἰς τὰ
Τριψῆδιά των κατὰ τὸν ἀρμόδιον καιρὸν· ἦτοι κατὰ τὰς νηστήσιμος ἡμέρας τῆς μεγάλης
τεσσαρακοστῆς, ὅταν ὁ στεναγμὸς καὶ ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας καὶ τὸ δάκρυον σπουδά-
ται ἀπὸ τοῦς Χριστιανοῦς· φοβερίζοντες γὰρ καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς Ὠδῆς ταύτης τὰς ψυχὰς
τῶν αμαρτωλῶν, φέρουσιν αὐτὰς εἰς ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν· ὅθεν τὴν Ὠδὴν ταύτην
προμαρτυρίαν καὶ διαμαρτυρίαν καὶ ἐλεγχον κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπομάζει ὁ Ζωναράς,
καὶ ἔχει ἄσμα εἰς Θεόν· ἵνα εἰάν οἱ Ἰσραηλῖται παραβῶσι ταύτην, μὴ ἔχασιν νὰ ἀποκρί-
νωται, ὅτι τινὰς δὲν μᾶς εἶπε πρότερον καὶ νὰ διορθωθῶμεν· διὰ τοῦτο καὶ προσέειπε
εἰς τὸν Μωϋσῆν ὁ Θεός· „Ἰνα γέννηται μοι ἡ Ὠδὴ κατὰ πρόσωπον μαρτυροῦσα (ἦτοι
„ἐλέγχουσα) ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ“· „Ὅρα καὶ εἰς τὸν ἡμέτερον Κήπον τῶν Χαρίτων τὴν
κατὰ λέξιν ἐρμηνείαν τῆς Ὠδῆς ταύτης.

Ἡ δὲ τρίτη Ὠδὴ εἶναι ποίημα τῆς Προφητίδος Ἀννης τῆς γεννησάσης Σαμουὴλ τὸν
Προφήτην· ἥτις διὰ νὰ ἦτον στείρα καὶ δὲν ἐγέννα, ἐπῆγεν εἰς τὸν ἐν Σηλωμ Ναόν,
καὶ τόσον πολλὰ ἐδέετο τοῦ Κυρίου, ὥστε ὁ τότε Ἱερεὺς Ἥλεις ἐδόμισεν ὅτι εἶναι με-
θυσιμένη. Εἰσακουσθεῖσα δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐγέννησε τὸν Προφήτην Σαμουὴλ· ὅθεν
εἰς εὐχαριστίαν τῆς χάριτος ἐπρόσφερε τῷ Θεῷ τὴν Ὠδὴν ταύτην· προφητεύει δὲ ἐν αὐ-
τῇ τὴν τοῦ Χριστοῦ Γέννησιν τὴν σωτήριον γεννησομένην εἰς ὅλους· ὅθεν καὶ λέγει· „Εὐ-
„φρανθὲν ἐν σωτηρίᾳ σου“· ὁμοίως καὶ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν κα-
τάβασιν, καὶ τὴν μέλλουσαν Κρίσιν· „Κύριος γὰρ, φησὶν, ἀνέβη εἰς Οὐρανὸς καὶ ἐβρόν-
„τησεν, αὐτὸς κρινεῖ ἅπαν τῆς δίκαιος ὧν“· Ἐπροφήτευσεν καὶ περὶ τῆς καθόδου τοῦ Ἀ-
γίου Πνεύματος· τὸ γὰρ Ἐβρόντησεν, δηλοῖ καὶ τὸν ἦχον ἐκείνον καὶ τὴν βίαιαν προὴν,
ὅπου ἐγένινεν εἰς τὸν οἶκον τῶν Ἀποστόλων, ὅταν κατέβη τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Καὶ ἄλ-
λα δὲ πολλὰ ἐπροφήτευσεν, μάλιστα δὲ τὴν δύναμιν τῆς τοῦ Δαβὶδ βασιλείας· ἀναφέ-
ρεται δὲ εἰς τὸ β'. κεφ. τῆς πρώτης τῶν Βασιλειῶν.

Ταύτην τὴν Ὠδὴν ἐμπορεῖ νὰ ἀδῇ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ καθε ψυχὴ ἀγνος εἰς τὴν ἀρε-
τήν· ἡ ὁποία, ὅταν αἰσθανθῇ τὴν τῶν καλῶν στεῖρωσιν ὅπου ἔχει, καὶ λυπηθῇ διὰ τοῦ-
το, καὶ παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν μεθυσμένην καρδίαν καὶ κατάνυξιν, βέβαια θέλει εἰ-
σακουσθῇ· καὶ πρῶτον μὲν, θέλει γενήσῃ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς αμαρτίας, καὶ τὴν ἐκ ταύ-
της μετάνοιαν θέλει λάβῃ ὡς δῶρον παρὰ Θεοῦ· καθὼς καὶ ἡ Ἄννα ἔλαβε τὸν Σαμουὴλ·
διότι Σαμουὴλ, Θεοῦ δῶρον ἢ αἶτημα, ἐρμηνεύεται. Ταύτην δὲ τὴν μετάνοιαν ὡς πρῶτον
δῶρον δεξαμένη παρὰ Θεοῦ, θέλει γένῃ πολύτεκος, γενήσασα δηλαδὴ καὶ ἄλλας ἀρε-
τάς, ὥστε νὰ πληρωθῇ καὶ εἰς αὐτὴν τὸ τῆς Ἀννης ἐκείνο· „Ὅτι στείρα ἔτεκεν ἑπτὰ,
„καὶ ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις ἡσθένησεν“· ἦτοι ἡσθένησεν ἡ πολύτεκος κακία, ἥτις πολλὰ
βλαστάρια φυτρώνει εἰς ἡμᾶς, εἰάν δὲν προσέχωμεν· „Ὅρα τὴν Ὠδὴν ταύτην κατὰ λέξιν
ἐξηγουμένην ἐν τῷ νεοτυπῶν ἡμετέρῳ Κήπῳ τῶν Χαρίτων.

Ἡ τετάρτη Ὠδὴ εἶναι Ποίημα Ἀββακούμ τοῦ Προφήτου, γεγραμμένη εἰς τὸ τρίτον
κεφάλαιον τῆς Προφητείας του· εἶναι δὲ αὕτη μία εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεόν. Προβλέ-
πων γὰρ αὐτὸς μετὰ τοὺς νοερούς ὀφθαλμούς τὴν πρὸς ἡμᾶς συγκατάβασιν καὶ ἐνανθρω-
πῆσιν τοῦ Κυρίου, ἐφοβήθη καὶ ἐξέστη· ἐφοβήθη μὲν, στοχαζόμενος, πῶς θέλει ὑ-
ποφέρει ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων νὰ συναναστρέφεται μετὰ τὸν Θεόν· ἐξέστη δὲ πάλιν, στο-
χαζόμενος, πῶς ἡ αὐλὸς φύσις θέλει ἐνδυθῇ παχύτητα σαρκός· καὶ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ
ὑπάρ-

κβ'.
 ὑπάρχων (ἦτοι ἐν φύσει καὶ εὐσία Θεῷ) πῶς θέλει λάβει δούλου μορφήν. Ἐπιφέρει δὲ
 καὶ ὅτι θέλει φανερωθῇ ὁ μέλλων σαρκοθῆναι ἀνάμεσα εἰς δύο ζῶα· τὰ δύο Χερεβίμ
 δηλαδὴ τὰ ἐν τοῖς Ἀγίοις εὐρισκόμενα· δηλοῖ δὲ μὲ τοῦτο, ὅτι ὁ σαρκοθεῖς θε-
 λει εἶναι Θεός· καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ προφητεύει, τὰ ὅποια ὅρα εἰς τὸν Κῆπον τῶν Χα-
 ριτῶν ἐν τῇ κατὰ λέξιν ἐρμηνείᾳ τῆς Ῥῆθης ταύτης.
 Ἐπὶ τῇ ἐκείνῃ σελίδι, ὅπου ἀρχίζει τὸ Περὶ τοῦ Ἡσαίου, καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸ κβ'.

[illegible][illegible]

„λίαν, ἐφάναξεν, ἄδου (ἦτοι τὰ κήτους) ἤκουσας φωνῆς μου“, καὶ τὰ λοιπά. Προφητεῖαι δὲ καὶ διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, καθότι αὐτὸς ἦτον τύπος καὶ τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος εἶπεν· „Ὡςπερ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας“ (Ματθ. ιβ'. 40.). Διὰ τὸτο καὶ κατηγορεῖ τοὺς στρατιώτας, ὅπου ἐφύλαττον τὸν τάφον τοῦ Κυρίου, διότι ἐγκατέλειπον μὲν τὸν ἀναστάντα Χριστόν, ὅστις ἦτον ἔλεος ὅλου τοῦ Κόσμου, εἶπον δὲ ψευδῆ καὶ μάταια, ὅτι δὲν ἀνέστη, ἀλλὰ ἐκλέφθη ἀπὸ τοῦς Μαθητὰς του.

Νοεῖται δὲ ἡ Ὁδὴ αὕτη καὶ ἱστορία ἀλληγορικῶς εἰς τὸν καθένα ἀπὸ ἡμᾶς· ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς διὰ τὴν παρακοὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καταβαίνομεν εἰς τὴν πικρὰν Θάλασσαν τῆς ἁμαρτίας, καὶ μὲ ὕπνον βαθύν τῆς ἁμαρτίας συνεχόμεθα, καὶ ριπτόμεθα εἰς τὸ βάθος τῆς θαλάσσης ἀπὸ τῆς συμπλέοντος μὲ ἡμᾶς Δαίμονος· συμπλέουσι γὰρ καὶ συνακολουθοῦσιν οἱ Δαίμονες μὲ ἡμᾶς, διὰ τὸ μᾶς ἀπατοῦν καὶ τὸ μᾶς κηρύττειν εἰς διαφθορὰν πάθῃ· καταπινομένη δὲ ἀπὸ τοῦ νοητὸν κήτος, τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀγικειμένον ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους Σατανᾶν, τὸν ὁποῖον ὁ Δαβὶδ δράκοντα τῆς θαλάσσης ὀνομάζει, ὅς τις ἐπλάσθη μὲν· ἦτοι συνεχωρήθη μετὰ τὴν πτώσιν αὐτοῦ, τὸ ἐμπαίζεται ἀπὸ ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ, διὰ τὴν παρακοὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν ἀμελείαν μας, ἐμπαίζόμεθα ἀπὸ τὸν Σατανᾶν (1). Πλὴν πάλιν δὲν πρέπει νὰ ἀπογνωσκώμεθα, ἀλλὰ καὶ ὅταν ὑπὸ τοῦ Διαβόλου καταπαδῶμεν, πρέπει νὰ ἐπικαλώμεθα τὸν Κύριον, καὶ νὰ τὸν ἐπικαλώμεθα μεγαλοφῶνως νὰ ἀναβῇ εἰς αὐτὸν ἡ ζωὴ μας· ἦτοι νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὴν πτώσιν τῆς ἁμαρτίας, καὶ νὰ ἀναβῇ εἰς ὕψος ἐναρέτου πολιτείας· τοῦτο γὰρ εἶναι ἡ ἀνάβασις ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν. Ὅρα καὶ ἐν τῇ ἡμετέρῃ Κήπῳ τῶν Χαρίτων τὴν Ὁδὴν ταύτην κατὰ λέξιν ἐξηγημένην.

Ἡ δὲ ἐβδόμη καὶ ογδόη Ὁδὴ εἶναι Πόημα τῶν τριῶν Παίδων τοῦ Ἀνανία, Ἀζαρία καὶ Μισαήλ· αὕτη δὲ ἐστὶν αἶνος καὶ δοξολογία πρὸς τὸν Θεόν, ὁμοῦ δὲ καὶ ευχαριστία, διότι ἐλύτρωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν κάμινον τῆς πυρὸς τὴν καιομένην, καὶ δὲν ἔπαθον κἀνένα κακόν. Τούτους γὰρ τοὺς τρεῖς Παῖδας Ναβουχοδονόσορ ὁ Βασιλεὺς τῶν Βαβυλωνιανῶν, ὅταν ἐσκέλασσε τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐπῆρε καὶ αὐτοὺς ὁμοῦ μὲ τὸν Δανιὴλ· καὶ ἐπειδὴ εἶδεν αὐτοὺς ὡραίους κατὰ τὴν ὄψιν, καὶ εὐφρεῖς κατὰ τὸν νοῦν, ἔκαμεν αὐτοὺς εὐνούχους· καὶ μαθητεύσας τὴν τῶν Χαλδαίων σοφίαν, εἶχεν αὐτὰς ἐντίμους καὶ ἄρχοντας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ναβουχοδονόσορ ὑπερηφανεύθη ὑστερον, διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ προσκυνῇ ὡς Θεός· ὅθεν ἔστισε μίαν εἰκόνα ἰδικὴν του χρυσοκατασκευάστον εἰς τὸ πεδίον (κάμπον). Δειρᾶ, καὶ ἐπρόσταξεν ὅλους τοὺς ὑποκειμένους αὐτῷ λαοὺς νὰ προσκυνήσουν ὡς Θεὸν τὴν εἰκόνα εκείνην. Τότε ὅλοι μὲν οἱ λαοὶ ἔπεσαν καὶ τὴν ἐπροσκύνησαν, μόνοι δὲ οἱ τρεῖς Παῖδες ἀντεστάθηκαν εἰς τὸ πρόσταγμα τοῦ Βασιλέως, καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ προσκυνήσουν τὴν εἰκόνα του· ὅθεν ἐρίψθησαν εἰς τὴν ἐπταπλασίως καιομένην κάμινον, τὴν ὁποίαν ἐπρόσταξε νὰ ἀνάψουν. Ἀγγελος δὲ Κυρίου καταβάς, ἐδρόσισε τὸ μέσον τῆς καμίνου, καὶ ἐφύλαξεν αὐτοὺς ἀβλαβεῖς· „Ἀγγελος, φησὶ, Κυρίου συγκατέβη ἅμα τοῖς περὶ τὸν Ἀζαρίαν εἰς τὴν κάμινον, καὶ ἐξετίναξε τὴν φλόγα τοῦ πυρὸς ἐκ τῆς καμίνου, καὶ ἐποίησε τὸ μέσον τῆς καμίνου ὡς πνεῦμα δρόσου διασπρίζον, καὶ οὐκ ἤψατο αὐτῶν τὸ καθόλου τὸ πῦρ, οὐδὲ ἐλύπησεν, οὐδὲ παρηνώχλησεν αὐτοὺς“ (Αἴν. 25.).

Τότε λοιπὸν οἱ τρεῖς Παῖδες λυτρωθέντες ἐκ τῆς καμίνου, ἔβαλλον εἰς τὸν Θεὸν ἕνα ὕμνον ευχαριστήριον, καλοῦντες ὅλα τὰ κτίσματα εἰς δοξολογίαν αὐτοῦ, διὰ τὸ νὰ δείξουν μὲ

(1) Ὅθεν γράσσεται περὶ τοῦ Διαβόλου καὶ Σατανᾶ ἐν τῇ 1ᾳ· „Τοῦτ' ἐστὶν ἀρχὴ πλάσματος· Κυρίου, πεισιμνημον ἐγκαταπαίττειν ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων αὐτοῦ“ (1ᾳ β. μ'. 19.). Τὸτο δὲ ἄλλοι μὲν ἠρμήνευσαν, ὅτι πρῶτον τοῦτον ἐκτίσεν ὁ Θεός· ἄλλοι δὲ, ὅτι τὴν πρῶτην ἀρχὴν εἶχε παρ' Ἀγγέλους, εἰς τῶν πρῶτων ἀρχόντων τυγχάνων,

κατὰ τὸ „Καὶ ὡς εἰς τῶν Ἀρχόντων τίπτετε“, ἥς ἐξώσθη, χεῖρας ἀπαρᾶς Θεοῦ. Λέγει δὲ ὁ Εὐσεβίος ταῦτα· „Ἐπειδὴ ἀτίστη Θεοῦ, λοιπὸν γέγονεν εἰς τὸ καὶ ὑπὸ τῶν ἀγίων τῶ Θεοῦ Ἀγγέλων ἐγκαταπαίττειν, καὶ ὑπὸ τῶν ἰσαγγέλων ἀνθρώπων, ἐγγυμναζομένη σὲ πρὸς αὐτὸν πάλιν“.

κδ'.

με τούτο, ὅτι ἕνας εἶναι ὁ Θεὸς ὁ πάντων τῶν κτισμάτων δημιουργός. Εἰς δύο δὲ Ὁδὰς εἶναι μοιρασμένος ὁ ὕμνος αὐτῶν, εἰς τὴν Ἑβδόμην καὶ εἰς τὴν Ὀγδόην· καὶ ἡ μὲν Ἑβδόμη κοιτᾷ εἰς τὸν πρὸς Θεὸν ὕμνον περιέχει καὶ ἐξομολόγησιν τῶν πεπραγμένων ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ αὐτομεμφίαν ἰδικήντων καὶ κατηγορίαν· ἡ δὲ Ὀγδόη μόνον ὕμνον περιέχει.

Νοεῖται δὲ ἡ ἱστορία αὕτη καὶ ἀναγωγικῶς, ὅτι οὕτω καὶ ἡμᾶς αἰχμαλωτίζει ὁ νοητὸς Ναβουχοδοноσορ Διάβολος ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν Βαβυλῶνα· ἢ οὖν ἀπὸ τῆς εἰρήνης τῆς ἀπαθείας (εἰρήνη γὰρ ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐρμηνεύεται) εἰς τὴν Βαβυλῶνα· ἢτοι εἰς τὴν σύγχυσιν τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀμαρτίας· βαβέλ γὰρ σύγχυσις ἐρμηνεύεται· εἴτα ριπτόμεθα εἰς τὴν κἀμινον τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, ἥτις ἐκκαίεται ἀπὸ τοὺς ὑπηρετάς τοῦ νοητοῦ Ναβουχοδοноσορ Δαίμονας. Ὅταν δὲ ἡμεῖς κατηγορήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας διὰ τῆς αὐτομεμφίας, καὶ ἐξομολογούμεθα τὰς ἀμαρτίας μας καὶ μετανοοῦμεν, ἐπικαλούμενοι τὸν Θεὸν εἰς βοήθειάν μας· τότε ὁ Θεὸς θέλει στείλει εἰς ἡμᾶς, ὡς Ἀγγέλον ἀγαθόν, τὴν χάριν καὶ βοήθειάν του, καὶ τὴν μὲν φλόγα τῆς καμίνου τῶν θανατηφόρων παθῶν θέλει σβύσει, τοὺς δὲ ἐκκαίοντας τὰ πάθη Δαίμονας θέλει κατακαύσει· κατακαίνονται γὰρ αὐτοὶ οἱ κατάρτοι ἀπὸ τὸν φθόρον των, ὅταν βλέπουν ὅτι μένουν ἀπρακτοὶ αἱ μηχαναὶ καὶ ἐπιβουλαὶ, ὅπου κινῶσιν ἐναντίον μας. Ὅρα ἐν τῷ Κήφῳ τῶν Χαρίτων καὶ τὰς δύο ταύτας Ὁδὰς κατὰ λέξιν ἐξηγημένας.

Τελευταῖον δὲ ἡ ἐννάτη Ὁδὴ ὅλη εἶναι ὕμνος εἰς τὸν Θεὸν καὶ εὐχαριστία. Εἰς δύο δὲ μέρη αὕτη διαιρεῖται, ἃν καὶ ὡς μία λογίζεται· καὶ τὸ μὲν ἓνα μέρος αὐτῆς ἐμελῶδισε γλυκερώς ἡ κυρία ἡμῶν Θεοτόκος, ὅταν ὁ Ἀρχαγγέλος Γαβριὴλ εὐηγγέλισεν αὐτήν, ὅτι ἔχει νὰ γενήσῃ τὸν Τῖον τῷ Θεῷ· αὕτη γὰρ ἀκούσασα τὰ εὐαγγέλια ταῦτα, ἐπήγεν εἰς τὴν ὀρεινὴν καὶ ἐντάμωσε τὴν ἁγίαν Ἐλισάβετ τὴν μητέρα τοῦ Προδρόμου Ἰωάννου· τὸ δὲ ἄλλο μέρος αὐτῆς ἐμελῶδισεν ὁ Προφήτης Ζαχαρίας ὁ πατὴρ τοῦ Προδρόμου· γεννηθέντος γὰρ τοῦ Τίου αὐτοῦ Ἰωάννου, ἐλύθη ἡ γλῶσσά του, ἥτις ἐδέθη, διότι δὲν ἐπίστευσεν εἰς τὰ λόγια τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ, ὅταν τὸν εὐηγγέλισε διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Τίου του. Προφητεῖε δὲ καὶ ἡ κυρία Θεοτόκος ἐν τῇ Ὁδῇ τῆς, λέγουσα, ὅτι ἔχουν νὰ τὴν μακαρίζουν ὅλοι αἱ γενεαί· ὁμοίως καὶ ὁ Ζαχαρίας προφητεῖε περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τοῦ Τίου τοῦ Ἰωάννου· περὶ μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγει, ὅτι εἶναι λύτρωσις καὶ κέρας σωτηρίας τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· περὶ δὲ τῷ Τίῳ του λέγει, ὅτι θέλει ὀνομασθῇ Προφήτης, καὶ ὅτι ἔχει νὰ γενῇ Προδρόμος τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ θέλει ἐτοιμάσει τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, κηρύττων μετάνοιαν. Ὅρα τὰς δύο ταύτας Ὁδὰς, τὴν τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν τοῦ Ζαχαρίου κατὰ λέξιν ἐξηγημένας ἐν τῷ ἡμετέρῳ Κήφῳ τῶν Χαρίτων.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἱερὸς Κοσμᾶς μεταχειρίζεται εἰς τοὺς ἀσματικούς του Κανόνας τὰς συνήθως ἑλλομένους ἤχους, διὰ τοῦτο δίκαιον ἐκρίναμεν νὰ παραθέσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας καὶ τὴν περὶ τούτων εἰδῆσιν, ὡς ἓνα ἥδυσμα, καθὼς ἀναφέρει περὶ αὐτῶν ὁ Θεόδαρος. Οἱ ἤχοι, καθὼς ὅλοι τὸ ἡξεύρουν, εἶναι ὅκτω, καὶ οἱ μὲν τέσσαρες εἶναι ὀρθοὶ καὶ κύριοι καὶ προηγούμενοι, οἱ δὲ ἄλλοι τέσσαρες εἶναι τῶν ὀρθῶν πλάγιοι. Τούτους λοιπὸν ὅλους μεταχειρίζεται ὁ Ἱεράρχης Κοσμᾶς, ἔξω μόνον ἀπὸ ἓνα, τὸν Πλάγιον τοῦ Πρώτου. Μεταχειρίζεται δὲ αὐτὸς εὐτάκτως καὶ με ἀρμονίαν μεγάλην· τὸν μὲν γὰρ Πρώτον ἤχον ἐμεταχειρίσθη εἰς τὴν πρώτην εορτὴν· ἢτοι εἰς τὴν Γενέθλιον τοῦ Σωτῆρος ἡμεῶν· τὸν δὲ Δεύτερον ἤχον ἐμεταχειρίσθη εἰς τὴν δευτέραν εορτὴν τοῦ Κυρίου· ἢτοι εἰς τὴν εορτὴν τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν τοῦ Βαπτίσματος τοῦ Κυρίου· τὸν δὲ Τρίτον ἤχον ἐμεταχειρίσθη εἰς τὴν τρίτην εορτὴν τῷ Κυρίῳ· ἢτοι εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν, ἡ ὁποία ἂν καὶ ἦναι δευτέρα κατὰ τὴν φυσικὴν τάξιν, κατὰ δὲ τὸν δρόμον τῆς ἡλίας καὶ τὸν Μῆνα, τρίτη εὐρίσκεται. Τὸν δὲ Τέταρτον ἤχον ἐμεταχειρίσθη εἰς τὴν τετάρτην εορτὴν τῶν Βαΐων· τετάρτη γὰρ αὕτη εὐρίσκεται ἀπὸ τῆς εορτῆς τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως (ἡ γὰρ τῆς περιτομῆς εορτὴ, ὡς νομικωτέρα καὶ ἰουδαϊκωτέρα, παρελείφθη· ἡ δὲ τῆς Εὐαγγελισμοῦ παρελείφθη καὶ αὕτη, ὅχι διότι δὲν εἶναι Δεσποτικὴ εορτὴ, ἀλλὰ διότι ποτὲ μὲν πρὸ τῶν Βαΐων συμπίπτει, ποτὲ δὲ μετὰ τὰ Βαΐα). Ἐρχόμενος δὲ ὁ Μελωδὸς εἰς τὴν Μεγάλῃν Ἑβδόμαδαν τῶν παθῶν, τὸν μὲν Πλάγιον τοῦ Πρώτου ἤχου ἀφῆκεν, ἐπειδὴ εἶναι πανηγυριστὴς καὶ χαρῆς, καὶ δὲν ἀρμυζει εἰς λύπην καὶ πένθος· τὸν δὲ Πλάγιον τοῦ Δευτέρου καὶ τὸν

τὸν Δεύτερον κατακόρως ἐμεταχειρίσθη ἐν ὅλῃ ἐκείνῃ τῇ ἐβδομάδι· διότι καθὼς αἱ ἁγίαι ἐκεῖναι ἡμέραι εἶναι πενθικάι· οὕτως ἀκολουθῶς καὶ οἱ ἥχοι αὐτοὶ εἶναι πενθικοί· καὶ ἂν αἱ ἐορταὶ τῶν τοῦ Κυρίου παθῶν εἶναι χαρὰς κοινῆς πρόξενοι, κάμμία ὁμῶς ψυχῇ, ὅσον καὶ ἂν ἦναι σκληρὰ καὶ θρηνώδης, δὲν δύναται νὰ μὴ λυπηθῇ καὶ τὰ μὴ δακρύσῃ εἰς τὰς ἀγίας ἐκεῖνας ἡμέρας.

Ὅταν δὲ ὁ Ἱερός Κοσμάς ἔφθασεν εἰς τὴν Πεντηκοστὴν, ἐμεταχειρίσθη τὸν Πλάγιον τοῦ Τρίτου ἤχον· ἦτοι τὸν Βαρὺν, μιμούμενος κατὰ τοῦτο, ὡς νομίζω, τὸν ἤχον ἐκεῖνον, ὅπου ἦλθεν ἀπὸ τοῦ Οὐρανοῦ εἰς τοὺς ἀγίους καὶ ἱερούς Ἀποστόλους· „Ἐγένετο, φησὶ, σὺν, ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ ἤχος, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι“ (Πράξ. β. 2.). Ἐπεὶ τὸν τελευταῖον ἤχον· ἦτοι τὸν Πλάγιον τῷ Τετάρτῳ, ἐμεταχειρίσθη ὁ Θεσπέσιος Ἀσματογράφος εἰς τὴν τελευταίαν ἐορτήν· ἦτοι εἰς τὴν Ὑψώσιν τοῦ Σταυροῦ· διότι ἂν καὶ ὁ τοῦ χρόνου δρόμος ἀπὸ τοῦ Φθινοπάρου καὶ νέου ἔτους ἀρχόμενος· ἦτοι ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου, πρῶτην τὴν ἐορτὴν ταύτην ἐσχέδιασεν· ἀλλ' ὁμῶς κατὰ τὴν φύσιν αὐτῆς ἀπὸ ὅλας τελευταῖα ὑπάρχει· καθότι μετὰ πολλὰς ἐτῶν περιόδους, ὕστερα ἀπὸ τὴν τοῦ Κυρίου Ἀνάληψιν, ἡ ἐορτὴ αὕτη ἐνεργήθη. Ἀρμύζει δὲ κατὰ τι εἰς τὴν ἐορτὴν αὐτὴν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ καὶ ὁ Πλάγιος τοῦ Τετάρτου ἤχος· καθὼ μὲν τέταρτος, διὰ τὴν τετραμέρειαν τῷ Σταυροῦ· καθὼ δὲ πλάγιος, διὰ τὴν οἰκειότητα τῆς κεραίας· ἦτοι τῷ πλαγίου ξύλου τῷ Σταυρῷ, τὸ ὁποῖον συναπτόμενον μὲ τὸ ὀρθιον ξύλον αὐτῆς, κάλλιστα τὸν Σταυρὸν σχηματίζει. Διὰ τί δὲ ὁ Θεὸς Κοσμᾶς Τέταρτον ἤχον ἐμεταχειρίσθη καὶ εἰς τὴν Δεσποτικὴν ἐορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως, καθὼς ἐμεταχειρίσθη αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν Βαΐων; Ἰσως διὰ τὸ πανηγυρικὸν τοῦ ἤχου· εἰς τὴν πανηγυρικὴν γὰρ ἐορτὴν πανηγυρικὸς ἤχος ἔπρεπε καὶ νὰ ψάλλεται· καὶ ἴσως ἐπειδὴ ἐψάλλθη τότε ὁ Τέταρτος, διὰ τοῦτο ἐδιώρισεν ὁ Μελωδὸς νὰ ψάλλεται ὁ Πλάγιος τοῦ Τετάρτου κατὰ τὴν ἀκόλουθον ἐορτὴν τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ.

Τούτων οὕτω προγνωσκομένων καὶ προλεγομένων, καλεῖ ὑμᾶς ἀδελφοί ἤδη εἰς τὴν τῆς βίβλου ταύτης ἀνάγνωσιν, πρῶτον αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς ὁ ἐν πάσαις ταῖς Δεσποτικαῖς αὐτοῦ ἐορταῖς ὑμνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος διὰ τῶν ἀσματικῶν τούτων Κανόνων τῶν εἰς αὐτὰς ἀδομένων· καλοῦσι δεύτερον ὑμᾶς οἱ Θεοὶ καὶ ἱεροὶ τῶν Κανόνων τούτων Μελωδοί, ὁ Ἱεράρχης Κοσμάς ὁ Μαΐουμᾶ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ χαριτώναμος Ἰωάννης ὁ ἐκ Δαμασκού ὡς ἀνδρὸς βλαστήσας ἠδύπνοον, τὸ ἱερὸν ζεύγος τῶν ἀσματογράφων, ἡ παμφιλτάτη καὶ ὁμότροπος ξυωρίς τῶν ἐνθεαστικῶν ὑμνῶδων, καὶ ἡ ἐν Χριστῷ τριπόδιτος καὶ ὁμόφρων δυὰς τῶν πνευματοκινήτων μουσικῶν, οἵτινες ἐκοπίασαν πολλὰ καὶ ἐνύδρυσαν εἰς τὸ νὰ συνθέσουν εὐφυστάτα, μελωδικάτα καὶ σοφώτατα τοὺς Θεοὺς τούτους Κανόνας εἰς πᾶσαν Δεσποτικὴν ἐορτήν. Προσκαλοῦσι δὲ τελευταῖον ὑμᾶς καὶ οἱ τῶν ἱερῶν τούτων Κανόνων ἐρμηνευταί· σὺν αὐτοῖς δὲ προσκαλῶ καὶ ἐγὼ τὸ ἔκτρωμα, ὁ συνερνήσας τὴν ἐρμηνείαν τούτων καὶ ταύτην ἐξηγήσας εἰς τὴν ἀπλὴν γλῶσσαν, ἀπαντὰς τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανοὺς, ἱερωμένους τε καὶ λαϊκοὺς, νέους καὶ γέροντας, ἰδιάτας ὁμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐμπείρους, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἱερᾶς ταύτης βίβλου· πάντας γὰρ αὕτη ὠφελεῖ, πάντας εὐεργετεῖ, καὶ πᾶσι δωρεῖται τὰ ἐαυτῆς χαρίσματα.

Καὶ εἰς ἐκείνους μὲν ὅπῃ πεινᾷ τὸν τῆς σοφίας ἄρτον, αὕτη εὐρίσκεται τραπέζα πνευματικὴ, γέμουσα ἀπὸ μυρία οὐράνια φαγητά, τὰ ὅποια οἱ τρώγοντες οὐκ ἀποθνήσκουσιν, ἀλλὰ ζοῦν εἰς τὸν αἰῶνα· εἰς ἐκείνους δὲ ὅπου διψοῦν τὸ νεκταρῶδες καὶ γλυκὺ ὕδωρ τῶν ἱερῶν Τροπαρίων, αὕτη εὐρίσκεται πηγὴ μελίρρυτος καὶ πολυχεύμων, βρύουσα εἰς αὐτοὺς τὸ πνευματικὸν καὶ νεκρέζοντον ρεῖθρον τῆς ἀμβροσίας· καὶ τελευταῖον εἰς ἐκείνους ὅπου ποθοῦν νὰ ἐμβοῦν μέσα εἰς τὰ Θεῖα καὶ πνευματικὰ νοήματα τῶν Δεσποτικῶν ἐορτῶν, αὕτη ἡ βίβλος εὐρίσκεται εἰς αὐτοὺς παραδείσος εὐανθῆς καὶ ἠδύπνοος, γέμων ἀπὸ εὐωδέστατα φυτὰ, νάρδον, κρίνον, κάλαμον καὶ κιννάμωμον· γέμων ἀπὸ γλυκυτάτους καρποὺς, φοίνικας, ρόας, κάρνα καὶ ἀκρόδρυα· καὶ γέμων ἀπὸ ποικίλας καὶ οὐρανίας χάριτας, αἵ τινες φωτίζουνσι τὸν νοῦν, θέλγουσι τὴν καρδίαν, καὶ ὅλον τὸν ἐσωτερικὸν ἀνδραπον εὐφραίνουσι. Καὶ διὰ νὰ εἰπῶ μὲ συντομίαν, ἂν Κυριακοδρόμια λέγονται αἱ ἐρμηνεῖαι, τὸσον τῶν Κυριακῶν τοῦ Εὐαγγελίου, ὅσον καὶ τῶν Κυριακῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, δίκαιον εἶναι νὰ ὀνομάζεται Ἐορτοδρόμιον καὶ ἡ παρούσα βίβλος, διότι

κς'.

διότι ἐν συντόμῳ περιέχει τὰς ἐρμηνείας καὶ ὑποθέσεις ὅλων τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἐορτῶν, καὶ ἐν περιλήψει ἀναφέρει τοὺς πανηγυρικοὺς λόγους τῶν ἀγίων, τοὺς ὁποίους ἐφιλοπόνησαν ἐν ἐκάστῃ ἐορτῇ· ὅθεν διὰ τὰς αἰτίας ταύτας, Ἐορτοδρόμιον ταύτην ἐπονομάσαι ἐκρίναμεν εὐλογον.

Ποιήσατε λοιπὸν τάξιν, Πατέρες καὶ Ἀδελφοί, καὶ ἐν τῷ διαστήματι τῶν ὀκτῶ ἡμερῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐορτάζεται καθε Δεσποτικὴ ἐορτή, διορίσατε νὰ ἀναγινώσκεται εἰς καθέ μίαν ἡμέραν μία Ὠδὴ ἐκ τοῦ Κανόνος τῆς ἐορτῆς ἐκείνης· εἴαν γὰρ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀναγινώσκητε, καὶ ἡ ἀνάγνωσις δὲν γίνεται προσκορῆς, καὶ τὰ νοήματα τῶν ἀναγινωσκομένων ἐμποροῦν εὐκολώτερα νὰ ἐντυπώνωνται εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας. Ἀναγινώσκοντες δὲ τοὺς Κανόνας τούτους καὶ ὠφελοῦμεν, παρακαλεῖτε τὸν Κύριον διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ συνεισίσαντος αὐτῶν τὴν ἐργασίαν μετὰ πολλῶν κόπων· μάλιστα δὲ καὶ ἐξαιρέτως, διὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν τῶν δαπανησάντων, τόσον εἰς τὴν ἀντιγραφὴν, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τῆς Ἱερᾶς Βίβλου ταύτης· ἐμοὶ δὲ συγγνώμην παρέχετε, εἴτι παράρταμα ἀπαρτήσητε. Ἐρρώσθε!

(α ω ή .)

ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ.

Τοῖς ἀναγιγώσκουσιν.

Ω τί ποθεινότατον πρᾶγμα ἤθελε φανῇ εἰς τοὺς Ὁρθόδοξους, ἐὰν κατὰ τύχην, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν κατ' εὐχὴν ἱερὰν, εὐρίσκειτο μία Κλίμαξ: ἥτοι σκάλα, ὅπου νὰ ἀναβιδάξῃ τοὺς θέλοντας ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν· ἀπὸ τὸν κόσμον εἰς τὸν Θεόν· ἀπὸ τὰ κάτω εἰς τὰ ἄνω· καὶ ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα εἰς τὰ αἰώνια· καὶ δικαίως τοῦτο ἤθελε φανῇ ποθεινότατον. Διὰ τὸ ὅσον πολὺ καὶ ἀπειρον σγχεδὸν εἶναι τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς, τόση πολλὴ δυσκολία ἀκολουθεῖ καὶ εἰς τὸ νὰ ἀναβῇ τινας εἰς αὐτό. Ὅθεν καὶ ἡ Κλίμαξ ἐκείνη, ὅπου ἔμελλε νὰ ἀναβιδάσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν, αὐτὴ βέβαια ἤθελε φανῇ ποθεινοτάτη· αὐτὴ ἤθελε φανῇ γλυκυτάτη· καὶ αὐτὴ ἤθελε φανῇ πάσης παρηγορίας πρόξενος.

Θέλεις, ἀδελφε, νὰ τὸ βεβαιώθῃς; ἀκολουθεῖμεν νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν Μεσοπεταμίαν τῆς Συρίας· ἔφθασες ἐδῶ; βλέπε τὸν Πατριάρχην ἐκεῖνον καὶ προπάτορα Ἰακώβ, ὅστις, ἀγκαλὰ καὶ ἦτον ὑπερημνός τῶν γλυκυτάτων ἀγκαλιῶν τῶν γονέων· ἀγκαλὰ καὶ ἦτο φευγάτος ἀπὸ τὴν πατρικὴν οἰκίαν διὰ τὸν φόβον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰσακ· κοπιασμένος ἐκ τῆς ὁδοπορίας· ξένος καὶ εἰς ξένον τόπον· μεμωμένος ἀπὸ κάθε παρηγορίας· ἔρημος ἀπὸ κάθε φίλου καὶ συγγενῆ· μὴδὲ ταῦτα, ὅταν εἰς τὸν ὕπνον του εἶδε μίαν Κλίμακα, ἣ ὅπου ἔφθανεν ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν, εὐθὺς ἐπαρηγορήθη· εὐθὺς ἐλχισμόνησε τὰ λυπηρά· καὶ εὐθὺς ἔλαβεν εἰς τὴν καρδίαν του μίαν χαρὰν ὑπερβάλλουσαν π. καὶ ἔλαβεν Ἰακώβ ἀπὸ τῶν λήθων τοῦ τόπου ἐκεῖνου, καὶ ἔθηκεν πρὸς κεφαλὴς αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμήθη ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ καὶ ἐνεπαισθή· καὶ ἰδοὺ > Κλίμαξ ἐστηρικμένη ἐν τῇ γῇ, ἥς ἡ κεφαλὴ ἀπικνύετο εἰς τὸν οὐρανόν. » (Γεν. κη. 11.)

Τώρα ἀνίσως ὁ Ἰακώβ ἐπαρηγορήθη· ὅσον διατί εἶδε μόνον εἰς τὸν ὕπνον τοῦ Κλίμακα. Πῶς δὲν θέλουσι παρηγορηθεῖν μεγάλως οἱ Ὁρθόδοξοι ἄνθρωποι, ἐὰν ἀπὸ αὐτοῦ μίαν τοιαύτην οὐρανομήκη Κλίμακα; ἔρωτᾷς ἀγαπητὲ ποία εἶναι ἡ Κλίμαξ αὕτη; μάθε ὅτι εἶναι ἡ ἔρμηνεία τῶν ἱερῶν τῆς Ὀκτωήχου Ἀναβαθμῶν, ἧτις ἦδη ἐκ διαφόρων συνερανισθεῖσα, εἰς τὸ πῶς τῆς τυπογραφίας ἐξεδόθη, εἰς δόξαν μὲν Θεοῦ, εἰς κοινὴν δὲ ὠφέλειαν τῶν Χριστιανῶν. Κλίμαξ γὰρ ἁλθῆς εἶναι ἡ ἔρμηνεία αὕτη, τοὺς ἀνθρώπους εἰς οὐρανοὺς ἀναφέρονσα. Κλίμαξ, τὴν ὅποιαν προεικονίζειν ἡ οὐρανοδρόμος ἐκείνη Κλίμαξ τοῦ Ἰακώβ· καθὼς γὰρ εἰς τὴν κεφαλὴν ἐκείνης ἐπιστηρίζετο ὁ Θεός· ἔτσι καὶ εἰς τὴν ἔρμηνείαν ταύτην ἐπιστηρίζεται ὁ Θεός· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δελαδὴ, θεολογοῦμενον ὀρθόδοξως, καὶ κρυπτόμενον ὁμολοῦσιν μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν· καὶ καθὼς εἰς ἐκείνην ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον οἱ Ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ· ἔτσι καὶ εἰς ταύτην, ἀναβαίνουσι μὲν οἱ ἄγγελοι οἱ ἅγιοι εἰς τὰ ὑψηλὰ νοήματα τῆς θεολογίας· καταβαίνουσι δὲ, εἰς τὰ βαθέα νοήματα τῆς ἐνσόρκου οἰκονομίας. Κλίμαξ εἶναι ἡ ἔρμηνεία αὕτη, τὴν ὅποιαν ἐπροεικονίζειν ἡ Κλίμαξ καὶ τὰ δεκαπέντε σκαλοπάτια ἐκεῖνα, ὅπου εἶχεν ὁ ἐν Ἱερουσολύμοις ναὸς τοῦ Θεοῦ. Καθὼς γὰρ δι' ἐκείνης ἀνέβαινον οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸν ἐπίγειον ναὸν τοῦ Θεοῦ· ἔτσι καὶ διὰ τῆς ἔρμηνείας ταύτης ἀναβαίνουσιν οἱ Χριστιανοί, οὐχ' εἰς ναὸν ἐπίγειον, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν ἀχειροποιήτον ναὸν τοῦ Θεοῦ· ἥτοι εἰς τὸν οὐρανόν. Κλίμαξ εἶναι ἡ ἔρμηνεία, αὕτη τὴν ὅποιαν προεικονίζειν οἱ δεκαπέντε Ἀναβαθμοί· ἥτοι δεκαπέντε σκαλοπάτια τῶν ψαλμῶν, ὅπου ἐρύνθισεν ὁ Προφήτης Δαβὶδ.

Καὶ διὰ νὰ εἰπῶ συντόμως, Κλίμαξ εἶναι ἡ ἔρμηνεία αὕτη πλουσιωτέρα, ὑψηλοτέρα, καὶ πλέον ἄφροδος

β'.

ἀπὸ τὴν Κλίμακα τοῦ Ἰωάννου τὴν παρὰ πᾶσιν ἐγνωσμένην. Πλουσιωτέρα, διατὶ ἐκεῖνη μὲν ἔχει τριάκοντα μόνον Ἀναβαθμούς· ἦτοι βαθμίδας καὶ σκαλοπάτια· αὕτη δὲ, ἔχει ἐβδομήκονταπέντε, ἵνα οἱ ἀναβαίνοντες ἔλκωνται ἀπὸ τὰ πλούτια καὶ πνευματικὰ ταύτης νοήματα. ὕψηλότερα, διὰ τὴν ὕψηλὴν θεολογίαν ὅπου περιέχει τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τῆς Βασιλικωτάτης καὶ ὑπερουσίου τριάδος, Πατρὸς Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· καὶ πλέον ἄφοδος ἀπὸ τὴν τοῦ Ἰωάννου, διατὶ εἰς κάθε τρεῖς Ἀναβαθμούς, τίθεται πάντοτε εἰς Τριαδικὸς Ἀναβαθμός τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἓνα μὲν διὰ τὴν παραβαθρύνειν τοὺς ἀναβαίνοντας μετὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ χάριν, νὰ μὴ φοβῶνται μηδὲ νὰ ὑλιγγῶσι πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἀναβάσεως, ἀλλὰ νὰ δυναμώνονται τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι, τῶν δὲ ὀπισθεν ἐπιλανθάνομενοι, κατὰ τὸν μακρὸν Παῦλον· καὶ ἄλλο δὲ διὰ τὴν στολίζῃ τὴν οὐρενίαν Κλίμακα ταύτην μετὰ τὴν θεολογίαν τῆς αὐτοῦ Θεότητος· ὁμοῦ δὲ, καὶ διὰ τὴν στερεοῦν τὴν αὐτὴν Κλίμακα, καθὼς καὶ αἱ καλούμεναι ἱμνωώσεις· ἦτοι τὰ δεσμάτα βαλλόμενα εἰς τὸ μέσον τοῦ τοίχου, στερεοῦν αὐτὸν περισσότερον.

Περὶ τῆς οὐρανίου λοιπὸν ταύτης Κλίμακος· ἦτοι περὶ τῶν ἐβδομήκονταπέντε Ἀναβαθμῶν τῆς Ὀκτωήχου, δίδωμεν εἰδῆσιν εἰς τοὺς Ἀναγνώστας, ὅτι Νικηφόρος Κάλлистος ὁ Ξανθόπουλος, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος φιλολόγου, τοῦ ὁποίου οὔτε τὸ ὄνομα οἶδμεν οὔτε τὸ ἐπάγγελμα, μετὰ τὴν μὴ παρέδωκεν ἡμῖν οὐδὲν περὶ τούτου ἢ ἀρχαίου· οὗτος λέγω ἐν διαστήματι ὀκτὼ ἡμερῶν (ὡς τὸ λέγει μόνος ἐν τῇ ἐπιλόγῃ) ἐπεχείρησε καὶ ἑρμηνεύσει αὐτοὺς· ἡ ἐρμηνεία δὲ αὕτη μέχρι τῆς σήμερον εὐρίσκειται γεγραμμένη ἐλληνιστὶ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἀντιγραφόμενῃ· ὅθεν βλέπων ἐγὼ πῶς ὑστερεῖται τὸ γένος τῶν ὀρθοδόξων ἀπὸ ἓνα τοιοῦτον καλόν, ἔλαβα ζῆλον εἰς τὴν καρδίαν μου διὰ τὴν μεταδώσω καὶ εἰς τοὺς κατὰ Χριστὸν ἀδελφούς μου διὰ τῆς μεταφράσεως· ἐπεχείρησα λοιπὸν νὰ μεταφράσω αὐτήν ἀλλ' εὐρὼν ἐν πολλοῖς ἀκατάλληλον τοῖς νοήμασι τῶν Ἀναβαθμῶν τοῦ ἱεροῦ Θεοδώρου, καὶ συντομωτέραν τοῦ θέοντος (καθὼς τοῦτο παρὰ τοῖς Κριτικαῖς ἀναγνώσταις γίνεται φανερόν) ἀφῆκα τὴν μετάφρασιν καὶ ἐρανίσθην ἐξ αὐτῆς μόνον τὰ κατάλληλα.

Δὲν ἀρκέστην δὲ εἰς μόνον τὰ τοῦ Καλλίστου, ἀλλὰ συνερανίσθην καὶ ἀπὸ διαφόρων ἁγίων Πατέρων καὶ Θεολόγων, τὰ μᾶλλον κατάλληλα τοῖς Ἀναβαθμοῖς, καταπυνκνῶντας αὐτὰ χρῆσις πολλὰς καὶ μετριοφάνειας, ἔκ τε τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν Πατέρων· τοῦτο μὲν, πρὸς περισσότεραν πληροφορίαν τῶν ἀναγινωσκόντων· τοῦτο δὲ, καὶ διὰ περισσότεραν ἡδονὴν καὶ εὐχαρίστησιν τῶν περιέργων συνειθίζεις γὰρ φύσει ἡ ποικιλία νὰ ἔδωκῃ καὶ νὰ ἐξυπνᾷ τὴν περιέργειαν τῆς ψυχῆς, ἀκολούθως δὲ νὰ ποιῇ καὶ νεωρότερον τὸν ἀναγνώστην, καὶ νὰ ὑποκλέπῃ ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόπον τῆς ἀναγνώσεως· προσέθηκα δὲ εἰς τὸ τέλος κάθε Ἀναβαθμοῦ καὶ ἐν ἡθικόν, ἀρμόδιον μὲν τῷ νοήματι τοῦ ἐρμηνευθέντος Ἀναβαθμοῦ, γλαφυρόν δὲ καὶ ὠφέλιμον εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα· ἵνα μὴ μόνον χαίρῃ ἐπὶ τῇ κοινῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Ἀναβαθμῶν, ἀλλὰ νὰ γλυκαίνεται ἐπὶ τῇ ὠρεσίᾳ τοῦ ἡθικοῦ, καὶ δι' ἀμφοτέρων ἵνα ποθῇ καὶ θερμηνῇ εἰς τὸ, καὶ νὰ ἀποκτήσῃ καὶ νὰ ἀναγνώσῃ τοιοῦτον βιβλίον. Κοντὰ δὲ εἰς τὰ ἄλλα ἐπρόσθεσα καὶ διάφορα ὑποσημειώματα κατὰ τὴν σηνήθειάν μου, πρὸς εὐχαρίστησιν καὶ πνευματικὴν ἡδονὴν τῶν φιλολόγων ἀκροατῶν μου.

Δέξασθε λοιπὸν ἀδελφοί, τὴν παρούσαν κοινωφελεστάτην, ὡς νομίζω, βίβλον· ἦτοι τὴν νέαν Κλίμακα μετὰ χαρῆς καὶ ἀγαλλιάσεως· οὕτω γὰρ ἐκρίναμεν ἀρμόδιον νὰ τὴν ὀνομάσωμεν καὶ ταύτην συνεχῶς ἀναγινώσκετε ἀπαξάπαντες· ἀναγινώσκοντες δὲ, σπουδάζετε καὶ νὰ τελειώνετε διὰ τῶν ἔργων τὰ ἀναγνωσθέντα· ἔαν γὰρ οὕτω ποιῆτε, σὺς πληροφορῶ, ὅτι ἔχετε νὰ ἀναβῆτε κατὰ διάνοιαν ἀπὸ τὴν γῆν εἰς

τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὸν κόσμον εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἀπὸ τὸ φεῖδες τῶν προσκαίρων τούτων εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

Ἀναβαίνειτε δὲ διὰ τῆς συνεχοῦς ἀναγνώσεως τὰ ἐβδομήκονταπέντε σκαλοπάτια τῆς Κλίμακος ταύτης ἔτσι τοὺς ἱεροὺς τῆς Ὀκτωήχου Ἀναβαθμοὺς, περισσότερον ἀπὸ τοὺς δέκα Ἀναβαθμοὺς, τοὺς ὁποίους ἀνέβη ὁ Ἥλιος εἰς τὸ ἥλιακὸν ὠρωλόγιον τοῦ βασιλείου Ἀχαζ τοῦ πατρὸς Ἐζεκίου, καθὼς γράφει ὁ Ἡσαΐας:

« Καὶ ἀνέβη ὁ Ἥλιος τοὺς δέκα Ἀναβαθμοὺς, οὓς κατέβη ἡ σκιά. » (Ἠσ. λή. 8.) Ἀναβαίνειτε τοὺς Ἀναβαθμοὺς τούτους ὑπὲρ τοὺς ἑπτὰ Ἀναβαθμοὺς, διὰ τῶν ὁποίων ἀνέβαινον εἰς τὴν ἀνατολικὴν πύλην τοῦ Ναοῦ, κατὰ τὸν Ἰεζεκιήλ: « Καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πύλην τὴν βλέπουσαν κατὰ ἀνατολὰς ἐν ἑπτὰ Ἀναβαθμοῖς. » (Ιεζ. μ'. 7.) ὑπὲρ τοὺς δέκα Ἀναβαθμοὺς, διὰ τῶν ὁποίων ἀνέβαινον εἰς τὸ Διῶμα: ἔτσι εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν Ἰεζεκιήλ: « Καὶ ἐπὶ δέκα Ἀναβαθμῶν ἀνέβαινον ἐπ' αὐτό. » (Ιεζ. μ'. 49.) καὶ ὑπὲρ τοὺς ἑξ Ἀναβαθμοὺς, δι' ὧν ἀνέβαινεν ὁ βασιλεὺς Σολομὼν εἰς τὸν θρόνον τοῦ ὡς γέγραπται: « Ἐξ Ἀναβαθμοῦ τῷ θρόνῳ. » (γ'. Βασ. 11. 19.) Καὶ διὰ τὰ εἰπὼ συντόμως, ἀναβαίνειτε τοὺς Ἀναβαθμοὺς τούτους ὑπὲρ τοὺς δεκαπέντε Ἀναβαθμοὺς τοῦ παλαιοῦ ναοῦ: « Ὑπὲρ τοὺς δεκαπέντε Ἀναβαθμοὺς ἦτοι Ψαλμοὺς τοῦ Δαβὶδ: » Καὶ ὑπὲρ τοὺς Ἀναβαθμοὺς ἐκείνους, ἐπάνω εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Παῦλος σταθεὶς ἐδημηγόρησε τὴν ἐβραϊκὴν δημηγορίαν ὡς γέγραπται: « Ὁ Παῦλος ἐστὼς ἐπὶ τῶν Ἀναβαθμῶν κατέστησε τῇ χεὶρὶ τῷ λαῷ πολλὰς καὶ σιγῆς γινόμενης, προσεφώνησε τῇ ἐβραϊδὶ ἀπαλήκτω. » (Πράξ. κá. 40.)

Ὅθεν σπουδάσατε ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, σπουδάσατε νὰ ἀπαχτήσῃτε τὴν θυχεφελὴ ταύτην βιβλίον καὶ κάθε ἄλλην τοιαύτην, ἵνα ἔχοντες πρόχειρον, μελετᾷτε αὐτὴν ὅταν θέλητε: ἔτσι σᾶς παρακινεῖ τὸ χρυσοῦν στόμα τοῦ Ἰωάννου: « Μὴ τοῖνον ἀμελῶμεν τῆς κατήσιας τῶν βιβλίων: ἵνα μὴ περὶ τὰ καίρια δεξιώμεθα τὴν πληγὴν: μηδὲ χρυσίον κατορύττωμεν, ἀλλὰ βιβλία θησαυρίζωμεν ἑαυτοῖς Πνευματικὰ, τὸ μὲν γὰρ χρυσίον ὅταν γένηται πλεόν, τότε μάλιστα ἐπιβουλεύει τοῖς κεκτημένοις: τὰ δὲ βιβλία ἀποκείμενα, πολλὰ παρέχει τοῖς ἔχουσιν τὴν ἀφάειαν. . . . Ἐνθα γὰρ ἂν ᾖ βιβλία Πνευματικὰ, πᾶσα ἐκείθεν ἰσχύεται ἐνέργεια διαβολικῇ, καὶ πολλὴ τοῖς ἐνοικεῦσιν ἀρετῆς παράκλησις γίνεται. » (λόγῳ γ' εἰς τὸν Δάξαρν τόμῳ 4.)

Μὴ στοχασθῆτε, ὅτι οἱ Ἀναβαθμοὶ εἵναι, καθὼς εἶναι σύντομοι εἰς τὰ λόγια: ἔτσι εἶναι σύντομοι καὶ εἰς τὰ νοήματα, ἔχι! διατὶ αὐτοί, ὅσον ἔχουσιν ὀλίγας λέξεις, τόσον περιέχουσι μεγάλαν ἐννοίαν, καθὼς ἐν τῇ ἀναγνώσει ἔχετε νὰ τὸ καταλάβετε: μάλιστα δὲ, οἱ Τριαδικοὶ Ἀναβαθμοί, εἶναι γεμάτοι ἀπὸ θεολογίαν.

Ἀλλὰ τί προφασίζονται μερικοί; ἐγὼ δὲν καταλαμβάνω τί γράφουν τὰ βιβλία, καὶ πῶς νὰ τὰ ἀγοράσω; ἢ πῶς νὰ τὰ ἀναγνώσω; ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀποκρίνεται ὁ Χρυσόφρομων: ὅτι ναὶ δὲν καταλαμβάνεις τὰ βιβλία, μὰ διατὶ; διατὶ δὲν τὰ ἀναγινώσκεις μετὰ προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας; διατὶ δὲν ἀναγινώσκεις τὰ ἐν τοῖς βιβλίοις δύσκολα νοήματα πολλὰς φοαῖς καὶ διατὶ δὲν ἐρωτᾷς περὶ αὐτῶν καὶ τοὺς σοφοτέρους. « Οὐ νοεῖς τὰ ἐγχείμενα; πῶς γὰρ δυνήσῃ νοῦσαι ποτε, μηδὲ ἀπλῶς ἐγκύβει βουλόμενος; λάβε μετὰ χεῖρας τὸ βιβλίον: ἀνάγνωθι τὴν ἱστορίαν ἅπασαν καὶ τὰ γινώριμα κατασχόν, τὰ ἁθλὰ καὶ τὰ ἀσαφῆ: πολλὰκις ἐπελθε: κἄν μὴ δυνήθῃς τῇ συνεχείᾳ τῆς ἀναγνώσεως εὐρεῖν τὸ λεγόμενον, βάλῃσον πρὸς τὸν

» σπουδύτερον, ἐλθέ πρὸς τὸν διδάτκαλον ἀνακοίνωσαι περὶ τῶν εἰρημένων· πολλὴν ἐπίδειξις τῆς σπουδῆς.»
(αὐτόθι.)

Ἐγὼ δὲ σοὶ λέγω καὶ τοῦτο ἀγαπητέ, ὅτι ἐὰν ἐσὺ ἀναγινώσκῃς συνεχῶς τὰ πνευματικὰ βιβλία μετὰ προθυμίας καὶ ἐπιμελείας, ἤξευρε, ὅτι ἡ συνεχὴς ἐπιμέλεια αὕτη καὶ προθυμία, ἔχει νὰ ἀνοίξῃ τὸν νοῦν σου, καὶ νὰ ποιήσῃ αὐτὸν δεκτικὸν τῶν πνευματικῶν νοημάτων· καὶ ἐκεῖνο ὅπου δὲν ἐδυνήθης νὰ καταλάβῃς τὴν πρώτην φοράν, ὅταν ἀναγινώσκῃς αὐτὸ ὅμα καὶ τριῖς φορές, εὐκόλως δύνασαι νὰ τὸ καταλάβῃς· ἔτσι ἐγὼ ἤξεύρω πολλοὺς ἰδιώτας καὶ ἀρχιερεῖς, οἵτινες μετὰ τὴν συνεχῆ καὶ ἐπιμελῆ ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων, ἐδυνήθησαν νὰ καταλάβωσιν καὶ αὐτὰ τὰ δύσκολα νοήματα· καὶ οἱ πρότερον ὄντες ἀμαθεῖς, ἔγιναν ὑστεροῦ πολυμαθεῖς διὰ τῆς ἀναγνώσεως, ὥστε ὅπου καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι θαυμάζουσιν ἐπειδὴ κατὰ τὸν λόγον· « Λίθους ἐλέανεν ὁδοὶ. » (ἰωβ ἰδ'. 19.) ἀλλὰ καὶ ἡ κοινὴ παροιμία λέγει· « Ῥάνις » ἐνδελεχοῦσα κηλαίνει πέτραν. » Καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιμελείας πάντα δουλοῦται ταχύ·» μάλιστα δὲ καὶ διατὶ ὁ Θεὸς βλέπωντας τὴν συνεχῆ ἐπιμελείαν σου, θέλει φωτίσει τὸν νοῦν σου διὰ νὰ νοῇ καὶ αὐτὰ τὰ δύσκολα· ὅθεν λέγει ὁ αὐτὸς Χρυσόστομος· κἂν ἴδῃ σε ὁ Θεὸς τοιαύτη κακοχρησίαν τῇ προθυμίᾳ, » οὐ περιέχεται σοὶ τὴν ἀγρυπνίαν καὶ τὴν φροντίδα, ἀλλὰ κἂν ἄλλοις μὴ διδάξῃ τὸ ζητούμενον, » αὐτὸς ἀποκαλύψει πάντως. » (αὐτόθι.)

Ἄς μὴ λέγῃ τινὰς ἐκεῖνα τὰ ψυχρὰ λόγια, ὅτι ἐγὼ ἔχω γυναῖκα· ἔργα τέκνα· ἔργα οἰκίαν· καὶ εὐρίσκωμαι εἰς φροντίδας βιωτικὰς· ὅθεν δὲν δύναμαι νὰ ἀναγινώσκω βιβλία· ἡ ἀνάγνωσις ἐδόθη εἰς τοὺς μοναχοὺς καὶ ἡσυχαστάς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς καὶ ἐν τῇ κόσμῳ εὐρισκομένους. Πρὸς τοὺτους δὲ ἀποκρίνεται ὁ ἴδιος Χρυσόστομος καὶ τοὺτους ἐπιστομίζει λέγων· « Μὴ γὰρ μοι λεγέτω τις τὰ ψυχρὰ » ῥήματα ἐκεῖνα καὶ πολλὰς καταγνώσεως ἄξιον· ὅτι δικαίως προσηλωμαί· τὰ τῆς πόλεως πράττω » πράγματα· τέχνη μετέρχομαι· γυναῖκα ἔχω· παιδία τρέφω· οἰκίαν προέσταμαι· ἀνὴρ εἰμι βιωτικός· » οὐκ ἔστιν ἔργον Γραφῶν ἀναγινώσκειν, ἀλλ' ἐκείνων τῶν ἀποσταζαμένων· τῶν τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων κα- » τεληφθέντων τῶν τοῦτον τὸν βίον ἐχόντων διηλεκτῶς. Τί λέγεις ἄνθρωπε; οὐκ ἔστι σὸν ἔργον Γραφῶν » προστέχειν, ἐπειδὴ μυρία· περιέλας φροντίσι; σὸν μὲν οὐν μᾶλλον ἐστίν, ἡ ἐκείνων· οὐ γὰρ οὕτως » ἐκεῖνοι (οἱ μοναχοὶ δηλ.) χρῆζονται τῆς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν βοήθειας, ὡς οἱ ἐν μέσῳ στρεφόμενοι » πραγμάτων πολλῶν. » (ὁμιλ. Γ'. εἰς τὸν Λάζαρον τόμος ε'.)

Καὶ ἄλλαχού ὁ αὐτὸς λέγει, ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν Παῦλον ὠφέλει ἡ ἀνάγνωσις α' Ὁρᾷς γοῦν αὐτὸν (τὸν Παῦλον δηλ.) συνεχῶς ταῖς τῶν Προφητῶν κακοχρησμένον μαρτυρίας θεωροῦντα τὰ ἐν αὐταῖς; εἴτα Παῦλος μὲν προστέχει τῇ ἀναγνώσει· (οὐ γὰρ ἐστὶ μικρὸν ἀπὸ τῶν Γραφῶν ὠφέλειαν καρπώσασθαι) ἡμεῖς δὲ βαθυμῶμεν καὶ παρέργως ἀκούωμεν; καὶ πότῃ οὐκ ἂν εἴημεν κολάσεως ἄξιοι; (λόγ. Γ'. εἰς τὴν α'. πρὸς Τιμόθ.) Καὶ πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς, ὅτι ἡ ἀναγινώσκουσα ψυχὴ ἀγιάζεται, καὶ διάβολος καὶ ἀμαρτία δὲν ἐγγίξει εἰς αὐτήν. « Βί γὰρ ἐν οἰκίᾳ, ἐνθα ἂν Εὐαγγέλιον ἦ κείμενον, οὐ τοιμήσει προσελθεῖν ὁ διά- »βολος, πολλὰ μᾶλλον ψυχῆς νοήματα τοιαῦτα περιφερούσης οὐχ' ἄψεται ποτε, οὐδὲ ἐπιθήσεται δαίμων, » οὐχ' ἀμαρτίας φύσις· ἀγίατον τοίνυν τὴν ψυχὴν· ἀγιάσον σου τὸ σῶμα, φέι ταῦτα ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ » ἐπὶ τῆς γλώττης· ἔχων· εἰ γὰρ ἡ αἰσχρολογία καταρῥυπαῖ καὶ δαίμονας καλεῖ, εὐδελον ὅτι ἡ πνευμα- » τικὴ ἀνάγνωσις ἀγιάζει καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπισπᾶται χάριν· θεοὶ εἰσιν ἐπωδαὶ τὰ γράμματα· ἐπὶ » ὧμεν τοίνυν ἑαυτοὺς καὶ τοῖς ἐν τῇ ψυχῇ πάθεσι τὰ ἀπ' ἐκείνων φάρμακα. » (ὁμιλ. λβ'. εἰς τὸν Ἰωάν.)

καὶ διὰ τὴν εἰπούμεν συντόμως, τί καλὸν ἀγαπᾷς ὡς ἀδελφεῖ μου Χριστιανέ, καὶ νὰ μὴ τὸ ἀποκτήσης ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν; θέλεις νὰ μὴ ἀμαρτάνῃς; ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τὸ ἀποκτῇς, κατὰ τὸν Χρυσορρήμονα λέγοντα· «Μεγάλῃ ἀσφάλειᾳ πρὸς τὸ μὴ ἀμαρτάνειν τῶν Γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις.» (λόγῳ γ' εἰς τὸν Δάξαν.) Θέλεις νὰ ἀγιάξῃς τὴν ψυχὴν σου; ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τὸ ἀποκτῇς, καὶ ὅταν δὲν νοῦς τὰ ἀναγινωσκόμενα, κατὰ τὸν αὐτόν· «Ἐὰν μὴ εἴδῃς τὰ ἐγκαίμενα, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀναγνώσεως πολλὸς ὁ ἁγιασμὸς γίνεται.» (αὐτόθι.) Θέλεις νὰ μὴ μείνῃς ποτὲ ἄκαρπος ἀπὸ ὠφέλειαν ψυχικὴν; τοῦτο τὸ ἀποκτῇς ἐκ τῆς ἀναγνώσεως, ὡς λέγει ὁ ἴδιος· «Ἀμήχανον γὰρ ἀμήχανον ἄκαρπον ἀναχωρήσαι.» τινὰ συνεχῶς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα μετ' ἐπιστάσις.» (αὐτόθι.) Θέλεις νὰ μὴ προῶσῃς τὴν σωτηρίαν σου, καὶ νὰ μὴ πείσῃς εἰς αἱρέσεις καθὼς ἔπαιον καὶ οἱ παλαιοὶ καὶ οἱ νέοι; ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦτο κερδίζεις κατὰ τὸν ἴδιον χαριτώνουμον λέγοντα· «Μέγας κρημνὸς καὶ βάραθρον βαθὺ τῶν Γραφῶν ἡ ἄγνοια. Μεγάλῃ προδοσίᾳ σωτηρίας τὸ μὴ εἶναι ἀπὸ τῶν θείων εἰλεῖν νόμων· τοῦτο καὶ αἱρέσεις ἔτεκε.» τοῦτο καὶ βίον διεφθαρμένον εἰσήγαγε· τοῦτο τὰ ἄνω κάτω πεποίηκεν.» (αὐτόθι.) Θέλεις νὰ συναρχθῇ ὁ ἐσκοπισμὸς σου νοῦς καὶ νὰ φωτισθῇ; τοῦτο ἔχει νὰ τὸ κατορθώσῃ ἡ ἀνάγνωσις· καὶ μάρτυς ὁ τῆς Κλήμακος Ἰωάννης λέγων· «Οὐ μετρίως φωτίζειν καὶ ἐπισυνάγειν τὸν νοῦν ἡ ἀνάγνωσις πέφυκε» λόγους γὰρ Πνεύματος ἁγίου ἐκτρέφουσιν, καὶ τοὺς μετερχομένους πάντως βελτιοῦσι.» (λόγ. κζ' περὶ συγχώρας.) Καὶ ἵνα τὸ πρῶτον εἶπω τελευταίον, ἀδύνατον εἶναι νὰ σωθῇς ἀδελφε μου, ὅταν δὲν καταγίνῃς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερῶν βιβλίων, καθὼς ἡ ἀνωτέρω χρυσὴ γλῶσσα τοῦ Ἰωάννου τὸ βεβαιεῖ· «Οὐ γὰρ ἔστιν οὐκ ἔστι τινὰ σωθῆναι μὴ συνεχῶς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα πνευματικῆς· ἀλλ' ὅπως ἀγαπητὸν, εἰ καὶ διηγεκῶς ταύτης ἀπολαύοντες τῆς θεραπείας, δουλεύειμεν σωθῆναι ποτὲ.» (αὐτόθι.)

Ἀναγινώσκοντες λοιπὸν ἀδελφοί παραμυθῆτε, τὴν παρούσαν βίβλον, καὶ ὑπελόμενοι ἐξ αὐτῆς, δευξάσατε τὸν τῶν καλῶν ἀπάντων ἡγεγόν Θεόν· καὶ εὐχαριστοῦτε τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι, δι' ἧς ἡδύκασε νὰ λάβῃ αἰσιν τέλος ἡ πάντα κοινωφελὴς βίβλος, ἧς ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν.

Ἐμοὶ δὲ συγγνώμην παρέχετε, εἴτε λάθος κατὰ παραδρομὴν ἀπαντήσῃτε οὐκ ἐν καιρίοις, διορθώσεως ἄξιον παρακαλῶ δὲ, θερμότατα ὑμᾶς πάντας τοὺς ἀναγινώσκοντας ἀγαπητοὺς ἀδελφούς μου, νὰ ἐκτεύσῃτε τὸν Θεόν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ πᾶν βίβλον ταύτην φιλοπονήσαντος, καὶ τῶν εἰς τὴν ἀντιγραφὴν ἐκπληρῶντων ἀδελφῶν καὶ ἐπὶ πάντων ἐκτεύσατε τὸν ἅγιον Θεόν, ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ σωτηρίας αἰωνίου τῶν δι' εἰκείων ἀνθρωμάτων τύποις αὐτὴν ἐκδεδώκτων εἰς ὑμετέραν ὠφέλειαν. Ἐρρώσθε.

Ὁ τῆς ἐν Χριστῷ ὑμῶν γνησίας ἀγάπης

Δούλος ἐλάχιστος καὶ εἰλικρινέστατος ἀδελφός

ΝΙΚΟΛΗΜΟΣ.

X 3 X

ΤΟΙΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΙΣ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙΣ ΠΑΤΡΑΣΙ ΤΗΝ ΤΗ΄ΚΗΝ
ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΙΝ.

Ὅσον εἶναι μεγάλοι ἡ ἀξία
τῶν πράματικῶν, τόσον
χρειάζεται ἔν μεγάλῳ κόπῳ εἰς τὸ μὴ
ἐπερῆναι ἀπὸ αὐτῶν μὲ ὠφέλειαν καὶ
καρπὸν.

Αὐτοὶ μὲν ἔλαβον ἀλληλοδιαδόχως
ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἔν πράματοφόρῳ Αὐτο-
τόλῃς τὴν ὄρεσιν τῶν δεσμεῶν ἔν λύειν
τῶν ἀνθρώπων τὰς ἀμαρτίας, καὶ τὴν
ἀποφασιν τῶν Κυρίων, ἀφ' ὧν ἀφῆτε
τὰς ἀμαρτίας, ἀφίεται αὐτοῖς. „ ἀφ'
„ τῶν κρατῆτε, κεκράτῃται. (Γ'ω.
„ Κ. 23.) Τὸ ὅποῖον εἶναι μόρου τῶν
Θεῶν ἰδίου. ἀλλὰ χρεία εἶναι μὴ κο-

πιάσιν ἐ αὐτοὶ, διὰ μὰ μάθην ποίας
 ἀμαρτίας πρέπει μὰ λύσιν, καὶ ποίας
 μὰ δεῦρον, ὡς εἶπε πρὸς τὸν Κλήμη-
 τα ὁ Κορυθαῖος Πέτρος. „ δῆσεις, ὃ
 „ δεῖ δεθῶναι. ἐ λύσεις, ὃ δεῖ λυθῆ-
 „ ναι. Αὐτοὶ γινόμενοι μεῖται ἀφ' αὐ-
 ταξὺ Θεῶ ἐ ἀνθρώπων, καταλλάττονται,
 ἢτοι φιλιώμεσι τῆς ἀνθρώπου με τὸν
 Θεόν. ἀλλ' εἶναι χρεία εἰς αὐτὸς ἐ μὰ
 ἡρωρίζην ἀκριβῶς τὸν λογαριασμόν ἐ
 τῷ ἐπισημίῳ τῆς τοιαύτης καταλλα-
 γῆς, ὡς εἶπερ ὁ μακάριος Παῦλος.
 „ Θεὸς ὢ ἐν Χριστῷ καὶ θέμενος
 „ ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς.
 (β'. πρὸς Κορινθ. ε'. 19.) Αὐτοὶ εἶ-
 ναι οἱ ἱερεῖς ἐκεῖνοι ἐ παρδοχεῖς, τῆς
 ὁποίας ἐκατάστησεν ὁ Κύριος, καὶ τῷ
 παραβολῇ τῆς Εὐαγγελίας, εἰς τὸ παρ-
 δοχεῖον τῆς Ἐκκλησίας, διὰ μὰ ἐπιμε-
 λῆνται τῆς ἀδοξείας, ἢτοι τῆς ἀμαρτω-
 λῆς ἐκείνης ὅπῃ πληγώρονται ἀπὸ τῆς
 μόντης ληστῆς δαίμονας. ἀλλ' εἶναι χρεία
 ἐ μὰ ἡξάμεν ποίας πληγὰς πρέπει μὰ
 καίμεν, ποίας μὰ κόπτειν, ἐ ποίας μὰ
 ἐμπλαστράμεν. καὶ εἰς ποίους μεν, μὰ
 χιών τὸν οἶνον ἐ τῷ αὐστηρότητι.

εἰς ποίους δὲ , γὰρ μεταχειρίζωται τὸ
ἔλαιον ἐπὶ τῇ πραότητι.

Εἰς τὰς πρῶματικὰς ἀληθῶς ἐδόθη
τὸ γὰρ εἶναι κριταί , κείροντες τὸν Χρι-
στῶν λαὸν τῇ Κυρίᾳ . Ἀλλὰ εἰς
αὐτὴς ἐδόθη ἐπὶ τὸ γὰρ ἔξεταζεν με πολ-
λῶν περιέργειαν , διὰ γὰρ ἀρίστων τῇ
ἀληθείᾳ ἐπὶ τὸ δίκαιον , ὅπως εἶναι κε-
κρυμμένα εἰς τὰς τοιαύτας κρίσεις , διὰ
γὰρ μὴ τύχη καὶ Κάμην ἀδίκων κρίσει
διὰ φιλοπροσωπίας , ἢ ἄγνοιας , ἢ ἄλλο
καρμὴν πάθος . ἐπὶ γὰρ πληρῆται εἰς
αὐτὴς ἐκείνο ὅπως εἶπερ ὁ Θεὸς Παῦ-
λος . „ ὁ δὲ πρῶματικὸς ἀπακρίβει με
„ πάντα , αὐτὴς δὲ ὑπὲρ ἑδερὸς ἀπακρί-
„ βεται . (ἀ. πρὸς Κορινθ. β. 15.)

Εἰς αὐτὴς ἐδόθη τὸ γὰρ εἶναι ὅμοιοι
μετὰ τὰς κωνηγὰς , καθὼς προσφύεσθαι
τὰς ὁρομάζει ὁ προφήτης ἱερεμίας . „ ἐ
„ μὲν ταῦτα ἀποστρέφω τὰς θηρότητας ,
„ ἐπὶ θηρόσυσιν αὐτὴς ἐκ τῆς πεν-
„ μαλιῶν τῆς πεντῶν . (15. 16.) ἐ
„ μετὰ τὰς ἱερεῖς τῇ παλαιᾷ νόμῳ , οἱ
„ τιμὴς ἐκαθάριζαν τὰς λεπτὰς . „ πο-
„ ράθευτες ἐπιδείξατε ἑαυτὰς τοῖς ἱε-
„ ρεῖσιν (Λευκ. 11. 14.) . ἀλλ' εἰς αὐ-

τὴς ἐδόθη γὰρ ἡξάρων καὶ μυρίας τέχ-
 ρας, ἔ γὰρ καὶ κόπας μεγάλας, διὰ
 γὰρ διωνθῶν γὰρ κωνυγῶν μέσα ἀπὸ
 τὰ δάση καὶ λόγους τῆς ἀμαρτίας τῆς
 δυσυχῆς ἀμαρτωλῆς. καὶ γὰρ ἔχων καὶ
 προσοχὴν πολλὴν, εἰς τὸ γὰρ διακρίνειν
 ποῖα λέπρα, ἢ τοι ἀμαρτία εἶναι θαλά-
 σσιμος, καὶ ποῖα συγχρωτή. ποῖα μερι-
 κή, καὶ ποῖα καθόλη. ποῖα εἶναι εἰς
 τὴν ἐπιφάνειαν, ἔ ποῖα εἰς τὸ βάθος
 ἐρρίζωμεν.

Καὶ διὰ γὰρ εἰπὼν με σωτομία, οἱ
 πνύματικοὶ ἐδιωρίσθησαν ποιμένες καὶ
 βοσκοὶ ἐπαύω εἰς τὰ λοῦκα πρόβατα
 τῆς Χειρῆς. ἄλλ' εἶναι ἀφ' ἑκῆς ἔ γὰρ χύ-
 ρων πολλὰς ἰδρῶτας, ἀβαίροντες εἰς
 τὰ ὄρη, καταβαίροντες εἰς τὰ λαγκα-
 δια, τρέχοντες ἔ ζητῶντες ἐδῶ ἔ ἐκεῖ,
 διὰ γὰρ εὐρὴν τὸ πεπληνημένον πρόβα-
 τον, τὸν ἀμαρτωλὸν, ὅπῃ εἶναι θηρία
 λωτος ἀπὸ τὸν διάβολον, ἔ ἀείσκον-
 τες τὸ γὰρ τὸ ἀσκηῶντες εἰς τὸν ὁμό-
 τος, καὶ γὰρ τὸ προσφέρειν σεσωσμένον
 εἰς τὸν ἀρχιποίμωνα Χειρὸν, ὡς δῶρον
 πολίτιμον, καὶ τὸ „ πᾶντες οἱ κύκλω
 „ αὐτῶ οἶσιν δῶρα (Ψαλμ. ο. ε.)

Οἱ Θεοὶ ἡμεῖς διὰ τὰ συμβουθήσωμεν
εἰς τὸν τὸν μέγα κόπον τῆς πρῶ-
ματικῶν, ἐπιμελήθημεν μὴ σιωάσωμεν
ἀπὸ διαφόρων διδασκάλων, τὴν παρῶ-
σαν σιῶτομον ἐν ταύτῃ καὶ πρακτικῇ
διδασκαλίᾳ, ἥ διὰ μέσων αὐτῆς μὴ ὀ-
κολιῶμεν ὅπωςδήποτε τὴν δυσκολίαν
ὅπως αὐτοὶ δοκιμάζωμεν εἰς τὸ ἔργον τῆς
πρώματικῆς ἐπαγγελίας τῆς. Προθέ-
σαντες ἡ τῆς Καρόμας τῆς ἁγίας Γωά-
μης τῆς Νηφῶς, ὅς ἐνημερώμεν μὴ ἀκρί-
βειαν, ἡ ἄλλα τῆς, διὰ τὰ καφορίζον
κατ' αὐτῆς τῆς μεταφοῦρας.

Δεχθῆτε λοιπὸν, ὡς σεβασμιώτατοι
πρώματικοί, μὴ πατερικῆς ἀμειρίας,
τὸ μικρὸν τῆς βιβλιάριον, ἡ ἀντιγινώσ-
κοιτες αὐτὸ ἡ βοηθήμενοι, μὴ παύητε
ἀπὸ τῆς μὴ δέετε τῆς Θεῶν ὑπὲρ τῆς ἀ-
μαρτωλῶν ψυχῶν ἐκείνων ὅπως ἐκοπί-
σαν εἰς τὸ καὶ σωήρουντες. Ὁμοίως
δὲ, ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τῆς ἀλογημένης ἐ-
κείνης, ὅπως Τὸ ὁξέδωκεν εἰς τύπον εἰς
κοιμῆς ὡφέλειαν. Εἰ ῥῶδε.

ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΤΕΛΟΜΕΝΟΙΣ.

Λοὐ ἐπιδέχομαι γὰρ τὸ κηρύξω με μεγάλῳ φωνῇ, ὅτι ἀμελέ-
τητός εἰμι τῆς Ῥητορικῆς τέχνης, καὶ τῆς κατ' ἐκείνῳ θραυσίας
Παιδῆς· ἀλλὰ καὶ, εἴ τι ποτε ταύτης ῥημελέτησα ἐν μερακίῳις τε-
λῶν, τὸτο ὑπὸ τῆς ῥόμου ἀπερρύνει τῆς μνήμης, ἔξ' ἡττοῦ γέ-
γορ'· ἀφ' ὃς μάλισα τὴν ἐν Χριστῷ ζῆσαι κεκρυμμένῳ ζωῇ ἐμε-
λέτησα, παῦ τὸ ἐν λόγοις φιλότιμον καταλύσας, ἔ' λόγους, ὅς τι-
μας εἶχον (εἶγε ἔ' εἶχον), θυσίαν ἔ' δῶρον οἶομαι ὠτελέστατον,
τῷ, ῥε δ', ἔ' δι' ὃς, καὶ πρὸς ὃν, οἱ λόγοι ἡρ' πάντων, προαιωρίῳ
Λόγῳ προσαγαγῶν. Καὶ εἶγε θεμιτὸν ἰὼ ἐμοί, εἶπον αὖ καγῶ
περὶ ἡρ' ἐμῶν λόγων τὸ τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ ἔπος, ὃ μὴδὲ τῶν
ἡμῶν ἡρ' ἐκείνῳ ποδῶν λῦσαι ἄξιός ὢν.

„ Τοῖς ἐπὶ πόλλ' ἐμόγησα πολὺν ῥόμον· ἀλλὰ ἔ' αὐτὸς,
„ Πρῶεας ἐν δαπεδῷ Χριστῷ προπαροῖθαι ἔθνηκα.

Εἰς τὴν κατ' αὐτὸν ἔπη.)

Καὶ τῇ ἀληθείᾳ μία τοιαύτη παῖδης τέχνη, ὅποια ὅστις ἡ Ῥη-
τορικὴ, καθὼς αὐτῷ ὠνόμαζεν ὁ σοφὸς Σωκράτης, (Λόγ. περὶ
Βασιλ.) παῖδης ἀνδρῶν ἀπαιτεῖ καὶ τὰς ταύτῃ μετερχομένους.
ἀνδρὶ δὲ Μοραχῷ, καὶ ἄρροικῷ, καὶ τὰς πολυχλίας ἡρ' δὴμων
φάγοι, ὅποῖός εἰμι ἐγώ, πάντῃ ὑπάρχει ἀφίκεος. Ὅθεν ἔ' οἱ
λόγοι ὅτοι, ὅς ἡ ἐμὴ ἀδυναμία ἐφιλοπόνησεν, ἥδη παρρησιαζόμε-
νοι εἰς τὸ Θεάτορον τῆς Κόσμου, δεῦ εἶμαι ἐσολισμένοι με ῥητορικὰ
χρήματα, δεῦ ἔχουσι Προοίμια τεχνικὰ καὶ μεγαλόδοξα, δεῦ ἀκμά-
ζουσιν ἀπὸ διηγήσεις ἐνδιασκώδεις, δεῦ κοσμεῦνται ἀπὸ τετρακώλεις ἔ'
κυκλικὰς Περιόδους, δεῦ σεμνιῶνται μεγαλοπρεπῶς ἀπὸ τὰ τῆς
διαφοίας, ἔ' τὰ τῆς λέξεως καλόμενα χρήματα, δεῦ εἶμαι τόσοι κι-
νητικοὶ ἡρ' παθῶν, δεῦ πλεῖστον ὠραίας διαβάσεις, καὶ ἀπλῶς εἶ-

α 2

πέτρ,

παῖρ, δεῖ εἶναι καλωπισμένοι ἀπὸ τὰ ἀψ'θῆ ἐ τὰς ποικίλας χά-
 ριτας ἢ ῥήτορικῶν λειμῶν, ὅς ὡς κρότοι καὶ ἔπαιμοι ἔπονται
 παρὰ ἢ ἀκρόντων. Ἀλλὰ προβαίμεν εἰς τὸ φῶς διὰ τῆς τυπο-
 γραφίας, ἀκαλλῆς, ἀρρητόράτοι, ἐμδεδυμένοι ῥακῶδη, ἐ διερρηγμένα
 ἱμάτια, ὅποια ἔχει ἡ ἐδική μας ἀρροικία ἐ ἔρμος. Οὐ μόνον γὰρ
 ἄπερος, ἀλλὰ καὶ ἀέραςτος πτόπον τινα ἢ ἀπὸ τῆς Ῥήτορικῆς
 Μεθοδῶν, ἐ ἢ ἐμτεῦθεν ἐπομένῶν κρότων, ὁ τὸς λόγος τῆς
 φιλοπονήσας ἐγώ εἰμι. Καὶ μάλα εἰκότως. Διὰ τὶ, ἀρίσως ὁ μέ-
 γας ἐκείνος Γωάμης, ὁ διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν χάριν τῆς ὤ-
 φραδείας ἐπωρομαθεὶς Χρυσόσομος· ὁ μικρὸν καὶ αὐτὸν τὸν πα-
 λαιὸν ῥήτορα Δημοθεῖν ἐν τῇ τῆς Ῥήτορικῆς δυνάμει, ὡς ἔλε-
 γε τὸτο ἐμώπιον τῆ Βασιλέως Γυλιανῆς ὁ ῥήτωρ Λιβαΐος, κατὰ
 τὸν Ἀμάρμιον Συγγραφέα τῆ Χρυσόσομικῆς βίης, τὸν Δημοθεῖν
 ἐκείνον λέγω, τὸν πάντα διωατὰ, ἐ πάλιν ἀδιώατα ἀποδεικνύου-
 ντα, ὡς εἶπερ ὁ Πηλεσιώτης Γισδώρος. (Ἐπιστολ. α σ ο ς . Ο-
 λυμπίῳ πρεσβυτέρῳ .) Ἀρίσως ἐκείνος ὁ καὶ παρ' αὐτῆς τῆ παρὰ
 τοῖς Ἰταλοῖς μετ' Δημοθεῖς Σέγγιερ ἐπερεπαινεμένος, ἐ ῥήτωρ
 οἰκείος ἀποκαλέμενος· (ἔτω γὰρ Ἰταλιεὶ ἐκείνος περὶ Χρυσόσομῆ
 φησὶ „ Μίο Ἀββοκατόρε, ἦτοι ὁ ἐδικός μιν ῥήτωρ.) ἀρίσως, λέ-
 γω, ἐκείνος, ὁ τοσούτον εὐκόλον ἔχωμ τὸ εὖ λέγειν, ὅσον ἄλλοι ἔ-
 χουσι τὸ ἀπλῶς λέγειν· ὅ ἐν τοῖς χείλεσιν ᾤκησεν ἡ παιδὼ, κατὰ
 τὸν Κωμικόν. ὁ καὶ ὑπὲρ τὴν ῥήτορικὴν τέχνην λαλήσας, κατὰ
 τινας, ἐ διὰ τὸτο ὑπὸ ἢ ἀκρόντων τῆς φερωνύμης ἐ χρυσόσομι-
 κῆς ἐκείνης γλώττης, πολλάκις ὑποκάτω τῆ Ἀμβωρος ταῖς χερσὶ
 κατακροτέμενος, δεῖ ἡγάπα μὰ σωθέττη λόγος τεχνικῆς, ἐ ῥή-
 τορικῆς· ἐ ὁ μόνον τὸτο, ἀλλὰ ἐ ἐκατηγόρει ἐκείνης τῆς Χειρια-
 ρῆς, ὅτῃ ἀγαπᾷ τὸς τοῖς τῆς λόγος· πῶς ἐγώ, ὁ τοσούτον μα-
 κρὰ ὡς τῆς τῆ Χρυσόσομῆς Ῥήτορικῆς, ὅσον εἶμαι μακρὰ ἢ γῆ τῆ
 ὑραφῆ, πῶς λέγω, ἦτον δίκαιον ἐγὼ μὰ φιλοπονώ λόγος τοῖς-
 τῆς, ἀφ' οἰκείας τῷ ἐμῷ ἐπαγγελματι; Καὶ ἀπ' ἐκείνος, ὁ μυρίων
 ἐπαίμων ἄξιος ὡς, δεῖ ἡγάπα τὸς παρὰ ἢ ἀκροατῶν γενομένους
 ἢ χερῶν κρότους τε ἐ ἐπαίρους· πῶς ἦτον πρέπον· ἐγὼ ὁ ἀψαχω-
 ρητῆς, ἐ κλαδίτης, μὰ θηράω ἐπαίρους τε ἐ ἐγκώμια;

Καὶ ὅτι μετ' ὁ θεὸς ἐκείνος ἀπὸν, ὁ τῆ ἀληθείας Χρυσόγλωττος,
 ἐ Χρυσόσομος, δεῖ ἡγάπα τὸς ῥήτορικῆς λόγος, ἀλλὰ ἐ ἐκατη-
 γόρει τὸς ἀγαπῶντας ὅμῃ ἐ συγγραφοῦντας τὸς τοῖς τῆς, μάρτυς εἶ-
 ναι αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἔτωσι λέγων· „ Τὸτο τὰς ἐκκλησίας ἀνέτρεψεν,
 , ὅτι ἐ ὑμεῖς ὁ ζῆτε λόγον ἀκῆσαι καταμυκτικόν, ἀλλὰ τέρπει
 , διωάμενον, ἐ τῷ φόφῳ, ἐ τῇ σωθέσει ἢ ῥημάτων, καθάπερ
 , μελωδῶν, ἐ κιθαριστῶν ἀκρόντες· ἐ ἡμεῖς ψυχρῶς ἐ ταλαιπώ-
 , ρως ποιῶντες, ταῖς ὑμετέραις ἐπιθυμίαις ἐπόμεθα, δεόν ἐκκό-
 , πται

, πτερν ταύτας. Καὶ ταυτὸν γίρεται, οἷον αἶ, εἴτις πατήρ ψυ-
 , ληθ, ἐ πέρα τῷ δέοντος μαλθακῷ παιδί, καί τοι ἀρρωστῆρος,
 , πλακῆρτα ἐπιδῶ, ἐ ψυχρὸν, ἐ ὅσα τέρπει μόμον, ἦν δὲ λην-
 , σίμων μνδερμία ἐπιμέλειαν ποιῶτο... τῷτο πάχομεν ἐ ἡμεῖς,
 , καλλὴ λέξεων περιεργαζόμενοι, ἐ σωθῆκας καὶ ἀρμορίας, ὅπως
 , ἡσώμεν, ἔχ ὅπως ὠφελήσωμεν, ὅπως θαυμασώμεν, ἔχ ὅπως
 , διδάξωμεν, ὅπως τέρψωμεν, ἔχ ὅπως καταμύξωμεν, ὅπως κρο-
 , τησώμεν, καὶ ἐπαίρων τυχόντες ἀπέλθωμεν, ἔχ ὅπως τὰ ἡθῆ
 , ρυθμίσωμεν. (Λόγ. λ'. εἰς τὰς Πράξ.)

Ὅτι δὲ ἐ εἰς τὰς κρότες ἦν χειρῶν, ὅπῃ οἱ ἀκροαταὶ ἐποίησαν,
 ἀνδίαζε ἐ ἐδυχέραιμεν ὁ θεὸς Πατήρ, ἐ εἶα μόμον κρότον ἐξή-
 , τει ἐ ἡγάπα, τὸ μὰ ποιῆσιν οἱ ἀκρότες τὰ λεγόμενα καὶ τῷτο
 , πάλιν ἡ καλὴ ἐκείνη μαρτυρᾷ γλώσσα λέγεται. „ Τί μοι ἦν κρό-
 , τῶν ὄφελος τῶτων; τί δὲ ἦν ἐπαίρων ἐ ἦν θορύβων; ἔπαιμος
 , ἐμός, τὸ διὰ ἦν ἔργων ὑμᾶς ἐπιδείξαι τὰ λεγόμενα παῦτας.
 , τότε ἐγὼ ζηλωτὸς ἐ μακάριος, ἔχ ὅταν ἀποδέχησθε, ἀλλ' ὅταν
 , μετὰ προθυμίας ποιῆτε ἀπάσης, ἀπερ αἶ ἀκρόσητε παρ' ἡμῶν.
 , (Α' ῥδρ. β'.) Καὶ ἀλλαχῶ. Εὐ βέλομαι μόμον, μεθ' ἡσυχίας
 , ἐ ἐπισημῆς ἀκρότητας, ποιῶν τὰ λεγόμενα. τῷτο μοι κρότος. τῷ-
 , το ἐγκώμιον. (Ο' μιλ. ιζ'. εἰς τὸ κτ' Ματθ.). Ὅθεν ἐ εἰς
 ὅλον τὸ ὑστερον, ἐπαυσε μετ' τὰς διὰ ἦν χειρῶν κρότες, ὅπῃ
 ἐσωείδιζον μὰ κάμνησιν οἱ ἀκροαταί· ἐποίησε δὲ μόμον, μὰ ἀκρό-
 , σι με σιωπῇ τὰ λεγόμενα, καθὼς τῷτο φαίνεται εἰς τὸν ἀντίτε-
 , ρω λ'. Λόγον αὐτῶ, τὸν εἰς τὰς Πράξεις, ὅπως φησι. „ Πολλὰκις ἐ-
 , μεύονσα θᾶψαι μόμον, τὸν κωλύοντα τὰς κρότες, καὶ πείθοντα
 , μτ' σιγῆς ὑμᾶς ἀκροᾶσθαι, ἐ τῆς προσηκῆσης ἀταξίας. Ἀλλ' ἀ-
 , γάχεσθε, παρακαλῶ, ἐ πείθοντέ μοι. Καὶ εἰ δοκεῖ, τῷτον κυρώ-
 , σωμεν τὸν μόμον ἡδὴ, μνδερμὶ ἦν ἀκρότων ὀξείων κροτέρων μετὰ
 , ξὺ λέγοντός τιμος. ἀλλ' εἰ βέλοιο θαυμάζειν, θαυμάζέτω σιγῇ.
 , ἔδεις ὁ κωλύων. Πᾶσα δὲ ἡ σωθὴν ἐ ἡ προθυμία, περὶ τὸ δέ-
 , χεσθαι τὰ λεγόμενα γινέσθω.

Τῷτον τοιγαρῶν τὸν χρυσὸν ὅπως τῆς τῷ Χριστῷ Ἐκκλησίας
 ῥήτορα, ἐ πεισμακάροισιν ἀνθρώπων, μιμνήμενος κτ' τῷτο ἐ ἐγὼ, ὁ
 μνδὲ ἦν ἐκείνη ποδῶν ἄξιος, με ἀπλοϊκῶ, ἐ ἀρρητόρῳ φράσιν
 τὰς παρόντας Λόγους ἐσωίθεσα, ἀποβλέπων, ἔχι εἰς τὰς ἐπαίρους
 ἦν ὀλίγων ἐ σιωπῇ, ἀλλὰ εἰς τὴν ψυχικῶν ὠφέλειαν ἦν πολ-
 , λῶν τε ἐ ἀσωέτων Χριστιανῶν. ἀ. διὰ τί, οἱ μετ' ἔπαιροι ἐ κρό-
 , τοι, εἰς αἴρα διαλυόμενοι χαίρονται· ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ὠφέλεια,
 μετὰ ἀθάνατος, ἐ προξερᾷ μὲν ἀθάνατος ἐ εἰς τὸν λέγοντα,
 , ἐ εἰς τὸν ἀκρότα, κατὰ τὸν αὐτὸν πάλιν εἰπεῖν Χρυσόστομον·
 „ Τί γάρ μοι ἦν ἐπαίρων ὄφελος, ὅταν ὑμᾶς μὴ θεάσωμαι προ-

, κόπτοντας κατ' ἀρετῇ; ἔπαιμος γὰρ τῷ λέγοντος, ἔχ' ὁ κρότος, ἄλλ' ὁ περὶ τῷ ὁσέβειαι ζῆλος ἢ ἀκρότων. ὁ κρότος ὅξῃλ, θεῶν ὅμῃ τε τῷ τῷματος, ἐς εἰς αἴρα διαλυθεῖς, ἀπώλετο. τὸ δὲ, βελτίονας γεμεῖται τῷ ἀκρότων, ἀγῆρω ἐ ἀθάνατον φέρει τὸν, μωδὸν, ἐ τῷ λέγοντι, ἐ τοῖς παρομοίαις. (Λόγ. εἰς τὸ Α' πο-
 τολικόν „ ἐὰν πειμᾷ ὁ ἐχθρός σου, φώμιζε αὐτόν.) Καὶ β'. διὰ
 τί ἐκεῖνοι, ὅπῃ, ἀποβλέποντες εἰς τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔ-
 παιμον, σωθέτησι τῷ λόγῳ πρὸς ἐπίδειξιν, με σκοτεινὰς μετα-
 φοράς, με γοργαῖα ἐ πάρισα ὁμήματα, ἐ με ὅλῳ τῷ πυρίπρην
 μέθοδον τῷ τέχνῃ, ἔτοι πρὸς ζῆμίας ἐνταυτῷ προξενῶν. μίαν,
 διὰ τί ὑπερῶς τῷ ψυχικῇ ὠφέλειας τῷ περισσοτέρως ἀπλῶς
 Χειρισμῶς· τῶν γὰρ εἰς τὰ ὅσα δὲ ἀκρότων, ἐ ἀκολούθως ἔδὲ
 καταλαμβάνονται, οἱ ῥητορικοὶ καὶ τεχνικοὶ λόγοι· ἄλλῳ, διὰ τί
 ἐ ἐκεῖνοι οἱ ὀλίγοι, ὅπῃ καταλαμβάνει τῷ τοῖς τῷ ῥητορικῷ λό-
 γῳ, ἐπαιμῶντες μόνον ἐ μὴ ποιῶντες αὐτῶς, περισσοτέρως ἀμαρ-
 τάνει· καὶ πρὶν, διὰ τί ἐ αὐτοὶ οἱ λέγοντες πρὸς ἐπίδειξιν,
 γίνονται ἄξιοι γέλῳτος. ἐπεὶ ἀποτυγχάνει τῷ σκοπῷ ἐκεῖνου,
 ἐ τῷ τέλει, διὰ τὸ ὅποιον σωθέτησι τῷ τεχνικῷ λόγῳ, ὅπερ
 εἶναι ἢ ὠφέλεια ἢ ἀκρότων· ἐ ἐ μόνον ποιῶσι, τὸ μὰ καταστὰ-
 ναι τῷ Ἐκκλησίᾳ τῷ Χρῆσθ, ἔχ' διδασκαλείον ἐ ὁλοῖον πρῶμα-
 τικόν, ἀλλὰ ὡσαύτῃ θεάτρῳ, εἰς τὸ ὅποιον γίνονται κρότοι μόνον
 καὶ ἔπαιμοι παρὰ ἢ θεάτρῳ, ἐ πλέον ἔχ'· ἐτὶ ὁ ῥητορικὸς τῷ
 Ἰωάννῃ ἐχρηστογράφησε κάλαμος· „ ἀντὶ γὰρ ἐπαιμῆς μετὰ τὰ εἰρη-
 , μεῖα, μὴ ποιῆς δὲ ἄπερ ἐπαιμῆς, μεῖζων μετὰ ἢ κόλασις, πλείων
 , δὲ ἢ κατηγορία. ἐ ἡμῖν αἰχμῶν ἐ γέλῳς. μὴ γὰρ θεάτρῳ ὅτι
 , τὰ παρόντα; ἔδὲ τραγωδίας καὶ θῶδε θεώμενοι μὴ, ἴμα κροτῶν
 , μόνον. διδασκαλείον ἐτὶ τὰ ἐνταῦθα πρῶματῆς. (Ὁμιλ. ιζ'.
 εἰς τὸ κτ' Ματθ.)

Διὰ τῷτο ἐ ἐγὼ εἰς τῷ σωθῆσιν ἢ παρόντων λόγων, δὲ ἐ-
 φρόντισα ἀφραδείας ῥητορικῆς, ἐ κάλλος ὁμομάτων, ὡς τῶν ἄ-
 πορος· ἀλλὰ εἰς κάλλος ἐπιμελήθηκα μὰ φυλάξω, τὸ τῷ ἀλη-
 θείας καὶ ἢ πραγμάτων. τῷτο γὰρ εἶναι τὸ ἰδίωμα τῷ ἔσωθεν
 φιλοσοφίας, κτ' τὸν Θεολόγον Γρηγόριον λέγοντα· „ οἶμαι πᾶσιν
 , ἀνωμολογῆσαι ἢ μὲν ἐχόντων, παιδάσιν ἢ παρ' ἡμῖν ἀγα-
 , θῶν εἶναι τὸ πρῶτον· ἔ ταυτῷ μόνον τῷ ὡςμετέραν, ἐ ἡμε-
 , τέραν, ἢ παρ' τὸ ἐν λόγοις κομψόν, καὶ φιλότιμον ἀτιμάζουσα,
 , μόνος ἔχεται σωτηρίας, καὶ τῷ κάλλος ἢ ροσμεῖων. (ἐπιτὰφ.
 εἰς τὸν μέγαν Βασιλ.) δι' ὃ καὶ λέξεις ἐμεταχειρίσθηκα ἰδιωτι-
 κας ἐ ἀπλοῖας, μόνον καὶ μόνον διὰ μὰ καταλαμβάνει οἱ ἰδιω-
 ται καὶ ἀπλοῖ ἀδελφοί με Χειρισμοί. ἐπεὶ βλέπω, ὅτι καὶ ὁ
 μέγας Βασίλειος ἐ τῷ πρὸς Διόδωρον ἐπιστολῇ, τῷ τοιαύτῳ σω-
 θεσιν

θεσμ ἢ λόγῳ ἐπαιρεῖ, λέγων· „ ἐμετύχοι τοῖς ἀποσταλαῖσι βι-
 , βλίσις παρὰ τῆς τιμιότητός σου... καὶ τὸ τῆς λεξέως ἀπλῆν καὶ
 , ἀκατάσκατον, πρέπον ἔδοξέ μοι προθέσει Χριστιανῶν, ὃ πρὸς ἐ-
 , πίδειξιν μάλλον, ἢ κοιμῶν ὠφέλειαν γράφοις. Ἀλλὰ καὶ πρὸ
 τῆς μεγάλης Βασιλείας, ὃ θεὸς Ἀπόστολος, κατηγορεῖ με ἐκείνης,
 ὅτι λαλῶσι πρὸς τὰς ἀπλῆς καὶ βαρβάρους με γλώσσῳ, τὴν ὁ-
 ποίαν δὲ καταλαμβάνουσιν· ἐπαιρεῖ δὲ ἐκ τῆς ἐμαυτοῦ ἐκείνης, ὅτι
 με ἀπλῆν γλώσσῳ ὁμιλῶσι εἰς τὰς ἀπλῆς, διὰ τὰ καταλαμβάνου-
 , σι· ποτὲ μὲν γὰρ λέγει· „ μὴ δὲ ἀδελφοί, ἐὰν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς
 , γλώσσῳ λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω; (Ἀ. Κορ. 14. 6.) Καὶ „ ἐὰν
 , μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλῶντι βάρβαρος.
 , (αὐτόθ. 11.) ποτὲ δὲ „ ἐὰν ἀλογήσῃς τῷ Πράγματι, ὃ ἀπλῆ-
 , ρῶν τὸν τόπον τῆς ἰδιότητος, πῶς εἰπὶ τὸ, Ἀλλὰ, ἐπὶ τῇ σῇ ἀ-
 , χαιρίᾳ. ἐπειδὴ τί λέγεις ἔκ οὗδε. σὺ μὲν γὰρ καλῶς ὠχα-
 , ρίζεις. ἀλλ' ὁ ἕτερος ἔκ οἰκοδομεῖται. (αὐτόθ. 16.) Καὶ „ ἐμ
 , ἐκκλησίᾳ θέλω περὶ λόγους διὰ τῆς μοῦς με λαλῆσαι, ἵνα καὶ
 , ἄλλος καταχῆσθαι, ἢ μὲν λόγους ἐν γλώσσῃ. (αὐτόθ. 19.)
 , Καὶ „ Πᾶσι πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω. (αὐτόθ. 26.)

Δεξαθε λοιπὸν ἀμερώς τὰς παροῦσας ἀπλοῖκας ἢ ψυχωφελε-
 γνάτας λόγους, ἀδελφοί μου ἐν Χριστῷ περιπόνητοι, δεξαθε τὰς ὁ-
 ποίους ἐκείνας εὐλογῶν τὰς ὁμομάσσωμεν, ΧΡΗΣΤΟΘΕΙΑΝ ΤΩΝ
 ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ· διὰ τὴν ὡς ἐπιτοπλεῖσθαι καταγίνομται εἰς τὸ μὴ
 διορθώσθαι τὰ ἥδη ἢ τῶν Χριστιανῶν, ἢ σὰς πληροφορῶ, ὅτι,
 ἐὰν αὐτὰς συνεχῶς μελετᾶτε, ἢ ἀγαθισκώκετε, ἀλλὰ ἢ εἰς ἔργον
 τὰ ἀγαθισκώκετα βάλλετε, εἰς ὀλίγον καιρὸν θέλετε μὴ μετα-
 βάλλετε τὰ σκολιὰ, ἢ κακὰ, ἢ ἀτιμωσιμὰ ἥδη, ὅτι τὰ ἔ-
 χετε, ἢ μὴ ἀποκτήσετε ἄλλα ἥδη, ἀθέα, λεηστὰ, ἢ τῇ ἀληθείᾳ
 Χριστιανικά. διὰ ἢ τοιούτων δὲ ἡδῶν, ἢ τὸν ἑαυτοῦ σας ἔχετε μὴ
 σώσετε, ἢ τὰς Ἐθνικὰς ἢ ἀπίστους, ὅτι σὰς βλέπουν, ἔχετε μὴ
 παρακινῆτε εἰς τὸ μὴ θαυμάζον ἀπὸ τὰ ἔξωθεν ἐμάρτα ἥδη τῆς
 ζωῆς σας, καὶ τὰ ἐσωτερικὰ δόγματα τῆς πίστεώς σας. τὸ δὲ μὴ
 θαυμάζον ταῦτα οἱ Ἐθνικοὶ, δὲ εἶναι πρᾶγμα μικρὸν, ἀλλὰ καὶ
 μεγάλον. ἐκ τῆς γὰρ παρακινῆται μὴ θαυμάζον ἢ τὸν ὑπὸ τῶν
 Χριστιανῶν πιστόμενον Χριστόν· ἢ κατ' ὀλίγον ὀλίγον ἔλκονται
 καὶ εἰς τὸ μὴ πιστεύον εἰς αὐτόν. ὅθεν εἶπεν ὁ Χρυσόστομος·
 „ Ποῦθεν θαυμάζεται ὁ Ἐλλῶν τὸ δόγμα τὸ παρ' ἡμῖν; ὃ γὰρ ἂ-
 , πὸ δόγματος δόγματα· ἀλλ' ἀπὸ πραγμάτων ἢ βίαι τὰ δόγματα
 , κείνου Ἐλλῶνες. τῆτο δὲ ὃ μικρὸν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγα,
 , θαυμάζεσθαι τὸ δόγμα ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀστροφῆς. (Λόγ. δ.
 εἰς τὴν πρὸς Τίτον.) Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ζωὴ ἢ ἡ πίστις, τὰ ἥδη καὶ
 τὰ δόγματα ταῦτα λέγω εἶναι πρόξενον εἰς τὰ ἄλλα, καὶ ἄλλα
 σωμα-

σωεισάγουσιν, ὥστε ὅπῃ ὁποῖος ἔχει τὸ εἶναι ἀπὸ αὐτὰ, ὅζ αἰάγκης πρέπει μὰ ἔχῃ καὶ τὸ ἄλλο, ὡς εἶπερ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν ταῖς διγίχοις ἠρώλεγείαις γυνώμαις.

Ἰσοῖ ἐμοὶ κακόμῃσι βίος ἐ μῦθος ἀλιτρός.
Ὅππότερόν κεν ἔχοις, ἐ θατέροιο τύχοις.

Διὰ τῆτο, εἰμὲν μὲν οἱ Χρειαστοὶ ἔχουσι ζωὴν καλὴν ἐ ἡθῇ ληητῇ, ὅζ ἀπαρτος δίδου καὶ εἰς τὰς ὁρῶντας αὐτὰς Εὐθρικός μὰ καταλάβου, ὅτι ἔχου ἀκολούθως ἐ πίσιμ ἀληθινῶν, καὶ δόγματα ὀρθά· εἰμὲν δὲ ἔχου ζωὴν καλὴν, καὶ ἡθῇ πορῆρῃ, δίδου αἰτίαν εἰς τὰς Εὐθρικός μὰ λέγου· ὅτι οἱ Χρειαστοὶ ἔχου Πίσιμ ψάδῃ, ἐ δόγματα σαθρά· διὰ τὴν ἡ ζωὴν καὶ τὰ ἡθῇ, εἶναι ἀπόδειξις τῆς Πίσιμ, ἐ ἡ δόγματων, ἐ ἔχου τὰ ἀπάταλιμ· „δεῖξω σοι γὰρ φησὶν ὁ ἀδελφός Θεός, ἐκ τῶν ἐργῶν μὲ τὴν πίσιμ μὲ. (Γά. β. 18.) Πόσιμ δὲ καταδίκην καὶ κόλασιν ἔχει τὸ μὰ γίμεται τινας αἰτίας μὰ κατηγορῆται καὶ μὰ βλασφημῆται ἀπὸ τὰς Εὐθρικός ἡ Πίσιμ, καὶ τὰ δόγματα τῶν Χρειαστῶν, γλῶσσα ἀνθρώπων μὰ παραστήσῃ δὲν ἡμπορεῖ.

Μὴ θαυμάσετε δὲ ἀδελφοί μὲ Χρειαστοὶ, αἰσίως ἐ βλέπετε τὰς λόγους τῆτες ἐκτεταμένους εἰς μῆκος πολὺ· τῆτο γὰρ ἐποίησαμὲν ἀδιὰ μὰ δώσωμεν ὑλὴν καὶ ἐπιχειρήματα πολλὰ εἰς τὸν τὰς λόγους τῆτες ζητήσαντα, αἰδεσιμώτατον, καὶ ἀλαβέστατον ἐν ἱερεῦσι παπαῖ Κῦρ Γεώργιον, τὸν καταγόμενον ἐκ τῆς κτ. Καισάρειας Κωμοπόλεως, Νέμ Σεέρ τερκισὶ καλῆμενης, καὶ εἰς κάθε ἄλλον ἀπειρομ Γεροκήρυκα τῆ θείῃς Εὐαγγελίας. Καὶ β. διὰ τὴν ὁ ἀλογημένος Θεός Χρυσόφομος, ὁ ἐδικός μὲ ρήτωρ, μὲ τὴν γλυκυτάτην Σερεῖν μὰ τῆς ἀλάλῃς τῆ γλώσσης, καὶ μὲ τὴν μαγνητικὴν ἐ δρατικὴν δυνάμιν ἡ δυνάμιν τῶν λόγων, ἐκ ἡ (τὰ ὅποια ἐ ἐκθέτουμεν ὁλόκληρα, καθὼς εἶναι ἐλλειπτικά, χάριν ἀξιοπιστίας.) ὅποῖον τὰ περισσότερα ἐπιχειρήματα ἐραψίδημεν, τῶν μὲς ἐπῆρβε ἐ κατέδελγαν, ὥστε ὅπῃ, ὅταν ἡθέλαμεν εὖρῃ καμῆρα χρυσῶν τῆ ρήτων, σωτέριον εἰς τὴν προκεμενῶν ὑπόθεσιν μὲς, πολλάκις ἐβιάζόμεθα (ὅζ αγγέλλω γὰρ τὸ πάθος, ὅπῃ ἐπαχον) μὰ τὸ παρῶν, ἐ δὲν ἐδυνάμεθα. Ὅταν ἐ χωρεῖς μὰ θέλωμεν, ὅζ ἐτάθησαν οἱ λόγοι εἰς μῆκος πολὺ. δι' ὁ ἐ ζητῶμεν ἀπὸ τὰς ἀπαγνώσας συγχώρησιν. Παρηγορεῖ ὁμῶς τὸ μῆκος τῶν, ἐ τὸν κόπον ἡ ἀπαγνώσων ἐλαφρύνει, ἡ εἰς διάφορα κεφάλαια ἡ λόγων τῶν διαίρεσις, καὶ ἡ ποικιλία ἡ πολλῶν ρήτων ἡ ἀγίωμ Γραφῶν, ἐ ἡ γυνῶν ἡ θείων Πατέρων. Καὶ μάλιστα ὁ λόγος ἐκείνος, ὅπῃ λέγει ὁ μέγας Βασίλειος ὅτι „ κόρος ἐκ ἔστι

, τῇ Ἐκκλησίᾳ ἥ ῥ' τοιούτων ἀκροαμάτων, βεβαιώσῃ τὸν τῷ Ἐκκλη-
σιαστικῷ λόγῳ, ὅτι ἔσ' πληρωθήσεται ἕως ἀπὸ ἀκροάσεως. (Ἐκκλ.
ἀ. 8.) (ὁμιλ. περὶ πίστεως.)

Ἀγαγιώσκοιτες ἔμ' ἔ' ὠφελέμενοι ἀπὸ τῆς λόγου τέτης, ἐμθυ-
μηθῆτε, παρακαλῶ ἀδελφοί, γὰ' ἱκετάσσετε τὸν Κύριον, διὰ τὴν
συγχώρησιν ἥ ῥ' ἀμαρτιῶν τῶ φιλοπονήσαντος αὐτῆς, τῷ παρακιμή-
σαντος, ἔ' τῷ ἐκδεδωκότος τύποις Χριστιανῶ. Ἐ'ρρωθε.